

**Міністерство внутрішніх справ України
Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет
внутрішніх справ**

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО, ЕКОНОМІЧНОГО
ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ДЕРЖАВИ**

*Матеріали
IV Міжнародної науково-практичної конференції*

Харків 2015

УДК 340.12.:330.101:342.734(477)

ББК 67.9(4 укр)301.1я431

С91

Організаційний комітет

Голова: *Гусаров С.М.* – доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України.

Заступник голови: *Головко О.М.* – проректор університету, доктор юридичних наук, професор.

Заступник голови: *Корнієнко Д.М.* – начальник навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, кандидат юридичних наук.

Секретар: *Святокум І.О.* – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції.

Члени оргкомітету:

Булайчук К.Л. – начальник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, кандидат юридичних наук, доцент (голова секції № 1 «Сучасні проблеми розвитку правової системи України»);

Шендрик В.В. – начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, доктор юридичних наук, професор (голова секції № 2 «Сучасна парадигма організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності»);

Ткаченко С.О. – начальник кафедри соціально-економічних дисциплін навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, кандидат економічних наук, доцент (голова секції № 3 «Економічна безпека держави та суб'єктів господарювання»);

Сезонова І.К. – в.о. начальника кафедри інформаційної та економічної безпеки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції, кандидат технічних наук, доцент (голова секції № 4 «Інформаційна безпека в сучасних умовах»);

Шербакова І.В. – начальник відділу зв'язків з громадськістю, кандидат соціологічних наук;

Мірошніченко О.С. – начальник відділу організації наукової роботи, кандидат юридичних наук;

Осятинський С.О. – начальник відділу міжнародних зв'язків;

Полховський О.М. – начальник інформаційно-технічного відділу;

Процких Т.О. – директор загальної бібліотеки.

С91 **Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції.** – Харків, ХНУВС, 2015. – 428 с.

Матеріали надано в авторській редакції

© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2015

ЗМІСТ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО, ЕКОНОМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Сокурєнко В. В., канд. юрид. наук, доцент, ректор Харківського
національного університету внутрішніх справ 14

СЕКЦІЯ 1.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Райнін І. Л., Голова Харківської обласної державної адміністрації,
кандидат наук з державного управління 17

ПРОБЛЕМИ ДУБЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Балакарева І.М., канд. юрид. наук 22

ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УДОСКОНАЛЕННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ ПОЛІЦІЇ (МІЛІЦІЇ) УКРАЇНИ

Берега Ю. М. 24

«САМБІРСЬКИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ», ЯК НАПРЯМ ТРАНСФОРМАЦІЇ РОБОТИ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Бугайчук К.Л., канд. юрид. наук, доцент 28

ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО АГЕНТСТВА ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ЛІСОВИХ ДІЛЯНОК

Волков О.Є. 32

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ МІЖДЕРЖАВНОГО УСИНОВЛЕННЯ

Гайчук В.А., Малиновська Т.М., канд. юрид. наук, доцент 35

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Галкін Д.В., канд. юрид. наук 39

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ ЯК КОМПЕТЕНТНИЙ ОРГАН У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ОКРЕМИХ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Галкіна О. М. 42

ТРУДОПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ:
ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Гончарук В.В., канд. юрид. наук, с.н.с.	45
ПОВНОВАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПРОКУРАТУР ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ І ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАКОНІВ У СФЕРІ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	
Євдокіменко С.А.	48
ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ	
Євдокіменко С.В., канд. юрид. наук	53
СПРІЯННЯ ДЕРЖАВОЮ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНИНОМ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ	
Калашник О.М.	58
ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НЕЗАКОННИЙ ЗБУТ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ	
Корнієнко Д.М., канд. юрид. наук	60
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ МІЛІЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ	
Кошиков Д.О.	64
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІНИ УМОВ ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	
Кревсун О.М.	67
ЗАСТОСУВАННЯ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
Кубрак В.П.	69
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ	
Кутерга М.В.	73
ДЕЯКІ ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ ПРАЦІВНИКАМИ МІЛІЦІЇ ПЕРІОДУ ЗДОБУТЯ УКРАЇНОЮ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1991 р.)	
Леся І.О.	77
МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ АДМІНІСТРАТИВНО- ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ КРАЇНИ	
Мощицька Т.О., канд. екон. наук	81
ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ ЯК ДЕМОКРАТИЧНА ФОРМА ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ	
Наливайко Л.Р., докт. юрид. наук, професор.....	84

РОЗГЛЯД ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИХ ПИТАНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ПАРАДИГМАЛЬНОГО ПІДХОДУ	
Осмолян В.А., канд. юрид. наук і.....	88
КОДИФІКОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В РЕГІОНІ	
Прокопенко О.Ю., канд. юрид. наук.....	92
ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОННОСТІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА	
Сіренко О.А.	94
УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ	
Смоляр Є. А.	98
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ СУБ'ЄКТАМИ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	
Панова І.В., канд. юрид. наук, доцент	101
ВИЯВЛЕННЯ ПОРУШЕНЬ У ПОРЯДКУ ПОЗНАЧЕННЯ РОЗДРІБНИХ ЦІН НА СПОЖИВЧИХ ТОВАРАХ У РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ ТА РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ	
Петрова І.А., докт. юрид. наук, професор	104
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ РАСИЗМУ ТА КСЕНОФОБІЇ В УКРАЇНІ	
Прібиткова Н.О. в	108
ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ	
Прошутя І.Д.	111
РОЛЬ НАУКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	
Марцеляк О.В. доктор юридичних наук, професор	115
ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	
Попова Світлана Миколаївна, д-р юрид. наук.....	118
ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ	
Святокум І.О.	121
СКЛАД ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЮРИДИЧНУ ОСОБУ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
Серебряник О.О.	126

ТРАНСПОРТНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ

Собакарь А.О., докт. юрид. наук, професор	128
ЩОДО ДЕЯКИХ РОЗБІЖНОСТЕЙ СТАТЕЙ 31 ТА 67 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	
Тіхонова М.А., канд. юрид. наук.....	132
СУТНІСТЬ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ	
Теремецький Владислав Іванович, доктор юридичних наук	134
ПІДГОТОВКА КАДРІВ ПОЛІЦІЇ В ГРУЗІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	
Чумак В.В., канд. юрид. наук	137
ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО	
Федосова О. В., канд. юрид. наук, с.н.с. в	140
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	
Ходак Євгеній Сергійович.....	144

**СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНА ПАРАДИГМА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНИХ
ФОРМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.**

НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ

Албул С. В., канд. юрид. наук, доцент	148
ТЕОРЕТИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ОДЕРЖАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
Болвінов С.П.....	152
АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З РОЗКРАДАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС БУДІВНИЦТВА, РЕМОНТУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ	
Брильов М. О.....	154
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ	
Вергелес В.В.	157
ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ СУЧАСНОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИДБАННЯ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	
Вінакова Т.А.	160

ПРОТИДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС УКРАЇНИ ОРГАНІЗОВАНИЙ
ЗЛОЧИННОСТІ

Вінчук В.В., канд. юрид. наук..... 163

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОНЯТТЯ
ТА НАПРЯМИ

Гавенко О.Л. 167

РЕАЛІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВІДНОШЕННІ
ОСІБ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ АБО УТРИМАННЯМ МІСЦЬ
ДЛЯ НЕЗАКОННОГО ВЖИВАННЯ, ВИРОБНИЦТВА ЧИ ВИГОТОВЛЕННЯ
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Головко О.М., д-р юрид. наук, професор 170

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ФОРМИ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ
КАРНОГО РОЗШУКУ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ
РАДИКАЛЬНО НАЛАШТОВАНІ ОСОБИ

Гордієнко В.О. 174

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ З ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Грабазій І.А., канд. юрид. наук..... 177

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИК
ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ ПІД ЧАС
ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Дараган В.В., канд. юрид. наук, доцент..... 180

ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА» ЗЛОЧИНІВ

Деревягін О.О., канд. юрид. наук, с.н.с..... 183

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВИМИ ЗАХОДАМИ

Домніцак Р.В. 188

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ
НАРКОТИКІВ

Душейко О.М. 191

ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІДРОЗДІЛАМИ
КАРНОГО РОЗШУКУ В ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО
ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Дядюшкін О.В. 194

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕТЕРМІНАНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ В АПК УКРАЇНИ	
Ефімов В.В., канд. юрид. наук, доцент.....	197
ДО ПРОБЛЕМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ПЕРСОНАЛУ МИТНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ	
Ефімова І.В.	201
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ, ЯКА ПІДОЗРЮЄТЬСЯ У ВЧИНЕНІ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ВБИВСТВА	
Заворіна О.П.	205
ЩОДО НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ, БОЄПРИПАСІВ ТА ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН	
Загарія О.Д.	211
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОКУМЕНТУВАННЯМ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ	
Коник М.Ю.	213
ЗДІЙСНЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД	
Купар Д.Ю.	216
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ ГЛАСНОГО РОЗВІДУВАЛЬНОГО ОПИТУВАННЯ	
Купенко С.А.	218
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
Лісовий М.А., канд. юрид. наук.....	221
ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННИХ ДІЙ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ	
Лепеха О.М.	223
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТАКТИКИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ	
Лисенко А.М., канд. юрид. наук, доцент.....	226
НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ТОВАРІВ: ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ	
Лисенко В.В., д-р юрид. наук, професор.....	230
ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ДЛЯ РОЗШУКУ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕХОВУЮТЬСЯ ВІД ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	
Лисенко О.В.	234

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СФЕРИ В СИСТЕМІ ЗАГРОЗ ПОДАТКОВИЙ БЕЗПЕЗІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ Лісовий Г.О.	238
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ ЗІ СЛІДЧИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ Мазійчук В.А.	241
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ Малий В.М.	243
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ Мітрухов П.М., канд. юрид. наук.....	247
ДЕЯКІ НАПРЯМКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ШОДО ВИКОРИСТАННЯ СЛІДЧИМ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ІНШИМИ ОСОБАМИ Мороз С.М.	251
УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ЯК СКЛАДОВА РЕЖИМНО-СЕКРЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ Нізельник О.І. і.....	256
ВЗАЄМОДІЯ СИСТЕМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ Перепелиця М.М., канд. юрид. наук, професор, Володько К.А. .	259
ПРИНЦИПИ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ЩОДО ЗАХОПЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ СТАНОВЛЯТЬ СУСПІЛЬНУ НЕБЕЗПЕКУ Плішань О.А.....	262
РОЛЬ АГЕНТУРНОГО МЕТОДУ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ Пчолкін В.Д., д-р юрид. наук, професор	268
ФОРМУВАННЯ ФАКТОЛОГІЧНОЇ БАЗИ РЕЛЕВАНТНИХ ДО ЗЛОЧИНУ ДАНИХ ЯК МЕТОД РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ФОРМ ОРД ОВС УКРАЇНИ Сафронов С.О., канд. юрид. наук, доцент.....	271
НАУКОВИЙ ГЕНЕЗИС ФОРМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Стащак М.В., канд. юрид. наук, с.н.с.....	275

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНСПІРАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ	
Сухачов О.О., канд. юрид. наук	277
ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ	
Удод М.С.	279
ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ З ІНШИМИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЩОДО ПРОТИДІЇ РОЗБІЙНИМ НАПАДАМ	
Федосов О.С.	281
ПРАВОВИЙ СТАТУС ОПЕРАТИВНО - ТЕХНІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЯК СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	
Федотенко А.В.	285
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕПРАВОМІРНОЮ ВИГОДОЮ	
Холостенко А.В., канд. юрид. наук.....	289
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ЗАКОННІСТЮ РІШЕНЬ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Чуприна Ю.Ю.....	291
СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ	
Шахова К.В., канд. юрид. наук.....	296
ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЛУЖБОВО – БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	
Шинкаренко І.О., к.п.н, доцент	299
НАПРЯМКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО ПІДГРУНТЯ СТРАТЕГІЇ ОПЕРАТИВНО – РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Шинкаренко І.Р., канд. юрид. наук, професор	303
ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ»	
Шинкаренко І.І., канд. юрид. наук	308
ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА	
Іванцова О.В.	310
ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК ЯК СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ	
Загуменна Юлія Олександрівна канд. юрид. наук, доцент.....	313

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.

УХИЛЯННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Ткаченко С.О. канд. екон. наук., доцент 316

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Мошенський О.С., канд. філос. наук., доцент..... 319

ЕТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Грищенко Н. В. канд. філос. наук., доцент 322

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Бобро Наталія Валеріївна, кандидат соціологічних наук 325

ПОНЯТТЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Фурса Вікторія Анатоліївна канд. екон. наук., доцент 328

КРИМІНАЛЬНА КОНКУРЕНЦІЯ, ЯК ПОГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

Беляєва Л.А., канд. екон. наук., доцент 331

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА ЗАЛІЗНИЦЯХ СВІТУ ТА УКРАЇНИ

Бутько Т.В., докт. тех. наук, професор, Прохорченко Г.О. 334

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Гаменко О.М. 336

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Головко О.Г., канд. екон. наук, доцент, Макаренко 339

УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Головко Т.В., канд. тех. наук 342

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Гончаренко О.В..... 344

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

Калачевська Л.С. 347

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ У СИСТЕМІ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Коваленко Н.М..... 350

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕРЖАВНОЇ КРИЗИ Ковальов Є.В., докт. екон. наук, професор	353
ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПОБУДОВИ ЗАЛІЗНИЧНИХ ВАНТАЖНИХ ТАРИФІВ ПРИ УМОВІ ОТРИМАННЯ МАКСИМАЛЬНОГО ПРИБУТКУ Лаврухін О. В., докт. тех. наук, професор, Богомазова Г. Є.	357
ОЦІНКА РІВНЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ Леонова О.О.....	360
ОРГАНІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ У БАНКУ Маглатій І.В.,	363
ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКУ ПІД ВПЛИВОМ СТРУКТУРИ АКТИВНИХ ТА ПАСИВНИХ ОПЕРАЦІЙ Нагай І.В., канд. екон. наук	365
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ Носова О.В., докт. екон. наук, професор, Маковоз О.С., канд. екон. наук, доцент	368
СКОРОЧЕННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ ЯК ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Павленко Н.В., канд. екон. наук, доцент	372
ВПЛИВ «ТІНІЗАЦІЇ» ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ Попова Л.М., канд. екон. наук.....	374
РОЛЬ ПОДАТКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД Савченко А.О.....	378
БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА І ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ Садиков М.А., докт. екон. наук, професор	380
РОЛЬ БАНКУ В УПРАВЛІННІ ПРОЦЕСАМИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ Хуторна М.Е., канд. екон. наук, доцент, Некраса О.В.....	383

СЕКЦІЯ 4. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

МЕТОДИ ЗАХИСТУ WEB-САЙТУ НА СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КОНТЕНТОМ

Гнусов Ю.В., канд. тех. наук, доцент , Журій О.В.	387
--	-----

ГНОСЕОЛОГІЯ НАУКОВИХ УЯВЛЕНЬ ЩОДО ПРИРОДИ ТА ПРЕДМЕТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ВЗАГАЛІ ТА В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ Джевага С.В.....	389
НАПРЯМИ ВПОРЯДКУВАННЯ ПРАВОВОГО ПІДґРУНТЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВЗАЄМОВІДНОСИН В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ Кобзев І.В., канд. тех. наук, доцент, Онищенко Ю.М., канд. наук з держ. управління	394
ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ Колісник Т.П., канд. пед. наук, доцент	398
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ Кривопишин В.Г	402
МІЖМЕРЕЖЕВІ ЕКРАНИ, ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНОЇ МЕРЕЖІ Минко П.Є., канд. тех. наук, доцент, Лейко В.В.	406
УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ ВІДЕОДОКУМЕНТУВАННЯ ПЕРЕМІЩЕНЬ ОБ'ЄКТА ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ Мордвинцев М.В., канд. тех. наук, доцент	408
АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МОНІТОРИНГУ ТА АКТИВНОСТІ КОРИСТУВАЧІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	410
Петров К.Е., докт. тех. наук, професор, Таньшина С.С.	
ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ Сезонов В.С.	412
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ Сезонова І.К., канд. тех. наук, доцент	415
РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ Федорчук М.В	419
РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ Чалабієва М.Р.	422
ПОКРАЩЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ З ПОЯВОЮ НОВОЇ КІБЕРПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ Шорохова Г.М. в	426

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО, ЕКОНОМІЧНОГО
ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ**

Сокуренко В. В.,

канд. юрид. наук, доцент

Ректор Харківського національного університету внутрішніх справ

Тема нашої конференції викликала велику зацікавленість у наукових та практичних колах.

Для обговорення та публікації збірника на конференцію направили матеріали понад 100 науковців, практичних працівників, ад'юнктів та аспірантів. Серед них представники Центрального апарату Міністерства внутрішніх справ, Дніпропетровського університету внутрішніх справ, Інституту держави і права ім. В.М. Корецького, Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міжрегіональної академії управління персоналом, Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського, Київського Міжнародного Університету, Української міжбанківської асоціації, членів платіжних систем «ЕМА», ГУМВС (УМВС) в Сумській, Харківській, Хмельницькій областях, Харківської міжрайонної прокуратури, Державної фінансової інспекції в Харківській області тощо.

Наш університет бере активну участь у розбудові держави, забезпеченні її правового, соціального та економічного розвитку. Протягом останніх трьох років фахівцями університету підготовлено понад 35 проектів нормативно-правових актів і 150 пропозицій та зауважень до проектів законів, постанов Уряду та наказів Міністерства внутрішніх справ, які спрямовані на вдосконалення правоохоронної діяльності та захист прав і свобод громадян.

Ми є співвиконавцями різноманітних програм протидії злочинності, зокрема Програми профілактики правопорушень в Харківській області на 2011-2015 роки та Регіональної програми запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013-2015 роки. Крім цього, фахівцями університету вже розроблений проект Регіональної програми забезпечення громадського порядку та громадської безпеки в Харківській області на 2016 – 2020 роки, у виконанні якої ми, безумовно, будемо брати активну участь.

У нашому навчальному закладі проводиться системна робота з підготовки працівників нової патрульної поліції. Для майбутніх патрульних створені усі необхідні умови для успішного навчання, а навчальний процес проводять найкращі викладачі університету, які пройшли ретельний відбір. З метою належного правового забезпечення діяльності Національної поліції нами були підготовлені пропозиції та рекомендації до «Положення про діяльність поліцейських комісій», а для нових патрульних розроблені пам'ятки та довідники, які стануть їм у нагоді при виконанні професійних обов'язків.

В університеті проводиться науково-дослідницька робота із загальнотеоретичних та прикладних проблем у галузях інформаційної безпеки та інтелектуальної власності, ведуться наукові пошуки щодо створення відповідних технологій та методик з протидії кіберзлочинності й торгівлі людьми тощо. Як відомо, за ініціативи МВС України проходить докорінне оновлення структури та діяльності підрозділів кіберполіції. Зокрема, продовжується конкурс на заміщення вакантних посад інспекторів та спецагентів інформаційних технологій Департаменту кіберполіції, і наш університет також бере участь у цьому заході. Сподіваюсь, що зазначений підрозділ Національної поліції виведе на новий якісний рівень процес забезпечення інформаційної безпеки в нашій державі. Велику увагу ми також приділяємо дослідженню проблем забезпечення економічної безпеки; протидії економічній та фінансовій злочинності; розвитку ринкової економіки та фінансової безпеки суб'єктів господарювання тощо.

Відповідно до оголошеної тематики робота конференції планується за такими напрямками:

1. Сучасні проблеми розвитку правової системи України.
2. Сучасна парадигма організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності.
3. Економічна безпека держави та суб'єктів господарювання.
4. Інформаційна безпека в сучасних умовах.

У матеріалах конференції авторами наукових публікацій розкриваються, зокрема, такі питання:

- нормативно-правове забезпечення реформування органів внутрішніх справ та Національної поліції на сучасному етапі;
- вдосконалення чинного законодавства України щодо протидії корупції;
- протидія правопорушенням в сфері безпеки дорожнього руху;

- організаційно-правові засади здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування;

- вдосконалення організаційно-правового механізму інформаційної безпеки держави;

- оптимізація чинного законодавства щодо протидії економічній злочинності і. т. ін.

Безумовно, що зазначені теми не вичерпують усіх проблемних питань, які будуть обговорені сьогодні.

Впевнений, що конференція буде ефективною, конструктивною та надихне усіх присутніх на нові ідеї для подальшого науково-практичного розроблення шляхів правового, економічного та соціального розвитку держави.

СЕКЦІЯ 1.
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

УДК 352

**АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

Райнін Ігор Львович,
Голова Харківської обласної державної адміністрації,
кандидат наук з державного управління

Харківська обласна державна адміністрація розробила та рішенням Харківської обласної ради затвердила Регіональну Програму щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2016-2020 роки¹ (далі Програма).

Підставою для розробки та прийняття вказаної Програми стало те, що попри вжитих заходів, корупційні прояви в Харківській області все ще залишаються розповсюдженими. Так в 2014 році в області зареєстровано 435 злочини у сфері господарко діяльності (ст.ст. 139 – 233 КК України), привласнення майна шляхом зловживання службовим становищем - 418 (ст. 191 КК), шахрайство з фінансовими ресурсами - 25, вчинено також 876 злочинів у сфері службової та професійної діяльності пов'язаної з наданням публічних послуг (ст.ст. 364-370 КК), зловживання владою або службовим становищем 132 (ст. 364 КК), службове підроблення - 386 (ст. 365 КК), викрито 112 випадків кримінально карного хабарництва (ст. 368 – 370 КК), складено 198 адміністративних протоколів про корупційні діяння.

В поточному році (за 10 місяців 2015 р.) в Україні зареєстровано 6832 кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг 14335 злочинів, в т.ч. 2198 випадків хабарництва та одержання незаконної вигоди.²

¹ Регіональна програма (Антикорупційна стратегія) на 2016 – 2020 р. затверджена Рішенням обласної ради від 29 жовтня 2015 року № 1332-XI (XXXVIII сесія VI скликання).

² Довідка про структуру кримінальних правопорушень в Україні упродовж січня-жовтня 2015 року від 15.11.2015 р. № 346/15.

Факти корупційної діяльності продовжують мати місце в органах виконавчої влади, в органах місцевого самоврядування, в правоохоронних органах Харківської області і в 2015 році, що й обумовило необхідність вжиття додаткових організаційно-правових заходів протидії корупції.

Програма розроблена відповідно до Закону України від 09 квітня 1999 року № 586-XIV «Про місцеві державні адміністрації», Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 - 2017 роки», Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції».

Практика протидії корупційним проявам показує, що корупція в Україні поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань і досягнення певних цілей. Такий стан справ потребує негайного вжиття системних та послідовних заходів, що мають комплексний характер.

Проблема корупції в області відчувається дуже гостро, і вирішити її можливо лише реалізувавши комплекс антикорупційних заходів, які необхідно послідовно здійснювати в кожній із сфер суспільних відносин. Такий комплекс заходів повинен бути спрямований не лише на викорінення корупції як явища, а й запобігати умовам, що можуть сприяти її виникненню.

Серед основних факторів, що сприяють виникненню корупції, насамперед є:

- недостатній рівень доброчесності окремих осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- недосконалість адміністративних процедур (їх відсутність або нечіткість);
- наявність у органів державної влади та осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, широкого спектра дискреційних повноважень;
- недотримання суб'єктами владних повноважень принципів прозорості та відкритості при здійсненні ними своїх функцій, а також відсутність вільного отримання фізичними та юридичними особами інформації у порядку, встановленому чинним законодавством України;

- толерантність та відсутність критичного ставлення суспільства до проявів корупції;
- сприйняття населенням корупції як одного із засобів досягнення бажаного результату.

Поширення корупції у Харківській області завдає значної шкоди всій системі управління та, у разі невжиття відповідних заходів, може призвести до таких наслідків:

- погіршення авторитету місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування серед населення;
- затримки модернізації та розвитку економіки регіону, порушення принципу конкуренції;
- зростання цін внаслідок включення хабара як обов'язкової складової до цінової формули на товари та послуги;
- погіршення інвестиційної привабливості Харківської області;
- дискредитації закону як універсального регулятора суспільних відносин та перетворення його у засіб задоволення приватних і корпоративних інтересів.

У зв'язку із цим розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку держави.

Основними завданнями Програми є:

- ефективного застосування антикорупційного законодавства органами державної влади і органами місцевого самоврядування;
- створення ефективної системи протидії корупції в усіх сферах діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування;
- забезпечення відкритості та інформованості громадськості про здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції;
- формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища;
- посилення взаємодії об'єднань громадян з органами державної влади і органами місцевого самоврядування у сфері реалізації державної антикорупційної політики в Харківській області, забезпечення підтримки громадянським суспільством антикорупційних заходів, що здійснюються суб'єктами владних повноважень;
- визначення причин і умов, що спричиняють виникнення корупції в регіоні, усунення факторів, що призводять до її виникнення та негативних наслідків;

- підвищення рівня довіри громадян до органів державної влади і органів місцевого самоврядування;
- контроль за ефективним розглядом та вирішенням звернень різного характеру, термінове повідомлення про результати розгляду звернення та вирішення питання заявника (ефективність зворотного зв'язку);
- створення єдиної бази звернень різного характеру від громадян та накопичення даної інформації в одному місці;
- подолання бюрократичних перепон між владою та громадянами, створення зворотного зв'язку в системі адміністрування, надання якісних адміністративних послуг для забезпечення потреб громадян.

Виконання Програми має забезпечити:

- формування у громади Харківської області негативного ставлення до корупції та корупціонерів, зміну традиційних стереотипів ставлення до корупції як до способу вирішення особистих проблем громадянами та підвищення власного матеріального стану посадовців;
- стимулювання активності громадянського суспільства щодо запобігання та протидії корупції, у тому числі шляхом залучення інститутів громадського суспільства до реалізації антикорупційних заходів;
- підвищення об'єктивності та забезпечення прозорості прийняття органами влади управлінських рішень;
- відновлення довіри бізнесу до влади як одного із факторів забезпечення проведення суб'єктами господарювання Харківської області прозорої та легальної підприємницької діяльності, створення економічного інструменту протидії корупції;
- швидкий та ефективний розгляд звернень громадян, надання їм відповідей та роз'яснень в он-лайн режимі;
- суттєве підвищення контролю за рішеннями, прийнятими владою;
- мінімізацію корупційних ризиків, усунення інших причин, що зумовлюють вчинення корупційних правопорушень;
- покращення професійного рівня та виховання доброчесності у осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування;
- створення ефективної системи виявлення корупції в усіх сферах життєдіяльності Харківської області, яка забезпечуватиме

невідворотність юридичної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення.

Виконання Програми дасть змогу здійснити невідкладні заходи з проведення антикорупційної реформи, зокрема:

- забезпечити формування та реалізацію державної антикорупційної політики на основі результатів аналізу достовірних даних про корупцію та чинники, які її обумовлюють, впровадити ефективний моніторинг та координацію дій у процесі реалізації антикорупційної політики незалежним спеціалізованим органом із залученням представників громадянського суспільства;

- зменшити вплив корупціогенних ризиків на діяльність органів законодавчої влади, посилити громадський контроль за їх діяльністю;

- створити ефективні механізми запобігання корупції, конфлікту інтересів, порушення етичних стандартів поведінки та забезпечити контроль за дотриманням правил щодо доброчесності особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, іншими особами;

- посилити ефективність діяльності органів судової влади та системи кримінальної юстиції у переслідуванні осіб, які вчинили корупційні правопорушення;

- сприяти усуненню корупційних передумов ведення бізнесу, сформувати нетолерантне ставлення бізнесу до корупції;

- розширити можливості для доступу до суспільно важливої інформації;

- сформувати у суспільстві ідеї нетерпимості до корупції, підвищити рівень довіри населення до влади;

- забезпечити виконання рекомендацій міжнародних антикорупційних моніторингових механізмів, зокрема в рамках моніторингового механізму Конвенції ООН проти корупції, Групи держав проти корупції (GRECO), Антикорупційної мережі Організації економічної співпраці та розвитку для Східної Європи та Центральної Азії; імплементацію критеріїв у рамках виконання Плану дій з лібералізації візового режиму з Європейським Союзом та Угоди про коаліцію між Україною та Європейським Співтовариством з атомної енергії.

Загальну координацію діяльності щодо реалізації регіональної програми буде здійснювати Голова обласної державної адміністрації через своїх заступників та відділ з питань запобігання та виявлення корупції апарату обласної державної адміністрації.

Контроль за ходом виконання програми буде здійснювати і Харківська обласна рада через відповідні постійні депутатські комісії.

УДК: 352.07

ПРОБЛЕМИ ДУБЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Балакарьова І.М.,

канд. юрид. наук, Асистент кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Головко А.С.

Студентка інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

На сьогоднішній день у нашій державі здійснюється ціла низка реформ. Одна із них стосується децентралізації влади. Така політика передбачає передачу значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування так, аби якомога більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно.

Актуальність подолання дублювання повноважень в органах державної влади та місцевого самоврядування підсилюється і на тлі проголошених напрямів конституційної модернізації: це стосується проекту Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування)» (реєстр. № 4178а від 26 червня 2014 року), в якому запропоновано змінити закладений в Основному Законі принцип територіального устрою влади на принцип її адміністративно-територіального устрою, при застосуванні якого основною владною одиницею має виступати територіальна громада.

Система влади і державного управління, що була сформована в Україні за часи незалежності, має суттєві недоліки, головним з яких є надмірна централізація влади та відсутність реальної самостійності територіальних громад у вирішенні проблем місцевого значення. Проблема розмежування їх компетенції пов'язана з низкою чинників політично-правового характеру.

З політичної точки зору, необхідним є вирішення завдання гарантування примату інтересів населення, яке спільно проживає на певних територіях, а з правової – формування належного правового забезпечення такого гарантування. Зі вказаними завданнями

тісно пов'язана потреба оптимізації співвідношення централізації і децентралізації управління певною територією та державою в цілому; поєднання інтересів територіальних громад з інтересами держави.

Необхідно врегулювати делегування повноважень, оскільки саме воно, на наш погляд, призводить до дублювання повноважень та так званої конкуренції компетенцій.

У Конституції України встановлені основні начала організації та діяльності місцевого самоврядування на всій території країни. Низкою повноважень у сфері місцевого самоврядування наділяються органи державної влади. Це пояснюється тим, що в силу багатогранності проявів і множинності організаційних форм даного інституту, а також враховуючи відсутність сталих традицій муніципальної демократії в сучасному українському суспільстві, держава у своїй діяльності зобов'язана сприяти становленню дієздатних територіальних громад і розвитку місцевого самоврядування в Україні. Але виходить так, що місцеві державні адміністрації, які і є органами державної влади на місцях, ніби прибирають до себе частину тих повноважень, якими наділяються органи місцевого самоврядування. Закріплення в компетенції виконавчих органів сільських, селищних, міських рад аналогічних повноважень із тими, якими володіють місцеві державні адміністрації, а також вирішення багатьох питань, що стосуються інтересів місцевого населення, за участю місцевих державних адміністрацій призводить до того, що місцеві державні адміністрації виступають на відповідних територіях у ролі найбільш повноважних органів, які здійснюють не лише функції державної влади, а й самоврядні функції. Це спричиняє усунення органів місцевого самоврядування від здійснення реального управління на відповідній території.

Як приклад, при реалізації делегованих контрольних повноважень можлива ситуація, коли органи місцевого самоврядування діють як перша інстанція, а районна та обласна державні адміністрації - відповідно друга і третя. Це стосується таких повноважень, як здійснення контролю за дотриманням цін і тарифів та законодавства щодо захисту прав споживачів, віднесені законодавцем до компетенції як районних та обласних державних адміністрацій (п. 8 ст. 16 та п. 7 ст. 18 Закону «Про місцеві державні адміністрації»), так і виконавчих органів сільських, селищних, міських рад (п. «б» п.п. 3 ст. 30 та п. «б» п.п. 2 ст. 28 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Значна частина галузевих повноважень, якими володіють місцеві державні адміністрації, є «виконавчими» повноваженнями районних та обласних рад. Наприклад, більшість повноважень у галузі соціально-економічного розвитку території, в галузі бюджету та фінансів, містобудування, деяка частина повноважень у галузі житлово-комунального господарства, побутового, торгівельного обслуговування, транспорту і зв'язку та інші.

Але треба враховувати, що місцеві державні адміністрації при здійсненні значної кількості повноважень підконтрольні і підзвітні відповідним радам. Разом із цим, місцеві державні адміністрації повинні неупереджено забезпечувати реалізацію загальнодержавного інтересу.

Таким чином, подальше вдосконалення взаємодії місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування може здійснюватися шляхом:

1) розробки механізмів розмежування повноважень та чіткого визначення компетенції органів місцевої публічної влади, в тому числі й законодавче врегулювання;

2) вирішення проблеми територіальної основи діяльності органів публічної влади;

3) створення на регіональному рівні координаційних рад з питань взаємодії місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.

УДК: 342.9

ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УДОСКОНАЛЕННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ ПОЛІЦІЇ (МІЛІЦІЇ) УКРАЇНИ

Берега Ю. М.

Здобувач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Підготовка кадрів – найважливіший елемент кожної правоохоронної системи. До теперішнього часу в багатьох країнах світу склалися власні підходи і традиції до вирішення проблеми підготовки кадрів поліції (міліції). Дослідники професійної підготовки працівників міліції (поліції) зарубіжних країн зазначають, що в даний час практично у всіх цивілізованих країнах світу спостерігається перманентний процес вдосконалення національних систем ві-

домчої освіти. В умовах ускладнення завдань, що ставляться перед правоохоронними органами, підвищення рівня професійної підготовки поліцейських є одним із найбільш пріоритетних напрямів діяльності держави і поліцейських відомств.

Кожна європейська країна має свою унікальну систему підготовки поліцейських кадрів, але всі вони формувалися під впливом багатьох чинників (територіальних, історичних, політичних, соціально-економічних тощо) і особливостей національних правових систем. Однак в одних європейських країнах професійна підготовка поліцейських кадрів здійснюється в межах загальнодержавної системи освіти (тобто на підставі загальнодержавних стандартів професійної освіти, в інших країнах – підготовка фахівців орієнтована на вузько професійне поліцейське навчання [1].

Нині системи професійної підготовки кадрів поліції, що склалися практично у всіх європейських країнах, включають декілька рівнів, зокрема:

1-й рівень – початкове навчання кандидатів на службу в поліцію в навчальних центрах, академіях або інших спеціальних навчальних закладах, як правило, територіальних поліцейських органів. Цей рівень відповідає повному загальноосвітньому ступеню або початковому рівню професійної освіти, але може бути й дещо вищим;

2-й рівень – багатопрофільна підготовка поліцейських за різними спеціальностями середнього керівного складу поліції у відомчих освітніх установах або навчальних центрах, які підпорядковуються центральним (федеральним) органам поліцейського управління. Цей рівень зазвичай відповідає ступеню бакалавра або нижче;

3-й рівень – підготовка управлінських кадрів поліції, старших і вищих офіцерів у поліцейських академіях, навчальних центрах або інших відомчих освітніх установах. Мінімальним тут звичайно є диплом бакалавра, а максимальними - диплом магістра або будь-яка учена ступінь (фундаментальна наукова освіта) [1].

Паралельно з основними рівнями професійної підготовки діє встановлена законодавством розгалужена багатопрофільна мережа додаткової або післядипломної освіти, тобто підвищення кваліфікації, спеціалізації, удосконалення та перепідготовки поліцейських кадрів, яка функціонує як на базі поліцейських навчальних закладів, так і у формі службової підготовки безпосередньо за місцем несення служби. Так, наприклад, у Франції система підвищення

кваліфікації поліцейських в процесі проходження служби організується та здійснюється на основі Реформи поліцейського навчання, проведеної в червні 1979 року (Директива МВС Франції 365/79) [1].

Прикладом максимальної відкритості не тільки для національних загальногромадянських освітніх установ, але і для зовнішніх контактів є британська модель професійної підготовки керівних кадрів поліції. Чим більше контактів між керівними кадрами поліції, наголошують організатори такого професійного навчання, тим вище рівень взаємодії правоохоронних систем взаємодіючих країн і розуміння загальних проблем діяльності поліції.

Найбільш виразно серед усіх систем підготовки поліцейських кадрів виділяється німецький досвід, а саме підготовка керівників поліції вищого рівня (поліцейського менеджменту) запроваджена у Вищій школі поліції Німеччини (Вища школа), яка розташована в м. Мюнстері землі Північний Рейн-Вестфалія. Цей навчальний заклад спеціалізується не тільки на професійній підготовці керівних кадрів поліції для всіх земель Німеччини, але й на підготовці співробітників поліції з інших держав, що входять до Євросоюзу, які направляються для професійного навчання, стажування або підвищення кваліфікації [2, с. 33]. Головною особливістю навчання у Вищій школі поліції Німеччини є обов'язкова наявність «державного замовлення» на підготовку відповідних фахівців для правоохоронної системи, яку визначають міністри внутрішніх справ земель.

У школах поліції Німеччини значна увага приділяється якості професійної підготовки співробітників, яка постійно оцінюється (якість викладання) як викладацьким складом і керівництвом школи, так і слухачами. Основою організації навчання в школі є «погляд на процес навчання очима студента». До речі у Німеччині пропонуються найжорсткіші у Європі умови для просування по службі. Чергове підвищення можна отримати тільки після здобуття певної додаткової освіти, а на деякі посади поліцейські призначаються тільки за наявності відповідного освітнього ступеня. Така система склалася в 50-ті роки ХХ ст. У навчальному процесі застосовуються методи поєднання теоретичних занять зі стажуванням, моделювання, відпрацювання ситуацій, симуляції тощо. На вищих рівнях підготовки переважають комплексні заняття. Розуміючи, що успіх навчання залежить від кваліфікації викладачів, у Німеччині створені умови, що дозволяють відбирати для цієї роботи найбільш кваліфікованих фахівців [2, с. 33].

Ще одним прикладом ефективної системи професійної підготовки поліцейських кадрів є французька модель, яка базується на застосуванні сильної загальнотеоретичної підготовки і централізованої координації діяльності відомчих освітніх установ, що багато в чому пояснюється централізованою структурою побудови органів внутрішніх справ в цій країні. Основний нахил при підготовці керівних кадрів поліції робиться на залучення випускників університетів на посади комісарів поліції. Для цього встановлені квоти прийому в поліцейські навчальні заклади для співробітників поліції і цивільних осіб, що мають відповідну освіту. Ще однією принциповою рисою французької моделі є яскраво виражений практичний характер навчання, а організація професійної підготовки поліцейських здійснюється дуже прагматично [3, с. 72-74].

Зрозуміло, що викласти весь позитивний досвід європейських країн у професійній підготовці поліцейських не можливо, але викладене вище дозволяє окреслити характерні тенденції до застосування позитивних надбань зарубіжних поліцейських систем в українських реаліях:

1. Багатоваріантність та гнучкість системи професійної підготовки працівників поліції, що передбачає обов'язкове навчання кандидатів на керівну посаду (курси підвищення кваліфікації, перепідготовка, удосконалення тощо).

2. Активність і професійна спрямованість підготовки працівників поліції, що досягаються повсюдним запровадженням в європейську поліцейську освіту практичного навчання (*experiential learning*), яке виражається у використанні активних методів навчання, відтворенні на заняттях ситуацій, що виникають у поліцейській діяльності, проведення виїзних занять безпосередньо в органах та підрозділах поліції.

3. Практична спрямованість навчання знаходить своє відображення насамперед в змісті організаційно-плануючої документації з підготовки керівних кадрів поліції. Зокрема, при розробці навчальних планів і програм ініціатива, як правило, виходить від практичних органів поліції. Тому суперечка про співвідношення теоретичного і практичного в змісті й методиці навчання традиційно вирішується на користь переваги практичного навчання.

4. Постійне використання «зворотного зв'язку (*feedback*)» в навчальному процесі, в тому числі й з випускниками та практичними працівниками (за допомогою проведення круглих столів, анкетування, опитувань, рецензування тощо).

5. Міжнародна поліцейська інтеграція і кооперація як в галузі досліджень, так і розробки методичних і нормативно-правових документів та навчання кадрів. Такий підхід сприяє подоланню відмінностей в національних системах професійного навчання, і, одночасно, вирішує завдання підготовки керівної ланки поліції до роботи в умовах європейського простору.

1. Колонтаевская И.Ф. Организационные и нормативные основы регулирования профессиональной подготовки управленческих кадров полиции за рубежом // Таможенное дело. – 2006. – № 3.

2. Эйзерман П. Д. Законодательно-правовое обеспечение профессионального обучения полиции // Подготовка полицейских кадров. Проблемы и пути развития в общеевропейском масштабе: Материалы Международной научно-практической конференции. – М., 2000. – С. 30-35.

3. Шушкевич И.Ч. Совершенствование профессиональной подготовки кадров органов внутренних дел России и зарубежный опыт полицейского образования // Зарубежный опыт организации подготовки полицейских кадров и работы полиции: Сборник статей / Под общ. ред. В.П. Сальникова. СПб., 1999. – С. 72-77.

УДК: 351.74

«САМБІРСЬКИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ», ЯК НАПРЯМ ТРАНСФОРМАЦІЇ РОБОТИ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Бугайчук К.Л.,
канд. юрид. наук, доцент
Начальник НДП з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

Відповідно до наказу МВС України від 22.05.2015 № 598 «Про проведення експерименту з упровадження нових форм і методів роботи в Самбірському МВ ГУМВС України у Львівській області» у період з 25 травня по 25 липня 2015 року в Самбірському міському відділі (з обслуговування проводився експеримент з упровадження нових форм і методів роботи. На підготовчому етапі експерименту з числа підрозділів, що входили до блоку міліції громадської безпеки, було створено:

1) підрозділ швидкого реагування, до якого увійшли 52 працівники міліції (дільничних інспекторів міліції – 20, працівників кримінальної міліції у справах неповнолітніх – 4, працівників ІТТ –

2, конвойної служби – 3, групи забезпечення – 4, працівників державної автомобільної інспекції – 6, патрульної служби – 13);

2) сектор дільничних інспекторів міліції (скорочений до 16 працівників);

3) ізолятор тимчасового тримання (5 працівників).

На час експерименту працівники підрозділу швидкого реагування були розділені на 4 зміни (по 13 осіб). З числа найбільш досвідчених та авторитетних працівників служб міліції громадської безпеки (старших дільничних інспекторів міліції) було призначено 4 старших змін. Для змін швидкого реагування був визначений 12-годинний режим роботи. Під час чергування кожна зміна використовувала 6 одиниць автотранспорту. Основними завданнями, покладеними на групи швидкого реагування, стали:

1. Оперативне реагування на повідомлення та звернення громадян. Так кількість звернень громадян до Самбірського МВ зросла на 18%, що деякій мірі свідчить про зростання довіри населення до органів внутрішніх справ. Крім того, слід відмітити роботу зазначених груп швидкого реагування щодо прийняття рішення (розгляду) за матеріалами, які ними ж і збиралися. Завдяки цьому в ході експерименту здійснився перерозподіл розгляду матеріалів, коли основна їх частина припадала на групи швидкого реагування, зменшивши тим самим навантаження на службу дільничних. Такий принцип роботи дозволив розгружити слідчо-оперативну групу від виїздів на незначні правопорушення, що позитивно вплинуло на якість роботи слідчо-оперативних груп на місці скоєння злочину та сприяло розкриттю багатьох злочинів «по гарячих слідах».

2. Здійснення заходів у протидії злочинності. Групи швидкого реагування тісно співпрацювали з іншими підрозділами Самбірського міського відділу щодо організації належного розкриття злочинів. Як відмітило керівництво МВС та незалежні моніторингові групи протидія злочинності набула більш системного і скоординованого характеру. За час проведення експерименту групами швидкого реагування особисто було розкрито 17 злочинів.

3. Профілактична робота з окремими категоріями громадян. Працівники груп швидкого реагування здійснювали нагляд за поведінкою раніше судимих осіб, осіб, які вчиняють насильство в сім'ї, побутових п'яниць та хронічних алкоголіків, неповнолітніх і т. ін. За час експерименту здійснено 679 перевірок «підоблікового елементу», здійснено 27 супроводів психічно хворих громадян до

закладів лікування, проведено 20 конвоювань, а також виконано 60 завдань по лінії дозвільної системи.

4. Здійснення заходів для контролю на автошляхах та зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод. Поява на дорогах району мобільних груп швидкого реагування сприяло покращанню аварійної ситуації і, як результат, зменшилась кількість ДТП з потерпілими.

За рішенням керівництва МВС України, зважаючи на позитивні результати роботи львівських правоохоронців, подібний експеримент був розповсюджений й на інші регіони України, зокрема, Харківську область. Так в період з 18 серпня по 20 вересня цього року експеримент тривав у Нововодолазькому районі Харківської області. За цей період на території експерименту було зареєстровано 430 повідомлень (торік - 349). Кількість звернень громадян в міліцію збільшилася на 23 % відсотки. Найбільша кількість повідомлень стосувалося крадіжок - 73, сварок - 62, фактів нанесення тілесних ушкоджень - 14. Правоохоронцями перевірено 722 підоблікових осіб, 149 раніше судимих, 151 власник зброї, 160 умовно засуджених. Дільничними розглянуто 261 звернень громадян, торік - 159. Скоротилася час розгляду і прийняття рішень за заявами, третина всіх матеріалів розглянуто протягом доби.

Позитивний досвід Нововодолазького райвідділу на початку жовтня 2015 року був також реалізований у Валківському райвідділі ГУМВС України в Харківській області. Презентація експерименту щодо підвищення ефективності роботи, посилення охорони громадського порядку, вдосконалення порядку реагування нарядів міліції на звернення громадян відбулася 2 жовтня 2015 року на базі Коломацького відділення міліції Валківського райвідділу.

Практичну фазу реалізації експерименту в Коломацькому районі представили начальник ГУМВС України в Харківській області Анатолій Дмитрієв, його заступник з громадської безпеки Віталій Гузь. Працівники сектору дільничних інспекторів міліції, які не залучені до складу груп швидкого реагування, здійснюватимуть щоденний прийом громадян у населених пунктах району та сільських радах.

Прийом громадян повинен становити не менше 15 годин на тиждень, при цьому інспектор буде здійснювати функції працівника дозвільної системи.

До 31 жовтня така практика роботи триватиме у Коломацькому районі, який умовно буде розподілений на 2 зони. Для реагування на повідомлення про правопорушення та інші події у відділі створюються 2 мобільні групи швидкого реагування з двома працівниками у кожній. Також дільничні проводитимуть зустрічі з представниками органів місцевої влади, виступи у трудових колективах, навчальних закладах тощо, у ході яких вивчатимуть загальний рівень безпеки на адміністративній дільниці.

З метою надання базових знань і практичних навичок, які необхідні працівникам, які прийматимуть участь у проведенні експерименту з упровадження нових форм і методів роботи, для ефективного виконання покладених на них службових обов'язків була розроблена «Методика навчання працівників ОВС», які залучаються до проведення експерименту з упровадження нових форм і методів роботи». У зазначеній методиці визначено орієнтовний перелік тематичних занять з працівниками, що прийматимуть участь у проведенні експерименту. Однак, цей перелік може бути змінений та доповнений з урахуванням специфіки районів (міст) які обслуговуються ОВС, що беруть участь в експерименті.

До навчального процесу, з метою ефективного та професійного викладення необхідних тематичних завдань, залучаються фахівці органів внутрішніх справ, викладачі навчальних закладів (у тому числі системи МВС України), представники громадських організацій, органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування (за згодою). Харківський національний університет внутрішніх справ приймає активну участь у зазначених заходах. Так, для працівників Нововодолазького та Валківського райвідділів викладачами університету проводяться лекційні та проводяться практичні заняття з тем:

- «Основи «community policing»» (взаємодія з громадськими формуваннями, організаціями та рухами, представниками засобів масової інформації, з метою профілактики злочинності, установлення осіб, причетних до вчинення протиправних посягань тощо);

- «Основи професійної етики» (розвиток соціальної компетенції у відносинах з громадянами ціннісні уявлення і норми поведінки);

- «Професійне спілкування та конфліктні ситуації в службовій діяльності» (поняття конфлікту; причини виникнення, структура, динаміка розвитку та способи вирішення конфліктних

ситуацій; підготовка до зіткнення з пограничними ситуаціями; стилі поведінки у конфліктних ситуаціях; конфліктні ситуації, що провокуються особами у небезпечних психічних станах; попередження конфліктів).

Як висновок зазначимо, що результати роботи місцевих органів внутрішніх справ, які брали участь в цьому експерименті, свідчать про доцільність впровадження такої форми роботи в інших територіальних підрозділах, що безумовно вплине на покращення стану криміногенної обстановки в державі, а також на довіру місцевих громад до правоохоронної системи.

УДК: 349.6

ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО АГЕНТСТВА ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ЛІСОВИХ ДІЛЯНОК

Волков О.Є.

Здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького
Національної академії наук України

Державне агентство лісових ресурсів України (далі – Держлісагентство) є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства. У процесі проведення адміністративної реформи, Положення про його діяльність змінювалось двічі – у 2011 та 2014 роках. Реформування вплинуло на правовий статус Держлісагентства, що позначилось на зміні його повноважень. Уявляється доцільним дослідити правові зміни в діяльності зазначеного центрального органу виконавчої влади, які відбулись протягом останніх років, та проаналізувати їх вплив на правове регулювання земельних лісових ділянок.

Згідно з п. 1 і 2 Положення «Про Державне агентство лісових ресурсів України» від 8 жовтня 2014 р. № 521 (далі – Положення 2014 р.), Агентство забезпечує реалізацію державної політики у сфері лісового та мисливського господарства. Його діяльність спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства. Воно має право реалізовувати державну політику, а свої пропозиції надавати вказаному міністерству. Як показує практична діяльність, Держлісагентство необхідно віднести до профільного міністерства, а саме – Міністерства екології та природних ресурсів. Основними причинами є: по-перше, важливість екологічної і соціальної функцій лісу, по-друге, такі зміни нада-

ли б можливість вирішити низку проблем, пов'язаних із дублюванням функцій цих установ. Прикладом є дублювання повноважень у сфері екологічного контролю за використання земельних лісових ділянок, наданням дозвільних документів і т.д.

У порівнянні з Положенням «Про Державне агентство лісових ресурсів України» від 13 квітня 2011 року № 458/2011 (далі – Положення 2011 р.), чинне Положення 2014 р. у п. 4 зазнало значного скорочення завдань Держлісагентства. Наприклад, воно не веде державного обліку об'єктів постійної лісонасінневої бази, не розробляє та не подає на затвердження нормативи витрат на здійснення заходів щодо ведення лісового та мисливського господарства, охорони і захисту лісів тощо. Отже, останні зміни у законодавстві не дають Держлісагентству повноцінно реалізовувати державну політику. Серед позитивних змін важливим аспектом діяльності Агентства є розгляд справ про адміністративні правопорушення. Згідно з Положенням 2011 р. воно мало право їх розглядати, тоді як за п. 4 Положення 2014 р. – може також накладати адміністративні стягнення.

У п. 11 Положення 2014 р. можна відмітити зміни, які стосуються діяльності Голови Держлісагентства. Він, на відміну від положення 2011 р., призначається Кабінетом Міністрів України, та має чіткіший перелік своїх обов'язків. Наприклад, річний план роботи Агентства тепер тільки затверджує Міністерство аграрної політики та продовольства України, а не розглядає на колегії, як було визначено у положенні 2011 р.

На думку А. І. Капрука, згідно з новою редакцією Положення, Держлісагентство не забезпечує бюджетне фінансування, розподіл та контроль за цільовим використанням бюджетних коштів і матеріальних ресурсів. Натомість залишено повноваження щодо прийняття рішення про утворення, реорганізацію і ліквідацію підприємств, установ та організацій, заснованих на державній власності, що належать до сфери його управління. Також обмежено повноваження щодо здійснення функцій регулювання й контролю у сфері лісового та мисливського господарства, а основна увага акцентується на здійсненні функцій з управління об'єктами державної власності – лісогосподарськими підприємствами.

Проаналізувавши Положення 2014 р., можна помітити зміни й у правовому статусі Держлісагенства. По-перше, відбувся перерозподіл компетенції на користь Кабінету Міністрів України. По-друге, негативним фактором стало значне скорочення переліку

завдань Агентства. По-третє, у чинному Положенні більш чітко прописані повноваження Голови та структурних підрозділів Держлісагенства.

Виходячи із нещодавнього інтерв'ю Голови Держлісагенства О. П. Ковальчука, у агентстві мають відбуватись подальші реформи. Одним із головних напрямів реформування галузі він відзначив стимулювання запровадження природозберігаючих технологій або їх елементів, охорони, захисту, відновлення лісів, дичерозведення. Також першочерговим є припинення незаконних рубок та обігу нелегально добутої деревини, браконьєрства. Погоджуючись з цією позицією, варто також законодавчо закріпити повноваження Держлісагенства та його територіальних органів по контролю за незаконною вирубкою лісу.

В Україні значною проблемою сьогодення є збільшення лісистості, а також визначення складу земель для заліснення. У процесі реалізації Державну цільову програму «Ліси України» на 2010-2015 роки, постає питання про наявність механізмів взаємодії Держлісагенства та Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру (далі – Держгеокадастр). Це питання є актуальним, адже земельні та лісові ресурси є складовою навколишнього природного середовища. При проведенні цих та подібних робіт виникають проблеми із погодженням актів на проекти землеустрою щодо виділення земельних лісових ділянок, або земельних ділянок для подальшого заліснення. Часто суб'єктами таких правовідносин виступають лісгосподарські підприємства, тому за своїм правовим статусом Держлісагенство та Держгеокадастр є провідними органами виконавчої влади, які діють відповідно до своїх повноважень. Необхідно відмітити, що в обох положеннях, на основі яких діють ці центральні органи виконавчої влади, більш чітко прописані питання взаємодії, але у будь-якому разі вони потребують узгодження із керівництвом цих установ. Тому постійна взаємодія цих органів потребує вироблення спрощених механізмів державного управління.

Отже, згідно з чинним законодавством Держлісагенство втратило частину своїх повноважень, зокрема, безпосередньо розробляти пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, здійснювати контроль та облік деяких лісових ресурсів, протидії незаконній вирубці лісу та іншим порушенням. Підтримуючи позицію науковців, зазначимо, що Положення 2014 р. значно погіршило контрольні функції агентства. Таким чином, існує потреба у вдосконаленні контрольних функцій Держлісагенства для забезпечен-

ня правомірного використання земельних лісових ділянок в Україні, а також покращення його взаємодії з іншими органами виконавчої влади у цій сфері. Сучасні проблеми у правовому статусі Держлісагенства потребують подальших законодавчих змін та наукових досліджень.

УДК: 347.633

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ
ТА НАГЛЯДУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ МІЖДЕРЖАВНОГО УСИНОВЛЕННЯ**

Гайчук В.А.

Начальник відділу Укрбюро Інтерполу ГУМВС України в Харківській області

Малиновська Т.М., канд. юрид. наук, доцент

Старший науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної міліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

Одним з основних завдань, які стоять перед державами світу на сучасному етапі їх розвитку є запровадження дієвого механізму захисту прав людини. Складність реалізації такого завдання зумовлена тим, що права людини знаходяться в різних сферах та поширюються на різні категорії спільнот, а це, в свою чергу, потребує створення для них окремого правового механізму захисту їх прав. Особливо це стосується дітей, які в силу свого психоемоційного розвитку не спроможні захистити себе самостійно, тому держави мають приділяти значну увагу саме захисту прав дитини.

Діти є найбільш уразливими тоді, коли позбавлені батьківської опіки та піклування, і вирішуючи питання про їх усиновлення, особливо при міждержавному усиновленні, держави повинні докладати усіх зусиль, аби створити і забезпечити функціонування уніфікованих національних механізмів захисту прав дитини.

Функцію захисту прав та інтересів дітей у міждержавному усиновленні міжнародне право покладає на державу походження дитини та державу, в якій проживають усиновлювачі. Відповідно до п. «б» ст. 21 Конвенції про права дитини: «Держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи всиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони визнають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною,

якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим».

У цьому випадку мається на увазі, якщо існує альтернативний шанс залишитися дитині в країні походження або, як останній шанс, який усе ж таки вигідний для дитини – це усиновлення її іноземцем і поселення в його сім'ю, де вона одержить виховання і утримання, то їх, безумовно, треба використовувати.

Держава, яка дозволяє усиновлення дітей за кордон, зобов'язана дбати про право дитини на сім'ю та благополуччя за межами країни. Для цього вона повинна мати детальну та достовірну інформацію про кожну дитину, яка була усиновлена іноземцями. Головним чином це стосується процедури усиновлення, нагляду та контролю за умовами виховання і проживання усиновленої дитини.

Питання контролю та нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей іноземними громадянами на сьогоднішній день залишається досить актуальним, оскільки не вироблена правова база, яка б визначила порядок здійснення нагляду та контролю консульськими установами за дотриманням прав дітей, усиновлених іноземцями. Законодавством не визначений порядок здійснення такого контролю консульськими установами, не передбачена відповідальність усиновлювачів за відсутність постановки на облік у консульських установах, за неподання звіту про умови проживання та стан здоров'я усиновленої дитини тощо.

Крім того, при постановці на консульський облік усиновлювачі українських дітей часто надсилають до закордонних установ України неповний комплект документів, необхідних для постановки на консульський облік, усиновлених ними дітей – громадян України. Відсутність необхідних документів інколи унеможливорює своєчасну постановку дитини на консульський облік.

Також необхідно визначити, що звіти про умови проживання та виховання усиновлених дітей в більшості випадків носять суб'єктивну інформацію, оскільки дану інформацію до консульських установ подають безпосередньо усиновлювачі. Про те, як почувують себе діти, з таких звітів об'єктивно судити неможливо, тому що форма звіту про умови виховання та проживання дитини є довільною за змістом, проте в обов'язковому порядку передбачає відповіді на запитання щодо фізичного, психологічного стану дитини,

умов виховання та розвитку, ставлення дитини до інших членів сім'ї, спорту, харчування, здоров'я тощо.

Разом з тим необхідно зауважити, що Гаазька конвенція не визначає порядку надання регулярних звітів про стан окремих дітей після всиновлення впродовж певного проміжку часу. Проте законодавство деяких держав вимагає, аби приймаючі держави надсилали такі звіти протягом кількох років. Багато країн вимагають від прийомних батьків та/або уповноважених організацій надавати звіти впродовж одного-двох років після всиновлення (Болівія, Кіпр, Латвія, Литва). Деякі країни вимагають надання звітів до досягнення дитиною повноліття (Ефіопія, Казахстан). Проте на практиці державам може бути складно забезпечити виконання цієї вимоги. Утім, майбутні прийомні батьки й уповноважені організації приймаючих держав повинні дотримуватися цих законодавчих вимог, особливо якщо вони є умовою передачі дитини батькам. У цьому сенсі надання звітів після всиновлення не можна вважати лише моральним зобов'язанням. Включення цієї вимоги до угод про співпрацю або практичних домовленостей між сторонами конвенції підкреслює її важливість для держав походження.

Інтеграція до Європейського Союзу є одним із пріоритетних напрямків зовнішньої політики України. Україна поступово адаптує своє законодавство до стандартів ЄС, робить спроби здійснювати необхідні політичні й економічні реформи, вести відповідну соціальну та екологічну політику. Одним із ключових пріоритетів євроінтеграційного розвитку є транскордонне співробітництво. Участь у такій міжнародній діяльності потребує ефективної інформаційної підтримки, яка стає важливим ресурсом формування довіри громадськості до євроінтеграційного розвитку.

Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва має враховувати кілька основних чинників взаємодії. Зокрема, процес збирання та переробки інформації й у процесі транскордонної взаємодії, яка потрібна для прийняття обґрунтованих рішень; створення баз даних для забезпечення такого співробітництва; формування автоматизованих систем управління транскордонним співробітництвом; забезпечення необхідного рівня поінформованості громадськості щодо нього як чинника широкої суспільної підтримки дій влади у сфері транскордонного співробітництва; позиціонування євро регіонів як активних учасників міжнародних відносин і створення їхнього позитивного іміджу на європейській арені.

Значний інтерес з метою вивчення досвіду й оцінки можливих перспектив для України має організаційне забезпечення у країнах-учасниках Європейського Союзу співробітництва в боротьбі зі злочинністю.

Оперативність обміну інформацією, досить надійна система захисту конфіденційності повідомлень, що забезпечуються в рамках Інтерполу, часто є ефективним інструментом у викритті транснаціональної злочинної діяльності – викрадення дітей, торгівля дітьми, незаконне переміщення за кордон та інші злочини які порушують права дитини.

Об'єктивну необхідність удосконалення міжнародної співпраці викликає як стан договірно-правової бази, так і практика виконання Україною, як і багатьма іншими державами, зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів у сфері міждержавного усиновлення.

Вирішення цього питання можливо шляхом забезпечення потрібної координації заходів з двосторонньої та багатосторонньої технічної співпраці.

Створення міжнародної правової бази (банку даних) та формування єдиного реєстру усиновлених українських дітей іноземними громадянами можливо використовуючи систему 1-24/7 в яку необхідно інтегрувати базу усиновителів та усиновлених дітей. Головною функцією запровадження міжнародної правової бази (банку даних) стане: забезпечення безперешкодного доступу працівників українських консульств до дітей, контролю за умовами життя і виховання дітей, усиновлених іноземними громадянами. Запити і звіти дадуть можливість швидко й ефективно обновляти дані, отримувати відповіді на питання, здійснювати пошук потрібних даних, аналізувати дані. Допоможе такий інформаційний ресурс і в розкритті випадків, коли усиновлені діти передаються в нові сім'ї без відома соціальних служб, в тому числі і через мережу Інтернет. Інформація вноситься в банк даних автоматично, тобто на постійній основі, відповідними підрозділами Генерального секретаріату Інтерполу, які опрацьовують увесь масив інформації, що надходить від національних центральних бюро Інтерполу, а також матеріали з обміну інформацією між національними центральними бюро Інтерполу з відповідних питань в системі 1-24/7.

Власником кожної одиниці/об'єкту інформації, що міститься в банках даних Інтерполу, є певна країна-член Організації, тобто відповідне національне центральне бюро, що є ініціатором внесен-

ня інформації про об'єкт до цього банку даних, або здійснює обмін інформацією щодо відповідного об'єкту з іншими країнами (національними центральними бюро).

УДК: 342.5

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Галкін Д.В., канд. юрид. наук
Старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

Розвиток суспільства постійно супроводжувався розвитком різного роду злочинних проявів. Тому розгляд історії становлення кримінальної міліції в Україні є актуальним з огляду на функції та задачі, які вона виконує. Кожен етап розвитку суспільства базується на історичних витоках, адже ніщо в державі не виникає на порожньому місці. Це ж стосується й розвитку кримінальної міліції, виникнення якої пов'язано зі становленням та розвитком соціально-економічного, політичного, а деколи і ідеологічного життя в державі. Розглядом даної проблематики займалися такі вчені як О.С. Доценко, О.М. Окопник, Є.В. Кулага, О.В. Волох, О.І. Дітріх, Л.В. Сердюк. Ці та інші дослідники відзначають, що розвиток української міліції тісно пов'язаний з розвитком органів внутрішніх справ у Радянському Союзі.

Вперше поняття «міліція» було використано в епоху Стародавнього Риму, коли люди на добровільних засадах формували легіони громадського порядку. Згодом, після звитяжних загарбницьких війн імперії, в країнах-колоніях створювались легіони, які мали назву mille, головним завданням яких було підтримання порядку. З роками поняття міліція почало широко використовуватися і в інших країнах світу. Головною особливістю міліції було те, що її ряди створювались з озброєних людей на добровільній основі.

Розглядаючи історію розвитку української міліції, слід зазначити, що вона тісно пов'язана з розвитком Союзу Радянських Соціалістичних Республік, тому що тоді Україна входила до його складу, її законодавство про міліцію розвивалась паралельно з розвитком

міліції в СРСР. Період Директорії в Україні характеризується нестабільністю не тільки органів влади, але і міліції, про це свідчить те, що майже за чотири роки на посаді Міністра внутрішніх справ змінилося більше 10 міністрів. У цей час органи міліції були підпорядковані органам місцевого самоврядування, що призвело до того, що міліція в Україні не могла справлятися з функціями і обов'язками, які було на неї покладено. Також це було пов'язано з тим, що міліція продовжувала формуватися на добровільних засадах чи на основі повинності із збереженням оплати за місцем роботи. Міліцейську службу несли без відриву від виробництва, що, в свою чергу, негативно вплинуло на ефективність роботи міліції, яка була досить низькою.

З огляду на це 9 лютого 1919 р. було опубліковано декрет Ради Народних Комісарів УРСР «Про організацію міліції», де зазначалося, що міліція створюється для охорони революційного порядку та безпеки громадян, для боротьби з кримінальними елементами. Таким чином, були закріплені основні форми та методи боротьби зі злочинністю, крім того, цей декрет також став підґрунтям для подальшого розвитку нормативно-правової бази органів внутрішніх справ.

Статус міліції на початку 20-х років визначався, причому в найзагальнішому вигляді, Положенням про Народних Комісарів Внутрішніх Справ РРФСР (постанова ВЦВК і РНК РРФСР від 24 травня 1922 р.), за яким вона була підрозділом НКВД. З даного документа випливало, що в своїй сукупності відділи міліції та карного розшуку становили міліцію в цілому. За положенням карний розшук був частиною міліції. Але в КПК РРФСР його органи та органи міліції представлені як самостійні установи — органи дізнання. Про діяльність міліції в кримінальному судочинстві можна судити дуже приблизно, в основному за функціями, які покладалися на зазначені міліцейські підрозділи. З 1924 року починається новий етап у розвитку органів внутрішніх справ. Це сталося після об'єднання радянських республік в Союз РСР та прийняття Конституції СРСР.

На початку 30-х років XX століття відбуваються суттєві політичні, економічні та соціальні зміни в СРСР, що у значній мірі пов'язано з високим рівнем централізації, який торкнувся всіх сфер життя. Відповідно до постанови ВЦВК і РНК УРСР від 22 грудня 1930 р. «Про порядок підпорядкування органів міліції, карного розшуку органам Державного політичного управління УРСР», міліція була виведена з-під контролю місцевої влади і підпорядкована без-

посередньо ДПУ УРСР. Однак, першим документом, що визначав повноваження міліції, слід вважати Положення про Робітничо-селянську міліцію, затверджене постановою РНК СРСР від 25 травня 1931.

Згідно з цим положенням, міліція була «адміністративно-виконавчим органом Радянської влади. На неї було покладено, зокрема, боротьбу зі злочинністю і розслідування справ про злочини (ст. 1). Міліція поділялась на міліцію загальну і відомчу (ст. 3). Загальна міліція, відповідно до ст. 18 положення: попереджає та не допускає вчинення злочинів; виявляє та розслідує скоєні злочини; розшукує осіб, які переховуються від розслідування, суду та виконання вироку; розшукує викрадене майно; приводить у виконання вироки судів про заслання і вислання.

Наприкінці 70-х — на початку 80-х років соціально-політична ситуація в країні обумовлює новий етап розвитку органів внутрішніх справ. Це було пов'язано з розвитком соціальної демократії, яка передбачала участь кожного громадянина в управлінні справами держави, удосконалення державного апарату, зміцнення правової бази і т.д. Так були створені самостійні наглядово-профілактичні підрозділи (групи, відділи), а потім і спеціальна профілактична служба, перед якою ставилися такі завдання: вивчення причин, умов та обставин, що сприяють вчиненню злочинів, виявлення осіб, що ведуть антигромадський спосіб життя, та проведення з ними профілактичної роботи.

Значний вплив на розвиток органів внутрішніх справ у середині 80-х років мала ідейна обробка працівників органів внутрішніх справ. Так, протягом 1985–1986 років на службу до органів внутрішніх справ вступили близько 60 тисяч службовців, які були членами комуністичної партії. Таке положення справ дозволило зміцнити положення комуністичної партії, але це негативно вплинуло на якість роботи ОВС.

Подальші проблеми кадрової політики були також пов'язані з соціально-економічною та політичною ситуацією в країні, а саме з перебудовою та розпадом СРСР. Головною проблемою було те, що співробітники не витримували таких навантажень, до того ж оплата праці була доволі низькою, тому вони намагались знайти себе в інших сферах діяльності. Після розпаду СРСР починається нова сторінка у розвитку кримінальної міліції України, яка пов'язана з новими науковими поглядами щодо набутої політичної та правової спадщини. Починає відроджуватись демократичне законодавство,

з'являються нові нормативно-правові акти, серед яких чільне місце належить новій Конституції вже суверенної та незалежної України 1996 р.

Таким чином, днем заснування служби карного розшуку органів внутрішніх справ України вважається 15 квітня 1919 року, коли Декретом Ради Народних Комісарів УРСР від 15 квітня 1919 року «Про організацію судово-карного розшуку» вперше було закріплено правову основу діяльності вказаної служби. Причинами появи такого органу стали створення УРСР, необхідність підтримки порядку у складні політичні та соціально-економічні часи, а також погіршення криміногенної ситуації.

Підсумовуючи викладене, можна виділити наступні етапи розвитку кримінальної міліції в Україні: 1. Створення Української Радянської Соціалістичної Республіки у 1917 році, а також прийняття першого Кримінального кодексу України у 1922 році. 2. Об'єднання радянських соціалістичних республік. Розвиток української кримінальної міліції проходив паралельно з розвитком міліції СРСР. 3. Період після судової реформи 1958–1960 рр., яка поставила міліцію на перше місце в ряду з іншими органами дізнання. 4. Період перебудови та розпаду СРСР. 5. Етап становлення незалежної Української держави.

УДК: 342.9.366(477)

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ ЯК КОМПЕТЕНТНИЙ ОРГАН У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ОКРЕМИХ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Галкіна О. М.

Ад'юнкт докторантури та ад'юнктури

Харківського національного університету внутрішніх справ

За останні роки розвинені країни світу зробили значні кроки на шляху удосконалення власних систем державного регулювання безпечності харчових продуктів. Країни з високим рівнем якості життя щодо вирішення проблеми гарантування безпечності харчових продуктів мають окрему державну структуру, діяльність якої спрямована на регулювання галузей харчової та переробної промисловості, та окрему службу зі статусом національного органу, що проводить інспекційні перевірки в цьому напрямі. Не виключенням

є і Україна, яка з метою гармонізації законодавства України із законодавством ЄС у сфері безпечності та якості харчових продуктів запровадила низку реформ. Однією з новацій Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР (з наступними змінами та доповненнями) є створення єдиного контролюючого органу, який визначено Законом як «компетентний» у сфері безпечності та якості харчових продуктів.

Відтепер центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів (компетентним органом) є Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба).

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014 р. № 442, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів створена в результаті реорганізації шляхом перетворення Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України. До зазначеної Служби приєдналися Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів і Державна санітарно-епідеміологічна служба України. На новостворену Службу покладені функції з реалізації державної політики реформованих органів. Діяльність Служби спрямовується і координується безпосередньо Кабінетом Міністрів України.

Створення Держпродспоживслужби є прикладом правильного теоретичного вирішення питання про взаємозв'язок функцій держави та органів, які забезпечують їх виконання, і має велике практичне значення, оскільки як доречно підкреслює професор А. Б. Венгеров, державний орган слід створювати під ту чи іншу функцію, а не навпаки – створювати орган, а вже потім знаходити йому функцію.

Отже, створення єдиного контролюючого органу для всієї харчової продукції є однією з новацій Закону, тому Служба наразі знаходиться на етапі становлення. У країнах-членах ЄС вже створені або працюють над створенням єдиного органу чи інтегрованої системи контролю харчових продуктів, що охоплюють усі етапи процесу виробництва відповідно до принципу «від лану до столу», тобто починаючи з поля й закінчуючи роздрібною торгівлею. Україна ж тільки починає реформувати цю сферу адміністративно-правових відносин. Протягом усього періоду незалежності України система

органів державного контролю харчових продуктів могла бути охарактеризована як така, що: не мала чітко встановленої організаційної структури на національному рівні, внаслідок чого відбувалося дублювання функцій контрольними органами, створювалися додаткові перешкоди для підприємств, неефективно використовувалися бюджетні кошти і не узгоджувалися дії між цими органами; не мала системи планування на національному рівні й не піддавалася коректній оцінці з погляду результативності та ефективності заходів, що вживалися; лягала значним фінансовим та організаційним тягарем на підприємства, які були вимушені платити за здійснення неодноразового державного контролю.

Крім того, безпечність харчових продуктів почала все більше й більше залежати від зв'язків між різними рівнями виробництва, тому цілком логічно, що така еволюція призвела до необхідності передачі одній структурі всіх видів контролю, який проводився по всьому виробничому ланцюгу: від господарства до кінцевої переробки харчових продуктів. Як мінімум, між різними державними структурами повинна бути забезпечена організована і ефективна координація. Тому вважаємо, що проведення інституційних реформ у сфері контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів шляхом впровадження європейської моделі контролю є важливим «кроком вперед» для нашої країни, оскільки лише забезпечення належної діяльності у цій сфері на основі одного контролюючого органу створить підґрунтя для захисту вітчизняного ринку від зазілля неякісної, а почасти й небезпечної для здоров'я людини харчової продукції.

Як зазначає голова Служби, механізм її роботи ґрунтуватиметься на певних принципах. Зокрема, пріоритетом служби є відмова від надлишкових функцій, здійснення консультаційної роботи, перевірки лише там, де вони потрібні, планування перевіркової діяльності, максимальна прозорість, передача частини функцій приватному сектору, досягнення еквівалентності української системи контролю з системою ЄС.

Отже, є всі передумови вважати, що наявність одного контролюючого органу дасть змогу використовувати державні ресурси найефективніше і при цьому забезпечити необхідний рівень захисту здоров'я та життя людини.

**ТРУДОПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ:
ІСТОРИЧНИЙ НАРИС**

Гончарук В.В., канд. юрид. наук, с.н.с.

Доцент кафедри трудового та господарського права
Харківського національного університету внутрішніх справ

Дослідження історії становлення та розвитку органів внутрішніх справ на різних етапах їх діяльності перебуває серед постійних завдань вітчизняної правової науки. Актуальність таких досліджень суттєво зростає на етапі розвитку України як правової держави та її євроінтеграційних процесів, адже при сьогоdnішній реорганізації системи органів внутрішніх справ, з метою раціонального вирішення практичних завдань, у тому числі тих, що безпосередньо стосуються службово-трудових прав та обов'язків працівників органів внутрішніх справ, насамперед, доцільно вивчати власне минуле. Видається доцільним дослідження історико-правових питань картини дня вчорашнього, з усіма його здобутками та недоліками, що, на нашу думку, може надати можливість недопущення здійснення певних помилок при проведенні реформування та вдосконаленні організаційно-штатної структури органів внутрішніх справ у сучасних умовах.

Нагадаємо, що припинення існування поліції пов'язано з революційними подіями у лютому 1917 року. Ради робітників та селян, які виникли у цей час, у числі першочергових завдань здійснювали заходи щодо скасування царської поліції. У березні 1917 р. Тимчасовий уряд був змушений видати постанови про ліквідацію корпусу жандармів та департаменту поліції, внаслідок чого була проголошена заміна поліції «народною міліцією». Остаточний злам міліції Тимчасового уряду, як невід'ємної частини колишнього державного апарату, відбувся у ході пролетарської революції. З приходом до влади більшовиків розпочався новий етап в історії органів внутрішніх справ.

Створення міліції в Україні у післяжовтневий період відбувалося у надзвичайно складних умовах. У грудні 1917 р. на Першому Всеукраїнському з'їзді Рад була проголошена Радянська влада і створена Українська Радянська республіка. На з'їзді було сформовано перший Радянський уряд – Народний Секретаріат. До його складу увійшло Секретарство судових справ, на яке покладалася організація та керівництво міліцією, охорона громадської безпеки. Однак

ні Народний Секретаріат, ні Секретарство судових справ у той час не були спроможні повною мірою виконувати покладені на них функції. Організацією міліції займалися різні установи під керівництвом місцевих Рад та революційних комітетів. Не було законодавчих актів, які б визначали єдині начала організації та діяльності міліції. Не було і централізованого керівництва. Радянський уряд України не міг тоді забезпечити створену робітничо-селянську міліцію заробітною платою, обмундируванням, зброєю. Ситуацію ускладнювала напружена військова та політична ситуація, яка склалася у країні.

На початку 1919 р. у складі Ради Народних Комісарів України був створений Народний Комісаріат внутрішніх справ. Декретом РНК УРСР «Про організацію міліції» від 9 лютого 1919 р. в Україні з метою охорони революційного порядку та особистої безпеки громадян, а також для боротьби з кримінальними злочинними елементами була створена робітничо-селянська міліція. Організація її була доручена Народному Комісаріату внутрішніх справ України. Отже, домінуючою стала орієнтація на побудову міліції як державного органу з постійним штатом спеціально підібраних осіб для виконання обов'язків з охорони громадського порядку та безпеки, боротьби зі злочинністю, які отримують за це від держави грошове утримання. У зв'язку з цим постала ціла низка питань, пов'язаних із комплектуванням кадрами заново створених органів, регулюванням порядку призначення, розстановки, переміщення різних категорій працівників, їх навчанням тощо.

У кінці 1923 р. був затверджений Дисциплінарний статут робітничо-селянської червоної міліції. Даний Статут затверджений 12 грудня 1923 р. Народними комісарами внутрішніх справ, юстиції, праці й командуючим військами України й Криму. У ньому закріплювалися права й обов'язки начальників міліції та їхніх підлеглих, визначалися види заохочення й покарання для працівників міліції. Найбільш важливе й істотне значення нового Дисциплінарного статуту полягало в тому, що він уперше нормативно закріпив сутність «революційної міліцейської дисципліни», під якою розумілося «точне дотримання встановлених у Робітничо-Селянській міліції законами і статутами правил служби та обов'язків поведінки службовців. Дисциплінарний статут посилював каральну спрямованість дисциплінарних стягнень. Звертає на себе увагу та обставина, що матеріальні заохочення були винятковою мірою оскільки призначалися тільки за дії, пов'язані з ризиком для життя, при прояві хоробрості й мужності, за піймання особливо небезпечних злочинців,

розкриття чи попередження злочинів, що мали особливу суспільну небезпеку, порятунк гинучих громадян, запобігання суспільним лихам. Великим недоліком Дисциплінарного статуту міліції була відсутність у ньому норм, які б містили принципи і порядок заохочення особового складу, оскільки дисциплінарна практика будь-якого керівника регламентувалася двома різними правовими документами: заохочення здійснювалося на підставі Правил проходження служби в міліції, а покарання – відповідно до норм Дисциплінарного статуту міліції. Таким чином, Дисциплінарний статут став важливим правовим документом, врегулювавши багато питань дисциплінарних відносин в органах міліції. У ньому також було усунуто норми, властиві військовим дисциплінарним статутам, визначено зміст поняття «міліцейська дисципліна».

Дисциплінарний статут міліції 1948 року, який був затверджений наказом міністра внутрішніх справ СРСР № 269 від 7 липня 1948 року, складався з загальних положень, в якому визначався порядок і правила, а також окреслювалося коло осіб, на яких поширювалася дія статуту (ст. 1-16); містив положення про покарання за порушення дисципліни в органах міліції (ст. 17-21); закріплював дисциплінарні стягнення, які накладалися на рядовий та молодший начальницький склад міліції (ст. 22-23). До їхнього переліку відносились такі стягнення: а) для рядового складу – догана, незвільнення з казарми або з розташування частини до 1 місяця, призначення поза чергою в наряд на службу (за винятком постової та караульної служби), або на роботу до 5 нарядів, арешт – до 20 діб, позбавлення звання «ефрейтора», звільнення зі служби до закінчення строку підписки б) для осіб молодшого начальницького складу – догана, призначення поза чергою в наряд по службі, арешт до 20 діб, пониження на посаді, пониження в званні – до рядового включно, звільнення зі служби до закінчення строку підписки. Дисциплінарним статутом закріплювались права начальників стосовно накладення дисциплінарних стягнень на підлеглий їм рядовий і молодший начальницький склад міліції (ст. 24-33). Статутом окреслювався виключний перелік стягнень, які можуть бути накладені на особовий склад начальниками, які займають посади від командира відділення до начальника Головного Управління міліції МВС СРСР.

Основні положення, які регламентували дисциплінарні відносини в міліції знайшли широке відображення в нормативних актах 60-х – першої половини 80-х років. Положення про радянську міліцію, затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 17 серпня 1962 р. за № 901, чітко визначило структуру особового складу мі-

ліції, яка складалася з рядового, молодшого, середнього старшого і вищого начальницького складу. Для нього встановлювалася дисципліна, подібна до військової, яка визначалася дисциплінарним статутом органів охорони громадського порядку.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 30 березня 1971 р. було затверджено Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ, який сприяв подальшому врегулюванню відносин в системі, забезпеченню чіткої роботи особового складу. Стан дисципліни після введення Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ 1971 р. характеризувався суттєвим зниженням числа дисциплінарних порушень, проступків і злочинів, зміною їх характеру і структури. У той же час серед працівників органів та підрозділів внутрішніх справ Волинської, Донецької, Київської, Кіровоградської, Кримської, Ворошиловградської, Одеської, Тернопільської, Харківської областей досить значними були випадки зловживання спиртними напоями, порушення соціалістичної законності, втрати зброї, безвідповідальне, халатне несення служби та інші проступки.

У травні 1984 р. Президія Верховної Ради СРСР затвердила новий Дисциплінарний статут ОВС. Його основні положення були спрямовані на зміцнення дисципліни особового складу, організованості і порядку.

Наступним був Дисциплінарний статут ОВС Української РСР, затверджений указом Президії Верховної Ради Української РСР 29 липня 1991 року, який проіснував до 22 лютого 2006 року, після чого втратив чинність на підставі закону «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України», нормами якого і керуються наразі у своїй службово-трудовій діяльності працівники органів внутрішніх справ.

УДК: 342.951

**ПОВНОВАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПРОКУРАТУР ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НАГЛЯДУ
ЗА ДОДЕРЖАННЯМ І ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАКОНІВ У СФЕРІ ОБОРОННО-
ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

Євдокіменко С.А.

Здобувач кафедри загальноправових дисциплін
факультету права та масових комунікацій

Харківського національного університету внутрішніх справ

Одним із пріоритетів реалізації органами виконавчої влади державної політики у сфері національної безпеки і оборони є роз-

виток оборонного та безпекового потенціалу України. Вагомий внесок у їх розвиток вносять підприємства оборонно-промислового комплексу. Однак в діяльності оборонно-промислового комплексу (далі - ОПК) ще досі існують проблеми, пов'язані як із недоліками правового та управлінського плану, так і власне випадками порушення окремими суб'єктами відповідного законодавства. В цій ситуації діяльність військових прокуратур слід розглядати як засіб попередження та припинення порушень у цій сфері.

З урахуванням аналізу повноважень органів прокуратури в цілому та повноважень органів військової прокуратури зокрема можна зробити висновок про тотожність за змістом наданих державою цим органам владних засобів впливу. Тому відмічаємо, що реалізація повноважень військових прокуратур при здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів у ОПК має власну специфіку, яка переважним чином стосується не самого змісту (переліку наданих прав) та характеру (контрольно-наглядової та правоохоронної діяльності) правових можливостей цих органів – їх повноважень, а конкретного змісту виконуваних ними функцій, предмета прокурорського нагляду, форм та методів його здійснення.

Це зумовлено тим, що діяльність військових прокуратур відбувається щодо особливого об'єкта (діяльність уповноважених суб'єктів військової і оборонної сфери) та специфічного предмета прокурорського нагляду (дотримання законності та правопорядку у військових формуваннях та оборонно-промислового комплексу держави). Вказана специфіка знаходить своє відображення за рахунок організаційних та правових особливостей створення та діяльності військових прокуратур в Україні. Нами вже відмічено, що правове опосередкування всіх цих явищ (функції, компетенція, повноваження тощо) знаходять своє відображення в юридичній характеристиці цього державного органу – його правовому статусі. Коротко охарактеризуємо специфіку правового статусу військових прокуратур в контексті впливу окремих його особливостей на реалізацію повноважень цього органу щодо сфери ОПК.

З аналізу Звіту про роботу прокурора за 2014 рік та 3 місяці 2015 року можна виділити дві основні форми реалізації повноважень військових прокуратур у сфері ОПК. Так у цих звітах йдеться мова про, по-перше, відкриття кримінальних проваджень за ознаками злочинів, вчинених посадовими, службовими та іншими особами вказаних суб'єктів та підприємств сфери ОПК, по-друге, це виявлення та усунення порушень відповідного законодавства у

вказаній сфері завдяки тим формам реагування прокурора (позов, заява, подання), через які реалізуються його владні повноваження.

Також, якщо звернути увагу на положення нормативно-правових актів, якими регламентовано статус військових прокуратур, то можна зробити висновок, що основним функціями, для реалізації яких прокурорам військових прокуратур надаються повноваження щодо такого об'єкта прокурорського нагляду як ОПК є: 1) підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях, порушених в наслідок вчинення кримінальних порушень в сфері ОПК; 2) представництво інтересів держави у сфері ОПК в суді у випадках, визначених цим Законом; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство у кримінальних провадженнях, порушених в наслідок вчинення кримінальних порушень в сфері ОПК; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи військовослужбовців.

Якщо проаналізувати зміст цих функцій, то можна відмітити, що військові прокуратури щодо сфери ОПК реалізують фактично дві основні функції, які обумовлені характером порушення законодавства у цій сфері: підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях, порушених в наслідок вчинення кримінальних порушень у сфері службової діяльності, вчинених службовими особами органів та установ ОПК; представництво інтересів держави у сфері ОПК в суді у випадках, визначених цим Законом. Для виконання цих функцій прокурори військових прокуратур наділяються відповідними повноваженнями.

Слід звернути увагу, що структура військових прокуратур розмежовує повноваження з позиції здійснення керівного впливу та можливості контролю вищестоящих керівників органів прокуратури за нижчестоящими органами (п.п. 2, 3 наказу Генерального прокуратура України «Про особливості діяльності військових прокуратур» від 29.08.2014 № 12гн). Тобто ієрархічність забезпечує єдиноточність та централізацію у реалізації регіональними та гарнізонними військовими прокуратурами такого їх напряму діяльності як нагляд за додержанням і застосуванням законів у ОПК, зокрема про це свідчить п. 3 наказу Генерального прокуратура України «Про особливості діяльності військових прокуратур» від 29.08.2014 № 12гн.

Територіальне розташування військових прокуратур (Додаток до Закону України «Про прокуратуру») також виступає як особливість їх статусу, яка відрізняє ці спеціальні органи від загальних органів прокуратури. Розташування військових прокуратур обумовлюється не адміністративно-територіальним поділом країни, а пов'язане із дислокацією Збройних Сил України та інших військових формувань. Вказана дислокація здійснюється із урахуванням військово-адміністративного поділу території України та соціально-економічних умов районів дислокації (ст. 6 Закону України «Про Збройні Сили України»). Ця особливість організації діяльності військових прокуратур передбачає можливість здійснення повноважень з прокурорського нагляду, зокрема і в сфері ОПК, виключно на тій території, яка входить до складу регіону, гарнізону тощо. Тобто мова йде про територіальну юрисдикцію відповідної військової прокуратури (регіон, гарнізон тощо). Тому можливість здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів у ОПК конкретної регіональної чи гарнізонної військової прокуратури (наприклад, відповідного відділу представництва інтересів держави в оборонно-промисловому комплексі) залежить від розташування на відповідній території підприємств, установ та організацій ОПК.

Ще однією особливістю правового статусу військових прокуратур, яка визначає специфіку реалізації їх повноважень при здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів у сфері ОПК, є об'єкт прокурорського нагляду – діяльність відповідних органів державної влади, підприємств, установ та організацій, здійснювана ними у цій сфері. Перелік цих суб'єктів наведено у п. 1 наказу Генерального прокуратора України «Про особливості діяльності військових прокуратур» від 29.08.2014 № 12гн.

В якості предметно-галузевої ознаки для виділення в системі прокуратури України військових прокуратур виступає військово-оборонна сфера держави, у тому числі і діяльність в сфері ОПК. Тобто спеціалізація як ознака правового статусу військових прокуратур може розглядатися як чинник (юридичний факт), який обумовлює надання можливості для реалізації повноважень військових прокуратур саме щодо конкретного об'єкта прокурорського нагляду – діяльність відповідних органів державної влади, підприємств, установ та організацій, здійснювану ними у сфері ОПК. Ця ознака забезпечує внутрішнє розмежування повноважень прокуратури між собою, визначає та уточнює їх компетенцію, а також слугує підставою при вирішенні спорів про підвідомчість. Завдяки цьому усувається

дублювання повноважень органів прокуратури, на які покладаються повноваження щодо нагляду (контролю) за додержанням законів у тій чи іншій сфері. Також ця ознака є правовою гарантією обмеження повноважень військових прокуратур щодо втручання, зокрема, у господарську діяльність окремих підприємств, установ та організацій, які не підпадають під перелік, наведений у п. 1 наказу Генеральної прокуратури України «Про особливості діяльності військових прокуратур» від 29.08.2014 № 12гн.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що специфіка реалізації наданих військовим прокуратурам повноважень пов'язується не з їх змістом, який в силу Закону України «Про прокуратуру» є однаковим для всіх органів прокуратури, а з чинниками, які покладено в основу їх формування як окремих структурних складових системи прокуратури України. До числа цих чинників віднесено такі:

- організаційний – забезпечує формування структури та системи управління органами військових прокуратур щодо реалізації такого напрямку їх діяльності як здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів у ОПК;
- територіальний – визначає територіальну підвідомчість (регіон, гарнізон) між різними військовими прокуратурами щодо здійснення нагляду за суб'єктами ОПК, які знаходяться на відповідній території;
- предметний – визначає можливість військових прокуратур здійснювати виконання відповідної функції прокуратури України в окремій сфері державного управління – діяльність Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів, а також у сфері ОПК держави.

Тому підвищення ефективності діяльності військових прокуратур необхідно здійснювати за рахунок удосконалення їх правового статусу із урахуванням специфіки об'єкта прокурорського нагляду (діяльність уповноважених суб'єктів військової і оборонної сфери) та пристосуванням їх повноважень до форм та методів прокурорської діяльності у цій сфері. Саме тому належне визначення об'єкту, предмету, меж та сутності прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів у ОПК сприятиме ефективності діяльності військових прокуратур щодо реалізації наданих їм повноважень з виявлення та усунення порушень законів, причин цих порушень та умов, що їм сприяють, у військовій і оборонній сфері країни, а також у притягненні порушників закону до відповідальності.

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ

Євдокіменко С.В., канд. юрид. наук
Судовий експерт з питань економічних досліджень,
директор ДП «Харківський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою»

Для визначення економічних злочинів у торговельно-діяльності, необхідно розглянути особливості організації цієї галузі національної економіки України. Виконання торгової діяльності здійснюється оптовими і роздрібними підприємствами. Згідно Методологічних основ та пояснень до позицій КВЕД *оптова торгівля* – це перепродаж (продаж без перероблення) нових або уживаних товарів роздрібним торговцям, підприємствам й організаціям або іншим оптовикам, діяльність агентів чи посередників з купівлі товарів від імені подібних осіб або продажу товарів подібним особам і компаніям. Основними типами підприємств у сфері оптової торгівлі є оптові торговельні підприємства, тобто оптовики, які отримують право власності на товари, які вони продають, а саме: оптові торговці або біржовики, промислові дистриб'ютори (підприємства оптової торгівлі, що спеціалізуються на продажу промислових товарів), експортери, імпортери, закупівельні організації, філії та офіси з продажу (крім магазинів роздрібної торгівлі), які утримуються підприємствами видобувної промисловості (окремо від заводів і шахт) для збуту власної продукції і функції яких не обмежені прийманням замовлень, що виконуються шляхом прямого відвантаження товарів із заводів або шахт. До інших типів підприємств оптової торгівлі відносять торгових посередників і товарних брокерів, комісіонерів, заготівельників і кооперативні організації, які здійснюють збут сільськогосподарської продукції.

Роздрібна торгівля – це перепродаж (продаж без перероблення) нових або уживаних товарів для особистого споживання або домашнього користування переважно населенню в магазинах, торгових центрах, наметах, кіосках, компаніями поштового замовлення, вуличними торговцями, споживчими кооперативами, компаніями, що спеціалізуються на організації аукціонів тощо. Більшість підприємств роздрібної торгівлі отримують право власності на товари, які вони продають, однак деякі з них виступають як агенти

та від імені замовника здійснюють продаж товарів на умовах консигнації або комісії.

Згідно КВЕД (ДК 009:2010) до оптової та роздрібної торгівлі включені: – Розділ 45 Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт, по групам: 45.1 Торгівля автотранспортними засобами. 45.2 Технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів. 45.3 Торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів. 45.4 Торгівля мотоциклами, деталями та приладдям до них, технічне обслуговування і ремонт мотоциклів.

– Розділ 46 Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами, по групам: 46.1 Оптова торгівля за винагороду чи на основі контракту. 46.2 Оптова торгівля сільськогосподарською сировиною та живими тваринами. 46.3 Оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами. 46.4 Оптова торгівля товарами господарського призначення. 46.5 Оптова торгівля інформаційним і комунікаційним устаткуванням. 46.6 Оптова торгівля іншими машинами й устаткуванням. 46.7 Інші види спеціалізованої оптової торгівлі. 46.9 Неспеціалізована оптова торгівля.

– Розділ 47 Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами, по групам: 47.1 Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах. 47.2 Роздрібна торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами в спеціалізованих магазинах. 47.3 Роздрібна торгівля пальним. 47.4 Роздрібна торгівля інформаційним устаткуванням у спеціалізованих магазинах. 47.5 Роздрібна торгівля іншими товарами господарського призначення в спеціалізованих магазинах. 47.6 Роздрібна торгівля товарами культурного призначення та товарами для відпочинку в спеціалізованих магазинах. 47.7 Роздрібна торгівля іншими товарами в спеціалізованих магазинах. 47.8 Роздрібна торгівля з лотків і на ринках. 47.9 Роздрібна торгівля поза магазинами.

Облік руху товарів підприємств торгівлі виконується з використанням таких документів:

- договору постачання, у якому визначають основні умови постачання товарів, а саме: перелік і кількість товарів, що поставляються, ціни на товари, строки поставки товарів та розрахунків за них тощо;

-товарно-транспортні накладні, пакувальні ярлики, рахунки фактури, специфікації, наряди на завантаження та розвантаження товарів;

- якісні посвідчення, висновки санітарно-епідеміологічної служби, ветеринарні свідоцтва тощо;

- розрахункові документи на товар що поставляється: платіжні вимоги-доручення, платіжні доручення;

- документи складського обліку: акт про приймання товару, з відміткою про відповідність (відхилення) з кількості та якості вантажу. При цьому товар, що приймається в упакованому виді, може бути більший або менший від кількості, вказаної у товарному ярлику.

Встановлення відповідності умовам постачання оформлюється актом за результатами перемірювання (зважування, перерахунку поштучно), наприклад: перемірювання кількості метрів тканини у рулоні, зважування цукру у мішку, перерахунку упаковок кави в ящику. Перерахунок може здійснюватися суцільним методом (перевіряються усі одиниці пакування (рулони, мішки, ящики і т. ін.), або вибіркоким методом, коли перевіряються лише деякі з одиниць пакування на вибір перевіряючої особи. У період зберігання товару на складі ведуться: товарні звіти про рух та наявність товарів і тари (за раніше вказаними документами на оприбуткування товарів). Облік товарів на складах і базах ведеться по матеріально відповідальних особах у кількісно-сумовому розрізі, по сортах і артикулах товару. Можливо використання складських карток, а також окремих аналітичних рахунків. Документи на відпуск товарів підприємствам роздрібної торгівлі включають: товарно-транспортні накладні, накладні, а також рахунки-фактури. Для підтвердження збереження товарів при зберіганні використовуються: інвентаризаційні описи, порівняльні відомості, акти інвентаризації, розрахунки сум природних втрат, затверджені норми природних втрат.

Реалізація товарів підприємствами роздрібної торгівлі регулюється статтею 224 ЦК України, яка передбачає обов'язки продавця передати майно у власність покупцю, при зустрічних обов'язках покупця прийняти майно з оплатою за нього певної грошової суми. Основними обліковими документами на стадії реалізації товарів населенню є: касова відомість; контрольні касові стрічки та дані контрольних касових апаратів; книга касира-операціоніста; товарний і касовий звіти. З них, контрольні касові стрічки фіксують момент продажу товару населенню.

Як вказує М.І. Камлик, у правоохоронній діяльності визначення моменту продажу товарів необхідно обов'язково враховувати при встановленні часу закінчення скоєння корисливих правопорушень. Момент продажу товарів встановлюється за такими фактами, як: відпуск товарів покупцям; надходження платежу від покупців; подання розрахункових документів в установу банку. Оскільки на підприємствах роздрібної торгівлі при продажу товарів момент сплати грошей покупцями і момент відпуску їм товарів практично збігаються у часі, тому в більшості випадків моментом продажу товарів є надходження платежів від покупців.

Однією з важливих особливостей господарської діяльності торговельних підприємств є визначення прибутку за рахунок торговельних націнок (знижок) до роздрібних цін, встановлених підприємствами-виробниками товарів. Наявність обмежень торговельних і постачальницько-збутових надбавок (націнок) на товари, які реалізує конкретне торговельне підприємство, передбачає можливість скоєння правопорушень, тобто перевищення граничного розміру таких надбавок (націнок).

Серед найбільш поширених видів правопорушень у сфері торгівлі, як правило, визначають наступні:

- розкрадання товарів шляхом неповного їх оприбуткування при надходженні від постачальників;

- розкрадання грошових коштів шляхом часткового не оприбуткування виручки від реалізації товарів (включаючи несвоєчасне здавання виторгу);

- розкрадання товарів шляхом складання безтоварних документів (тобто приховування нестач на стадії зберігання або реалізації товарів за готівку за рахунок внутрішнього перекинення товарів, з оформленням безтоварних документів за згодою працівників облікового апарату, які оброблюють товарні та касові звіти, а також за домовленістю з матеріально відповідальними особами тих магазинів, на адресу яких надійшли оформлені безтоварні документи);

- корисливі зловживання при переоцінці товарів у підприємствах торгівлі (шляхом створення сумарних лишків товарів за рахунок різниць у цінах);

- розкрадання товарів та грошових коштів шляхом неправильного визначення розміру природних втрат.

На нашу думку, цей перелік слід доповнити такими видами правопорушень як:

- розкрадання грошових коштів шляхом продажу товарів нижчого сорту по ціні вищого сорту(про таке правопорушення може свідчити наявність пересортиці по результатах інвентаризації);

- продаж неякісних товарів або товарів з порушенням комплектації;

- використання замість нових запасних частин вже використаних раніше (по розділу 45 КВЕД: «Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт»);

- обважування покупців, тобто передання меншої кількості вагового товару, ніж належить за сплаченою сумою покупки;

- обрахунок покупців, тобто необґрунтоване завищення суми вартості покупки тощо.

Для встановлення факту правопорушення необхідно використувати:

- документальні методи перевірки, які базуються на вивченні записів вказаних облікових документів з організації торгівельної діяльності та зіставлення цих документів;

- призначення ревізії для проведення інвентаризації;

- призначення спеціальних експертиз з встановлення якості реалізованих товарів, технічного стану товарів, ступеня зносу запчастин тощо;

- перевірка ваг, контрольне зважування вагових товарів;

- наявність цінників на товари;

- наявність касових апаратів;

- наявність усіх дозвільних документів на відкриття магазинів роздрібною торгівлю;

- додержання санітарних правил із зберігання продуктів, роботи персоналу і стану виробничих приміщень;

- наявність сертифікатів на торгівлю алкогольними напоями і тютюновими виробами;

- додержання режиму роботи тощо.

Таким чином, при проведенні судово-економічної експертизи у сфері торгівлі експерт-економіст має бути добре обізнаним із діяльністю суб'єктів господарювання у даній сфері, особливостями ведення обліку, сучасними умовами ринкового господарювання та законодавчим полем, що регламентує діяльність.

СПРИЯННЯ ДЕРЖАВОЮ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНИНОМ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Калашник О.М.,
адвокат, директор Другого харківського місцевого центру
з надання безоплатної вторинної правової допомоги

Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правову допомогу, закріпленому у статті 59 Конституції України.

Це право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини і має загальний характер. У контексті частини першої цієї статті "кожен має право на правову допомогу" поняття "кожен" охоплює всіх без винятку осіб - громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України.

Здійснення права на правову допомогу засноване на дотриманні принципів рівності всіх перед законом та відсутності дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Крім того, реалізація кожним права на правову допомогу не може залежати від статусу особи та характеру її правовідносин з іншими суб'єктами права. Правову позицію щодо цього висловив Конституційний Суд України у Рішенні від 16 листопада 2000 року у справі про право вільного вибору захисника.

"Закріпивши право будь-якої фізичної особи на правову допомогу та те, що "кожен є вільним у виборі захисника своїх прав" за своїм змістом є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів, що виникають з цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин".

Гарантування кожному права на правову допомогу покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня.

Для реалізації цього конституційного права (право кожного на правову допомогу) Верховною Радою України в 2011 року прийнято Закон України «Про безоплатну правову допомогу».

Закон розкриває зміст права на правову допомогу, порядок його реалізації, визначає поняття безоплатної правової допомоги, підстави та порядок її надання.

Закон вводить поняття первинної та вторинної безоплатної правової допомоги.

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації (ст.7).

Безоплатну первинну правову допомогу надають органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; фізичні та юридичні особи приватного права та спеціалізовані установи усім особам, які перебувають під юрисдикцією України (ст.ст.8-9).

Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг: захист від обвинувачення; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру (ст.13).

Саме для забезпечення осіб безоплатною вторинною правовою допомогою державою в Україні створенні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

З 2012 року діють центри по наданню безоплатної правової допомоги в кримінальних справах. З 1 липня в Україні запрацювали центри з надання правової допомоги в цивільних та адміністративних справах, так як, держава прагне забезпечити реалізацію конституційного права, про яке йшлося вище.

Місто Харків, як перша столиця України, так і місто зі славетними правовими традиціями не є виключенням, і саме тому в нашому місті створені три центри з надання безоплатної правової допомоги в цивільних та адміністративних справах.

Завдяки якісному відбору у центрах з надання безоплатної вторинної правової допомоги працюють найкращі фахівці в області права.

Отже, цього року держава зробила дуже вагомий та важливий крок спрямований на створення демократичної та правової держави, забезпечивши громадянам не лише їх захист в кримінальних справах, а й представництво їх інтересів в цивільних та адміністративних справах.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НЕЗАКОННИЙ ЗБУТ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Корнієнко Д.М., канд. юрид. наук
Начальник навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

Правильна оцінка фактів є необхідною передумовою для встановлення об'єктивної істини у кожному кримінальному провадженні. Особливо важливе значення у провадженнях про незаконний збут наркотиків має своєчасне проведення цілого ряду експертиз, більшість з яких направлена на вирішення діагностичних завдань.

Правова основа призначення та проведення судових експертиз в рамках кримінального провадження регламентована Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про судову експертизу», Постановою Пленуму Верховного Суду «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз, що затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. №53/5, Настановою про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України, Інструкцією про проведення судово-медичної експертизи та деякими іншими нормативно-правовими актами.

У слідчо-судовій практиці актуальною є проблема визначення тієї кількості експертиз, що необхідно призначати і проводити в рамках кримінального провадження. Як зазначає В.О. Коновалова, при розслідуванні злочинів бажано призначати і проводити максимальну кількість судових експертиз в цілях отримання доказової інформації. Ми погоджуємося з такою позицією, адже якщо призначення експертизи є необхідним, але слідчий ігнорує експертні можливості і робить власні необґрунтовані висновки, слід вести мову про неналежне, необ'єктивне дослідження обставин справи і порушення принципів всебічності розслідування та встановлення об'єктивної істини.

Предметом судової експертизи, з точки зору практичної діяльності, є фактичні дані, що оцінюються експертом на основі спеціальних пізнань в галузі науки, техніки, мистецтва або ремісництва.

З точки ж зору експертної діяльності, предметом кожної експертизи є конкретні поставлені слідчим задачі, які належить вирішити експерту в ході проведення дослідження. Отже, саме слідчий, володіючи відомостями про обставини злочину, визначає задачі, які необхідно вирішити за допомогою спеціальних пізнань, визначає вид експертизи і формулює запитання експерту.

У провадженнях про незаконний збут наркотиків особливо важливе значення має своєчасне вирішення трьох категорій експертних завдань: класифікаційних (встановлення належності об'єктів до стандартизованого або довільного класу); діагностичних (виявлення слідів наркотиків, встановлення стану об'єктів; існування факту і його особливостей; встановлення причинно-наслідкових зв'язків, часу факту тощо); ідентифікаційних (ототожнення цілого об'єкта, встановлення єдиного джерела походження). До основних видів судових експертиз, що вирішують ключові у даних категоріях проваджень питання, відносяться наступні: експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; судово-фармакологічна експертиза; судова хіміко-технологічна експертиза; судово-біологічна експертиза; судово-агротехнічна експертиза; судово-наркологічна експертиза; судово-психологічної експертизи; судово-психіатрична експертиза.

Слід зазначити, що після затримання і викриття злочинної діяльності підозрювані, намагаючись уникнути покарання, можуть імітувати психічні розлади і захворювання. Така поведінка може перевірятися шляхом проведення психіатричної і комплексної психолого-психіатричної експертизи, що проводиться для встановлення здатності особи усвідомлювати свої дії і керувати ними. Крім того, остання з вказаних експертиз дозволяє встановити системні властивості досліджуваного об'єкта: виявити результати взаємодії комплексу психологічних і психопатологічних факторів, розкрити їх зв'язки, взаємозалежність і взаємозумовленість.

Вживання окремих видів наркотиків може призводити до психічного розладу особи, а також появи у неї ознак психічного захворювання. Для діагностування таких фактів у справах про незаконний збут наркотиків може бути призначено судово-психіатричну експертизу.

Важливе значення при встановленні факту злочинної діяльності групи спільників (незалежно від рівня їх організації), які займаються наркобізнесом, має призначення судово-психологічної експертизи. Так, її проведення доцільно спрямовувати на встанов-

лення суб'єктивної характеристики окремих членів злочинної групи. Характерні особливості визначаються віковими, професійними, індивідуальними властивостями особи, включаючи її життєвий досвід, психологічні якості, характер, емоційну стійкість, впевненість у своїх силах, ставлення до заборон і охоронюваних правом цінностей тощо.

За допомогою судово-психологічної експертизи, шляхом дослідження індивідуальних особливостей особи і її взаємодії з оточуючим середовищем в ситуації злочину, слідчий може вирішити наступні питання: чи здійснили вплив ці особливості свідомості на процеси сприйняття певних обставин; як саме вони вплинули на особу; як вони вплинули на можливість управляти власною поведінкою особи; чи не відбулося неадекватне сприйняття певних фактів тощо. Ця експертиза призначається для встановлення особливостей суб'єктного складу злочинної групи, для виявлення лідера і місця в її структурі інших членів групи. Зокрема така експертиза є необхідною у типовій ситуації, коли члени організованої групи дають суперечливі показання про те, хто є її лідером. Так, вченими звертається увага на те, що слідчому не можна сприймати на віру твердження окремих членів групи, що саме вони є організаторами, лідерами, керівниками в злочинному колективі. Ці показання можуть бути результатом змови співучасників, відповідно до якої другорядний учасник обмовляє себе, розраховуючи на майбутню підтримку реального лідера. Крім цього, без судово-психологічної експертизи не можна констатувати наявності більшості з обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання за злочин.

При розслідуванні злочинів, не зважаючи на велику роль діагностичних досліджень, вирішальне значення все ж таки мають і ідентифікаційні дослідження. Особлива цінність результатів криміналістичної ідентифікації в тому, що вони значно прискорюють розслідування, роблячи його більш цілеспрямованим і успішним.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень за останній період дає підстави стверджувати, що до основних експертиз, що вирішують ідентифікаційні питання, при розслідуванні незаконного збуту наркотиків є дактилоскопічна і почеркознавча експертизи. Зазначимо, що на дактилоскопічну експертизу обов'язково направляються всі об'єкти, на яких виявлені сліди пальців рук особи, оскільки цей факт вказує на її причетність до злочинної діяльності. Судово-почеркознавча експертиза призначається з метою встановлення особи – виконавця рукописного тексту або підпису, його статі

та віку, умов і обставин, за яких виконано різного роду рукописні документи, записи чи підписи. Необхідність проведення такої експертизи виникає тоді, наприклад, коли були вилучені записи з рукописним текстом з описом технологічного процесу виготовлення окремих видів наркотиків, або підроблені рукописні документи на отримання наркотичних, психотропних препаратів або прекурсорів, які використовуються для виготовлення вказаних речовин у підпільних лабораторіях.

Треба звернути увагу на те, що важливу роль у ідентифікації злочинців можуть мати також результати таких різновидів судово-медичної експертизи, як судово-гістологічна (зразками дослідження виступають шматочки органів та тканин людини), судово-імунологічна (зразками дослідження виступає кров) та судово-цитологічна (зразками дослідження виступають виділення людського організму).

Виявлення, фіксація, вилучення і наступне дослідження подібних слідів дозволяють значно звузити коло підозрюваних осіб, а в деяких випадках беззаперечно викрити винного, або, навпаки, виключити особу з числа причетних до злочину. До особливостей слідів біологічного походження відноситься складність, а, в деяких випадках, і неможливість їх повного знищення на об'єктах. Відзначити необхідно і їх високу інформативність навіть у малій кількості.

Окремо слід виділити значення молекулярно-генетичної експертизи ДНК, яка останнього часу набуває поширеності в Україні і вже давно активно використовується у США та країнах Західної Європи. Молекулярно-генетична експертиза є новим методом ідентифікації людини, який одержав назву – геномна дактилоскопія. Він дозволяє ідентифікувати особу по мікроскопічних біологічних слідах. ДНК-профіль може бути одержаний з будь-якого біологічного матеріалу (кров, сперма, слюна, волосся, лупа, тканини людини), що містить клітини з ядрами. Універсальність і висока індивідуальність результатів молекулярно-генетичної експертизи роблять цей метод дуже перспективним серед інших методів ідентифікації людини.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що в ході розслідування кримінальних проваджень щодо незаконного збуту наркотиків, в залежності від ситуації, яка склалася, може виникнути потреба в призначенні й інших видів експертиз. Необхідно підкреслити, що висновок експерта грає дуже велику, а іноді – головну роль в процесі доказування злочинної діяльності особи, що займається незаконним збутом наркотиків.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ МІЛІЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Кошиков Д.О.

Здобувач Міжрегіональної академії управління персоналом

Успішне функціонування підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення не в останню чергу пов'язане з адекватним матеріально-технічним забезпеченням їх організації та діяльності. За своєю сутністю матеріально-технічне (ресурсне) забезпечення підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення передбачає задоволення (постачання) у законодавчо визначеному порядку їх обґрунтованих потреб в озброєнні, боєприпасах, спецзасобах, спорядженні, амуніції, засобах зв'язку, форменому одязі, продовольстві, приміщеннях, транспортних засобах, спеціальній та військовій техніці, паливно-мастильних матеріалах, оргтехніці та інших ресурсах, необхідних для виконання працівниками міліції покладених на них службових обов'язків.

Від своєчасності і достатності фінансового та матеріально-технічного забезпечення даних спецпідрозділів міліції безпосередньо залежать коло та обсяг здійснюваних ними завдань, оперативність і якість їх виконання, життя і здоров'я працівників міліції та інших громадян, запобігання корупції, престиж служби, постійність особового складу, його висока вмотивованість і кваліфікація. Проте, на сьогодні, за визнанням низки вчених, з огляду на складну фінансово-економічну ситуацію у державі та нераціональне використання наявних ресурсів рівень матеріально-технічного забезпечення органів внутрішніх справ України (у тому числі й підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення) є надто низьким, що створює загрози національній безпеці та ускладнює криміногенну ситуацію.

Крім командира, який відповідає за стан і збереження матеріальних засобів підрозділу, основним суб'єктом матеріально-технічного забезпечення на рівні підрозділу міліції громадської безпеки особливого призначення є відділення (група) матеріально-технічного забезпечення. При цьому, компетенція таких допоміжних підрозділів здебільшого обмежена лише замовленням, одержанням, обліком, зберіганням, видачею і обслуговуванням (налагодженням, ремонтом) матеріально-технічних засобів. Не менш істотну роль

відіграють профільні підрозділи Міністерства внутрішніх справ України (насамперед Департамент матеріального забезпечення) та його територіальних органів, які на практиці централізовано приймають рішення, забезпечують, організують та контролюють розподіл і постачання даним спецпідрозділам міліції необхідних матеріально-технічних ресурсів. При цьому, з метою упорядкування, прискорення та спрощення системи матеріально-технічного постачання, адекватної оцінки потреб підрозділів міліції доцільним постає запропоноване М.С. Ільницьким створення в структурі органів внутрішніх справ логістичної служби, відповідальної за реалізацію єдиної стратегії матеріально-технічного забезпечення і координацію діяльності усіх задіяних функціональних підрозділів. Своєрідним феноменом сьогодення (який також потребує упорядкування і унормування) є широка масова добровільна участь громадян, волонтерів і благодійних організацій у матеріально-технічному забезпеченні підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення, задіяваних у проведенні антитерористичної операції на сході України.

Ключовими засадами матеріально-технічного забезпечення підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення слід визначити принципи законності (урегульованості порядку, форм, змісту та обсягу матеріально-технічного забезпечення), централізації, плановості, оперативності, достатності, збалансованості, раціональності, логістики і маркетингу. В нинішніх реаліях участі підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення у проведенні антитерористичної операції на сході України актуалізується суттєве поліпшення та підвищення рівня їх фінансового і матеріально-технічного забезпечення, зокрема, перш за все йдеться про оснащення даних спецпідрозділів міліції достатньою кількістю новітнього озброєння, автотранспорту і бронетехніки, сучасного спорядження і обладнання, засобів зв'язку та індивідуального захисту, тощо.

В контексті організаційних засобів забезпечення діяльності підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення розглядаємо й науково-методичне забезпечення, зміст якого складають заходи по впровадженню ефективних форм і методів роботи, розробка науково обґрунтованих методичних рекомендацій, надання фахових висновків і пропозицій, імплементація позитивного досвіду. Важливе значення науково-методичного забезпечення першочергово зумовлюється підвищено складними та небезпечними умовами і характером

діяльності даних спецпідрозділів міліції, високим рівнем організації та озброєння протидіючих їм злочинців і незаконних воєнізованих формування. Це, у свою чергу, вимагає застосування працівниками міліції сучасних високотехнологічних засобів, інноваційних розробок, передових форм і методик дій у певних ситуаціях, психологічних і правових знань. При цьому, науково-методичне забезпечення має покладатись в основу вдосконалення не тільки практичної діяльності підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення, але і їх правового статусу, компетенції, внутрішньої організації, моделі управління, системи підготовки та соціально-правових гарантій працівників міліції, тощо.

Разом із тим, сьогодні питанням організації науково-методичного забезпечення діяльності підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення все ще не приділяється належна увага. Хоча командир підрозділу і зобов'язується вживати заходи для впровадження досягнень науково-технічного прогресу та передових форм і методів роботи, у таких спецпідрозділах міліції відсутні відповідні профільні структури і штатні посади. Водночас, науково-методичне забезпечення з боку інших (у тому числі науково-дослідних) органів і підрозділів МВС України нерідко є недостатньо ретельним і ґрунтовним, до того ж при інколи дещо формальному ставленні до реального впровадження науково-методичних розробок. Подальша участь підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення у заходах антитерористичної операції на сході України виявляє нагальність оновлення форм і методів їх діяльності, імплементації накопиченого досвіду та адаптації до нових реалій статусу і організації даних спецпідрозділів міліції. Ключовою умовою цього є правова урегульованість, цілеспрямованість, системність, постійність і професійність їх науково-методичного забезпечення, що загалом стосується й інших видів забезпечення діяльності підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення.

Таким чином, належне організаційне, інформаційно-аналітичне, кадрове, матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення виступає обов'язковою умовою продуктивного виконання завдань та функцій підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення. Нинішній стан і реальні потреби забезпечення діяльності даних спецпідрозділів міліції пріоритетно зумовлюють необхідність комплексного адміністративно-правового врегулювання змісту, порядку і суб'єктів різних видів забезпечення;

загального підвищення його рівня, оперативності, системності та професійності; подолання проявів формалізму; узгодження форм і засобів забезпечення; розвитку забезпечуючих підрозділів.

УДК: 343.8

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІНИ УМОВ ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Кревсун О.М.

Здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

Кримінально-виконавче законодавство України, у теперішній його інтерпретації, практично в повній мірі дає нам можливість застосувати елементи прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях. Разом з тим, визначаючи наскільки успішно можна стимулювати правомірну поведінку засуджених під час відбування ними покарання, доцільно додатково звернути увагу на ті застосовні норми КВК України щодо прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі, які, на наш погляд, потребують не тільки уточнення, а й удосконалення.

До проблемних аспектів діючого законодавства ми відносимо випадок надання засудженим, які відповідно до ч. 2 ст. 99 КВК України тримаються у дільниці соціальної реабілітації, дозволу проживати в межах населеного пункту, де розташована колонія, із своїми сім'ями. Такий дозвіл може надаватися адміністрацією колонії після відбуття шести місяців покарання в дільниці у разі відсутності порушень режиму відбування покарання та наявності житлових умов.

З одного боку – це, безумовно, поліпшення умов тримання засуджених, але з іншого – постає слушне запитання: дане право поширюється на всіх засуджених чи лише на тих, хто має сім'ю? Якщо законодавець закріплює дане право виключно за засудженими, які мають сім'ю, то, на нашу думку, це є не зовсім виправданим, оскільки не маючи сім'ї, засуджений фактично позбавляється такої пільги. Отже, ч. 2 ст. 99 КВК України потребує додаткового тлумачення та конкретизації.

Частина 1 ст. 142 КВК України передбачає, що засудженим жінкам, які сумлінно ставляться до праці, у разі її наявності, і доде-

ржують вимог режиму, постановою начальника виправної колонії за погодженням із спостережною комісією дозволяється проживання за межами виправної колонії на час звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами, а також до досягнення дитиною трирічного віку.

Надання такого права жінкам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, є елементом інституту зміни умов тримання.

Згідно з ч. 2 ст. 142 КВК України засуджені жінки, яким дозволено проживання за межами виправної колонії: оселяються поблизу виправної колонії і перебувають під наглядом адміністрації колонії; можуть носити одяг, прийнятний у цивільному вжитку, мати при собі гроші, мобільні телефони, аксесуари до них та цінні речі; можуть без обмеження листуватися, одержувати грошові перекази, посилки (передачі) і бандеролі, витрачати гроші, мати побачення з родичами та іншими особами, користуватися мобільним зв'язком за свій рахунок та ін.

Таким чином, жінки, засуджені до позбавлення волі, яким дозволено проживання за межами виправної колонії, користуються правами, що відповідають за своєю сутністю умовам тримання засуджених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільницях соціальної реабілітації, визначених ч. 3 ст. 138 КВК України та ч. 2 ст. 99 КВК України.

Логічним було б вважати, що й дозвіл на проживання жінок, засуджених до позбавлення волі, за межами виправної колонії повинен надаватися при умові, коли вони «стають на шлях виправлення» як це передбачено ч. 1 ст. 101 КВК України у випадку переведення засуджених до дільниці соціальної реабілітації. Переконані, що вказаний ступінь виправлення (стають на шлях виправлення) не може бути тотожним критеріям «сумлінне ставлення до праці, у разі її наявності, і додержання вимог режиму», які відповідно до ч. 1 ст. 142 КВК України є підставами для можливого надання засудженим жінкам дозволу проживати за межами виправної колонії.

Отже, маємо приклад, коли засуджені жінки тримаються в полегшених умовах (ч. 1 ст. 101 КВК України та ч. 1 ст. 142 КВК України) з наданням їм аналогічних прав, але переведені вони в такі умови за різних підстав.

Виникає, також, питання при скасуванні засудженим жінкам права проживання за межами колонії, яке їм було надано на час звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами, а також до

досягнення дитиною трирічного віку відповідною постановою начальника колонії за погодженням із спостережною комісією.

У ч. 4 ст. 142 КВК України зазначено, що підставою для скасування такого права є систематичне або злісне порушення встановлених правил поведінки цією категорією осіб. У той же час, не визначено юридичне наповнення термінів: систематичне або злісне порушення встановлених правил поведінки, на підставі яких скасовується право на проживання за межами колонії засудженим жінкам. Вважаємо, що зміст поняття «систематичність» або «злісне порушення встановлених правил поведінки» потребує законодавчого уточнення.

Отже, беручи до уваги наведені приклади, можна стверджувати про наявність окремих проблемних правових аспектів у процесі застосування системи стимулювання засуджених до законопослушної поведінки та ресоціалізації. Внесення відповідних змін до визначених в запропонованому тексті норм кримінально-виконавчого законодавства надасть можливість однозначного їх тлумачення при прийнятті рішення щодо зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі, а саме: проживання засуджених до позбавлення волі, за певних умов, із своїми сім'ями в межах населеного пункту, де розташована колонія; право проживання засуджених до позбавлення волі жінок за межами виправної колонії та випадки скасування їм такого права тощо.

УДК: 37.378

ЗАСТОСУВАННЯ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Кубрак В.П.

Старший викладач кафедри інформаційної та економічної безпеки
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

Заключним етапом статистичного дослідження кримінальних правопорушень є статистичний аналіз отриманих у результаті зведення та групування показників. Це найбільш важлива і відповідальна стадія вивчення кримінальних правопорушень, тому що саме тут визначаються характеристики досліджуваних явищ, вста-

новлюються тенденції і закономірності їхньої зміни в просторі і часі, робляться практичні висновки.

Вивчаючи будь яке соціальне явище, ми сприймаємо його як щось ціле, єдине, одержуючи насамперед відомості про обсяг цього явища. Однак цілісна характеристика не дозволяє зрозуміти сутності досліджуваного явища, виявити закономірності, механізм його зміни в просторі і часі.

Так, знання розміру кримінальних правопорушень в цілому дозволяє судити лише про її обсяг, не маючи інформації про склад, структуру злочинності, її динаміку, причини та умови, що її обумовлюють.

Щоб вивчити, пізнати явище, його необхідно розподілити на складові частини, виділити його окремі ознаки. Таке розподілення досліджуваного явища називається аналізом.

Завданнями статистичного аналізу в кримінально-правовій статистиці, що впливають з основних функцій статистики, є:

- кількісна характеристика стану та динаміки кримінальних правопорушень і результатів роботи правоохоронних органів (описова функція);

- виявлення статистичних залежностей, зв'язків, закономірностей як у правопорушеннях, так і в діяльності правоохоронних органів (пояснювальна функція);

- визначення тенденцій розвитку кримінальних правопорушень, складання статистичного прогнозу (прогностична функція);

- виявлення як позитивних, так і негативних моментів у характеристиці кримінальних правопорушень і діяльності правоохоронних органів з метою розробки практичних заходів щодо поширення передового досвіду або усунення недоліків (організаційно-практична функція).

Описова, пояснювальна та прогностична функції необхідні не самі по собі, а для реалізації організаторської або управлінської функції, тобто для розробки та прийняття ефективних заходів соціального контролю над правопорушеннями. Адже головним завданням статистичного аналізу в правовій статистиці є виявлення причин негативних моментів з метою їх подальшого усунення.

Основним прийомом статистичного аналізу є порівняння статистичних показників, які характеризують кримінальні правопорушення. Порівняння в часі – це порівняння показників досліджуваного регіону за поточний період з показниками попередніх періодів. Порівняння в просторі – це порівняння показників дослі-

джуваного регіону з аналогічними показниками іншого однорідного регіону (або регіонів) або показниками регіону більш високого рівня (порівняння показників району з показниками області, держави).

Кількісна характеристика кримінальних правопорушень включає в себе характеристику їх стану і динаміки.

Стан правопорушень – це їх показники за певний період часу. До цих показників відносяться: загальний розмір кримінальних правопорушень, їх склад (кількість кримінальних правопорушень за кваліфікацією, ступенем тяжкості, місцем вчинення і т.д.), інтенсивність (кількість кримінальних правопорушень, що припадає на певну частину населення), структура (склад, виражений у відсотках). Знання інтенсивності та структури кримінальних правопорушень дозволяє порівняти їх криміногенну характеристику на різних територіях. В результаті порівняння встановлюються більш і менш криміногенно вражені території, що в свою чергу веде до прийняття необхідних заходів щодо боротьби з правопорушеннями.

Динаміка кримінальних правопорушень – це зміна в часі показників, які характеризують стан правопорушень. Знання динаміки правопорушень дозволяє проаналізувати зміну їх кількісної характеристики місяць за місяцем, квартал за кварталом, рік за роком. Ці зміни визначаються розрахунком абсолютних, відносних та середніх показників аналізу динаміки правопорушень. Знання цих змін дозволяє встановити тенденцію (напрямок) розвитку стану кримінальних правопорушень. Знання негативної тенденції дозволяє забезпечити прийняття необхідних заходів щодо її зміни в кращу сторону, а позитивної – для розповсюдження передового досвіду на інших територіях. В цьому і полягає контроль над кримінальними правопорушеннями.

Аналіз динаміки кримінальних правопорушень безпосередньо пов'язаний з прогнозуванням їх стану на майбутнє. Статистичний аналіз здійснюється на даних минулого та сьогодення. Навіть при самому правдивому описі і поясненні його реальних особливостей слід завжди пам'ятати, що кримінологічна реальність надзвичайно мінлива і динамічна. Тому прийняттю керівницьких рішень в сфері боротьби з правопорушеннями і забезпечення правопорядку, як правило, повинен передувати прогноз їх стану на майбутнє. Тільки тоді рішення стають ефективними, такими, що дозволяють попереджувати негативні тенденції. Прогнозування стану криміна-

льних правопорушень становить процес визначення ймовірності злочинних дій, в основі якого лежить вивчення емпіричних даних і облік тенденцій розвитку.

Основні завдання, що виникають у процесі рішення завдання прогнозування кримінальних правопорушень, можна розділити на:

- аналіз структури кримінальних правопорушень та виявлення найбільш істотних факторів, що впливають на їх рівень;
- побудова системи прогнозованих показників кримінальних правопорушень;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків між з правопорушеннями та факторами, що їх обумовлюють;
- аналіз динаміки кримінальних правопорушень і прогнозування тенденцій їх розвитку;
- виявлення основних закономірностей розвитку кримінальних правопорушень на основі характеристик цих тенденцій;
- прогнозування конкретних і узагальнених показників і ін.

Метою прогнозу є упереджувальне опрацювання спільно з іншими правоохоронними структурами та органами влади ефективних заходів протидії стану кримінальних правопорушень. Прогноз повинен ґрунтуватись на об'єктивних передумовах суспільно-політичного та економічного характеру, всебічних відомостях, що характеризують стан правопорушень, експертних оцінках фахівців, причетних до правоохоронної діяльності (оперативні працівники, слідчі, керівники органів внутрішніх справ, прокурори, судді, науковці).

Розрахунок прогнозованих показників стану правопорушень є дуже важливим завданням статистичного аналізу.

Самий спрощений метод здійснення прогнозу на найближче майбутнє – екстраполяція тенденцій і закономірностей на майбутні роки. Якщо ці тенденції і закономірності виявлені об'єктивно, то вони можуть дати відносно надійну базу для можливих припущень. Причому необхідно екстраполувати не тільки тенденції самого досліджуваного явища або процесу, але і інших пов'язаних з ним соціальних явищ, які його обумовлюють. На основі статистичного вивчення аналогічних тенденцій у кримінології прогнозується, наприклад, не тільки злочинність і її види, але і поведінка окремих осіб (індивідуальне прогнозування).

Статистичний аналіз, застосовуваний для пояснювальної функції юридичної науки і практики, має величезний арсенал способів і методів, що дозволяють проникнути вглиб досліджуваного явища, виявити його внутрішні і зовнішні взаємозв'язки, встановити реалі-

льні тенденції і причинні змін, що відбуваються. Для того, щоб знизити рівень правопорушень на криміногенно вражених територіях і змінити негативну тенденцію на позитивну, необхідно встановити фактори, що впливають на стан та динаміку кримінальних правопорушень. Для доказу тих або інших зв'язків потрібно глибокий факторний, кореляційний і причинний статистичний аналіз. Тільки в цьому випадку зроблені висновки принесуть реальну допомогу при підготовці практичних або теоретичних рішень. Для цього використовуються спеціальні показники, які визначають ступінь впливу тих чи інших факторів на стан та динаміку правопорушень.

Опис, пояснення і прогноз розвитку правопорушень потрібні не самі по собі, а для прийняття адекватних рішень при підготовці законодавчих ініціатив, оптимальної організації тієї або іншої юридичної діяльності, результативності роботи щодо боротьби з правопорушеннями і т.д. Це означає, що описова, пояснювальна і прогностична функції статистичного аналізу повинні мати можливість впливати на законодавчу, виконавчу, судову владу з метою вдосконалювання механізмів функціонування правової держави, тобто для реалізації організаційно-практичної функції статистичного аналізу.

УДК: 342.9

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Кутерга М.В.

Старший інспектор Центру безпеки дорожнього руху
та автоматизованих систем при МВС України

Невпинне зростання кількості автотранспортних засобів на автошляхах України з одного боку посилює інтенсивність руху, з іншого – приводить до збільшення кількості аварійних ситуацій на дорогах, а відтак величезної кількості адміністративних правопорушень на автомобільному транспорті. Серед різних засобів, що використовуються державою для боротьби з названими деліктами, чільне місце за законодавством України належить адміністративній відповідальності. Зумовлено це передусім тим, що значна кількість

правопорушень, скоєних у дорожній сфері, є правопорушеннями адміністративними. Боротьба з цими найбільш масовими протиправними проявами актуальна з різних позицій, але насамперед важлива з огляду на попередження відповідних правопорушень, виховання населення в дусі поваги до законів та формування законослужняної поведінки учасників дорожнього руху. При цьому важливе превентивне значення має своєчасне та законне притягнення винних до адміністративної відповідальності.

Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності являє собою врегульовані нормами права відносини між державою в особі органів адміністративної юрисдикції і відповідних посадових осіб та особою (фізичною або юридичною), яка скоїла адміністративне правопорушення, що знаходять свій вираз у застосуванні до правопорушника заходів державного примусу у вигляді адміністративних стягнень, які тягнуть за собою несприятливі наслідки особистого, майнового та іншого характеру і владний осуд винного суб'єкта з метою попередження та припинення адміністративних правопорушень. В певних випадках така відповідальність супроводжується не лише державним, але і громадським осудом правопорушника, оскільки вона є наслідком винного антигромадського діяння.

Саме адміністративна відповідальність за кількісним показником її застосування переважає будь-які види юридичної відповідальності за порушення норм дорожньо-транспортного законодавства, у зв'язку з чим є важливим інструментом боротьби з протиправними проявами та попередження відповідних правопорушень у зазначеній сфері. Однак, попри значущість заходів адміністративної відповідальності у боротьбі з порушеннями правил дорожньої безпеки, стан їх реалізації є вкрай незадовільним, безліч порушень залишається не виявленими, а порушники не покараними. Така ситуація зумовлена вадами адміністративно-деліктного законодавства, серед яких найбільш виразно виділяються наступні:

1. *Невідповідність санкцій адміністративно-деліктних норм сучасним соціально-економічним умовам.* Як приклад, не зрозуміло чим керувався законодавець, коли встановлював санкцію за ч. 4 статті 122 КУпАП, яка передбачає адміністративний арешт (!) за повторне керування водієм транспортним засобом, що підлягає обов'язковому технічному контролю, але своєчасно його не пройшов. Водночас за перевищення водіями транспортних засобів встановлених обмежень швидкості руху більш як на 50 км/г передбачено стягнення лише у вигляді

штрафу від тридцяти до сорока неоподаткованих мінімумів доходів громадян. А таке порушення (особливо в населених пунктах) може призвести до тяжких наслідків.

2. *Наявність у чинному законодавстві так званих «неробочих» норм, що встановлюють адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері дорожнього руху.* Прикладом може слугувати норма, яка передбачає відповідальність водіїв за недотримання безпечної дистанції руху (ч. 2 ст. 122 КУпАП). Протягом останніх років за вказаною нормою не було складено жодного протоколу. І це не дивно, оскільки чинні Правила дорожнього руху покладають вибір безпечної дистанції на розсуд водія. Будь-яка дистанція вважається безпечною, поки вона не призвела до створення аварійної обстановки або аварії. А якщо це сталося, то порушення має кваліфікуватися вже за іншими положеннями КУпАП (ч. 4 ст. 122 або ст. 124). Або, наприклад, та ж сама ч. 2 ст. 122 КУпАП щодо відповідальності водіїв за недотримання під час руху безпечного інтервалу – тобто відстані між боковими частинами транспортних засобів. З огляду на відсутність об'єктивних вимог до безпечного інтервалу (кожен водій сам вирішує питання про його відстань), застосування цієї норми виглядає проблематичним [1, с. 90-94].

3. *Проблема виконання постанов про накладення адміністративних стягнень.* Виконання останніх є заключною стадією провадження у справах про адміністративні правопорушення. Від того наскільки своєчасно і повно органи адміністративної юрисдикції виконують постанови, значною мірою залежить ефективність зазначеного провадження, всього інституту адміністративної відповідальності. Лише за умов реального виконання накладеного стягнення спрацьовує механізм його впливу на свідомість правопорушника та інших громадян, практично забезпечується додержання одного з найважливіших принципів – невідворотності покарання за скоєння протиправних діянь, досягаються цілі запобігання вчиненню нових правопорушень. І, навпаки, невиконання накладених стягнень робить всю попередню процедуру малоефективною, призводить до дискредитації рішень відповідних органів, а у правопорушників виникає почуття безкарності, в результаті чого вони нерідко стають на шлях скоєння нових правопорушень, у тому числі й злочинів.

4. *Недосконалість механізму притягнення до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства.* Основна проблема полягає у виконанні постанови про накладання адміністративного стягнення, адже складений працівником ДАІ протокол

на іноземного громадянина ще не є запорукою його виконання, оскільки штраф сплачується не на місці, а в установі банку у п'ятнадцятиденний термін як це передбачено ст. 307 КУпАП. Втім за цей термін іноземець встигає уникнути відповідальності, виїхавши до країни свого мешкання. У такій ситуації складений протокол про адміністративне правопорушення вважається невиконаним. Така ситуація вимагає внесення змін до чинного адміністративно-деліктного законодавства в частині: по-перше, розширення компетенції та надання спеціальних повноважень керівникам (заст.) та командирам (заст.) ДАІ щодо прийняття рішень відносно притягнення до відповідальності іноземців та накладання на них стягнень за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, зокрема до ст. 222 КУпАП; по-друге, внесення змін до ст. 307 КУпАП «Строки і порядок виконання постанови про накладення штрафу», де зазначити, що «штраф, накладений на іноземця, або особу без громадянства повинен бути сплачений протягом однієї доби з моменту винесення відповідної постанови». Така норма стане гарантією реалізації принципу «невідворотності покарання», адже іноземець або особа без громадянства буде зобов'язана сплатити штраф у короткий термін.

5. *Висока латентність адміністративних правопорушень, що вчиняються у сфері безпеки дорожнього руху.* За деякими підрахунками, до «поля зору» суб'єктів нагляду за безпекою дорожнього руху потрапляють не більше 8-10% фактичних правопорушень [2, с. 71]. У решті випадків порушення лишаються невиявленими, а порушники – безкарними.

Зрозуміло, що це не всі проблеми, які мають місце під час застосування адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Однак навіть розв'язання означених вище прогалин адміністративно-деліктного законодавства може стати ще одним кроком на шляху побудови безпечної системи дорожнього руху в Україні.

1. Гуржій Т.О. Актуальні проблеми законодавчого регулювання адміністративно-деліктних відносин у сфері безпеки дорожнього руху // Право України. – 2009. – № 3. – С. 90-94.

2. Россинский Б. В. Проблема государственного надзора в сфере дорожного движения / Б. В. Россинский // Государство и право. – 1995. – № 6. – С. 68-74.

**ДЕЯКІ ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ
ПРАЦІВНИКАМИ МІЛІЦІЇ ПЕРІОДУ ЗДОБУТТЯ УКРАЇНОЮ НЕЗАЛЕЖНОСТІ
(1991 р.)**

Лесь І.О.

Ад'юнкт докторантури та ад'юнктури

Харківського національного університету внутрішніх справ

Наразі Україна переживає чи не найтяжчий момент з часу здобуття нею незалежності. Реформування потребують усі гілки влади, не становлять виняток і правоохоронні органи, де на передній план висувається проблема забезпечення дисципліни та законності в органах внутрішніх справ як умови успішного виконання покладених на правоохоронні органи функцій. В нагоді може стати історичний досвід врахування основних причин порушення дисципліни та законності працівниками міліції у період здобуття Україною незалежності (1991 р.).

До несприятливих факторів, що впливали на умови служби, відноситься високий рівень напруженості, тривожності в країні, у результаті чого відбувалася деформація ціннісних орієнтирів співробітників. Факт здійснення співробітником протиправного діяння був нерідко наслідком серйозного, тривалого переосмислення ціннісних орієнтирів, способу життя, особистих перспектив, домінуючих мотивів. З урахуванням впливу сукупності негативних факторів, насамперед у соціально - економічній сфері, багато співробітників були вимушені не тільки придивлятися до реальних процесів і встановлювати пріоритети між належним та існуючим, але й міняти акценти у своїх рішеннях і діях.

Співробітники міліції значною мірою підпадали під вплив загальної криміналізації суспільства ще й тому, що їх діяльність тісно пов'язана зі злочинністю. Нестабільність і динамізм соціально-економічної напруженості в суспільстві позначилися на формуванні у багатьох співробітників негативних змін у психологічних процесах, що виразилося в пасивній діяльності, хронічному переживанні негативних емоційних станів, почутті дискомфорту й т.п., що в решті призводило до неадекватних дій і вчинків.

Однак тут слід зазначити, що у співробітників міліції крім загальних ціннісних орієнтирів завжди є свої, традиційно-професійні: почуття професійного обов'язку, високий рівень правосвідомості,

професійна компетентність, дотримання вимог закону й т.п., від трансформацій таких важливих ціннісних орієнтирів прямо залежить якість та ефективність службової діяльності.

Було б необачно думати, що низький рівень дисципліни й законності в діяльності правоохоронців був лише наслідком негативних змін, що відбувалися в суспільстві. Досить істотний вплив на співробітників здійснювали процеси внутрішнього порядку, які обумовлені особливостями службової діяльності співробітників і специфікою взаємин в «міліцейському» середовищі.

Крім того, на дотримання працівниками міліції дисципліни та законності впливали детермінанти суб'єктивного характеру, які могли бути обумовлені як психологічними якостями та недоліками самих працівників, так і факторами, що залежали від впливу оточення, в якому їм доводилося виконувати свої функції.

До групи психологічних факторів входять не тільки недоліки загальнолюдських якостей, необхідних працівнику міліції (дефекти емоційних, інтелектуальних, волевий сфер), але й недостатність або повна відсутність суто професійних якостей (професійна майстерність, професійна деформація, низький рівень професійної культури).

Явна невідповідність особистісних якостей співробітника міліції тим вимогам, які пред'являлися до кандидатів на службу, досить часто зустрічалися серед порушників дисципліни та законності. Поясненням може бути та обставина, що через невідповідність між рівнем матеріальної забезпеченості, ступенем соціально-правової захищеності й значно збільшеними навантаженнями на особовий склад закономірним став процес відтоку значної частини професіоналів, що й привело до відчутного «розмивання» кадрового потенціалу.

Якість правоохоронної діяльності й рівень її криміналізації в цілому залежать від взаємозв'язку обставин загального характеру, що впливають на криміналізацію населення, і специфічних, що виникають і діють безпосередньо в сфері правоохоронної діяльності. На думку М. В. Корольової, особливо значимими факторами, що безпосередньо впливають на ситуацію в правоохоронній діяльності, є колосальне перевантаження системи правоохоронних органів і неготовність цієї системи до боротьби зі злочинністю в нових суспільно-економічних умовах. Практично повсюдно по Україні фіксувалися факти прийому на службу співробітників, що не відповідали вимогам професійного й морально-психологічного характеру. Кад-

рова політика, націлена на відновлення й омолодження кадрів, залучила до правоохоронних органів значне число недостатньо перевірених осіб, орієнтованих лише на одержання особистої вигоди від такої діяльності.

У зв'язку з цим потрібно визнати справедливою думку А. П. Ковальова про те, що причинами й умовами порушення дисципліни та законності працівниками органів внутрішніх справ є, насамперед, організаційні й професійні прорахунки при відборі кадрів в органи внутрішніх справ, відсутність належного відомчого контролю й вимогливості по виконанню покладених на них службових обов'язків.

Негативний характер діяльності органів внутрішніх справ після розпаду Радянського Союзу обумовлювався ще й відсутністю належного контролю за особовим складом з боку керівництва МВС – УВС. Це відбувалося у вигляді неприйняття достатніх заходів щодо зміцнення статутного порядку й дисципліни. Як наслідок – фіксувався щорічний приріст фактів порушення службової дисципліни й законності, які найчастіше виражалися в неявці на службу, зловживанні спиртними напоями, фактах грубого й неухважного ставлення до громадян, різних зловживаннях посадовим становищем.

Окремі керівники структурних підрозділів, прагнучи підтримувати дисципліну лише силою й заборонами, нерідко своєю поведінкою подавали приклади, далеко не законослухняного й морально-бездоганного характеру.

Самоусунення від контролю за дотриманням дисципліни та законності підлеглими співробітниками приводило до того, що керівники самі ставали на шлях здійснення злочинів, виступаючи не лише у якості пособників, й організаторів злочинних груп. Так, у грудні 1991 р. у ході реалізації оперативної інформації був затриманий начальник карного розшуку одного з райвідділів міліції м. Харкова підполковник міліції У., що зловживаючи службовим становищем вилучив у громадян автомобілі «БМВ» та «Мерседес», які з корисливих мотивів у подальшому продав, присвоївши собі грошові кошти. Крім того, маючи на меті створення видимого благополуччя в організації роботи з розкриття неочевидних злочинів, він використовував своє службове становище всупереч інтересам служби. Це виражалося в істотному порушенні прав і законних інтересів Є., що неодноразово незаконно затримувався, доставлявся й утримувався під вартою за вказівкою У., і врешті був убитий невстановленими слідством особами, яким У. організував його незаконну передачу.

В умовах перевантаженості системи правоохоронних органів, недостачі кваліфікованих кадрів, скорочення чисельності штатів, що безпосередньо виконували функції охорони громадського порядку, профілактики й попередження злочинів, залишався вкрай низьким рівень матеріально-технічної бази органів і підрозділів внутрішніх справ та рівень матеріального забезпечення працівників міліції.

Негативний вплив на стан дисципліни особового складу здійснювали ще й такі негативні фактори як пияцтво, вживання наркотиків, негативні сексуальні зв'язки (вступ у статевий зв'язок із затриманими) та азартні ігри.

Таким чином, основною причиною протиправної поведінки працівників міліції було, насамперед, відбиття в свідомості працівника міліції поряд із правовою матерією протиріч суспільного розвитку.

Отже, враховуючи вище викладене, можемо констатувати, що основними причинами порушення дисципліни та законності працівниками міліції у період здобуття Україною незалежності були: високий рівень напруженості, тривожності в країні у зв'язку з розпадом Радянського Союзу; постійний контакт з кримінальним елементом; особливості «міліцейського» середовища; негативні психологічні фактори самих працівників міліції (дефекти емоційних, інтелектуальних, вольових сфер); «відтік» кадрового потенціалу у пошуках кращих умов праці та матеріального забезпечення; перевантаження системи правоохоронних органів і як наслідок – неготовність системи до боротьби зі злочинністю в нових суспільно-економічних умовах; організаційні й професійні прорахунки при відборі кадрів в органи внутрішніх справ; відсутність належного контролю за особовим складом з боку керівництва МВС – УВС; низький рівень матеріально-технічної бази органів і підрозділів внутрішніх справ та рівень матеріального забезпечення працівників міліції; згубні звички працівників міліції (пияцтво, вживання наркотиків, азартні ігри).

Деякі з названих нами причин порушення дисципліни та законності працівниками міліції не усунуті й до тепер. У зв'язку з цим вбачаємо пріоритетними напрямками попередження дисциплінарних проступків та злочинів, вчинюваних співробітниками міліції, наступні дії: 1) реальне забезпечення наданих законодавством соціальних пільг і гарантій співробітникам міліції; 2) створення більш прийнятних умов праці, відпочинку, перспектив кар'єрного росту;

3) зміна системи матеріального й морального стимулювання; 4) забезпечення ефективної системи відбору кадрів на службу в міліцію (підвищити вимоги до перевірки об'єктивності інформації на осіб, що надходять на службу в міліцію, про бездоганність їхньої репутації, відродити практику комплектування органів внутрішніх справ за направленням громадських організацій, трудових колективів і колективів мікрорайону).

УДК 342.26(477)(043.3)

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ КРАЇНИ

Мощицька Т.О.,
канд. екон. наук Доцент кафедри «Фінанси» Національного аерокосмічного
університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»

Сучасна система адміністративно-територіального устрою (АТУ) України має недоліки, серед яких надмірна подрібненість територій, яка не відповідає європейським тенденціям; відсутність фінансового потенціалу для забезпечення повноважень місцевого самоврядування. Непропорційність сучасної системи АТУ виражається в надмірній диференціації таких показників як: чисельність населення, що припадає на одну сільську раду, кількість міст та сільських територій в регіоні, кількість населення, що припадає на один район.

Визначення особливості адміністративно-територіального устрою регіону можна провести за допомогою його комплексної оцінки за найважливішими параметрами, а саме:

- масштабність адміністративно-територіальних одиниць;
- щільність населення адміністративно-територіальних одиниць;
- урбанізація населення регіону;
- подрібненість сільських територій регіону.

Враховуючи проведений аналіз літературних джерел, запропонована логічна схема, за якою доцільно проводити оцінку АТУ шляхом розрахунку інтегрального показника з урахуванням ентропії.

Розрахунок інтегрального показника адміністративно-територіального устрою регіонів базується на таких компонентах, як масштабність, щільність, урбанізація та подрібненість сільських територій. Кожна з цих компонент містить базові часткові показники, які відображаються в державних статистичних спостереженнях

та характеризують різні аспекти адміністративно-територіального устрою регіонів країни.

Так до складу компоненти «Масштабність» віднесені чисельність населення та площа території; до компоненти «Щільність» - щільність всього населення та щільність сільського населення; до компоненти «Урбанізація» - загальна міська урбанізація та урбанізація обласного центру.

Загальну міську урбанізацію доцільно розраховувати як відношення чисельності міського населення регіону (району) до загальної чисельності населення регіону (району).

Урбанізація обласного центру представляє собою відношення чисельності населення обласного центру (для регіонів) та чисельності населення міст обласного значення (для районів) до загальної чисельності міського населення.

Компонента «Подрібненість сільських територій» містить подрібненість населення регіону (району), яка обчислюється як відношення чисельності сільського населення регіону (району) до середньої чисельності населення; та подрібненість площі регіону (району) – відношення площі сільських територій до середньої площі регіону (району).

Інтегральний показник адміністративно-територіального устрою доцільно розраховувати з урахуванням ентропії, притаманної будь-яким процесам регіонального розвитку. Під ентропією розуміється міра неупорядкованості елементів (ознак) будь-якої системи.

Інтегральний показник адміністративно-територіального устрою з урахуванням ентропії розраховується за формулою:

$$R(S_i) = \sum_{j=1}^n H_j b_{ij}, \quad i = \overline{1, m}, \quad (1)$$

де $R(S_i)$ - інтегральний показник адміністративно-територіального устрою регіону (району);

H_j - ентропія -ї ознаки;

b_{ij} - кількісна оцінка -ї ознаки для -го об'єкта;

m - кількість об'єктів;

n - кількість ознак.

В даному випадку ознаками виступають наведені вище компоненти інтегрального показника адміністративно-територіального устрою регіону (району) країни.

Першочерговим завданням державної політики, спрямованої на управління регіональним соціально-економічним розвитком, є вироблення науково обґрунтованої методики оцінки економічного, соціального розвитку регіонів країни та їх адміністративно-територіального устрою.

Виходячи з досвіду досліджень, оцінка економічного та соціального розвитку регіонів країни має відповідати таким вимогам:

1. Вихідні показники, що складають базу дослідження, мають бути співставними у часі.

2. Перелік показників має точно відображати сутність досліджуваного явища, не бути невинувато великим.

3. Інформація, необхідна для оцінки, має бути загальнодоступною.

4. Результати оцінки повинні легко інтерпретуватися.

5. Отримані висновки щодо оцінки регіонального соціально-економічного розвитку та адміністративно-територіального устрою мають бути доступними широким верствам суспільства та використуватися в роботі органів державного та регіонального управління.

Оцінити рівень економічного розвитку регіонів (районів) можна за допомогою інтегрального показника, який базується на двох компонентах – масштабність економічного розвитку та його ефективність.

Компонента масштабність економічного розвитку містить такі часткові показники: обсяг промислової продукції, обсяг сільськогосподарської продукції, обсяг реалізованих послуг та доходи бюджету. Ці показники відображають найважливіші аспекти економічного розвитку – промисловість, аграрний сектор та сферу послуг, а також бюджетне забезпечення процесів регіонального розвитку.

Компонента ефективність економічного розвитку регіону базується на відносних показниках – обсяг промислової продукції на одну особу, обсяг сільськогосподарської продукції на одну особу, обсяг реалізованих послуг на одну особу та доходи бюджету на одну особу.

Аналіз літературних джерел свідчить, що показники рівня безробіття та доходів населення найбільш часто застосовуються для виявлення особливостей розвитку соціальної системи.

Тому для оцінки соціального розвитку обрані показники доходи населення (середньомісячна заробітна плата для районів) та рівень зареєстрованого безробіття.

Методичний підхід до оцінки АТУ та економічного й соціального розвитку регіонів країни та районів області підпорядкований наступній загальній схемі (рис. 1).

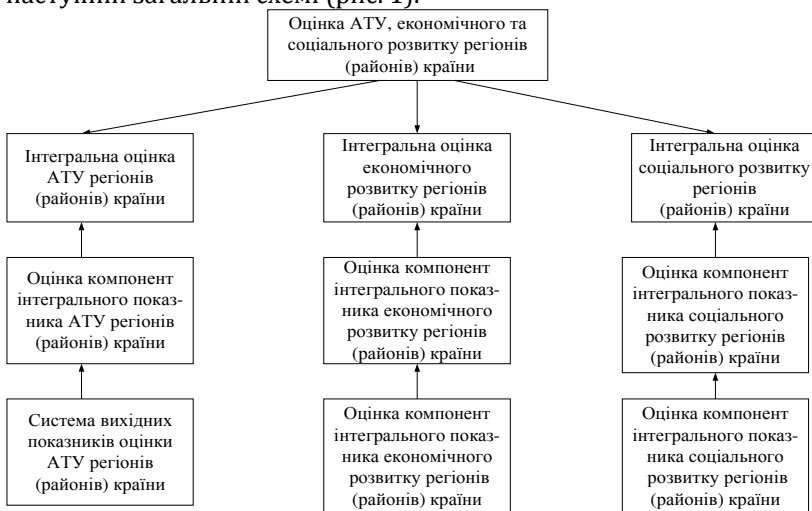

Рис. 1 Загальна схема оцінки АТУ та економічного й соціального розвитку регіонів (районів) країни

Запропонований підхід дозволяє оцінити АТУ устрій регіонів (районів) країни та рівень їх економічного й соціального розвитку за допомогою інтегральних показників. Даний підхід відповідає наведеним вимогам до дослідження соціально-економічних явищ та процесів і дозволяє отримати оцінки за трьома сферами розвитку регіонів – просторового, економічного та соціального.

УДК: 35.071

ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ ЯК ДЕМОКРАТИЧНА ФОРМА ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ

Наливайко Л.Р.,
 докт. юрид. наук, професор
 Завідувач кафедри загальноправових дисциплін
 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

В умовах політичної демократії розвиток місцевого самоврядування постає необхідною передумовою стабілізації державного

управління, оскільки держава передає відповідальність за вирішення справ місцевого значення локальним спільнотам громадян. Однак місцеве самоврядування може здійснюватися як безпосередньо територіальними громадами, так і обраними ними органами.

Визначаючи стан правового регулювання відносин громадськості з органами самоврядування, слід підкреслити, що правові положення Конституції України наголошують первинність саме громади у відносинах із обраними органами (ч. 1, 3 ст. 140; ч. 1, 2 ст. 142; ч. 1 ст. 143). Основний Закон надає можливість громадянам та їх колективам вирішувати питання місцевого значення: шляхом участі у місцевих референдумах (ч. 1 ст. 38) та мирних зібраннях (ч. 1 ст. 39), спрямовуючи колективні та індивідуальні звернення до органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб (ст. 40), оскаржуючи рішення, дії чи бездіяльність органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб до суду (ч. 2 ст. 55).

Останнім часом проблематика, пов'язана із громадськими слуханнями як формою громадського контролю в Україні стала об'єктом уваги з боку вітчизняних та європейських вчених, що є представниками різних наукових напрямів. Встановлені питання досліджуються з позиції науки державного управління, політології та ін. Наприклад, на думку А.І. Кохана, залучення громадськості до процесу прийняття рішень краще розглядати через призму поняття «демократія участі», що доповнює механізми представницької демократії (участі громадян у виборчих процесах, коли виборці делегують комусь вирішення своїх проблем) процедурами залучення громадськості до обговорення оптимальних шляхів вирішення нагальних проблем та до їх розв'язання. Однією із таких форм діалогу влади з населенням і є громадські слухання.

В сучасних умовах, коли Україна наближається до європейських стандартів організації місцевого самоврядування, існує потреба у вдосконаленні форм здійснення влади народом. Це підтверджує Указ Президента України 24 березня 2012 року, яким була затверджена «Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації». Участь громадськості у вирішенні питань місцевого значення обмежується невизначеністю процедури використання відповідних форм (ч. 3 ст. 8; ч. 2 ст. 9; ч. 4 ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Проведення громадських слухань передбачене не тільки Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», його можна

зустріти й в галузевому законодавстві. Наприклад, в ст. 6 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Також порядок проведення громадських слухань визначається в деяких актах з тих чи інших питань, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 1998 року затверджений «Порядок проведення громадських слухань з питань використання ядерної енергії та радіаційної безпеки», Постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року затверджений «Порядок проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні», Постановою Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2012 року затверджений «Порядок проведення громадського обговорення під час розгляду питань про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам, імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», Наказом Фонду Державного майна від 3 травня 2012 року затверджений «Порядок проведення громадських слухань під час підготовки об'єктів групи Г до приватизації».

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ч. 1 ст. 13) громадські слухання визначає як зустріч депутатів відповідної ради з посадовими особами місцевого самоврядування. Із прийняттям Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» в законодавстві виникло альтернативне розуміння цього поняття, оскільки у ст. 21 під слуханнями розуміється надання пропозицій.

Відповідно громадські слухання, як форма громадського контролю потрібні як самій владі (для загального підвищення ефективності своєї діяльності, а також вироблення альтернативних шляхів впровадження програм), так і інститутам громадянського суспільства (адже посилює їх вплив на вироблення рішень у сфері внутрішньої і зовнішньої політики).

Таке становище відображається і в підзаконній нормотворчості. Кабінет Міністрів України, визначаючи порядок проведення громадських слухань на локальному рівні, в одному випадку визначає їх як надання пропозицій «у письмовому вигляді із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові, місця проживання, особистим підписом». В іншому – йдеться про зустріч, яка має певну дату і місце, відповідального організатора, де заслуховується доповідь, надаються відповіді, результати «та подані пропозиції (зауваження), що оформлюються протоколом, який підписується головуючим і сек-

ретарем, обраними на час проведення громадських слухань їх учасниками» тощо.

Якщо в Європі місцеве самоврядування розглядається як соціальний механізм, що гарантує демократичність влади, то в Україні місцеве самоврядування – не тільки данина демократії, а й значною мірою ефективний механізм господарювання. Наявні недоліки у державно-правовому визначенні нормативної моделі взаємин у системі місцевого самоврядування перетворюють його фактично на право та реальну здатність органів місцевого самоврядування та територіальних громад вирішувати питання місцевого значення.

Вирішення наявних проблем потребує винятково законодавчого врегулювання відповідних відносин. До цього схиляються і науковці у своїх пропозиціях. Прийнятними варіантами при цьому видаються: 1) суттєве розширення відповідних положень Закону України «Про місцеве самоврядування»; 2) затвердження законом Примірного статуту територіальної громади; 3) прийняття спеціального Закону України «Про регулювання форм місцевої демократії».

Отже, дослідження показало потребу у вдосконаленні механізму регулювання громадських слухань, зокрема шляхом їх поділу на неформальні та формальні. Масовою формою мають бути неформальні слухання як вияв прагнення керівників самоврядних інституцій, фракцій або комісій місцевих рад порадитися із громадськістю.

Важливим аспектом є якісне функціонування громадських слухань в межах правового поля. Аналізуючи нормативно-правові акти, бачимо, що частково здійснюється регулювання питання громадських слухань, але повністю не забезпечується. На нашу думку, необхідним є: законодавчо закріпити право громадян на ініціювання проведення громадських слухань; законодавчо забезпечити право громадян на участь у формуванні та реалізації політики у формі громадських слухань шляхом прийняття окремого нормативно-правового акту – Закону України «Про громадський контроль»; необхідне передбачення в Конституції України ще однієї правової форма безпосередньої демократії – це громадські слухання.

Саме місцеве самоврядування, відбиваючи політичні, культурні, географічні, соціально-економічні та інші особливості тих чи інших територіальних одиниць, сприяє набуттю ними своєї індивідуальності і тим самим посилює відчуття належності людини до певної територіальної громади, сприяючи у кінцевому підсумку соціальній інтеграції і політичній мобілізації суспільства, яке прямує до євроінтеграції. Пода-

льший розвиток місцевого самоврядування в Україні має визначатися пошуком раціональних та ефективних засобів державно-правового впливу на його функціонування. Необхідним є суттєве вдосконалення законодавчого регулювання відносин між органами місцевого самоврядування та громадськістю.

УДК: 343.132 (477)

РОЗГЛЯД ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИХ ПИТАНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ПАРАДИГМАЛЬНОГО ПІДХОДУ

Осмолян В.А., канд. юрид. наук
Заступник начальника слідчого відділу слідчого управління
УМВС України в Хмельницькій області

Термін «парадигма» при застосуванні до трактування науковознавчих реалій був введений у науковий обіг американським істориком та філософом науки Томасом Самюелем Куном. «Під парадигмами, - зазначав він, - я розумію визнані всіма науковцями досягнення, які протягом певного періоду часу надають науковому суспільству модель побудови проблем та їх вирішення». У подальшому Т.Кун та інші дослідники намагались уточнити зміст вказаного поняття.

Так, зокрема парадигма (з філософської точки зору) – це сукупність філософських, загальнотеоретичних основ науки; система понять і уявлень, які властиві певному періодові розвитку науки, культури, цивілізації.

Або, з позиції мовознавства парадигма — це вся сукупність форм слів, що утворюють лексему, а також зразок, схема словозміни.

Загалом, у наш час під «парадигмою» зазвичай розуміють сукупність теоретичних стандартів, методологічних норм, ціннісних критеріїв та світоглядних позицій, які прийняті в тій чи іншій галузі наукового пізнання (наприклад, геліоцентрична парадигма у астрономії, еволюційна парадигма у біології або парадигми філософії та мовознавства, як зазначалось вище).

Сутність «парадигми» не у повторенні досить тривіального твердження, згідно до якого в основі будь-якої науки перебуває система теоретичних принципів. «Парадигма» це певний спосіб бачення і пізнання об'єкту. За межами парадигми більш

індивідуальні (виокремлені) наукові положення не лише втрачають свою теоретичну обґрунтованість, але і за змістом втрачають сенс. Навіть сприйняття та усвідомлення багатьох «факторів», які обґрунтовують наукові теорії, можливе лише у контексті якоїсь парадигми, за межами якої «фактів» начебто не існує.

У подальшому термін «парадигма» почали використовувати досить широко та застосовувати для характеристики не лише наукових концепцій, але і нормативно-ціннісних систем, при чому доволі великого масштабу – соціокультурні парадигми, політичні та політико-правові парадигми. Парадигми, які існують, перебувають у певному взаємозв'язку одна з одною. Зв'язок передбачає їх підкореність одна одній (ієрархія парадигм). Наприклад, у правовій системі сучасної цивілізованої, правової держави не має місця нормам, які надають можливість застосування катування при допиті чи покарання, яке кривдить засудженого. Разом з тим зазначені норми мали місце у правових системах, які існували у тих самих державах чотириста років тому. Під «цивілізованою, правовою державою» ми розуміємо такий рівень правових норм, інститутів та юридичних гарантій їх реалізації, «нижче» якого говорити про «право» та «законність» з позиції сучасних поглядів на ці категорії за змістом вже неможливо.

На наш погляд, поняття парадигми не обов'язково використовувати у якості «глобальної» категорії, яка цілком «заповнює» собою якусь науку чи самостійний вид нормативно-ціннісної системи. У якості парадигми можливо розглядати сукупність положень (тверджень, правил та інш.) меншого ступеня спільності, при умові, що вони мають принциповий характер і виступають основою специфічного підходу до вирішення якихось важливих питань, а також прийняття широкого спектру більш індивідуальних питань. Не виключається певна «автономія» індивідуальних (виокремлених) парадигм по відношенню до більш загальних, ці індивідуальні (виокремлені) парадигми є визначальними. Проілюструємо зображене на прикладі.

В англо-американському кримінальному процесі можливість посылатись на неосудність як на засіб захисту від пред'явленого звинувачення надано виключно самому обвинуваченому та його захиснику. Прокурор (або сторона обвинувачення) та суд не наділені правом розглядати питання щодо можливої неосудності обвинуваченого, навіть якщо мають місце очевидні свідчення його психічної неповноцінності, якщо сам обвинувачений тезису щодо

своєї неосудності не висував. У вітчизняному кримінальному процесі доказувати наявність психічного розладу, який виключає осудність, наділений правом, та навіть зобов'язаний, при існуванні відповідних доказів, сам орган, у провадженні якого перебуває кримінальне провадження, т.б. слідчий, прокурор, суд без згоди самого підозрюваного (обвинуваченого) чи його захисника та навіть всупереч їх запереченням (ч. 1 ст. 509 Кримінального процесуального кодексу України - далі КПК України).

Якому із варіантів рішення зазначеного питання належить надати перевагу?

Кожний варіант, при умові розгляду його окремо, нічим «не гірший» та «не кращий» один від одного. Проте у системі вітчизняного кримінального процесуального права діють такі положення, які витікають з його принципів, як покладення на слідчого, керівника органу досудового розслідування та прокурора обов'язку всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження (ч. 2 ст. 9 КПК України), обов'язок для перерахованих органів та посадових осіб виявити основні обставини події (ч. 2 ст. 9 КПК України), їх обов'язок надавати належну правову оцінку обставинам події та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Зазначена кримінальна процесуальна «парадигма» несумісна із допустимістю розгляду питання про осудність лише за ініціативою сторони захисту, а отже процесуальне правило англо-американського права, яке нами розглядалось вище, у системі вітчизняних принципів виглядає неприйнятним. І навпаки, в англо-американському кримінальному провадженні, напевно, набагато сильнішими є елементи диспозитивності (а саме: можливості користуватись деякими правами на свій розсуд), а неосудність не розглядається в даному випадку як об'єктивна обставина, яка підлягає обов'язковому з'ясуванню у суді. «Посилання на неосудність» є лише способом захисту, а тому є привілеєм виключно обвинуваченого та його адвоката. У контексті цих принципових положень позиція вітчизняного законодавця виступає «антидемократичною», «стискаючою» права підозрюваного (обвинуваченого). Проте за рамками цих «індивідуальних (виокремлених)» парадигм суперечка про переваги того чи іншого рішення зазначеної проблеми, суворо кажучи, позбавлена змісту. *(Зазначена проблема не розглядається у нашій публікації у більш широкому контексті, який необхідний для*

більш повного та всебічного її вивчення. Наприклад, закономірним постає питання: як англо-американські дослідники відносяться до того, що обвинувачений із яскравими ознаками важкого психічного розладу, відмовившись від захисту із посиланням на неосудність (можливо, по хворобливим мотивам), засуджується до покарання, яке він не в змозі відбувати?).

Сучасне законодавство більшості європейських країн побудоване та будується на схожих принципах, які вважаються іманентними цивілізованих, правовій державі, тому з'являється досить реальна можливість побудови якогось загального «правового ідеала» (парадигми) як надійної основи для зіставлення та порівняльної оцінки законодавчих систем різних держав. Без сумніву, зазначена правова парадигма в області кримінального процесу передбачає обов'язковість таких важливих його принципів, як презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини (ст. 17 КПК України), забезпечення права на захист (ст. 20 КПК України), змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ст. 22 КПК України) та ряд інших. Відмовитись від перерахованих принципів неможливо, не відмовившись одночасно і від парадигми, проте більш конкретні прояви перерахованих принципів можуть мати, як щойно зазначалось, неабиякі особливості через розходження у парадигмах меншого масштабу.

Правова парадигма сучасної цивілізованої, правової держави базується на наступних посиланнях – верховенство права та закону, регулювання лише законом найбільш важливих сторін суспільного життя, провідна роль суду в охороні основних прав громадян та інш.

Прибічність до парадигми робить пізнання та практичну діяльність «упередженою». Те, що «вочевидь» прибічнику однієї парадигми, незрозуміло прибічнику іншої. У даному випадку не можливо переконати опонента просто «силою логіки», тому що будь-яка парадигма логічна по-своєму, т.б. логічна та послідовна, якщо визнати справедливість її вихідних аксіом. У більшості випадків не переконують і «факти», оскільки багато з них набувають змісту і здатності у чому-небудь запевняти лише у рамках певних парадигм. На підставі одного і того ж фактичного матеріалу робляться інколи прямо протилежні висновки.

Проте парадигма володіє властивістю цілісності, окремі її елементи міцно з'єднані один з одним і відмова від деяких з них загрожує відмовою від решти.

Однак, необхідно акцентувати увагу на тому, що

«міжпарадигмальне» спілкування сприяє зближенню різних точок зору, коли опоненти починають, якщо не приймати іншу позицію, то потрохи розуміти, чому інша сторона думає та діє саме таким чином. Це вже прогрес у порівнянні з активним несприйняттям парадигмально сторонніх принципів та ідей, а також стає прийнятною платформа для сумісної розробки нових програм.

Зважаючи на наявність недоліків у цій сфері процесуально-правової діяльності вважаємо за актуальні подальші дослідження відповідної спрямованості, адже останні створюватимуть перспективи теоретичних та практичних напрацювань та сприятимуть розв'язанню проблемних питань на цьому напрямку.

УДК: [342.924:351.743](477)

**КОДИФІКОВАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ПРАВОВІ
ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК СУБ'ЄКТІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В РЕГІОНІ**

Прокопенко О.Ю., канд. юрид. наук
Начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету підготовки фахівців міліції громадської безпеки
та кримінальної міліції у справах дітей
Харківського національного університету внутрішніх справ

Важливою групою нормативно-правових актів, на рівні яких визначено правові засади діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні є кодифіковані акти. Як зауважує О. Ф. Скакун кодифікація являє собою вид систематизації нормативних актів, що полягає в їх удосконалюванні шляхом зміни змісту вміщених там юридичних норм, пов'язаних загальним предметом правового регулювання (усунення протиріч, прогалин, відновлення), та в об'єднанні в новий єдиний нормативно-правовий акт. Кодифікація, наголошує вчена, виражається в підготовці та прийнятті нових актів, до яких входять погодженні між собою норми колишніх актів, що виправдали себе, та нові нормативні приписи [1, с.376]. Серед кодифікованих нормативно-правових актів, які без сумніву визначають правові засади діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні слід назвати: Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року, завданням якого є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних

інтересів підприємств, установ та організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного та неухильного дотримання Конституції та законів України, поваги до прав, честі й гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [2]; Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року, який має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку й громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру та безпеки людства, а також запобігання злочинам [3]; Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року, завданням якого є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу та щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [4].

Досліджуючи правові засади діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення правопорядку в регіоні, зокрема ті, що визначені на рівні кодифікованого законодавства, варто відмітити те, що Кодекс України про адміністративні правопорушення був прийнятий ще за радянських часів. Більш того в зазначений кодифікований акт було внесено сотні законодавчих поправок. Неодноразово в науково-правових колах гостро піднімалося питання щодо моральної застарілості Кодексу України про адміністративні правопорушення, так як він не відповідає вимогам і викликам сучасного правового життя. Окрім вищенаведеного слід відмітити той факт, що одним із основних завдань органів внутрішніх справ, пов'язаних із забезпеченням правопорядку в регіоні виступає попередження, виявлення, розкриття та розслідування правопорушень, зокрема кримінальних. При цьому Кримінальний процесуальний кодекс України кримінальні правопорушення поділяє на злочини та кримінальні проступки. Як приклад, зазначимо, що в п. 7 ч. 1 ст. 3 (визначення основних термінів Кодексу) закон України про кримінальну відповідальність визначено як законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (Кримінальний

кодекс України та закон України про кримінальні проступки) [4]. Разом із тим на сьогодні Закон України “Про кримінальні проступки” й досі відсутній, а в чинному Кримінальному кодексі й згадки не має про такий інститут як “кримінальний проступок”. При цьому така ситуація спостерігається вже декілька років, що без сумніву ускладнює виконання своїх повсякденних завдань як органам внутрішніх справ у цілому так й іншим правоохоронним орган, які в своїй діяльності керуються положеннями наведеними вище кодифікованими актами законодавства.

Таким чином, з огляду на вищенаведене слід зазначити, що на сьогодні гостро стоїть проблема пов’язана з оновленням національного кодифікованого законодавства, яке встановлює правові засади діяльності органів внутрішніх справ України як суб’єктів забезпечення правопорядку. По-перше необхідно як найскоріше прийняти новий кодифікований акт про адміністративні правопорушення, по-друге, необхідно внести законодавчі поправки в кримінальне законодавство задля узгодження його положень.

Список використаної літератури

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : Підручник. Видання 2-е, перероблене і доповнене. – Харків : Еспада, 2009. – 752 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України : від 07 груд. 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 –26. – Ст. 131.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України : від 13 квіт. 2012 р. № 4651- VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.

УДК 343.163

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОННОСТІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

Сіренко О.А.

Прокурор Харківської міжрайонної прокуратури,
здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

Нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство у відповідності зі ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», здійсню-

ється Генеральною прокуратурою України, регіональними, місцевими, військовими прокуратурами та спеціалізованою антикорупційною прокуратурою. З прокурорським наглядом тісно пов'язане поняття законність. Підкреслимо, що згідно статей 7 та 9 діючого Кримінального процесуального кодексу України додержання законності відноситься до основних засад кримінального провадження. Принцип законності є одним з центральних, вузлових принципів діяльності правоохоронних органів. Сутність згаданого принципу полягає у тому, що посадові особи, які займаються кримінальною процесуальною діяльністю, а також особи, які сприяють її здійсненню, або контролю і нагляду за нею, зобов'язані виконувати вимоги законодавства у точній відповідності до їх змісту. Будучи принципом і методом суспільних відносин, режимом соціального життя, законність є складовою частиною механізму регулювання суспільних відносин, представляє собою обов'язкову умову правопорядку, державної і громадської дисципліни, важливий елемент демократії та культури.

Законність – це сукупність багаторідних, але однопланових вимог, пов'язаних з відношенням до законів та втілення їх в життя. Головні з них наступні: по-перше, вимога точного і неухильного додержання законів тими, кому вони адресовані. По-друге, вимога дотримувати ієрархію законів та інших нормативних актів. По-третє, законність передбачає таке положення, за якого ніхто не може відмінити закон, крім органу, який його видав. Перераховані вимоги складають зміст законності. Вони можуть бути сформульовані безпосередньо в законах, проголошуватись офіційною владою або виражатись іншим способом. Якщо вони лише проголошуються, але не виконуються, то законність буде формальною. Якщо названі вимоги реалізуються, законність буде реальною.

Одним з організаційно-правових засобів забезпечення законності в державному управлінні є нагляд. Функції нагляду в тому або іншому обсязі здійснюються різними державними органами, але головну роль серед них відіграють органи прокуратури. Призначення прокурорського нагляду у сфері державного управління на сучасному етапі полягає в забезпеченні єдиної законності на території держави поза межами відомчих інтересів.

Проблемами прокурорського нагляду за додержанням законності займалося чимало зарубіжних та вітчизняних вчених-юристів, які зробили важливий внесок у теорію та практику застосування слідчих і оперативно-розшукових дій, в удосконалення

нагляду за їх проведенням з боку органів прокуратури. Це, перш за все, О. М. Бандурка, В. І. Басков, В. М. Гаращук, О. В. Капліна, Б. В. Коробейников, М. Й. Курочка, С. М. Піскун, В. Д. Пчолкін, О. В. Федосова, В. Д. Швець, Ю. П. Янович та інші. Аналіз чинного Кримінального процесуального кодексу України та наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів спонукає комплексно розглянути існуючі на сьогодні проблеми прокурорського нагляду за додержанням законності на стадії досудового слідства.

Прокурорський нагляд являє собою особливий вид діяльності уповноважених державою на її провадження посадових осіб – прокурорів, метою якого є забезпечення додержання і правильного застосування законів державними органами, громадськими організаціями, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, посадовими особами і громадянами.

Сутність прокурорського нагляду, на думку М. Й. Курочки, визначається наступними чинниками: 1) функціональними напрямками діяльності правоохоронного органу; 2) обсягом повноважень і компетенції наглядового прокурора; 3) відповідною процедурою (механізмом) реагування на порушення закону. Отже, здійснення нагляду за додержанням законів, правильним та одноманітним їх застосуванням і становить предмет прокурорського нагляду.

Відповідно до ч. 2 ст. 36 чинного КПК України прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Завдання процесуального керівництва полягає в тому, що прокурор керує досудовим розслідуванням, що б жоден злочин не залишився не розкритим; жодна особа, яка скоїла злочин, не уникнула встановленої законом відповідальності; затримання громадян за підозрою в скоєнні злочину відбувалось не інакше як в порядку і за підставами, встановленими законом; ніхто не піддавався незаконному і необґрунтованому притягненню до кримінальної відповідальності або іншому незаконному обмеженню в правах; ніхто не піддавався арешту без законодавчого вирішення цього питання; дотримувались, встановлені законом, порядок порушення та розслідування кримінальних проваджень, строки їх розслідування; права учасників кримінального судочинства та інших громадян не були порушені; в процесі розслідування злочинів неухильно дотримувались вимоги і норми КПК України щодо всебічного, повного і об'єктивного дослідження усіх обставин справи; виявлялись при-

чини скоєння злочинів та обставини, що їм сприяли, приймалися заходи до їх усунення.

Також, окремої уваги заслуговує функція нагляду прокурора за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність. Відповідно до закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності здійснюється Генеральним прокурором України, його заступниками, керівниками регіональних прокуратур, їх першими заступниками та заступниками, а також уповноваженими наказом Генерального прокурора України, прокурорами Генеральної прокуратури України та уповноваженими наказом керівника регіональної прокуратури прокурорами відповідних регіональних прокуратур.

Разом з цим відповідно до зазначеного закону керівник місцевої прокуратури, а також уповноважені його наказом прокурори відповідної місцевої прокуратури здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами правоохоронних органів.

Відповідно до зазначеної функції нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності прокурор, в межах своєї компетенції, має право: безперешкодно входить в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність; вимагати для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукові справи, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів; доручати керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону; давати письмові вказівки щодо проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, з метою виявлення та розслідування злочинів, щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні; надавати згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності; отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність; перевіряти скарги на порушення законів органами, які проводять

оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами; скасовувати незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності чи про інші рішення, що суперечать закону; вживати заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності і щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності; опротестовувати незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів.

Висловлюємо сподівання, що реалізація вказаних повноважень у цілому сприятиме підвищенню ефективності діяльності органів кримінальної юстиції у протидії злочинності та захисту прав і законних інтересів людини, які, відповідно до Конституції України, визначаються найвищою соціальною цінністю у державі.

УДК: 340

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ

Смоляр Є. А.

Здобувач Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка В.В.Сташиса
Національної академії правових наук України

З часів проголошення Державного суверенітету України, національна система законодавства зазнала значних трансформацій. Перш за все це пов'язано з намаганнями національного законодавця втілити у життя ідею правової держави. Національним законодавцем було прийнято чимало зусиль, у намаганні привести законодавство України до світового, враховуючи пріоритети, тенденції та напрями державної політики у сфері протидії злочинності. Не оминув цей процес і царину кримінально-виконавчого права, так 11 липня 2003 року було прийнято новий Кримінально-виконавчий кодекс, який суттєво відрізнявся від раніше діючого ВТК України і привніс велику масу позитивних змін, але залишив чимало відкритих питань, зокрема необхідність закріплення на законодавчому рівні поняття та механізму реалізації прогресивної системи виконання покарань.

Головною метою прогресивної (ступінчастої) системи є прагнення спонукати засудженого самого впливати на власну долю, власними зусиллями добиватися поліпшення свого становища шляхом переведення на вищий щабель прогресивної системи. Й у теперішній час прогресивна система відбування покарання визнається фахівцями одним із принципів політики держави у сфері виконання кримінальних покарань. При цьому основною ознакою прогресивної системи називається створення умов, за яких засуджені в процесі виконання-відбування позбавлення волі просуваються «щаблями» угору чи униз, від більш суворих форм карально-виховного впливу до більш м'яких. У свою чергу, мета прогресивної системи виконання-відбування позбавлення волі полягає в стимулюванні процесу виправлення засуджених, диференціації карального впливу на них з урахуванням їх реальної поведінки. На думку вчених, прогресивна система зазвичай проявляється у таких етапах: а) зміна умов тримання засуджених у межах однієї УВП; б) зміна умов тримання засуджених шляхом переведу з однієї УВП до іншої; в) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміна невідбутої частини більш м'яким покаранням.

Чинне законодавство веде мову про три основні ступені виправлення засуджених: ст. 100 КВК передбачає можливість переведення до іншої установи засуджених, які *стають на шлях виправлення*; у ст. 82 КК передбачається, що заміна невідбутої частини строку покарання більш м'яким покаранням може бути застосована, якщо засуджений *став на шлях виправлення*; відповідно до ст. 81 КК умовно-дострокове звільнення може бути застосоване, якщо засуджений *довів своє виправлення*. Кожному з наведених ступенів має відповідати той чи інший етап прогресивної системи виконання-відбування покарань: першому етапу – можливість зміни умов тримання або у межах однієї установи, або шляхом переведення до іншої; другому – заміна невідбутої частини покарання більш м'яким його видом; третьому – умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. У цьому і полягатиме поступовість змін умов тримання засуджених та застосовування правообмежень аж до повного звільнення від відбування призначеного покарання.

Європейськими тюремними правилами визнається, що головними передумовами успішного виправлення є готовність і добра воля самих засуджених та налагодження зв'язків між установами виконання покарань та вільним суспільством. Цілі виправного впливу на засуджених полягають у тому, щоб зберегти їх здоров'я

та гідність та сприяти формуванню у них почуття відповідальності та виробленню навичок, які допоможуть реінтегруватися у суспільство, Допоможуть виконувати вимоги законності та задовольняти свої життєві потреби власними силами після звільнення. Виправлення засуджених за міжнародними документами має на меті мінімізацію негативного впливу позбавлення волі на особистість та соціальну поведінку осіб, позбавлених волі. Однією з головних проблем при впровадженні прогресивної системи відбування покарання є нормативна невизначеність критеріїв, за якими має проводитись оцінка виправлення засуджених. Виправлення особи є міжгалузеву категорією як кримінального, так і кримінально-виконавчого права. Проте єдине його визначення надане у ст. 6 КВК України: під виправленням засудженого розуміється процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Що стосується закону кримінального, то в ньому міститься лише загальне посилання на критерії оцінки виправлення – ставлення до праці (навчання) та добра поведінка (ст. 81 КК України). Як саме мають вони встановлюватись, жоден нормативний акт не вказує, хоча певні спроби формалізації даних питань запроваджувались.

У наслідок цього можливість зловживання повноваженнями адміністрацією установи виконання покарань при вирішенні питань, пов'язаних з оцінкою ступеня виправлення та застосування до засуджених елементів прогресивної системи виконання-відбування кримінальних покарань, й досі є максимальною. Для уникнення подібних негативних проявів, як видається, доцільно запровадити чітке визначення усіх можливих критеріїв виправлення засуджених, щоб вони не могли тлумачитись довільно або недвозначно. Натомість низка вчених стверджують, що об'єктивно оцінити ступінь виправлення особи, а тим більше чітко визначити критерії такої оцінки неможливо. Тому перевага має надаватися іншому шляху розв'язання проблеми: наприклад, міжнародні стандарти орієнтують на «презумпцію виправлення», вказуючи на необхідність створення максимально сприятливих умов для застосування умовно-дострокового звільнення. Саме тому слід підтримати думку І.С. Яковець, що у національне законодавство та практику умовно-дострокового звільнення й заміни невідбутої частини позбавлення волі більш м'яким покаранням має бути впроваджений «принцип виправлення засуджених», унаслідок чого слід змінити загальний підхід до цієї діяльності: не засуджений має доводити, що він ви-

правився та заслуговує застосування даних інститутів, а адміністрація установи повинна надати докази, що засуджений представляє небезпеку для суспільства і не може бути звільнений. Подібний підхід, з одного боку, дозволить знизити рівень корупції, із другого – вимагатиме доведення адміністрацією установи реального здійснення усіх передбачених заходів, спрямованих як на виправлення, так і на створення умов для ресоціалізації особи.

УДК: 35.078.3

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО ОBOB'ЯЗКУ СУБ'ЄКТАМИ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Панова І.В., канд.. юрид. наук, доцент
Доцент кафедри загальноправових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

Інформаційні правовідносини перебувають у постійному динамічному русі, який обумовлюється необхідністю оперативного реагування на постійні зміни в політичному та соціально-економічному середовищі, передусім, через впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах державного управління, включаючи електронну взаємодію органів влади між собою, із організаціями, громадянами – «електронний уряд», «електронна демократія» тощо. Проте як, базова основа конкретних інформаційно-правових відносин не може перебувати в динаміці – навпаки, вона перебуває у статичному стані, навколо неї відбуваються дії або події, що стосуються конкретних суб'єктів. Так, пізнавальна діяльність громадянина, який звертається до суб'єкта владних повноважень з метою отримання інформації, знаходить свій прояв у його фактичній поведінці як суб'єкта інформаційних правовідносин, що виявляється в поданні запиту на інформацію. З іншого боку такі дії обумовлюють виникнення правового обов'язку у суб'єкта владних повноважень. Саме наявність в органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів, наділених публічними повноваженнями правового обов'язку й примушує їх вступати в інформаційні правовідносини, здійснювати у них свої повноваження. Це може бути пов'язано з повсякденною роботою суб'єктів владних повноважень (наприклад, видання та оприлюднення правового акта управ-

ління), з реалізацією суб'єктивних прав і обов'язків (наприклад, обов'язків щодо ведення обліку запитів на інформацію), правовідносини, пов'язані з матеріальними предметами (передача документів Національного архівного фонду на постійне чи тимчасове зберігання Державним архівним установам, архівним відділам міських рад).

Фізична особа, як суб'єкт інформаційних відносин, в процесі здійснення своїх прав за допомогою функцій владно-управлінської діяльності, у першу чергу стикається з публічними потребами та інтересами, які представляє і захищає суб'єкт владних повноважень. Відбувається своєрідне зіставлення одних інтересів (приватних або вузько публічних) з іншими (вже тільки публічними), значно більшими за обсягом і вагомішими для суспільства. Якщо ці інтереси не вступають між собою у протиріччя, відповідно до нормативно визначених процедур, відбувається реалізація згаданих вище потреб у межах владно-управлінської діяльності або в інших формах державної діяльності, пов'язаних з нею (наприклад, звернення до розпорядника інформації із запитом на інформацію, отримання електронного цифрового підпису, отримання витягів з автоматизованої системи ведення земельного кадастру тощо), здійснення яких регламентовано нормами інформаційного права. І навпаки, коли зазначені вище групи інтересів не збігаються, вступають між собою в певні суперечності, процес їх реалізації або взагалі припиняється, або відкладається до усунення причин, що лежать в основі цих суперечностей (наприклад, якщо особа, яка подала запит на інформацію, який передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як 10 сторінок, та не оплатила фактичні витрати, пов'язані з копіюванням або друком).

Реалізація правового обов'язку суб'єктами владних повноважень передбачена законодавством з метою забезпечення досягнення конкретного суспільно-державного результату. Наприклад, задоволення правових інтересів або створення певних благ (пільг) для значного кола учасників інформаційних правовідносин. Ці інтереси є неоднорідними й нерідко можуть суперечити один одному: інтереси держави - інтересам територіальної громади, інтереси територіальної громади - інтересам конкретної особи (надання інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень).

Здійснення правового обов'язку суб'єктами владних повноважень може проявлятися у сприянні в реалізації та захисті суб'єктивних прав, свобод, інтересів фізичними та юридичними особами. Так, наприклад, відповідно до норм Закону України «Про доступ до публічної інформації» розпорядники інформації зобов'язані: визначати спеціальні місця для роботи запитувачів з документами чи їх копіями; мати спеціальні структурні підрозділи або призначати відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації та оприлюднення інформації; надавати та оприлюднювати достовірну, точну та повну інформацію, а також у разі потреби перевіряти правильність та об'єктивність наданої інформації і оновлювати оприлюднену інформацію. Таким чином, вказані суб'єкти сприяють у здійсненні права на доступ до інформації, що є конституційним правом людини, яке передбачене і гарантоване статтею 34 Конституції України. В цьому контексті не можна оминати увагою діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сприянні правовій інформованості населення.

Також реалізація правового обов'язку може виявлятися у виконанні покладених на конкретний орган публічних (державних, суспільних) завдань та функцій, таких, наприклад, як, захист суб'єктивних прав, свобод, інтересів (здійснення Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини контролю за додержанням законодавства про захист персональних, а також парламентського контролю за дотриманням права на доступ до публічної інформації).

Виконання правових обов'язків суб'єктами владних повноважень може відбуватися у здійсненні допоміжних функцій публічного характеру, спрямованих на забезпечення нормального виконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами основних завдань, передбачених нормами чинного законодавства, як то здійснення Департаментом з питань захисту персональних даних моніторингу дотримання прав людини у сфері захисту персональних даних, надання пропозицій Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини щодо вжиття заходів контролю за додержанням вимог законодавства про захист персональних даних.

Реалізація правових обов'язків суб'єктами владних повноважень завжди має процедурний характер, оскільки практично таке здійснення завжди втілюється у сукупності дій, спрямованих на досягнення конкретного результату. Таким чином, в інформаційних

правовідносинах за участі суб'єктів владних повноважень має місце правовий обов'язок, який здійснюється з метою реалізації загальних публічних потреб: 1) задоволення правових інтересів фізичних та юридичних осіб в інформаційній сфері; 2) сприяння в реалізації та захисті суб'єктивних інформаційних прав, свобод, інтересів; 3) виконання покладених на конкретний орган публічних (державних, суспільних) завдань та функцій; 4) здійснення допоміжних функцій публічного характеру, спрямованих на забезпечення нормального виконання суб'єктами владних повноважень основних завдань.

УДК: [340.69 : 65.012.16] (477)

ВИЯВЛЕННЯ ПОРУШЕНЬ У ПОРЯДКУ ПОЗНАЧЕННЯ РОЗДРІБНИХ ЦІН НА СПОЖИВЧИХ ТОВАРАХ У РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ ТА РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Петрова І.А., докт. юрид. наук, професор
Доцент кафедри інформаційної та економічної безпеки
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

Сучасна система господарювання дозволяє вітчизняним підприємцям не тільки задовольняти потреби внутрішнього ринку, але і виходити на зовнішній ринок. Проте значна кількість порушень діючого законодавства знижує на зовнішньому ринку авторитет наших підприємців, серед яких можна виділити в окрему групу позначення роздрібних цін на споживчих товарах.

Основні вимоги щодо порядку позначення роздрібних цін на споживчих товарах підприємств роздрібною торгівлі та ресторанного господарства визначаються вітчизняним законодавством і направлені на дотримання прав споживачів відносно отримання необхідної інформації, яка є доступною та достовірною, про ціни на товари у відповідності до Закону України «Про захист прав споживачів». Таким законодавчим документом є «Інструкція про порядок позначення роздрібних цін на споживчих товарах у підприємствах роздрібною торгівлі та закладах ресторанного господарства» від 25.01.2008 р № 21. Його вимоги поширюються на всіх суб'єктів господарювання незалежно від форм власності, які здійснюють торгівельну діяльність у сфері роздрібною торгівлі та ресторанного господарювання на теренах України.

Роздрібними цінами на споживчі товари називають ціни на товари невинного призначення, за якими їх продають незалежно від форми розрахунків безпосередньо громадянам та іншим кінцевим споживачам для їхнього власного некомерційного використання. Роздрібні ціни на товари формуються, встановлюються та використовуються відповідно діючого законодавства. Особи, які відповідають за формування, встановлення та використання роздрібних цін, призначаються керівником суб'єкта господарювання. Окрім того, роздрібні ціни фіксуються суб'єктом господарювання у реєстрі роздрібних цін, де необхідно вказати наступне: назва товару, артикул, марка, тип, оптова відпускна ціна, яку формує постачальник, із посиланням на відповідний документ, що її підтверджує, розмір торгівельної надбавки та встановлена роздрібна ціна.

Документи, які обґрунтовують сформовані та встановлені ціни на товари, що поступили на підприємства роздрібною торгівлю та у заклади ресторанного господарювання, являються рахунки-фактури, накладні, квитанції про прийняття товарів на комісію, забірні листи, калькуляційні картки, інші супровідні документи, книги приймання товарів, акти останньої інвентаризації, описи-акти уцінки, дооцінки, що оформлені у встановленому порядку.

Інформування споживачів щодо роздрібних цін на споживчі товари повинно здійснюватись за допомогою наступних засобів:

- ярликів цін (цінників) на зразках товарів або покажчиків цін на підприємствах роздрібною торгівлю;

- ярликів цін (цінників), прейскурантів алкогольних напоїв, меню та прейскурантів цін на покупні товари у закладах ресторанного господарства.

Ярлик ціни (цінник) призначений для надання споживачам інформації на окремий товар, а покажчик цін та прейскурант цін на споживчі товари – на ряд товарів, які представлені у продажу, меню переліку страв, кулінарних, булочних, борошно-кондитерських виробів, що пропонуються протягом дня. Кожний ярлик ціни та покажчик цін повинні мати такі реквізити:

- 1) для продовольчих товарів:

- для зважуваних товарів – назву товару, сорт, ціну за один кілограм або за сто грамів;

- для товарів або напоїв, що продаються на розлив – найменування товару або напою, сорт, ціна за одиницю ємності або одиницю маси;

– для штучних товарів і напоїв у пляшках – найменування товару або напою, маса або ємність, сорт, ціна за одиницю;

– для розфасованих товарів – назва товару, ціна за один кілограм або сто грамів, вага одиниці розфасовки, ціна за одиницю розфасовки;

2) для непродовольчих товарів:

– для товарів, на які ціни встановлені у залежності від сортності, – назва товару, сорт, ціна за один метр, кілограм, штуку або одиницю розфасовки;

– для товарів, на які ціни по сортах не встановлені, – назва товару, сорт, ціна за один метр, кілограм, штуку або одиницю розфасовки;

– для дрібних штучних товарів (парфуми, галантерейні товари тощо) – назва товару, маса або ємність, ціна за одиницю товару або одиницю упаковки.

У закладах ресторанного господарства в меню необхідно вказати перелік страв, кулінарних, борошняних кондитерських, булочних виробів та напоїв власного виробництва, вихід та ціна однієї порції. У прејскуранті вказують перелік алкогольних та безалкогольних напоїв, пива, цигарок, кондитерських виробів та інших закупівельних товарів, маса, обсяг та ціна на відповідну одиницю продукту, окрім того, для алкогольних напоїв – ємність пляшки, ціна за пляшку, за 50 та 100 мл. На підприємствах з обслуговуванням офіціантами у бланках рахунків мають бути передбачені графи для вказівки найменувань страв, кількості порцій, ціни за порцію та загальної суми цін продукції, що відпущена. Роздрібні ціни також можуть бути позначені на товарних ярликах, етикетках підприємств-виробників, упакуванні, в якому товар продається населенню, або безпосередньо на самому товарі, якщо позначення ціни не псує його товарний вигляд та не знижує якість товару.

Стосовно печатної продукції, підприємства, що здійснюють її продаж, повинні оформлювати ярлики цін (цінники) на зразок такої продукції із вказівкою ціни видання та вказівкою позначення ціни. Під час продажу періодичних друкованих видань (газети, журнали, бюлетені тощо) ціни повинні позначатися безпосередньо на їхніх зразках, які зберігаються до кінця продажу.

Під час реалізації фармацевтичних препаратів та виробів медичного призначення через мережу аптечних закладів ціни позначаються безпосередньо на самій упаковці виробу.

На всіх підприємствах роздрібно́ї торгівлі та в закладах ресторанного господарства ярлики цін (цінники), прейскуранти цін на закуплені товари, покажчики цін обов'язково підписуються працівником, відповідальним за формування, встановлення або використання цін, та затверджуються печаткою або штампом суб'єкта господарювання з вказівкою дати підписання. Відсутність такої печатки та підпису допускається тільки для підприємств споживчої кооперації, що не знаходяться на території міст.

На підприємствах роздрібно́ї торгівлі, які в процесі розрахунків із споживачами використовують розрахункові апарати з штриховими кодами, затверджені ярлики цін (цінники), підписані, із датами і печаткою або штампом не являються обов'язковими. Це пов'язано із тим, що у відділах і секціях торгівельних залів у доступному для споживача місці знаходиться прейскурант цін, який затверджений підписом працівника, відповідального за формування, встановлення та використання цін та печаткою із вказівкою дати підписання. У закладах ресторанного господарства меню або прейскурант мають бути підписані керівником, бухгалтером та матеріально відповідальною особою та скріплені печаткою суб'єкта господарювання.

Після проведення переоцінки товару згідно Порядку проведення дооцінки залишків товарно-матеріальних цінностей від 31.05.1993 р. № 37-20/248 та Положення про порядок уцінки та реалізації продукції, яка залежала, за групою товарів широкого вжитку та продукції виробничо-технічного призначення від 10.09.1996 № 120/190, суб'єкт господарювання має перемаркувати ціни шляхом закреслення попередньої ціни та позначення нової ціни на ярликах цін (цінниках), товарних ярликах, етикетках підприємств-виробників, упакуванні тощо [3, 4]. Таке виправлення проводиться на кожній одиниці товару та завіряється підписом працівника, який відповідає за формування, встановлення або використання цін. У випадках, коли старі ціни на ярликах закреслити неможливо, то нові ціни повинні позначатись шляхом наклеювання їх безпосередньо на попередні. У процесі перемаркування товарів через уцінку їх у зв'язку із частковою втратою якості на ярлику або упаковці має бути проставлена літера «П». У торговій залі підприємства роздрібно́ї торгівлі або закладі ресторанного господарства мають бути виставлені об'яви про нові ціни, які зберігаються до остаточного продажу даних товарів, причому інформування про переоцінку товарів повинно потупити у торговельну залу до поста-

чання товару у продаж. Перевірку правильності оформлення ярликів цін (цінників), меню, прейскурантів цін та їхню наявність проводять працівники суб'єкта господарювання. Дозволяється оформлення ціників олівцем.

Таким чином, споживач має право на перевірку ціни товару, що позначається на ярликах (цінниках), і на його вимогу продавець повинен надати споживачу документи, які підтверджують ціну на даний товар. При порушенні прав споживачів суб'єкт господарювання несе відповідальність згідно діючого законодавства.

УДК: 343.9(477)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ РАСИЗМУ ТА КСЕНОФОБІЇ В УКРАЇНІ

Прібиткова Н.О.

Науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності

навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної міліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

Українському суспільству притаманний достатньо стабільний рівень етнонаціональної толерантності. Водночас прояви расизму та ксенофобії потребують рішучих кроків в напрямку протидії.

Слід зауважити, що Україна взяла на себе міжнародні правові зобов'язання, зокрема є учасницею декількох договорів з прав людини, які безпосередньо пов'язані з протидією расизму та ксенофобії, зокрема: Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод; Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання («Конвенція проти катувань»); Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Як член Ради Європи та ОБСЄ Україна ратифікувала чимало міжнародних документів, прийнятих європейською спільнотою з метою захисту вразливих категорій населення (мігранти, етнічні меншини) від проявів расизму та ксенофобії. Серед них: Декларація ЮНЕСКО про раси та расові забобони (1978 рік), Декларація ЮНЕСКО принципів толерантності (1995 рік), Європейська соціальна хартія (1996 рік). З метою запобігання поширенню ксенофобії,

расистської та антисемітської інформації через комп'ютерні системи у квітні 2005 року Україна підписала Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, що стосується криміналізації дій расистського та ксенофобського характеру, вчинених через комп'ютерні системи.

Проте, державна політика з протидії расизму та ксенофобії носить в цілому декларативний характер, що проявляється у запереченні наявності або применшенні масштабів поширення та значущості відповідних негативних тенденцій у суспільстві, а також у невиконанні рекомендацій міжнародних інституцій та взятих Україною на себе зобов'язань з питань протидії цим негативним соціальним явищам.

Так, в рамках проведення в Україні адміністративної реформи зазнала змін інституційна організація впровадження державної політики протидії проявам расизму, ксенофобії та інших форм нетерпимості. Зокрема, ліквідовано Державний комітет у справах національностей та релігій, функції якого передані Міністерству культури України, а також діючу при ньому Міжвідомчу робочу групу з питань протидії ксенофобії, міжетнічній та расовій нетерпимості. Впродовж 2010 року у Департаменті кримінального розшуку МВС скасовано відділ, який фактично займався розкриттям злочинів, скоєних як іноземними громадянами, так і відносно іноземних громадян, злочинів на расовому ґрунті зокрема. Також розформовано Департамент моніторингу прав людини МВС України, що був утворений свого часу з метою протидії расизму та ксенофобії. Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації у вересні 2011 року дав негативну оцінку цим інституційним змінам та рекомендував українській стороні відновити діяльність ліквідованих структур.

Зазначені інституційні зміни негативно вплинули на діяльність вітчизняних правоохоронних органів у справі протидії проявам расизму, ксенофобії та інших форм нетерпимості в українському суспільстві. Зокрема, це стосується виконання «Плану заходів МВС України щодо протидії расизму та ксенофобії на період до 2012 року». Так, в Альтернативній доповіді щодо виконання Україною Міжнародної конвенції ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації зазначається про невиконання з березня 2010 року «Плану заходів МВС України щодо протидії расизму та ксенофобії на період до 2012 року».

Покращенню ситуації могла б сприяти координація та взаємодія вітчизняних правоохоронних органів з громадськими органі-

заціями, що здійснюють моніторинг проявів расизму, ксенофобії та інших форм нетерпимості в українському суспільстві, здійснюють активну діяльність та накопичили значний досвід у сфері протидії цим явищам. Однак в Україні досі конструктивний потенціал співпраці органів державної влади з вітчизняними та міжнародними громадськими організаціями у справі протидії проявам расизму та ксенофобії значною мірою ігнорується.

На державному рівні не існує жодної програми підвищення рівня толерантності в суспільстві та комплексного законодавства щодо державної політики протидії дискримінації, на расовому та етнічному ґрунті зокрема.

Пропагування міжетнічної та расової нетерпимості в мережі Інтернет активно використовується у сучасному світі. Також спостерігаємо значне зростання кількості Інтернет-сайтів, що пропагують ксенофобію, міжетнічну та расову нетерпимість. Інтернет стає ефективним засобом вербування нових членів до ультраправих організацій, а також організацій та координації їх діяльності.

Складність контролю та відстеження проявів расизму та ксенофобії в Інтернеті зокрема в соціальних мережах, зумовлено поширеною практикою знаходження їх серверів поза межами України, а відтак – притягнути авторів забороненого контенту до відповідальності практично неможливо.

Вітчизняними правозахисниками констатується і зростання в лавах працівників МВС проявів ксенофобії, агресії щодо іноземців, а також використання «мови ворожнечі» в публікаціях інформаційних ресурсів МВС України. Поширеною також залишається практика етнічного профайлінгу (затримання, перевірка документів тощо на підставі расової чи етнічної приналежності) у діяльності вітчизняних правоохоронних органів, що розцінюється як форма дискримінації в європейській правовій системі.

Враховуючи викладене, необхідно виокремити наступні заходи в рамках системної протидії расизму та ксенофобії:

1. Відновлення діяльності ліквідованих, або ж створення нових інституційних структур з протидії проявам расизму та ксенофобії в українському суспільстві.

2. Подання Кабінетом Міністрів України для внесення на розгляд Президентові України проекту «Стратегії боротьби з дискримінацією в Україні» та Плану заходів з її реалізації.

3. Безумовне виконання положень «Плану заходів МВС України щодо протидії расизму та ксенофобії на період до 2012 р», а

також забезпечення підготовки та реалізації аналогічного документа на подальший період.

4. Запровадження в українському законодавстві адміністративної відповідальності за прояви ксенофобії, расової і релігійної нетерпимості, тобто фактично за початкову форму розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, що створить можливість ефективної протидії цим явищам ще на рівні «зародження» злочинів, передбачених ст. 161 КК України.

5. Державна підтримка громадських організацій, які реалізують проекти, спрямовані на виховання толерантності.

6. Розробка методики моніторингу ефективності соціальної реклами, яка спрямована на підвищення рівня толерантності, запобігання проявам расизму та ксенофобії в Україні, а також її запровадження в інформаційний простір держави.

7. Внесення до Програми молодіжної політики заходів, які мають на меті протидію поширенню расизму та ксенофобії. Мається на увазі заходи, які підготовлені відповідно до програми розвитку молодіжної політики ЄС на 2007-2013 рр. «Молодь у дії», прийнятої Європейською комісією у справах освіти і культури та до декларації «Майбутнє молодіжної політики Ради Європи: порядок денний 2020», яка була прийнята на 8-ій Європейській міністерській конференції з питань молоді, що проходила в Києві 10-11 жовтня 2008 року.

Викладені міркування окреслюють широкий спектр теоретичних та науково-прикладних завдань, спрямованих на подальше формування державної політики в галузі протидії проявам расизму та ксенофобії, розробки ефективних заходів превентивного характеру та залучення широкого кола фахівців до роботи у цьому напрямку.

УДК: 343.1 (477)

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ

Прошутя І.Д.

Аспірант кафедри загальноправових дисциплін
факультету права та масових комунікацій

Харківського національного університету внутрішніх справ

В юридичній науці поняття «повноваження», в основному, розглядається як елемент компетенції відповідного суб'єкта суспільних відносин. Серед фахівців в сфері державного управління

компетенція органу державної влади визначається як владні повноваження цього органу, той чи інший обсяг державної діяльності, покладений на певний орган, або коло передбачених правовим актом питань, яке може вирішувати цей орган, сукупність функцій та повноважень органу з усіх встановлених для нього предметів відання. Науковці, які досліджували питання організації та діяльності суб'єктів судової системи, елементами компетенції судів визначають повноваження та предмет відання, які охоплюють просторово-територіальні межі їх діяльності.

Наприклад, на думку Неугоднікова А.О. основним елементом компетенції адміністративного суду, є повноваження, що складаються з прав і обов'язків, і характеризують (визначають) сукупність засобів, форм, методів і прийомів здійснюваної суб'єктом дії, а Панасюк О.А. визначає повноваження суду в кримінальному судочинстві як закріплене нормами кримінального процесуального права та зумовлене предметом відання коло прав та обов'язків суду, встановлене для виконання конкретних процесуальних дій та прийняття відповідних процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Отже, у загальному вигляді під повноваженнями місцевих загальних судів слід розуміти закріплене за ними відповідними нормативними актами коло прав та обов'язків. Причому ці повноваження є різними в залежності від типу суспільних відносин, якими вони регулюються.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, передбачених процесуальним законом. В такому випадку можна виокремити повноваження загального місцевого суду (права та обов'язки) у цивільному, кримінальному, адміністративному судочинствах та у судочинстві при розгляді справ про адміністративні правопорушення. Ці повноваження також можна назвати «процесуальними».

У кримінальному судочинстві вони реалізуються на стадіях досудового розслідування, підготовчого провадження, судового розгляду та стадії винесення судового рішення. У адміністративному судочинстві – на стадії звернення з адміністративним позовом і відкриття провадження в адміністративній справі, на стадії підготовчого провадження, стадії судового розгляду та ухвалення судового рішення. Щодо провадження в справах про адміністративні правопорушення, то тут ми виділяємо повноваження на етапі під-

готовки справи до розгляду і слухання, повноваження на етапі проведення судового розгляду, повноваження на етапі прийняття постанови (рішення) по справі. Особлива класифікація повноважень місцевих загальних судів притаманна й цивільному судочинству, тому в залежності від стадії цієї діяльності можна виділити повноваження на стадії пред'явлення позову та відкриття провадження у справі, повноваження на стадії досудового розгляду справи (провадження в справі до судового розгляду), повноваження на етапі судового розгляду, повноваження на етапі ухвалення судового рішення.

Отже процесуальні повноваження місцевих загальних судів є доволі широкими та реалізуються у різних видах суспільних відносин: кримінально-правових, адміністративно-правових та цивільно-правових. Вони закріплені відповідними процесуальними кодексами, які встановлюють вичерпний перелік прав та обов'язків в рамках здійснення окремих видів проваджень.

Звичайно, що окрім здійснення правосуддя місцеві загальні суди вступають у відповідні відносини із іншими органами державної влади та місцевого самоврядування а також проводять кадрову, фінансову, організаційну внутрішню діяльність, а отже мають відповідні повноваження у зазначених сферах. На нашу думку такі повноваження мають, здебільшого управлінський (адміністративний характер), а отже можуть бути визначені як адміністративні (управлінські повноваження).

Оскільки здійснення зазначених повноважень, здебільшого, здійснюється керівництвом місцевих загальних судів то ними наділені голова суду або його заступник. Причому такі повноваження можна поділити на зовнішні, що реалізуються поза межами відповідного місцевого загального суду та внутрішні, які пов'язані із внутрішньоорганізаційною роботою. Наприклад, Голова місцевого загального суду представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами; визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду; контролює ефективність діяльності апарату суду, вносить керівникові територіального управління Державної судової адміністрації України подання про призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду та про звільнення їх з посад, а також про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно

до законодавства; видає на підставі акта про призначення (обрання) суддею чи звільнення судді з посади відповідний наказ; повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про наявність вакантних посад суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення; забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду тощо.

Окрім голови місцевого загального суду та його заступника відповідні адміністративні внутрішні повноваження цього органу реалізуються через діяльність помічників судді, керівника апарату та заступника керівника апарату суду, старшого судового розпорядника, старшого секретаря тощо. В цьому ж контексті можна говорити, що є і повноваження інших осіб, які здебільшого реалізують їх у сфері правосуддя (слідчий суддя, суддя). В такому випадку ми можемо класифікувати повноваження суду в залежності від суб'єктів їх реалізації:

- повноваження, які здійснюються головою суду та його заступником та повноваження, які здійснюються посадовими особами апарату суду;
- повноваження, що здійснюються суддею та слідчим суддею;
- повноваження осіб, які приймають участь у здійсненні судочинства (помічник судді, судовий розпорядник, секретар судових засідань).

Як висновок відмітимо що під повноваженнями місцевих загальних судів слід розуміти закріплену законами та підзаконними актами сукупність їх прав та обов'язків, які вони реалізують в процесі здійснення правосуддя у цивільних, кримінальних, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, у зовнішніх відносинах із іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями та у власній внутрішньоорганізаційній діяльності.

Повноваження місцевих загальних судів можливо класифікувати в залежності від виду суспільних відносин в яких вони реалізуються (правосуддя, організаційно-управлінські), а також в залежності від правового статусу суб'єктів їх реалізації (суддя, слідчий суддя, голова суду, посадові особи апарату суду).

РОЛЬ НАУКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Марцеляк О.В. доктор юридичних наук, професор
професор кафедри конституційного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

На сучасному етапі державотворення Української держави, коли Україна стоїть на порозі нових демократичних змін, пов'язаних з євроінтеграцією, конституційною та адміністративною (муніципальною) реформами, удосконаленням механізму держави, подальшою демократизацією правового становища людини і громадянина і цілим рядом інших змін державницького характеру, суттєво підвищується роль вітчизняної юридичної науки для вирішення нових проблем державотворення на основі вироблених світовою спільнотою загальнолюдських цінностей і для забезпечення правового характеру та демократичності цих процесів.

Юридична наука виступає важливим чинником позитивного вирішення проблем сучасного вітчизняного державотворення. Вона накопичила значний досвід і має достатньо теоретичних напрацювань у сфері форм і методів побудови в Україні демократичної, правової, соціальної держави, формування в Україні громадянського суспільства, вирішення питань форми правління, механізму державної влади, муніципальної влади тощо. Особливо в цьому плані хотілось би відзначити науку конституційного права України, яка незважаючи на свій відносно молодий вік становлення, увібрала досягнення інших галузевих юридичних наук і не протиставляючи себе їм, розробила і впровадила новітні юридичні технології у практику вітчизняного державотворення, сконцентрувала в собі передовий досвід інших розвинутих країн щодо шляхів демократичного розвитку держави і суспільства.

Як зазначав відомий український вчений Ю.С. Шемшученко, з перших років проголошення незалежності України конституційно-правова наукова думка була спрямована насамперед на створення наукових основ нової Конституції України. У полі зору фахівців цієї галузі виникли проблеми якісно нової організації державної влади на основі її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, парламентаризму, конституційної юстиції, інституту Президента України, місцевого самоврядування, національних меншин, референду-

мів тощо. А після прийняття Конституції України 1996 р. акцент було перенесено на створення наукових основ її безпосередньої реалізації, розвиток системи конституційного права, забезпечення конституційних прав і свобод громадян України¹.

Це не було простим завданням. Академік Ю.М. Тодика писав з цього приводу, що попередня тоталітарна спрямованість влади, статичний характер держави, який проявлявся, насамперед, в пріоритеті держави над людиною, догматизований підхід до розробки державно-правових проблем не сприяли розробці багатьох актуальних проблем конституційного (державного) права. Тай сама ця галузь права розглядалась не як провідна, а як другорядна. Таке ставлення до конституційного права не подолано до кінця й сьогодні. І це прикро, бо втілення демократії, законності, правопорядку, поваги до прав людини і громадянина, стабільність конституційного ладу починаються з поваги до Конституції, конституційних законів, основних принципів конституційного ладу².

Проте, незважаючи на всі складнощі представниками науки конституційного права України здійснювалися наукові розробки таких фундаментальних проблематик як методології конституційного права, загальної теорії конституційного права, проблем конституціоналізму, джерел конституційного права, теоретичних та практичних проблем реалізації положень чинної Конституції України, проблем конституційного ладу України, конституційно-правового статусу людини і громадянина, проблем парламентаризму в Україні, конституційної юстиції, конституційно-правового статусу судів загальної юрисдикції в Україні, конституційно-правового статусу Президента України та виконавчої гілки влади в Україні, органів прокуратури, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Рахункової палати, проблем місцевого самоврядування, проблем порівняльного конституційного права,

¹ Антологія української юридичної думки: В 10 т. – Т. 10: Юридична наука незалежної України / Упоряд.: В.Ф. Погорілко, І.Б. Усенко, Н.М. Пархоменко; Відп. ред. Ю.С. Шемшученко, В.Ф. Погорілко. – К., 2005. – С. 15.

² Тодика Ю. Наука конституційного права України на сучасному етапі. Конспект лекції. – Харків: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 1996. – С. 19-20.

теоретичних та практичних проблем співвідношення міжнародного та національного конституційного права тощо¹.

Значний поштовх для досліджень в галузі конституційного права дала конституційна реформа 2004 р. Вченими-конституціоналістами здійснювався аналіз прийнятого Верховною Радою України 8 грудня 2004 року Закону України «Про внесення змін до Конституції України», робилися експертні висновки щодо наслідків його впровадження у вітчизняну практику державотворення, піднімалося питання ефективності діяльності органів державної влади відповідно до визначеної Конституцією України форми правління, новим конституційно-правовим статусом Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України тощо.

Сьогодні оголошені Президентом України П.О. Порошенком у його доповіді «Стратегія 2020» напрямки модернізації вітчизняного суспільства і держави, а також конституційна реформа ставлять перед вітчизняною наукою конституційного права нові стратегічні завдання – здійснювати наукову експертизу цих реформ, передбачити та упередити можливі прорахунки і недоліки прийнятих нормативних актів, що будуть регулювати й супроводжувати реформи, пропонувати свої варіанти напрямків реформування державного і суспільного життя в Україні з урахуванням напрацьованих вітчизняними науковцями пропозицій і зарубіжного досвіду регулювання конституційно-правових відносин.

Зазначені завдання утруднюються тими обставинами, що українське суспільство сьогодні фактично перебуває у стані громадянської війни, анексовано Автономну Республіку Крим, відбуваються військові дії в Донецькій та Луганській областях, наша країна зіштовхнулася із системною кризою всіх сфер життєдіяльності – економіки, політики, соціокультурної сфери, духовності і т. ін. Що, у свою чергу, ставить перед наукою конституційного права нові завдання, спрямовані на розширення тематики наукових досліджень. В полі зору вітчизняних науковців конституціоналістів повинні бути такі проблематики як вирішення проблеми повернення втрачених територій, конституційно-правовий статус учасників антитерористичної операції, забезпечення прав осіб, що перебувають у

¹ Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Академічний курс: Підручник: У 2 т. – Т. 1 /За ред. В.Ф. Погорілка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – С. 171-172.

зоні АТО, конституційно-правовий статус волонтерів, тимчасових переселенців, статус військовослужбовців інших країн, що приймають участь у бойових діях на території України, статус громадян України, які здійснюють сепаратистські дії тощо, вироблення нових методологічних підходів при характеристиці таких нових суб'єктів конституційно-правових відносин.

Важливим напрямком конституційних досліджень і правового регулювання має бути так звана «антикорупційна кампанія». Необхідно також науково дослідити і дати належну експертну оцінку запропонованих Конституційною комісією змін до Основного Закону України стосовно децентралізації влади, розподілу повноважень між гілками влади, усунення двовладдя на місцях, усунення протиріч між органами виконавчої влади і місцевим самоврядуванням.

Важливим напрямком наукових досліджень вчених конституціоналістів має бути реформування судової гілки влади та правоохоронних органів – прокуратури України, вітчизняних органів внутрішніх справ, Служби Безпеки України, які б в результаті реформування за своїм статусом і формами та методами роботи відповідали викликам часу і міжнародним стандартам функціонування.

В основі цих та інших досліджень в галузі конституційного права України і розвитку національного законодавства має бути людина, її права і свобода як найвища соціальна цінність в Україні.

УДК [342.95:343.37]

ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Попова Світлана Миколаївна,
д.ю.н., професор кафедри загально правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій ХНУВС

Однією з першочергових програм, визначених Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», є антикорупційна реформа. Адже в останні роки економіка нашої держави зазнавала значних втрат через складні корупційні схеми, особливо у сфері різного роду закупівель.

Тому в умовах інформатизації вітчизняного суспільства все більше поширюються такі види діяльності як електронна комерція та електронна торгівля. Відповідно до Закону України «Про елект-

ронну комерцію» електронна торгівля – це господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

Основними принципами організації електронної торгівлі є:

- свобода проведення торгівельної діяльності з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем;
- свобода конкуренції та забезпечення сумлінності;
- свобода вчинення електронних правочинів;
- рівність і охорона прав учасників електронної торгівлі;
- забезпечення належної якості товарів, що реалізуються у сфері електронної торгівлі;
- забезпечення доступу до інформації всіх учасників електронної торгівлі.

Найвагомішим пріоритетом електронної торгівлі є однаковість юридичної сили електронних правочинів та правочинів, укладених в іншій формі, передбаченій законодавством. Це підкреслює стаття 5 Закону України «Про електронну комерцію», в якій зазначено, що «правочин не може бути визнано недійсним у зв'язку з його вчиненням в електронній формі, якщо інше не передбачено законом».

Але електронний договір, крім визначених Цивільним кодексом України істотних умов для відповідного договору, може містити додаткову інформацію про:

- порядок створення й накладання електронних підписів сторонами договору;
- технічні засоби ідентифікації сторін;
- спосіб зберігання та пред'явлення електронних документів;
- умови виготовлення й отримання паперових копій електронних документів тощо.

Зокрема, якщо відповідно до акту цивільного законодавства або за домовленістю сторін електронний договір має бути підписаний сторонами, моментом його підписання може бути використання електронного підпису. Електронний підпис, відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», – це дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних.

За допомогою електронних торгів Міністерство економічного розвитку і торгівлі України планує підвищити ефективність проведення тендерних процедур під час проведення державних закупівель і перевести їх на електронні майданчики до кінця 2016 року. Під електронним майданчиком розуміють сайт у мережі Інтернет разом із сукупністю технічного обладнання, програмного забезпечення та організаційних заходів, що використовуються оператором такого електронного майданчика для проведення державних закупівель за процедурою електронного реверсного аукціону.

Відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель» процедура електронного реверсивного аукціону – це процедура закупівлі в електронній формі, яка передбачає проведення відкритих торгів у формі аукціону за методом зниження ціни договору (лоту), проведення якої забезпечується оператором електронного майданчика на сайті в мережі Інтернет у режимі «онлайн», з використанням електронного цифрового підпису.

Під час проведення процедури електронного аукціону процеси комунікації, обміну й збереження інформації повинні здійснюватися таким чином, щоб гарантувати:

- непорушність та конфіденційність відомостей про учасників і зміст їх заявок;

- анонімність учасників закупівель.

А оператору електронного майданчика та пов'язаним з ним особам забороняється:

- одержувати винагороду від замовника за використання електронного майданчика для проведення торгів;

- перешкоджати будь-яким особам реалізовувати свої права на участь у процедурі електронного аукціону;

- одержувати винагороду від учасників за реєстрацію на електронному майданчику чи за одержання інформації про закупівлю;

- бути учасником закупівлі за процедурою електронного аукціону на майданчику, який належить цьому оператору.

Оператор електронного майданчика зобов'язаний забезпечити його належне функціонування, зокрема безперервність роботи під час проведення електронних реверсивних аукціонів та рівний доступ учасників до участі в ньому.

До початку 2015 року торгів через електронні майданчики в Україні не проводили. Проте нині як експеримент застосовують так звані допорогові закупівлі, коли обсяги товарів у них не перевищують 100 тис. гривень, а робіт – 1 мільйона.

Як стверджує директор департаменту регулювання державних закупівель Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, важливі не лише електронні торги, а й опанування системою електронного їх оскарження. Без цього нелегко буде побудувати чітку, логічну та прозору систему електронних торгів. А в Україні є чимало великих компаній, які можуть бути важливими замовниками електронних торгів.

Свого часу й реалізація арештованого майна була пронизана корупційними схемами, на яких збагачувалося багато чиновників. Щоб побороти таку корупцію, в 2014 році у цій сфері почала роботу система електронних торгів. Станом на січень – 2015 року в Україні було проведено 38,5 тис. аукціонів. І згідно зі статистикою вартість лотів в системі електронних торгів збільшилася в середньому на 12 %, що є позитивною тенденцією, оскільки до впровадження електронних торгів, ці суми лише знижувалися.

Причому Державна виконавча служба України вважає, що важливим елементом діяльності електронних аукціонів є громадський контроль за процедурами арештованого майна, тому що ця система побудована таким чином, що в кожного, хто має доступ до Інтернету, є можливість слідкувати за ходом будь-якого «он-лайн» аукціону, спостерігати за наповненням бази системи новими лотами, бачити опис майна, яке туди входить.

УДК: 351.74:352.075

ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Святокум І.О.

Науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

Реформування органів внутрішніх справ в Україні, що здійснюється паралельно процесам децентралізації управління, обумовлює підвищення актуальності питання налагодження ефективної взаємодії між правоохоронними органами та органами місцевого самоврядування. Одна з найбільш розвинених систем взаємодії поліції з населенням створена у Великобританії, що обумовлює

доцільність вивчення досвіду її функціонування та перспектив її використання в Україні.

Особливості державного устрою Великобританії (зокрема, процес деволюції ряду частин держави: Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії) зумовлюють наявність трьох окремих систем управління поліцією: в Англії та Уельсі, в Шотландії та у Північній Ірландії.

Так, базовим нормативно-правовим актом, що регламентує діяльність поліції в Англії та Уельсі є Акт про поліцію 1996 року. Відповідно до нього, Англія та Уельс розділені на 41 територію, на кожній з яких функціонує окрема територіальна поліцейська служба. Окрім цього, окремі поліцейські служби створені для столичного регіону та для міста Лондон. Загальне керівництво територіальними поліцейськими службами здійснюються комісари з питань поліції та злочинності, що обираються прямим голосуванням жителів відповідної території на чотирирічний строк.

З метою забезпечення публічного нагляду за діяльністю комісара, а також сприяння ефективному виконанню ним своїх завдань функціонують комісії з питань поліції та злочинності, що утворюються органами місцевого самоврядування, розташованих на території, на якій діє відповідна поліцейська служба.

До повноважень комісії, зокрема, відноситься розгляд проекту плану поліцейської діяльності та протидії злочинності і внесення пропозицій до нього (при цьому, погодження даного плану комісаром з комісією є, відповідно до законодавства, обов'язковим). Подібний план складається комісаром після свого обрання та має містити цілі у сфері поліцейської діяльності та протидії злочинності; основні поліцейські заходи, що має здійснити поліцейський підрозділ; фінансові та інші ресурси, які планується надати поліцейському підрозділу; способи, якими керівництво поліції доповідатиме комісару про свою діяльність; критерії та методи, за допомогою яких оцінюватиметься якість роботи поліції; умови отримання грантів за зниження рівня злочинності.

Комісії також збираються для розгляду та оцінки щорічного звіту комісара, який він зобов'язаний їм надсилати. Під час даних зборів комісар особисто представляє звіт та відповідає на питання членів комісії. Нарешті, до повноважень комісії належить здійснення нагляду за діяльністю комісара, надання рекомендацій щодо її удосконалення.

Всі висновки та рекомендації комісії щодо діяльності комісара підлягають публікації, а їх копії надсилаються органам місцевого самоврядування, розташованим в межах діяльності відповідної поліцейської служби.

Окрім комісій з питань поліції та злочинності, взаємодія комісара з питань поліції та злочинності з органами місцевого самоврядування здійснюється і в рамках партнерства громади заради безпеки (Community Safety Partnership). Подібні партнерства об'єднують представників установ публічного (державного та муніципального) сектору з метою виявлення та протидії найбільш суттєвим загрозам безпеці, характерним для даного регіону. До них, зазвичай, входять місцеві ради, установи охорони здоров'я, пожежні служби, служби пробачії, поліції.

Нарешті, важливим механізмом взаємодії між поліцією та органами місцевого самоврядування є порядок фінансування діяльності правоохоронців. Незважаючи на те, що основне фінансування діяльності поліції здійснюється за рахунок грантів Міністерства внутрішніх справ, органи місцевого самоврядування надавати гранти відповідним управлінням поліції, причому передбачається можливість надання грантів з умовами, погодженими з керівником відповідного управління поліції.

У Шотландії та Північній Ірландії система управління поліцією дещо відрізняється. Так, поділ на поліцейські території у них відсутній, і кожна з цих частин Великобританії має власну уніфіковану поліцейську службу.

У Північній Ірландії загальне керівництво та нагляд за діяльністю поліцейської служби здійснює Рада з поліцейської діяльності Північної Ірландії, до складу якої входять представники місцевої законодавчої асамблеї, а також громадяни, призначені міністерством юстиції. Її основним завданням є забезпечення ефективності та законності діяльності поліцейської служби. Як і у поліцейських службах Англії та Уельсу, оперативне управління діяльністю поліцейської службою Північної Ірландії здійснює головний констебль.

Територія Північної Ірландії з 1 квітня 2015 року поділена на 11 поліцейських округів. У кожному з округів функціонують партнерства у сфері поліцейської діяльності та безпеки громади, до складу яких входять члени розташованих на його території місцевих рад, а також представники громадянського суспільства. Таким чином, саме дані партнерства виступають в якості основного меха-

нізму, що забезпечує зв'язок між поліцією та органами місцевого самоврядування.

У Шотландії загальне керівництво та нагляд за діяльністю поліцейської служби здійснює Шотландське управління поліції, що формується Урядом Шотландії. Базовим нормативно-правовим актом, що регулює діяльність шотландської поліції, є Акт про реформування поліції та пожежної служби (для Шотландії) 2012 року. Порівняно з відповідними законодавчими актами Англії та Уельсу і Північної Ірландії, він закріплює значно більше механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування та поліції. Зокрема, він містить окремий розділ, присвячений діяльності поліції на місцевому рівні.

Так, актом встановлюється обов'язок головного констебля поліцейської служби Шотландії щодо вжиття всіх необхідних заходів для забезпечення поліцейської діяльності на всіх територіях, підпорядкованих органам місцевого самоврядування. Окрім цього, при призначенні констеблів, які здійснюватимуть керівництво місцевою поліцією, обов'язковою є консультація головного констебля з відповідним органом місцевого самоврядування.

Акт також прямо встановлює обов'язок керівника місцевої поліції залучати відповідний орган місцевого самоврядування до визначення цілей та пріоритетів поліцейської діяльності на відповідній території. Обов'язковим є залучення органу місцевого самоврядування і до розробки місцевого плану поліцейської діяльності. У Шотландії місцеві плани поліцейської діяльності за своєю сутністю та завданнями подібні до своїх аналогів в Англії та Уельсі.

Окрім цього, органам місцевого самоврядування надано право здійснювати моніторинг поліцейської діяльності та повідомляти про його результати керівникові місцевої поліції, зокрема:

- свої висновки щодо будь-яких питань, що стосуються діяльності поліції на відповідній території;
- свої рекомендації щодо покращення стану поліцейської діяльності на відповідній території.

При цьому, орган місцевого самоврядування може прямо вказати на поліцейські заходи, які він вважає за необхідне включити до місцевого плану поліцейської діяльності.

Керівник місцевого підрозділу поліції зобов'язаний на вимогу органів місцевого самоврядування надавати:

- доповіді щодо здійснення поліцейських функцій на своїй території (включаючи стан виконання плану поліцейської діяльності);

- статистичну інформацію щодо скарг, направлених щодо діяльності поліцейської служби;

- іншу інформацію щодо стану поліцейської діяльності, яка необхідна органу місцевого самоврядування.

Незважаючи на те, що у різних частинах Великобританії діють різні режими управління органами поліції, можна виділити ряд механізмів взаємодії поліції з органами місцевого самоврядування, що є спільними для всієї держави.

1. Плани поліцейської діяльності. Дані документи встановлюють пріоритети та цілі діяльності поліції на визначеній території на певний період (існують як річні, так і стратегічні плани). При цьому, із застосуванням різних механізмів, органи місцевого самоврядування залучені до формування даного плану і частково беруть участь в його реалізації. Подібне планування видається доцільним для реалізації положень Закону України «Про Національну поліцію» щодо громадського контролю поліції (розділ VIII)

2. Фінансування поліцейської діяльності. Органи місцевого самоврядування мають право, але не обов'язок, фінансувати діяльність поліцейської служби на своїй території. В останні роки, з огляду на зменшення центрального фінансування поліції, значення місцевих грантів зросло. За таких умов, органи місцевого самоврядування мають суттєвий вплив на поліцейську службу, що дозволяє більш повно враховувати потреби місцевого населення при здійсненні правоохоронної діяльності.

3. Звітування керівництва поліції органам місцевого самоврядування. Це відбувається як опосередковано через контрольні органи, до складу яких входять представники органів місцевого самоврядування (наприклад, комісії з питань поліції та злочинності в Англії та Уельсі), так і безпосередньо (як у Шотландії, де взаємодія з органами місцевого самоврядування здійснюється напряму). Дослідження змісту та порядку подібного звітування видається доцільним з метою удосконалення механізму звітування керівників територіальних органів поліції органам місцевого самоврядування в Україні.

СКЛАД ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЮРИДИЧНУ ОСОБУ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Серебряник О.О.

Здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького
Національної академії наук України

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Законодавче визначення інформації дає можливість цей об'єкт класифікувати за суб'єктом, у якого формуються відомості стосовно себе, зокрема це інформація про фізичну та юридичну особу.

Інформація про юридичну особу має немайновий характер та є складним об'єктом цивільних правовідносин. Встановити склад інформації про юридичну особу можливо проаналізувавши низку нормативно-правових актів.

Розкрити склад інформації про юридичну особу допустимо, зокрема, через розгляд предмету договору комерційної концесії, оскільки за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав, отже відомості стосовно цих прав можуть входити до інформації про юридичну особу. Згідно з ч. 1 ст. 1116 ЦК України предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. Виходячи з цього інформацію про юридичну особу можуть формувати дані про її комерційний досвід та ділову репутацію, наявність майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Згідно з п. 13 Порядку надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 31.03.2015 № 466/5, у виписці з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців про юридичну особу зазначаються, зокрема такі відомості: найменування юридичної особи; ідентифікаційний код юридичної особи; місцезнаходження юридичної особи; прізвища, імена, по батькові осіб, які мають право вчиняти юри-

дичні дії від імені юридичної особи; наявність обмежень щодо представництва від імені юридичної особи; відомості з відомчих реєстрів Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України; дата та номер запису в Єдиному державному реєстрі про юридичну особу; дані про перебування юридичної особи в процесі припинення; відомості про засновників юридичної особи. Якщо аналізувати вказаний акт, то можна стверджувати, що до інформації про юридичну особу відносяться дані з державних реєстрів, які формуються стосовно юридичної особи.

Варто звернути увагу, що склад інформації про юридичну особу можна також виокремити через визначення немайнової шкоди, яке встановлено у ч. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4 «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди». Так, під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності. Аналізуючи таке тлумачення немайнової шкоди юридичної особи, можна стверджувати, що воно будується на виокремленні видів інформації про юридичну особу, яке зазнало протиправного використання, псування або іншого протиправного втручання. Тому до інформації про юридичну особу слід віднести відомості про: фірмове найменування, торговельну марку, комерційну таємницю, ділову репутацію юридичної особи.

Виходячи з наведеного можна зробити такі висновки. Склад інформації про юридичну особу – це система відомостей / даних про юридичну особу, що надають можливість індивідуалізувати певну юридичну особу серед інших, та мають комерційну цінність для юридичної особи. До цієї інформації слід віднести такі відомості/дані:

1) щодо індивідуалізації юридичної особи, зокрема дані про: фірмове найменування, торговельну марку, ідентифікаційний код, місцезнаходження юридичної особи;

2) щодо комерційного досвіду відомості про: наявність майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, комерційної таємниці, виду діяльності юридичної особи тощо;

3) щодо ділової репутації можна відокремити такі відомості: відомості з відомчих реєстрів Державної служби статистики Украї-

ни та Державної фіскальної служби України; дата і номер запису в Єдиному державному реєстрі про юридичну особу; дані про перебування юридичної особи в процесі припинення; відомості про засновників юридичної особи та осіб, які мають право вчиняти юридичні дії від імені юридичної особи тощо.

Слід констатувати, що викладене є лише спробою розв'язати проблему щодо визначення складу інформації про юридичну особу у цивільному праві, тому доцільним є подальше дослідження цієї проблематики.

УДК: 342.9

ТРАНСПОРТНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Собакарь А.О., докт. юрид. наук, професор
Професор кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Попри всі заслуги перед суспільством, транспорт має також негативний аспект. Задовольняючи потреби економіки і населення в перевезеннях, транспортні засоби спричиняють значне техногенне навантаження на навколишнє середовище. Найбільша кількість надзвичайних ситуацій, а надто із загибеллю людей, доводиться саме на транспорт, що свідчить про його високу потенційну небезпечність. Щороку тисячі громадян стають інвалідами на все життя, потребуючи постійної допомоги з боку держави. Між тим, усталена в Україні державна система заходів щодо забезпечення безпеки на транспортних об'єктах, застосовувані методи, прийоми і засоби захисту громадян у випадках надзвичайних подій на транспорті не вповні адекватні наявним і потенційним загрозам. Насамперед, це пов'язано із транспортною інфраструктурою, стан якої наблизився до критичного рівня. Переважна більшість її перебуває в експлуатації за межами нормативного терміну, інша наближається до нього. Наявна система державного регулювання транспортною галуззю не охоплює повністю питання забезпечення безпеки, якими, передусім, визначено зобов'язання й відповідальність кожного учасника транспортного процесу, якість дорожньо-транспортної мережі й технічні вимоги до транспортних засобів, підготовку фахівців, надання медичної допомоги і правову відповідальність власників транспортних засобів за станом умов перебування пасажирів і

перевезення продуктів харчування, токсичних і небезпечних вантажів на транспорті. Нормативно-правова база в означеній сфері багато в чому не задовольняє вимог сучасності, а чинні нормативні акти здебільшого є відомчими і не відповідають загальнодержавним інтересам у сфері забезпечення безпеки перевезень.

Як наслідок, – щороку транспортна сфера привертає увагу резонансними дорожньо-транспортними пригодами (далі – ДТП), падінням літаків, сходженням залізничного рухомого складу, аваріями та катастрофами на морському і внутрішньому водному транспорті, результатами чого є людські втрати, величезні економічні збитки і невіддатний жодному матеріальному обліку психологічний чинник.

Як бачимо, транспортна безпека – широке поняття. Транспортна безпека спрямована на забезпечення:

- безпеки для життя, здоров'я пасажирів у процесі здійснення перевезення, а також під час здійснення посадки, висадки та очікування транспортного засобу, що за своїми характеристиками пристосований до перевезення людей;

- безпеки перевезення вантажів та багажу, включаючи обмеження щодо переміщення небезпечних і негабаритних вантажів, спеціалізацію транспортних засобів під переміщення таких вантажів, розроблення окремих маршрутів та встановлення обмежень за графіком користування магістралями загального призначення;

- безпеки експлуатації та функціонування транспортних об'єктів і засобів, регламентуючи вимоги щодо їх стану та проведення комплексу ремонтних і обслуговуючих робіт, унеможливаючи доступ до небезпечних (через особливості свого функціонування для оточуючих і порушення нормальних умов функціонування яких може викликати аварії або техногенні катастрофи) об'єктів;

- охорони громадського порядку на транспорті – сукупності установлених і охоронювальних державою (в особі уповноважених державних органів, посадових осіб) правил поведінки у громадських місцях на транспорті з метою реалізації прав громадян, іноземців, осіб без громадянства на безпечне переміщення, внаслідок якого задовольняються їх відповідні інтереси, а також потреби державного розвитку [1];

- безпечного стану дорожніх умов шляхом розроблення і впровадження організаційних та інженерно-технічних заходів, спрямованих загалом на збереження життя і майна учасників до-

рожнього руху, приведення в належний стан доріг, вулиць та залізничних переїздів, усунення причин виникнення місць концентрації ДТП, удосконалення організації руху транспорту тощо;

- економічної безпеки (включаючи зовнішньоекономічну);
- інших видів безпеки, ураховуючи: інформаційну, екологічну, протипожежну, санітарну, хімічну, бактеріологічну, ядерну, радіаційну безпеку та ін.

Отже, значущість транспортної безпеки для суспільства та соціально-економічного розвитку країни дозволяє розглядати її як важливий компонент національної безпеки, що покликаний забезпечити національні інтереси у сфері транспортної діяльності та її стійкість; мінімізувати шкоду здоров'ю і життю людей, збитки майну і навколишньому середовищу, загальнонаціональний економічний збиток, пов'язаний із функціонуванням транспорту.

Переважна більшість учених пропонує в числі складових національної безпеки законодавчо визнати саме безпеку дорожнього руху, а її загрозою – неефективність державної політики щодо забезпечення такої безпеки та зростання аварійності на автомобільних дорогах [2]. Проте, на нашу думку, попри весь позитивний ефект для держави і суспільства, зменшення аварійності на автомобільних дорогах України навряд чи може суттєво впливати на гарантування державного суверенітету України. Вміщення до переліку загроз національній безпеці України забезпечення безпеки дорожнього руху свідчить про тенденцію до надмірного розширення змісту цього поняття. Адже в цьому разі будь-які негативні явища у державі можуть бути віднесені до переліку загроз національній безпеці. Слід звернути увагу на те, що визначення терміна «національна безпека України» охоплює також захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави у сфері транспорту та зв'язку. Тому вважаємо більш доцільним із-поміж пріоритетів національної безпеки відзначити забезпечення безпеки всієї транспортної інфраструктури. Першочерговими заходами в цьому напрямі мають стати:

а) формулювання понятійного апарату і основних загроз транспортній безпеці в Законі України «Про основи національної безпеки», в числі яких закріпити загрози: *техногенного характеру* – неналежний технічний стан транспортних засобів, транспортної інфраструктури, високий ступінь зносу і моральне старіння транспортних засобів, небезпечна відмова транспортного засобу; *природного характеру* – різні види природних чинників, що впливають на

нормальну роботу транспорту; *соціального характеру* – порушення правил і вимог експлуатації транспортних систем, недосконалість нормативної бази, якою регламентовано відносини в транспортній галузі, недоліки прецедентного або традиційного застосування норм права, бажання операторів транспортного ринку заради економічної вигоди нехтувати нормами безпеки, неефективність державного механізму забезпечення безпеки на транспорті, неправомірне втручання в роботу транспорту (проведення незаконного затримання і арешту транспортних засобів, блокування транспортних магістралей, розукомплектування магістральних шляхів тощо), порушення громадського порядку на транспорті, зокрема терористичні акти й загроза їх учинення;

б) розроблення методології та методичного інструментарію оцінки ефективності систем забезпечення транспортної безпеки об'єктів транспортної інфраструктури;

в) приведення чинного законодавства у сфері забезпечення безпеки в транспортному комплексі у відповідність до міжнародних вимог;

г) формування завдань щодо проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт із актуальних проблем забезпечення безпеки на транспорті;

д) визначення механізмів ресурсного (фінансового, кадрового, матеріального і науково-технічного) забезпечення транспортної безпеки.

Таким чином, транспортна безпека є складовою національної безпеки України та комплексним поняттям, яке охоплює економічну, екологічну, інформаційну та інші складові безпеки на транспорті.

1. Развадовський В.Й. Державне регулювання транспортної системи України (адміністративно-правові проблеми та шляхи їх розв'язання): автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Віктор Йосипович Развадовський. – Х.: Нац. університет внутр. справ., 2004. – 38 с.

2. Гуржій Т.О. Безпека дорожнього руху як складова національної безпеки // Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 15 жовтня 2010 р.). – Донецьк : ООО «Цифровая типография», 2010. – С. 105-109; Безпека дорожнього руху як пріоритет Національної безпеки держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://roadsafety.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=760%3A2011-04-21-11-54-28&catid=25%3Amedia&lang=uk

**ЩОДО ДЕЯКИХ РОЗБІЖНОСТЕЙ СТАТЕЙ 31 ТА 67
ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Тіхонова М.А.,
доцент кафедри охорони інтелектуальної власності, цивільно-правових дисциплін
ФПФБКТЛ ХНУВС, канд. юрид. наук

Відповідно до ч. 2 ст. 6 СК України дитина віком до чотирнадцяти років вважається малолітньою особою. В ч. 1 ст. 31 ЦК України встановлюється, що фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право: 1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини; 2) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Такий обсяг дієздатності означає, що особи віком від 14 до 18 років можуть самостійно вчиняти лише незначний перелік правочинів. Ознаки таких правочинів, встановлено в ст. 31 ЦК України, це: 1) спрямованість на задоволення особою своїх побутових потреб; 2) відповідність фізичному, духовному чи соціальному розвитку особи; 3) невисока вартість предмета правочину. При цьому, важливо, щоб усі ці ознаки характеризували даний правочин у сукупності [1].

Дрібним побутовим правочином є такий правочин який повністю виконується сторонами в момент його вчинення, а тому він може вчинятися або усно (ч. 1 ст. 205 ЦК України), або шляхом здійснення конклюдентних дій (ч. 2 ст. 205 ЦК України) [2; с. 100].

Відповідно до ст. 58 ЦК України опіка встановлюється над малолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними. Тобто опіка встановлюється над малолітніми особами, які можуть самостійно вчиняти дрібні побутові правочини та здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

В той же час відповідно до ч. 3 ст. 67 ЦК України опікун вчиняє правочини від імені та в інтересах підопічного. і законодавець нічого не каже про можливість малолітнього вчиняти самостійно дрібні побутові правочини та здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, про які йдеться в ст. 58 ЦК України. Чи можемо ми

говорити про деяке обмеження дієздатності малолітньої фізичної особи відповідно до ст.. 67 ЦК України. Вбачається що так, адже ця норма носить імперативний характер.

Крім того, відповідно до ст.. 68 ЦК України опікун, його дружина, чоловік та близькі родичі (батьки, діти, брати, сестри) не можуть укладати з підопічним договорів, крім передання майна підопічному у власність за договором дарування або у безоплатне користування за договором позички. Опікун не може здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватися від його імені порукою.

Відповідно до ст.. 247 СК України дитина, над якою встановлено опіку або піклування, має право: 1) на проживання в сім'ї опікуна або піклувальника, на піклування з його боку; 2) на забезпечення їй умов для всебічного розвитку, освіти, виховання і на повагу до її людської гідності; 3) на збереження права користування житлом, у якому вона проживала до встановлення опіки або піклування. У разі відсутності житла така дитина має право на його отримання відповідно до закону; 4) на захист від зловживань з боку опікуна або піклувальника. Встановлення опіки та піклування не припиняє права дитини на отримання пенсії, аліментів, відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника та інших соціальних виплат, призначених дитині відповідно до законів України, а також права власності дитини на ці виплати. Тобто стаття 247 не встановлює ніяких правил щодо самостійного здійснення малолітньою особою деяких правочинів в межах побутового. Так само нічого не каже про можливість самостійного здійснення малолітньою особою дрібних побутових правочинів та особистих немайнових прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом ст.. 249 СК України яка встановлює права та обов'язки опікуна, піклувальника щодо дитини.

Отже, на нашу думку стаття 67 ЦК України дещо не співпадає з частиною 1 статті 31 ЦК України і в тому вигляді, в якому вона існує в сьогодишньому ЦК України вона обмежує малолітню фізичну особу в її дієздатності.

Використана література:

1. Особливості дієздатності малолітніх у цивільному праві України / Т. В. Водоп'ян // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2013. – № 2(8) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13vtvtpu.pdf>;

2. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар [Текст] : пояснення, тлумачення, рекомендації з використання позицій

вищих судових інстанцій Міністерства юстиції, науковців, фахівців: правникам, нотарям, адвокатам, суддям, викладачам, студентам. – Х. : Страйк, 2009. – (Серія «Коментарі та аналітика»). Т.2: Фізична особа / В.М. Кравчук [та ін.]. – 2009. – 296 с.

3. Сімейний кодекс України : кодекси України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. - № 21-22. - С. 135.

4. ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ : кодекси України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. - №№ 40-44. - С. 356

УДК 352

СУТНІСТЬ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Теремецький Владислав Іванович,
професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету
внутрішніх справ, доктор юридичних наук

Договір роздрібної купівлі-продажу (ст. 698 ЦК України) є однією із форм координації поведінки учасників майнових суспільних. Утім використання комп'ютерної мережі Інтернет для дистанційного укладання правочинів, винайдення нових маркетингових технологій ведення роздрібної торгівлі, зумовили появу нових різновидів цього договору та необхідність удосконалення їх цивільно-правового регулювання.

Аналіз правового регулювання договірних відносин роздрібної купівлі-продажу дозволяє стверджувати, що для відносин роздрібного товарообігу характерною є наявність системи таких ознак: переважно цивільно-правові засади правового регулювання; імперативний характер деяких норм спеціального законодавства; публічний характер укладання договору роздрібної купівлі-продажу товарів; спрямованість правового регулювання на забезпечення насамперед інтересів споживача; реалізація товарів безпосередньо фізичним, а іноді і юридичним особам, як їх кінцевим споживачам; реалізація товарів спеціальними продавцями – фізичними або юридичними особами, які мають право здійснювати підприємницьку діяльність з продажу товарів у роздріб; призначення товарів, що продаються в роздріб для особистого некомерційного використання кінцевими споживачами.

Відносини роздрібного товарообігу є майновими цивільними відносинами, що регулюються цивільним законодавством та засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій

самостійності їх учасників (ч. 1 ст. 1 ЦК України). Договори, які містять зобов'язання схожі на роздрібну купівлю-продаж, можуть об'єднуватися і назватися одним загальним терміном – «договірні відносини роздрібної купівлі-продажу». Об'єднуючим фактором усіх цих договорів є те, що всі вони фактично являють собою один різновид майнових суспільних відносин – договірні відносини роздрібної купівлі-продажу, які в наслідок їх правового врегулювання набувають цивільно-правового характеру та розглядаються, як цивільні правовідносини.

Структурними елементами договірних відносин роздрібної купівлі-продажу, як різновиду майнових суспільних відносин, є: об'єкт, суб'єкти та зміст. Суб'єктами договірних відносин роздрібної купівлі-продажу можуть бути фізичні та юридичні особи. Об'єктом договірних відносин роздрібної купівлі-продажу є поведінка (дії) його сторін з приводу переміщення майна (речей) – товарів, що зазвичай призначаються для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю. Зміст договірних відносин роздрібної купівлі-продажу становлять суб'єктивні права й обов'язки його сторін – продавців та покупців товарів.

На особливий характер договору роздрібної купівлі-продажу (ст. 698 ЦК України) впливає його юридична специфіка, яка визначається змістом економічних відносин роздрібної торгівлі, правовою формою, яких він виступає. За своїм економічним змістом – це переважно суспільні відносини роздрібного товарного обміну певними товарами, що призначаються для споживання кінцевими споживачами. Оскільки прийнято вважати, що зміст визначає форму, то договірні специфіка зобов'язання роздрібної купівлі-продажу визначається його економічним змістом, яким опосередковуються процес відплатної передачі певного товару у власність кінцевому споживачу. Така договірні специфіка договору роздрібної купівлі-продажу зближує його з основним типовим договором – договором купівлі-продажу і, водночас, відрізняє його від інших подібних договорів. У такому разі питання визначення місця договору (договірних відносин) роздрібної купівлі-продажу, в системі договірних зобов'язань, вирішується за рахунок пізнаної типологічної приналежності цього договору до групи цивільно-правових договорів, що своєю метою мають перенесення права власності на майно. Це зумовлено тим, що за своїми загальними рисами і метою їх зобов'язання співпадають. Тому договору роздрібної купівлі-

продажу цілком справедливо відводиться місце в одній групі з договором купівлі-продажу, який відрізняється від останнього певною специфікою свого договірної зобов'язання.

Договірні відносини роздрібної купівлі-продажу, як різновид цивільних правовідносин можна поділяти на регулятивні та охоронні. Регулятивні договірні відносини роздрібної купівлі-продажу – це позитивні відносини, які встановлені умовами договору та здійснюються правомірними діями учасників договору. Охоронні відносини у сфері договору роздрібної купівлі-продажу – це відносини, які виникають з приводу порушення умов, встановлених у договорі роздрібної купівлі-продажі. При цьому слід вилучити з різновидів договору роздрібної купівлі-продажу договір найму-продажу (ст. 705 ЦК України), як такий, що є змішаним цивільно-правовим договором і не може бути однозначно віднесеним, а ні до договорів типу купівля-продаж, а ні до договорів типу майновий найм (оренда). Подібне вдосконалення системи договірних зобов'язань роздрібної купівлі-продажу вбачається необхідним для сучасного майнового обороту. Водночас до існуючої системи договорів роздрібної купівлі-продажу варто включити договір дистанційної роздрібної купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет, договір подарункового сертифікату, а також договори в системі громадського харчування, оскільки за своїми специфічними ознаками вони близькі різновидам договору купівлі-продажу товарів, зокрема своєю метою вони мають перенесення права власності на майно.

Всі різновиди договору роздрібної купівлі-продажу слід класифікувати на два види: 1) ті, за якими куплений товар передається в місці знаходження торгівельного приміщення (місця) продавця. Йдеться про традиційний договір роздрібної купівлі-продажу й інші, які вчиняються і виконуються в момент їх укладання (ст. 206 ЦК); договір про прийняття покупцем товару у встановлений строк (ст. 701 ЦК); про продаж товарів з використанням автоматів (ст. 703 ЦК); договір подарункового сертифікату; 2) такі, за якими куплений товар передається в місці погодженому з покупцем. До цієї групи можна віднесені різновиди договору роздрібної купівлі-продажу про доставку товару покупцеві (ст. 704 ЦК), про дистанційну роздрібну купівлю-продаж товарів через мережу Інтернет.

Можна запропонувати такі альтернативні види правових класифікацій договору роздрібної купівлі-продажу. Наприклад, в

основу класифікації договірних зобов'язань роздрібної купівлі-продажу можна взяти їх поділ на види за двома юридичними критеріями: 1) місце акцепту публічної оферти; 2) місце виконання зобов'язання з передачі товару у власність. Ця класифікація договірних зобов'язань роздрібної купівлі-продажу дозволить встановити за різними групами ті різновиди договору роздрібної купівлі-продажу, які між собою найбільш не узгоджуються в межах легальної правової класифікації, передбаченої у ЦК України.

Отже, договірні відносини у сфері роздрібної купівлі-продажу можна визначити, як систему врегульованих нормами цивільного законодавства фактичних суспільних відносин договірного характеру між продавцями (роздрібними торговцями) і покупцями (споживачами товарів), заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, що виникають з приводу перенесення права власності на товари, які зазвичай призначаються для особистого некомерційного використання.

УДК: 351.74(479.22).007

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ПОЛІЦІЇ В ГРУЗІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Чумак В.В., канд. юрид. наук
Провідний науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Харківського національного університету внутрішніх справ

На сьогодні, у час великих політичних змін та радикального реформування системи внутрішніх справ, їх інтеграції у систему правоохоронних органів зарубіжних країн закономірно зростає потреба в удосконаленні діяльності поліції України, оптимізації професійної підготовки персоналу, особливо керівного складу, здійсненні системних перетворень у правовому регулюванні службової діяльності та соціальному забезпеченні працівників ОВС.

Дослідження професійної підготовки кадрів поліції у зарубіжних країнах є корисним, оскільки дозволяє запозичити позитивний зарубіжний досвід, який виправдав себе на практиці, а також урахувати ті чи інші негативні чинники, яких варто уникати.

Особливо це стосується досвіду тих країн, які мають з Україною спільне минуле та схожі проблеми у сфері державного будівництва і його правового забезпечення.

Однією з таких країн є Грузія – держава, у якій реформа правоохоронних органів проводилась у подібних до українських умовах на фоні демократизації ринкових перетворень та державного будівництва.

В Україні значну увагу вивченню зарубіжного досвіду підготовки кадрів поліції приділяли науковців, такі як: О. М. Бандурка, С. В. Белоусов, Б. О. Безкоровайний, С. М. Гусаров, І. В. Дробуш, К. Ю. Мельник, А. І. Камінський, А. Т. Комзюк, А. М. Клочко, Ю. В. Кідрук, О. С. Проневич, А. А. Стародубцев, А. В. Сергєєв, Л. А. Шевченко та багато інших. Однак вимоги сьогодення потребують проведення більш детального дослідження зарубіжного досвіду підготовки кадрів поліції.

Також треба звернути увагу, що у команді наших реформаторів присутні грузинські фахівці, тому нехтувати їх досвідом зовсім не варто. Так, наприклад, Ека Згуладзе з 2005 до 2012 року обіймала посаду заступника міністра внутрішніх справ Грузії, а потім була виконувачем обов'язків керівника відомства в часи президента Міхеїла Саакашвілі та брала активну участь у радикальному реформуванні грузинських органів внутрішніх справ, тому, можливо її досвід стане в нагоді українському МВС. І якщо вдасться упровадити задумані реформи, то майбутня українська поліція, як і в Грузії зараз, стане сервісною службою, яка обслуговує населення, а не лише карає.

Тому метою є дослідити актуальні питання професійного відбору на службу в органи внутрішніх справ Грузії та визначити певні позитивні моменти у досвіді Грузії, що мають стати у нагоді під час реформування органів внутрішніх справ України.

Перш за все, на що треба звернути увагу, нові поліцейські кадри Грузії набираються на відкритому конкурсі (брати участь в якому було заборонено людям, що мали досвід роботи в силових структурах). До приходу на службу абсолютна більшість новачків не мали про неї жодного уявлення. Принципово не брали колишніх працівників правоохоронних органів і навіть громадян з юридичною освітою.

А всі кандидати, що приймалися на певні посади в поліції Грузії, мали проходити в Академії Міністерства відповідну освітню програму чи курс спеціальної підготовки до або після прийняття на службу в поліцію.

Сам порядок проходження служби в поліції Грузії визначається нормативними актами Міністра. Так, відповідно до ст. 36 закону Грузії «Про поліцію» поліцейському забороняється:

- бути членом політичного об'єднання;
- обіймати будь-яку посаду в якійсь іншій установі або виконувати будь-яку оплачувану роботу на підприємстві, створеному за пайової участі держави понад 50 відсотків;
- займати будь-яку посаду в органах чи установах іноземної держави.

Щодо самої особи кандидата на службу до органів внутрішніх справ, то згідно зі ст. 37 цього Закону на службу в поліцію приймаються громадяни Грузії, які досягли 18 років, володіють державною мовою та за своїми особистими і діловими якостями, рівнем освіти, фізичною підготовкою та станом здоров'я можуть виконувати поліцейські функції.

Обов'язки щодо підбору кандидатів для прийняття на службу в поліцію покладено на кадровий підрозділ Міністерства та спеціальну комісію: вони перевіряють стан здоров'я майбутніх поліцейських, їх фізичну підготовку, освіту і ділові якості.

Окремо у грузинському законодавстві прописано правила, що стосуються тих, кого не можна брати на службу до органів внутрішніх справ. Так, у ст. 38 закону Грузії «Про поліцію» зазначено, що на службу в поліцію не приймаються: а) особи, які мають судимість; б) особи, щодо яких ведеться кримінальне переслідування; в) особи, рішенням суду визнані недієздатними або особами з обмеженою дієздатністю; г) особи, позбавлені судом права обіймати відповідну посаду; д) особи, які за станом здоров'я, згідно з медичним висновком, не можуть задовольняти вимогам, необхідним для зайняття відповідної посади; е) особи, які страждають алкоголізмом, наркоманією, токсикоманією, психічними або іншими захворюваннями. Перелік цих захворювань спільно складають Міністр праці, охорони здоров'я та соціального захисту Грузії та Міністр внутрішніх справ Грузії; ж) особи, які через зайняття відповідної посади пов'язані відносинами безпосереднього службового нагляду з батьками, подружжям, сестрами, братами, дітьми або з сестрами, братами, батьками подружжя; з) претенденти на громадянство іноземної держави, крім винятків, передбачених законом або міжнародними договорами та угодами Грузії.

Отже, проаналізувавши закон Грузії «Про поліцію» у частині, що відноситься до професійного відбору кандидатів на службу до

органів внутрішніх справ, маємо зауважити, що зарубіжний досвід діяльності поліції є досить актуальним для України і має стати у нагоді під час реформування органів внутрішніх справ України.

УДК: 343.137.5

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО

Федосова О. В., канд. юрид. наук, с.н.с.
Провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

На сьогодні одним із найважливіших питань практики досудового розслідування є застосування запобіжних заходів як виду кримінального процесуального примусу попереджувального характеру, пов'язаного з тимчасовим обмеженням конституційних прав людини на свободу й особисту недоторканність.

Дослідження наукових робіт присвячених проблемам застосування запобіжних заходів таких вітчизняних і зарубіжних вчених як А.Ю. Аленін, Ю.В. Баулін, Б.Б. Булатова, В.М. Бурдін, К.Г. Горелкіна, А.Я. Дубінський, С.М. Зеленський, В.М. Ліпкан, В.В. Рожнова, І. П. Козаченко, В.Ю. Шепітько, Я. О. Яровий та ін., дозволяють говорити про необхідність звернення особливої уваги на застосування запобіжних заходів саме до неповнолітніх осіб. Правовим підґрунтям такої необхідності виступають вимоги діючого вітчизняного законодавства, а також норми міжнародних актів таких як Женевська декларація прав дитини, Загальна декларація прав дитини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про права дитини та ін.

Метою застосування запобіжних заходів у кримінальному процесі України є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків; запобігання спробам переховуватися від органів досудового розслідування та (або) суду, знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпі-

лого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, обвинувачується.

Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатніх підстав слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний може вчинити вказані дії.

За наявності підстав, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України, до неповнолітнього підозрюваного з урахуванням відомостей про його стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, стосунки з батьками, дієвість існуючого контролю за його поведінкою, вид діяльності, місце проживання, дані про попередні судимості, соціальні зв'язки, схильності, спосіб життя, поведінку під час кримінального провадження наявність факторів, обставин чи визнання ним моральних цінностей, які дозволяють прогнозувати його поведінку та психологічні особливості, може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених законодавством України, а саме: особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України); особиста порука (ст. 180 КПК України); застава (ст. 182 КПК України); домашній арешт (ст. 181 КПК України); тримання під вартою (ст. 183 КПК України) і, як тимчасовий запобіжний захід – затримання.

Слід зазначити, що такі запобіжні заходи як особисте зобов'язання, особиста порука, домашній арешт, застава не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260, 261 Кримінального кодексу України.

Кримінальним процесуальним законодавством встановлено особливі умови затримання і взяття під варту неповнолітніх підозрюваних, які містять додаткові гарантії їх особистої недоторканості. Так, відповідно до ст. 492 КПК України, затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК України.

Необхідно мати на увазі положення ч. 3 ст. 102 КК України, за яким покарання у виді позбавлення волі призначається неповнолі-

тньому: за тяжкий злочин – на строк не більше семи років, за особливо тяжкий злочин – на строк не більше 10 років, а за особливо тяжкий злочин, поєднаний з убивством – не більше 15 років.

Відповідно до частини 1 статті 493 КПК України до неповнолітнього підозрюваного, крім запобіжних заходів, передбачених статтею 176 КПК України, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів, піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації установи.

Сутність запобіжного заходу у вигляді нагляду за неповнолітнім підозрюваним полягає у взятті на себе будь-ким із зазначених осіб або представником адміністрації дитячої установи письмового зобов'язання забезпечення належної поведінки неповнолітнього підозрюваного обвинуваченого, який не має права залишати місце проживання та місце перебування без дозволу слідчого, прокурора, зобов'язаний у призначений термін бути за викликами і не перешкоджати досудовому розслідуванню. Він може бути відданий під нагляд не тільки батьків, опікунів, піклувальників, а й особам які заслуговують довіри і користуються у неповнолітнього авторитетом педагога за місцем навчання, роботи, занять спортом, родичі, сусіди, друзі батьків.

У разі порушення цього зобов'язання на батьків, опікунів і піклувальників накладається грошове стягнення від двох до п'яти розмірів мінімальної заробітної плати. Накладання грошового стягнення на адміністрацію дитячої установи не передбачено нормативно-правовими актами.

Одним із запобіжних заходів, який може застосуватися до осіб, котрі підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення у неповнолітньому віці, є застава. При цьому підставою застосування такого запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України.

Застава, як запобіжний захід щодо неповнолітнього підозрюваного, полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків за умови звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків.

Застосування цього запобіжного заходу до неповнолітнього підозрюваного має на меті не лише попереджувальний, а й виховний характер. Хоча дієвість зазначеного запобіжного заходу, на нашу думку, не в повній мірі відповідає вимозі персональної відповідальності, оскільки внесення коштів здійснюють близькі родичі неповнолітнього або члени його сім'ї.

Слід зазначити, що згідно зі ст. 497 КПК України окремим видом запобіжного заходу, який застосовується тільки для підозрюваних неповнолітніх осіб, є примусові заходи виховного характеру. Отже, якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку, злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості без застосування кримінального покарання, він складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру здійснюється внаслідок вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

В разі обрання запобіжного заходу саме для неповнолітнього мають бути враховані наступні обставини: тяжкість злочину; стан загального розвитку неповнолітнього; подія злочину; винуватість обвинуваченого у вчиненні злочину та його мотиви; обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Окрім цього, необхідно враховувати як вікові так і психологічні особливості неповнолітнього підозрюваного.

Незважаючи на те, що діючим Кримінальним процесуальним Кодексом України передбачені додаткові гарантії дотримання прав неповнолітнього підозрюваного у кримінальному провадженні, проблема застосування запобіжних заходів до цієї категорії залишається і надалі актуальною і потребує подальших наукових досліджень.

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ
ФІЗИЧНИХ ОСІБ**

Ходак Євгеній Сергійович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності, обумовленою політичною і фінансово-економічною кризою та недосконалою правовою базою, актуальним є питання акумуляції та ефективного розподілу коштів банківським сектором. Значна кількість випадків неплатоспроможності банків протягом 2014–2015 років, які прямо пов'язані із наслідками бойових дій на території України, та недоліки правового захисту прав і законних інтересів вкладників призвели до відтоку коштів з банківських вкладних рахунків та зниженню довіри населення до банківського сектора загалом. У зв'язку з цим, одним із першочергових завдань має стати вдосконалення функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у встановлених законодавством випадках покладено на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО), який було створено у 1998 році відповідно до Указу Президента України від 10 вересня 1998 року № 996/98 «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків» з метою забезпечення захисту інтересів фізичних осіб – вкладників комерційних банків, створення фінансових можливостей для відшкодування їм коштів у разі неможливості виконання банками вимог вкладників щодо повернення коштів. Зазначеним Указом Президента України було визначено не тільки порядок утворення і функціонування ФГВФО, а й урегульовано правові відносини із забезпечення відшкодування коштів вкладникам між вкладниками, комерційними банками, що сплачують збори до ФГВФО, та ФГВФО. З прийняттям Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» 24 жовтня 2001 року № 2740-III було врегульовано питання функціонування ФГВФО та відносини між ФГВФО, Кабінетом Міністрів України та Національним банком України.

З набранням чинності нової редакції Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23 лютого 2012

року № 4452-VI, окремі положення якого набрали чинності з 21 вересня 2015 року, було розширено можливості ФГВФО, удосконалено систему оцінки надійності банків, змінено процедуру здійснення тимчасової адміністрації, виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків, змінено черговість погашення вимог кредиторів банку. Відповідно до зазначеного Закону ФГВФО є установою, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених чинним законодавством. Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні; є суб'єктом управління майном, самостійно володіє, користується і розпоряджається належним майном, вчиняючи стосовно нього будь-які дії (у тому числі відчуження, передача в оренду, ліквідація), що не суперечать законодавству та меті його діяльності. ФГВФО підзвітний Національному банку України, Кабінету Міністрів України та Верховній Раді України. Відповідно до нової редакції зазначено Закону за ФГВФО було закріплено низку додаткових функцій, які до цього виконував виключно Національний банк України, зокрема функції щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку, застосовувати до банків та їх керівників фінансових санкцій і накладання адміністративних штрафів. У загальному вигляді функції ФГВФО можна об'єднати у такі групи: 1) *функції формування та розміщення коштів*: акумулює кошти, отримані з визначених законом джерел; інвестує кошти ФГВФО в державні цінні папери України; здійснює розміщення облігацій у порядку та за визначеними законом напрямками залучення коштів, видачу векселів у випадках, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік; 2) *обслуговуючі* – веде реєстр учасників ФГВФО; здійснює регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб; здійснює процедуру виведення неплатоспроможних банків з ринку, у тому числі шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків, організовує відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку, продаж неплатоспроможного банку або створення та продаж перехідного банку; надає фінансову підтримку банку; надає цільову позику банку для виплат вкладникам банку, а також фінансування витрат для оплати роботи осіб, що здійснюються протягом дії тимчасової адміністрації; 3) *контролюючі* – здійснює контроль за повнотою і своєчасністю перерахування збо-

рів кожним учасником ФГВФО; бере участь в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією Національного банку України; здійснює перевірки банків; 4) *інформаційні* – здійснює заходи щодо інформування громадськості про функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників, підвищення рівня фінансової грамотності населення; 5) *аналітичні* – здійснює аналіз фінансового стану банків з метою виявлення ризиків у їхній діяльності та прогнозування потенційних витрат ФГВФО на виведення неплатоспроможних банків з ринку та відшкодування коштів вкладникам; вивчає та аналізує тенденції розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників учасниками ФГВФО; 6) *функції захисту прав та законних інтересів вкладників банку* – здійснює заходи щодо організації виплат відшкодувань за вкладами в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку; звертається з відповідними запитами до клієнтів, вкладників та інших кредиторів банку в порядку, встановленому Фондом; 7) *штрафні (наказні) функція* застосовує до банків та їх керівників відповідно фінансові санкції і накладає адміністративні штрафи; 8) *інші функції в межах своїх повноважень, визначених діючим законодавством*.

Також у ст. 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначено сутність категорії «система гарантування вкладів фізичних осіб» як сукупність відносин, що регулюються цим Законом, суб'єктами яких є ФГВФО, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, банки та вкладники, а також встановлено правові, фінансові та організаційні засади її функціонування.

Таким чином, з набранням чинності змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 21 вересня 2015 року відбулося посилення повноважень ФГВФО як тимчасового адміністратора та ліквідатора, і підвищення його ролі у підготовці до виведення неплатоспроможного банку з ринку, більш прозорою стала процедура здійснення продажу активів банку шляхом впровадження відкритого конкурсу, прискорилося процедура виведення з ринку та ліквідації неплатоспроможних банків, скорочено строки початку виплат відшкодувань, визначено додаткові джерела фінансування ФГВФО, закріплено механізм його взаємодії з Національним банком України та органами державної влади. Утім потребують правового регулювання особливості відшкодування коштів, що зберігаються на рахунках юридичних осіб, у тому числі і

депозитних; відшкодування депозитних вкладів, відкритих у банківських металах; механізму відшкодування вкладів фізичних осіб-підприємців, зокрема закріплення правової норми щодо гарантованої суми відшкодування за такими рахунками, та порядок її виплати. Вбачається, що в умовах високої валютної волатильності потребує перегляду норма Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» щодо перерахування суми вкладу в іноземній валюті за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України не на день початку процедури виведення ФГВФО банку з ринку та здійснення тимчасової адміністрації, а на день прийняття рішення про його ліквідацію. Вирішення окреслених проблем потребує подальшого вдосконалення нормативно-правової бази, що регламентує функціонування ФГВФО.

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНА ПАРАДИГМА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНИХ ФОРМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

УДК 343.98.06:343.123.11

НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Албул С. В., канд. юрид. наук, доцент

Перший проректор ОДУВС,

Заступник голови Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності

Організація протидії сучасній злочинності вимагає нових підходів до добування, аналітичної обробки та використання оперативно-розшукової інформації з метою своєчасного запобігання, виявлення і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам України. Це потребує від оперативних підрозділів ОВС активного використання, в рамках чинного законодавства, негласних методів оперативно-розшукової діяльності та специфічних засобів отримання оперативної інформації, документування фактів протиправної діяльності тощо, одним з яких є реалізація розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ.

На сьогодні в теорії ОРД немає єдності у визнанні розвідувальної функції ОРД ОВС. Відсутнє науково обґрунтоване поняття та визначення напрямів реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Розвідувальна функція оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ не досліджувалася з точки зору предметної діяльності, синергетичного та гносеологічного підходів, її інформаційно-прогностичної сутності. Потребує вдосконалення правовий тезаурус теорії оперативно-розшукової діяльності стосовно питань реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Як об'єкти реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ вивчення потребують злочинне середовище та його інфраструктура.

Говорячи ж про функцію розвідувальну, таку, що має інформаційно-прогностичну сутність, слід зазначити, що завданнями, що вирішуються під час її реалізації вбачаються: добування, аналітична

обробка та надання уповноваженим органам державної влади інформації про стан та можливий розвиток злочинності у державі для її використання в законодавчій, правоохоронній та виконавчій діяльності держави; сприяння здійсненню державної політики України з протидії злочинності; протидія діяльності організованих злочинних угруповувань, проникненню їх членів до органів державної влади та поширення їх впливу на процеси, що відбуваються в державі та суспільстві; запобігання реалізації реальних загроз національним інтересам з боку злочинності, упередження явищ і чинників, що ними викликаються і створюють потенційну загрозу національним інтересам і національній безпеці України; розробка і реалізація заходів із нейтралізації та ліквідації організованих злочинних угруповувань, створення необхідних умов для їх викриття іншими оперативно-розшуковими та кримінально-процесуальними засобами; участь у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю, в тому числі з тероризмом, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, торгівлею людьми, незаконною міграцією. Однак, на наш погляд, розгалуженість у системі і структурі оперативних підрозділів органів внутрішніх справ нерідко призводить до невиправданого дублювання функцій, ускладненості під час організації і тактики проведення певних заходів, координації та взаємодії, інформаційно-аналітичному забезпеченні реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ.

Детальне знання стратегічної ситуації, можливих сценаріїв її розвитку, прогнозування виникнення загроз створюють передумови для визначення національних інтересів; розвитку необхідної політики внутрішньої безпеки; уточнення завдань правоохоронних органів; розробки загальної стратегії та необхідного плану дій. Успішна реалізація рішень цілком залежатиме від якості наданої інформації, яку може забезпечити саме реалізація розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Як справедливо зазначають науковці, оперативно-розшукова діяльність по своїй суті являє собою не що інше, як циклічний процес пошуку, збору, переробки й використання оперативно-розшукової й іншої інформації. Цей процес не є дискретним, ситуативним. Він має певний циклічний характер з великою кількістю взаємопов'язаних елементів, які доповнюють один одного та корелюють один з одним. Об'єктами, на які спрямовується реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів

внутрішніх справ виступають злочинне середовище та його інфраструктура. Злочинне середовище та його інфраструктура як історичні явища і як соціальні феномени сучасності є наслідком загальних протиріч у різноманітних сферах суспільного життя (економічній, політичній, соціальній, духовній, кримінально-правовій), результатом досить суперечливого розвитку нашого суспільства протягом досить тривалого проміжку часу. На сьогодні, під поняттям «злочинне середовище» охоплюються не лише, вчиненні злочини, а й кримінальну ідеологію, кримінальну суспільну та індивідуальну психологію, а також інші фактори, які можна віднести до детермінаційного комплексу злочинності. Наголосимо, що злочинне середовище виступає адаптивно-адаптуючою системою, тобто з одного боку трансформується разом із суспільством, пристосовуючись до його соціально-економічних реалій (наприклад трансформація інституту «злодіїв в законі»), з іншого змінює окремі елементи суспільства. Окремі фахівці у свої дослідженнях використовують термін «інтрузивна злочинність», головною особливістю якої є те, що вона проникає, вбудовується і відіграє важливу роль у системі соціальних, правових, фінансових та інших відносин, поступово змінюючи політичне, культурне і духовне життя суспільства. Відносно злочинного середовища, на нашу думку, інтрузивність можна розглядати у двох аспектах: по-перше, ознака злочинності, яка у свою чергу виступає елементом злочинного середовища; по-друге, як функціональну ознаку самого злочинного середовища, що забезпечує його експансію у сфери суспільного життя. Наведена ознака, набуває особливої актуальності в умовах глибокої суспільної кризи, коли соціальна система в умовах, що склались розвиватись не може, оскільки вичерпала ресурси і сенс існування. При цьому, коли стара суспільна система вичерпує свої можливості, настає криза розвитку, яка супроводжується стагнацією, тобто відсутністю ресурсів для оновлення. У таких умовах реалізація розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ більш детально, за нашим переконанням, розкриває свою інформаційно-прогностичну функцію.

Визначення «розвідки» по-різному розкривається у науковій та довідковій літературі. Так, тлумачні словники надають, наприклад, таку дефініцію: розвідка – збір відомостей про супротивника, у мирний час – за допомогою агентів, шпигунів, карт, планів, статистичних даних тощо; у військовий час – за допомогою дезертирів, полонених. Як зазначають фахівці, з точки зору філології основу

терміну «розвідка» складає слово «відати», яке означає наявність знань про певний об'єкт. Серед багатьох визначень поняття «розвідки» найбільш поширеними є: особливе знання; вид організації; процес отримання знань. Слушним, на наш погляд, є визначення розвідки, як діяльності уповноважених на те суб'єктів, що застосовують спеціальні засоби і методи з метою одержання інформації про задуми, плани і заходи супротивника, які потенційно або реально загрожують безпеці об'єктів захисту. На наш погляд, таке визначення підтверджує циклічний процес реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ, тобто існування розвідувального циклу.

Як *висновки*, слід зазначити, що на сьогодні нагально необхідні науково виверені підходи до вирішення завдань, які стоять перед ОВС, та подальші ґрунтовні дослідження в галузі оперативно-розшукової діяльності, які б сприяли забезпеченню своєчасного виявлення, припинення та розслідування злочинів. За нашим переконанням, подальші ґрунтовні наукові дослідження питань реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності ОВС мають бути спрямовані на встановлення історичних етапів становлення розвідки як специфічного виду діяльності держави; розкриття генезису розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ; обґрунтування методологічних засад розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ; надання характеристики злочинного середовища та його інфраструктури як об'єктів реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ; аналіз стану регламентації розвідувальної функції поліцейських органів у міжнародно-правових актах; конкретизацію напрямів законодавчого забезпечення розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ в Україні; визначення шляхів вдосконалення нормативного регулювання розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ в Україні; окреслення чинної системи і структури оперативних підрозділів органів внутрішніх справ щодо реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності; систематизацію напрямів інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації розвідувальної функції ОРД ОВС; доведення особливостей координації та взаємодії органів внутрішніх справ при реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності; визначення проблем кадрового забезпечення реалізації розвідувальної функції ОРД ОВС.

ТЕОРЕТИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ОДЕРЖАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Болвінов С.П.

Здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

В останні роки в чинне законодавство України неодноразово вносились зміни з метою створення ефективної системи місцевого самоврядування та подолання корупції на державному рівні, але ці заходи ще не дали бажаних результатів. Обговорення в наукових, політичних та інших колах проблем корумпованої влади, розповсюдження корупції в органах місцевого самоврядування засвідчило наявність різних поглядів на форми і стратегію його подолання. Тому є потреба глибокого, об'єктивного вивчення стану наукової розробленості протидії одержанню неправомірної вигоди службовими особами в органах місцевого самоврядування.

Аналіз сучасного стану наукових робіт, присвячених дослідженню протидії корупції та одержанням неправомірної вигоди, підтверджує тезу про те, що напрями наукових досліджень, які є актуальними для цієї тематики, мають як загальний характер, тобто приділення уваги самому явищу корупції, так і пов'язані із питанням протидії одержанню неправомірної вигоди у різних сферах економіки. Тому різні аспекти реалізації державної антикорупційної політики розглядаються науковцями в достатньо широкому діапазоні кримінально-правових, кримінально-процесуальних, кримінологічних, управлінських, адміністративно-правових та інших проблем науки та сфер діяльності.

Так, до наукових досліджень, предметом яких було вивчення явища корупції та неправомірної вигоди їх змісту, поняття, причин та умов ми відносимо роботи таких вчених, як: В.С. Безрутченко, А.В. Горін, М.І. Данилюк, П.Т. Дорошенко, О.О. Дульський, В.П. Захаров, Є.М. Калитич, В.В. Коряк, А.Ю. Неманов, Д.Й. Никифорчук, В.В. Нонік, А.І. Посполітак, Г.О. Пушкарьов, Г.С. Севрюкова, О.Ю. Секереш, В.Р. Сливенко, В.Д. Слободяник, С.Ш. Цагикян, О.О. Шаповалов та ін.

Аналіз робіт перелічених вчених дозволяє резюмувати, що їхні напрацювання розкривають різні аспекти протидії корупції та неправомірній вигоді в загальному розумінні. Однак до цього часу на

монографічному рівні комплексного дослідження проблем протидії одержанню неправомірної вигоди службовими особами органів місцевого самоврядування не проводилося.

Водночас, особливості протидії одержанню неправомірної вигоди у різних сферах економіки досліджували:

1) В.Є. Боднар, який вивчав інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів внутрішньої безпеки МВС України щодо запобігання виявів корупції в органах внутрішніх справ;

2) Д.В. Волков, який у своїй роботі «Оперативне обслуговування підрозділами ОВС вищих навчальних закладів України» одним з питань розглянув особливості одержання неправомірної вигоди викладачами вищих учбових закладів;

3) В.С. Гаркуша, яка присвятила увагу вивченню діяльності підрозділів податкової міліції по боротьбі з корупцією в органах державної податкової служби України;

4) Л.Т. Головійчук, яка досліджувала кримінологічну характеристику та запобігання зловживання владою або службовим становищем зі сторони працівників Державної фіскальної служби України;

5) Т.С. Демедюк, який зосередив свою увагу на розгляді організації і тактиці документування хабарництва, вчиненого суддями;

6) В.В. Коряк, який вніс ґрунтовний вклад у науку, дослідивши протидію хабарництву у сфері державних закупівель оперативними підрозділами МВС України;

7) О.В. Мельковський – вивчав оперативно-розшукове запобігання злочинам службою внутрішньої безпеки МВС України;

8) А.В. Настенко – приділив увагу виявленню та розслідуванню БОЗ МВС України одержання неправомірної вигоди службовою особою у сфері земельних відносин;

9) Н.Р. Палій – розглядав питання виявлення та розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами митних органів;

10) Г.В. Прокопович – вивчав основи протидії оперативними підрозділами міліції України корупційним злочинам в органах виконавчої влади;

11) О.Ю. Секереш розкрив тематику попередження, виявлення та розкриття хабарництва в системі ОВС підрозділами внутрішньої безпеки ГУБОЗ МВС України;

12) С.А. Сумський – дослідив оперативно-технічне документування фактів отримання хабара посадовими особами державних контролюючих органів;

13) М.С. Удовик, який у своїй роботі розглянув організацію і тактику боротьби з хабарництвом у закладах Міністерства освіти і науки України;

14) С.В. Чичирко вивчав питання стосовно виявлення та розслідування окремих проявів корупційної діяльності у правоохоронних та судових органах.

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що до цього часу у центрі уваги вчених була протидія одержанню неправомірної вигоди службовими особами фіскальних, виконавчих та митних органів, судів, внутрішньої безпеки, закладів освіти, сфери земельних відносин тощо, проте дивно, що одна із найбільш корумпованих категорій службових осіб, які працюють у органах місцевого самоврядування, залишилася не розглянутою. Також потребують вивчення науково обґрунтовані оптимальні моделі протидії одержанню неправомірної вигоди службовими особами органів місцевого самоврядування.

УДК 343.977

**АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ,
ПОВ'ЯЗАНИМ З РОЗКРАДАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС
БУДІВНИЦТВА, РЕМОНТУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ**

Брильов М. О.

Здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Транспортна інфраструктура належить до стратегічно важливих елементів регіонального розвитку, що включає забезпечення розширеного доступу до суспільних послуг населення віддалених регіонів, реалізацію туристичного потенціалу країни, а також зміцнення виробничих зв'язків між адміністративно-територіальними одиницями. Таким чином, її стан і стан дорожнього господарства зокрема, впливає на ефективність роботи виробничого сектору, розвиток туристичної галузі та соціальної сфери.

Слід зауважити, що протягом останніх років однією із найболючіших проблем в Україні залишається катастрофічний стан доріг. Така ситуація обумовлена не тільки браком коштів на проведення ремонту та будівництва нових доріг, а й наявністю злочинних схем щодо їх розкрадання. При цьому, деякі зі способів розкрадання виділених на ремонт доріг коштів, безпосередньо впливають на якість

виконаних робіт. Наприклад, при укладенні договору за ціною, яка відповідає ринковій, зловмисники безпосередньо під час виконання умов договору, використовують неякісні матеріали, що в подальшому призводить до швидкого руйнування дорожнього полотна, що в свою чергу тягне за собою укладення нових договорів на ремонт, що в свою чергу породжує замкнуте коло проблем. Крім того, сьогодні існують проблеми, пов'язані з недосконалістю технічних завдань Укравтодору та звітів підрядників про виконання ремонтних робіт. За словами експертів, вони не мають єдиного стандарту та не містять повного переліку показників якості у відповідності до стандартів, визначених українським законодавством. Це не дає можливості, по-перше, об'єктивно оцінити об'єми виконаних робіт та тип матеріалів, які застосовувались під час ремонтів. По-друге, зазначене може призвести до неякісного виконання робіт підрядниками, порушення технологій та корупційних зловживань, а також в подальшому дозволяє підряднику залишитися безкарним.

З цього приводу варто навести слушне зауваження іноземного експерта з автомобільних доріг іС consulenten Джеймса Метьюса про те, що наразі ремонтні роботи, які проводяться в Україні, виглядають як короткострокові часткові рішення і не запобігають подальшому погіршенню якості дороги в середньостроковій і довгостроковій перспективі.

Принагідно зазначимо, що на ремонт доріг в Україні щороку виділяється доволі значна сума грошових коштів, при цьому такі кошти надходять не тільки з державного бюджету, але й спеціальних бюджетних фондів, які формуються за рахунок цільових грошових дотацій та кредитів міжнародних установ та організацій. Так, в березні 2015 року міністр інфраструктури Андрій Пивоварський заявив, що Європейський банк реконструкції та розвитку і Світовий банк готові виділити гроші на ремонт українських доріг, але просять держгарантій. Крім того, зазначені міжнародні установи та організації готові виділяти кошти й на будівництво нових доріг. Як зазначив Прем'єр-міністр Арсеній Яценюк, Україна вже підписала з ЄБРР проєкт щодо будівництва доріг на 150 мільйонів доларів США. У той же час, Прем'єр-міністр доручив Міністерству фінансів виділити 1 мільярд гривень «Укравтодору» на ремонт доріг з метою невідкладного приведення їх до мінімального рівня безпеки, а також міністру інфраструктури проконтролювати використання коштів, при цьому зазначив, що «у нас 10 кілометрів записують, а на 100 кілометрів списують... це треба змінити».

Слід також згадати про те, що у 2015 році Міністерство інфраструктури України розпочало реформу дорожнього господарства, метою якої є децентралізація, викорінення корупції та забезпечення цільового фінансування доріг. До Верховної Ради України вже поданий законопроект щодо передачі місцевій владі місцевих доріг, коштів на їх утримання і техніки для обслуговування. Перше читання пройшов законопроект про створення Державного дорожнього фонду, який забезпечить цільове та стабільне фінансування автомобільних доріг. У липні 2015 року ліквідовано ПАТ «ДАК «Автомобільні дороги України». Укравтодор невдовзі залишиться лише замовником робіт, а виконавцем і контролером будуть незалежні компанії. Але поки що не зрозуміло, яким чином це вплине на задеклароване «викорінення корупції» і чи не призведуть такі реформи до включення до уже існуючих корупційних схем розкрадання бюджетних коштів «нових гравців»? На зазначене питання можна буде відповісти лише з часом, а поки що залишається протидіяти таким негативним явищам вже існуючими способами, зокрема шляхом притягнення винних до відповідальності.

Складність контролю за будівництвом та ремонтом автомобільних доріг здебільшого виходить з того, що значна кількість робіт, пов'язаних з таким будівництвом або ремонтом, носять замаскований характер, що унеможливорює виявити допущенні зловживання під час виконання таких робіт без проведення експертного дослідження використаних матеріалів або додержання вимог проектно-кошторисної документації. Як свідчить практика, без наявності достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, неможливо виявити допущені в процесі будівництва зловживання. Крім того, окремої уваги з боку правоохоронних органів потребують корупційні схеми між замовником ремонтних робіт та підрядниками. Виявити зазначені зловживання майже не можливо без використання комплексу заходів оперативно-розшукової діяльності.

Підсумовуючи наведене можемо констатувати, що на сьогоднішній день вкрай актуальним є вивчення теоретично-прикладних проблем оперативно-розшукової протидії злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ**Вергелес В.В.**

Аспірант докторантури та ад'юнктури ХНУВС

Національне та культурне відродження Української держави неможливе без збереження її історико-культурної спадщини. Світовий досвід свідчить, що культурна самоідентифікація нації виступає однією із домінуючих ціннісних орієнтацій її життєдіяльності. Як слушно зазначається в літературі, пробудження самосвідомості і духовного відродження українського народу зумовлює переоцінку та зміну ставлення до історико-культурної спадщини, одним із шляхів яких є протидії правоохоронними органами незаконному обігу культурних цінностей, зокрема підрозділами карного розшуку. Саме тому велика кількість нормативно-правових актів прямо чи опосередковано присвячена питанням організації діяльності правоохоронних органів, в тому числі підрозділів карного розшуку, направленої на протидію незаконному обігу культурних цінностей, зокрема:

- Конституція України (ст. 41 закріплює право кожного громадянина не бути протиправно позбавленим права власності та право на непорушність приватної власності);
- Кримінальний процесуальний кодекс (одним із завдань Кримінального процесуального кодексу України є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження (ст. 2 КПК України));
- Кримінальний кодекс (рядом статей Особливої частини КК України передбачено кримінальну відповідальність за здійснення незаконної діяльності відносно культурних цінностей);
- Закон України «Про ввезення, вивезення та повернення культурних цінностей» (визначає основний порядок вивезення, ввезення та повернення на територію нашої держави культурних цінностей, та визначає що належить до культурних цінностей);
- Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (визначає, що метою здійснення оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність

окремих осіб чи груп осіб, в тому числі й у сфері незаконного обігу культурних цінностей);

- відомчі нормативно-правові акти (визначають організаційно-тактичні засади протидії правоохоронними органами незаконному обігу культурних цінностей).

Однак, аналізуючи емпіричні матеріали, можна резюмувати, що сьогодні стан протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу культурних цінностей перебуває на незадовільному рівні, у зв'язку з чим постає нагальна проблема визначення основних аспектів організації вказаної діяльності та виокремлення основних проблемних аспектів.

Взагалі питання організації протидії підрозділами карного розшуку злочинності розглядалось багатьма вченими, зокрема такими як: В.М. Аتماжитов, А.В. Баб'як, В.Г. Бобров, А.С. Вандишев, В.П. Захаров, Д.В. Гребельський, О.О. Деревягін, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, А.Г. Лекарь, Л.А.Мазур, А.Г. Маркушин, С.Б. Мелешев, Я.О. Морозова, М.М. Перепелиця, С.С. Овчинський, В.В. Шендрик та ін. Однак роботи зазначених вчених здебільшого присвячені загальним засадам організації протидії підрозділами карного розшуку злочинності. Водночас, слід відмітити дослідження Л.А. Мазур, яка розглядала загальні засади протидії підрозділами карного розшуку незаконного обігу майна, одержаного злочинним шляхом, до предмету якого входили й культурні цінності. Однак, на сьогодні відсутні комплексні монографічні дослідження що стосуються організації протидії підрозділами карного розшуку незаконного обігу культурних цінностей.

Аналізуючи твердження дефініцій «організація оперативно-розшукової діяльності», наданих вченими у сфері оперативно-розшукової діяльності, а також враховуючи результати опитувань працівників карного розшуку вважаємо, що організація протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу культурних цінностей - це система дій, які направлені на здійснення суб'єктами оперативно-розшукової діяльності (підрозділами карного розшуку) заходів, необхідних та достатніх для досягнення конкретної мети – протидії обігу культурних цінностей.

Враховуючи вказане, та бери до уваги думку М.В. Стащака, що одним із ефективних способів організації будь-якого процесу є визначення компонентів організації цього процесу і їх виконання у заздалегідь встановленій послідовності, вважаємо необхідним визначити на підставі аналізу теорії і практики ОРД найбільш доціль-

ні елементи процесу протидії підрозділами карного розшуку незаконного обігу культурних цінностей.

Аналіз емпіричного матеріалу, наукових робіт, а також положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», дозволив зробити умовивід, що організація протидії підрозділами карного розшуку включає такі елементи:

- 1) аналіз оперативної обстановки на території обслуговування щодо стану незаконного обігу культурних цінностей та прогнозування її подальшого розвитку;
- 2) пошук та фіксація первинної оперативно-розшукової інформації щодо незаконного обігу культурних цінностей;
- 3) розстановка сил та засобів з врахуванням наявної оперативної інформації;
- 4) прийняття рішення про необхідність здійснення тих чи інших оперативно-розшукових заходів;
- 5) організація процесу взаємодії з різними суб'єктами та її подальша координація;
- 6) контроль за додержанням принципу законності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності (відповідно до положень ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», контроль за станом здійснення оперативно-розшукової діяльності підлеглими виключно здійснює керівник оперативного підрозділу);
- 7) визначення проміжних та кінцевих результатів здійснення оперативно-розшукової діяльності та прийняття рішення про доцільність її продовження, припинення чи поновлення.

Водночас, слід відмітити, що працівники карного розшуку вказують на те, що сьогодні в практичній діяльності питання здійснення протидії незаконному обігу культурних цінностей окремо та детально увага не приділяється, вказані елементи організації зазначеної діяльності носять лише фрагментарний характер, при чому в більшості випадків при протидії корисливим та корисливо-насильницьким злочинам. Тому, на нашу думку, виникла нагальна проблема детального вивчення з боку науковців процесу організації протидії підрозділами карного розшуку незаконного обігу культурних цінностей, з визначенням проблемних аспектів та шляхів їх усунення.

**ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ СУЧАСНОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИДБАННЯ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ
ШЛЯХОМ**

Вінакова Т.А.

Здобувач кафедри оперативного-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Вивчаючи питання протидії придбання майна, одержаного злочинним шляхом, встановлено, що переважна більшість опитаних працівників оперативних підрозділів (68%) вважають вказану проблему на сучасному етапі актуальною, однак при цьому 82 % респондентів одночасно вказують, що вказаний вид злочинної діяльності в більшій мірі вчиняється не як окремий злочин, а в сукупності зі збутом та зберіганням вказаного майна, під час легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. Разом з цим, стосовно оцінки ефективності протидії придбання майна, одержаного злочинним шляхом, підрозділами карного розшуку, 61% респондентів вважають її малоефективною, 22% - середньою, 7% - не змогли висловити свою думку і лише 4% - визначили її ефективною. На нашу думку, причиною такого становища є незнання оперативного-розшукової характеристики зазначеного злочину та особливостей структури злочинної діяльності осіб, які їх вчиняють.

На наш погляд, підґрунтям означених чинників є неоднозначність поглядів на зміст злочину, його елементів та різноманітність характеристик, що складаються з однотипних елементів. Аналіз наукових праць у галузі юридичних та природних наук дозволяє виокремити наступні характеристики злочинів та злочинності: кримінально-правова (М.И. Бажанов, М.Й. Коржанський), кримінологічна (Г.А. Аванесов, В.О. Глушков, Л.М. Давиденко, М.І. Даньшин та ін.), криміналістична (Ю.П. Аленін, Р.С. Белкін, В.О. Коновалова, М.В. Салтевський та ін.), психологічна (В.Є. Емінов, М.І. Єнікєєв, О.В. Землянська, А.М. Столяренко, Ю.В. Чуфаровский).

Водночас, слід відмітити, що в теорії оперативного-розшукової діяльності відсутня єдина точка зору на поняття «оперативно-розшукової характеристики». Відмітимо, що змістом оперативного-розшукової характеристики, слід уважати відомості, які свідчать про

задумані, підготовлювані або вчинені злочини, про осіб, що представляють оперативний інтерес, а також про причини й умови, що сприяють вчиненню злочинів, також про поширеність серійних тяжких й особливо тяжких злочинів. Враховуючи вказане, можна дійти висновку, що оперативно-розшукова характеристика придбання майна, одержаного злочинним шляхом, – це сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних та інших ознак, в результаті аналізу яких можливо виділити характерні ознаки щодо складу злочину, осіб, які вчиняють вказаний злочин, особливості часу, місця, обстановки та способів вчинення придбання майна, одержаного злочинним шляхом. Отже, з метою визначення ОРХ придбання майна, одержаного злочинним шляхом, на нашу думку, доцільно розглянути кожний із зазначених елементів докладніше.

З кримінально-правової точки зору придбання майна, одержаного злочинним шляхом, не є окремим складом злочину, а лише однією із альтернативних протиправних дій передбачених ст. 198 КК України «Придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом». Під придбанням майна, одержаного злочинним шляхом, слід розуміти сплатне чи безоплатне одержання такого майна, яке забезпечує можливість розпоряджатися ним як своїм власним (володіти ним, використовувати його, відчужувати), формами придбання можуть бути купівля, обмін, прийняття в рахунок погашення боргу, як подарунок тощо. Відповідальність за ст. 198 настає лише за таке придбання, зберігання або збут зазначеного вище майна, яке не було заздалегідь обіцяне. Предметом злочину є майно, одержане злочинним шляхом. Під майном, одержаним злочинним шляхом, слід розуміти майно, одержане як шляхом вчинення злочину, так і шляхом вчинення діяння, яке містить ознаки злочину, але в силу передбачених законом обставин не тягне кримінальної відповідальності. Водночас, слід відмітити, що розмір майна, яке було предметом цього злочину, на кваліфікацію не впливає. Суб'єкт придбання майна, одержаного злочинним шляхом є загальний. За наявності сумніву особи щодо законності походження придбаного нею майна описані у диспозиції ст. 198 КК України дії не утворюють складу цього злочину. Відповідно до цивільного законодавства така особа є недобросовісним набувачем майна і може нести цивільноправову відповідальність.

Продовжуючи розгляд питання стосовно визначення суб'єкта вчинення придбання майна, одержаного злочинним шляхом, слід відмітити, що при розгляді кримінологічної, кримінально-

правової, криміналістичної чи оперативно-розшукової характеристики злочинів, більшість вчених окрему увагу приділяють питанню вивчення особи злочинця. В результаті аналізу емпіричного матеріалу можна виділити такі характерні для осіб, що придбавають майно, одержане злочинним шляхом, зокрема: за віком (від 16 до 25 років – 15 %; від 25 до 35 років – 45 %; від 35 до 50 – 34 %; від 50 і старші – 6 %.2); за статтю (чоловіки – 87 %; жінки – 13 %); за рівнем освіти (базова загальна середня освіта (9 класів) – 7 %; повна загальна середня освіта (11 класів) – 21 %; професійно-технічна освіта (кваліфікований робітник) – 29 %; базова вища освіта – 31 %; повна вища освіта – 12 %); в залежності від сімейного стану (одружені – 54 %; неодружені – 25 %; раніше перебували у шлюбі – 21 %); за видом соціальної зайнятості (учні загальноосвітньої школи чи професійно-технічного училища – 3 %; студенти – 6 %; - працевлаштовані – 27 %; не працевлаштовані – 37 %; - сезонна робітниця – 8 %; - суб'єкт підприємницької діяльності – 48 %; - пенсіонер – 7%); в залежності від професійної належності (різноробочі – 18 %; працівники торгівельної сфери – 45,5 %; працівники у сфері ювелірних робіт – 20 %, працівники сфери культури, мистецтва, науки – 16 %; державні службовці – 0,5%); в залежності від того, чи притягувались до кримінальної або адміністративної відповідальності (до кримінальної відповідальності – 11 %; до адміністративної відповідальності – 28 %; до адміністративної та кримінальної відповідальності – 9 %; не притягувались – 52 %); в залежності від того, чи зловживають алкогольними або спиртними напоями, наркотичними речовинами (наркозалежні - 3 %; зловживають алкогольними напоями – 27%; ні чим не зловживають – 70 %).

Водночас, слід відмітити, що респонденти вказуючи на притаманні риси особам, які вчиняють придбання майна, одержане злочинним шляхом зазначають, що більшості із них притаманна така риса характеру як наглість, самовпевненість, пихатість. Також опитані оперативні працівники зазначають, що вказаним категоріям осіб притаманна «віра» в свою недоторканність та безкарність, оскільки вони до останнього вказують, що їм було невідомий шлях походження такого майна. Разом з цим слід відмітити, що більшість з осіб, які придбають майно одержане злочинним шляхом мають хоча б елементарні пізнання з правознавства або не відповідають на будь-які питання без присутності адвокатів.

Отже, визначивши характерні риси осіб, які придбавають майно одержане злочинним шляхом, постає важливе для працівни-

ків карного розшуку питання: «Яке саме чином вони вчиняють зазначені злочини та за яких обставин?».

Так, відповідно до результатів аналізу емпіричного матеріалу можна констатувати, що найбільш розповсюдженими місцями вчинення придбання майна, одержаного злочинним шляхом, є: торгівельні площадки – 45 %; ювелірні та антикварні магазини – 33 %; вокзали, станції метро та прилегла до них територія; придорожні мотелі, орендовані помешкання на короткий термін (декілька один або 1 добу), хостели, приватні пансіонати - 13 %; ломбарди, комісійні магазин – 5 %; місцестоянок таксистів, водіїв рейсових автобусів, дальнобійників, тощо – 4%.

Що стосується способів придбання майна одержаного злочинним шляхом, то вони різняться в залежності від виду вказаного майна та суб'єкта його придбання (фізична особа, фізична особа-суб'єкт підприємницької діяльності, юридична особа). Так, дорого коштуючи аудіо, відео апаратуру найчастіше скуповують отримуючи копію паспорта особи, що продає або інших третіх осіб. Ювелірні вироби, антикваріат та витвори мистецтва та живопису купуються без документів або за підробними документами.

Отже, враховуючи вище викладене можна констатувати знання оперативно-розшукової характеристики придбання майна, одержаного злочинним шляхом, допомагає працівнику карного розшуку швидке та ефективніше йому протидіяти.

УДК 343.85

ПРОТИДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС УКРАЇНИ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Вінчук В.В., канд. юрид. наук
Старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Відомий давньогрецький філософ Антисфен застерігав: «Держави гинуть тоді, коли не можуть більше відрізнати добрих людей від поганих». Це застереження є надзвичайно актуальним сьогодні й має враховуватися тими, хто покликаний опікуватися національною безпекою України, а однією з загроз безпеці - є організована злочинність, яка проникла у всі сфери діяльності держави.

В юридичній літературі більшість вчених (А.І. Долгова, О.І. Гуров, І.Д. Гальперин, І.І. Карпець, Н.Ф. Кузнецова, А.М. Ларьков, М.П. Яблоков та ін.), досліджуючи феномен організованої злочинності, її стан та динаміку, вважає, що організована злочинність - це категорія кримінологічна, яка характеризується наявністю таких ознак: згуртованість; цілеспрямованість; стійкість кримінальних та корумпованих зв'язків; кримінальна професійність та спеціалізація; ієрархічність структури тощо.

О.М. Костенко зазначав, що не можна ефективно протидіяти тому чи тому явищу, якщо не володієш його дефініцією. Тобто, дослідження проблеми протидії організованим злочинностям не можливе без чіткого визначення цього антисуспільного явища.

В.П. Корж визначив організовану злочинність, як якісно новий різновид групової професійної злочинної діяльності, яка виявляється, з нашого погляду, в таких формах зорганізованості, як організована група, злочинна спільнота, злочинна організація.

Окремі вчені категорично виступають проти теоретичних розробок, в яких організована злочинність розглядається в двох аспектах: кримінологічному та кримінально-правовому. Вони вважають, що організована злочинність належить до складної форми співучасті, за якої ролі розподіляються між виконавцями, посібниками та замовниками.

Припускається, що особливістю українського суспільства є те, що чесна конкуренція тут сьогодні є зовсім неможливою. Про це свідчить той факт, що в нашому суспільстві не вигідно бути чесним. Погоджуюсь з О.М.Костенко, що ще вигідніше об'єднуватися в нелегальну (злочинну) організацію. Злочинці, об'єднані в організацію, мають більше можливостей для кримінальної діяльності. Для них стають доступними злочини чи результати, які недосяжні однакам чи групам, які не є організаціями.

Він означив, що злочинні організації мають ті самі властивості, як і будь-які інші організації - вони роблять можливими досягнення, які є неможливими без об'єднання людей в організацію. А відрізняються лише тим, що пристосовані для досягнення злочинних результатів. Супутніми атрибутами сучасної організованої злочинності стали корупція, рекет, вбивства на замовлення. Висока ефективність організації як інструменту досягнення результатів робить організовану злочинність особливо небезпечною для суспільства. Не малу роль в цих процесах відіграє держава, а саме, ті державні структури, які здійснюють владні повноваження з розпо-

рядження державними фінансовими, матеріальними, природними, інформаційними та іншими ресурсами. Використання продажності державних службовців, наділених правами одержання, управління або розподілу значних державних і суспільних ресурсів в різних сферах життєдіяльності, дає змогу одержувати доступ до державних ресурсів організованих злочинності з метою подальшого розподілу ними. Також вони прибігають до шантажу, погроз, фізичного примусу або дискредитації посадових осіб органів державної влади усіх рівнів з метою усунення їх зі сфери державного управління ресурсами.

Встановлення причин існування організованих злочинних груп має важливе значення для підвищення ефективності протидії оперативних підрозділів ОВС України їй. Причини, що обумовлюють виникнення та її тривале існування, можна розділити на причини об'єктового та суб'єктивного характеру. До об'єктивних слід віднести такі, що обумовлені особливостями соціально-економічного устрою життя у суспільстві та особливостями злочинної діяльності таких груп, а до суб'єктивних – ті, що обумовлені недоліками діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю в цілому.

Наприклад А.Ф. Зелінський влучно зауважив, що у нас з цією «п'ятою владою» є стан як з інопланетянами, які, як усім добре відомо, занадилися літати до нас на своїх тарілках, але чомусь жодного їхнього ще не зловили і навіть не сфотографували.

Отже, хоч би як не визначали юридичну дефініцію того явища, яке позначається терміном «організована злочинність», вона має відображати головну його властивість - це така форма об'єднання осіб, яка має структуру, спеціально пристосовану для скоєння злочинів, відкрито змагається із легальними державними інститутами і має тіньові, нелегальні властивості й ознаки.

Для ефективної протидії організованих злочинності законодавство (не лише кримінальне) та державні органи (не лише репресивні) мають бути пристосовані відповідним чином, враховуючи її властивості. Загальнодержавні заходи з протидії в першу чергу повинні бути направлені на створення умов, перешкоджаючих проникненню кримінальних елементів і їх ставлеників до органів законодавчої, виконавчої, судової влади і різкому зниженню їх впливу на діяльність основних інститутів держави.

Оперативні підрозділи ОВС України у своїй діяльності щодо протидії організованих злочинності керуються методами, заходами

та засобами спрямованими на протидію їй, а науковці разом з практиками на протязі довгого періоду розробляли методичні рекомендації і неодноразово їх вдосконалювали, але сюрпризи неочікувано виявилися в кримінально-правовій галузі. Через те, що кримінальне судочинство не забезпечує застосування передбачених ними покарань відповідно до тяжкості вчиненого кримінально-правові норми перестають працювати. Судова система України не признає своїх помилок, а може не дає змоги це зробити її корумпованість і неспроможність не зволікати на тиск з боку державовладців, які зачашту мають свої інтереси на цьому поприщі. В цьому випадку оперативні підрозділи виконують «холосту роботу», так як не мають очікуваного результату на який сподівались, тобто, викриття організованої злочинності та її знешкодження.

Але недоліки існують і в діяльності з цього приводу оперативних підрозділів, коли є прорахунки в якісній складовій агентурно-оперативної роботи, що виражається в некваліфікованому підборі конфідентів для доцільної розстановки при оперативному пошуку; нехтування позитивним досвідом зарубіжних країн у протидії організованих злочинності, а саме їх спецслужб; низька взаємодія з державними органами, виконавчими та контролюючими відомствами у протидії ОЗ та інше.

Вище викладене дає змогу сформулювати деякі напрямки діяльності оперативних підрозділів з протидії ОЗ, а саме:

- якісно змінити склад конфідентів, яких використовувати тільки для оперативного пошуку і їх правильна розстановка;
- використовувати накопичувальний досвід зарубіжних спецслужб з приводу інформаційно-аналітичної і технічно-інформаційної розвідки;
- виробити форми і тактичні прийоми взаємодії з різними суб'єктами протидії;
- при документуванні злочинної діяльності фігурантів оперативної розробки використовувати комплекс оперативно-розшукових сил, методів і засобів;
- строге дотримання на етапі реалізації ОРС такого принципу як «раптовість».

Роблячи висновки, необхідно зазначити, що організована злочинність є соціальне явище, яке характеризується створенням згуртованого, кримінального середовища в державі, регіонах, сферах суспільного життя. Його структури містять розгалужену, але чітку внутрішню організацію, зовнішні зв'язки, систему захисту,

кримінальна діяльність яких спрямована на досягнення корисливих цілей, тобто для здобуття коштів незаконним способом. Правоохоронним органам треба виробити такі організаційно – тактичні заходи протидії, які спрямовані на усунення причин та умов скоєння злочинних посягань всіма членами організованих угруповань, особливо їх керівниками та їх корумпованими зв'язками в яких би гілках державної влади вони не існували.

УДК 343.985:349

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОНЯТТЯ ТА НАПРЯМИ

Гавенко О.Л.
Студент магістратури ОДУВС

Проблематика ролі оперативних підрозділів та форми їх участі у кримінальних провадженнях завжди привертала увагу значної кількості дослідників. Науковці вказують, що оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження можна розглядати як двоєдину науково-практичну категорію. Із наукової точки зору – як самостійне вчення в межах оперативно-розшукової науки. Із практичної – як систему заходів, що здійснюються суб'єктами ОРД щодо збирання, узагальнення та введення у кримінальний процес, фактичних даних, що характеризують небезпечні форми злочинного прояву; про способи і форми протидії з боку злочинного середовища виконанню правоохоронної функції держави; забезпечення нейтралізації злочинних дій щодо протидії органам досудового розслідування, оперативним підрозділам та судам. Іншою поширеною в наукових колах позицією є виділення оперативно-розшукового забезпечення в самостійну організаційно-тактичну форму оперативно-розшукової діяльності.

На наш погляд, оперативно-розшукове забезпечення обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні може здійснюватися за такими напрямки: контроль за кримінальним середовищем з метою своєчасного виявлення спроб впливу на результати кримінального провадження; установлення контролю за підсудними (обвинуваченими) та їх зв'язками; ініціативний пошук інформації, яка може бути використана для прийняття організаційно-тактичних рішень прокурором у кримінальному провадженні; забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства; інфо-

рмаційно-аналітична підтримка прокурора у виборі методики підтримання державного обвинувачення та конкретних тактичних прийомів його реалізації. Запропоновані напрями оперативно-розшукового забезпечення обвинувальної діяльності прокурора є типовими і можуть змінюватися залежно від: стадії кримінального провадження та ситуацій, які виникають під час здійснення прокурором обвинувальної діяльності.

Складність оперативно-розшукового забезпечення діяльності прокурора у кримінальному провадженні після затвердження обвинувального акта значною мірою зумовлюється складністю представлення нових доказів. Необхідно звернути увагу на головний структурний елемент оперативно-розшукового забезпечення обвинувальної діяльності під час судового провадження – доказування вини особи, яка вчинила злочин. У контексті цього наголошено, що особливу увагу необхідно звернути на оперативно-розшукове забезпечення подання прокурором обвинувальних доказів, яке, на нашу думку, може здійснюватись за наступними напрямками:

- забезпечення показань свідків під час судового розгляду;
- негласний захист доказів;
- виконання доручень прокурора в разі необхідності зміни обвинувачення чи висунення обвинувачення за вчинення іншого кримінального правопорушення;
- надання прокурору інформації щодо вчинення обвинуваченим інших злочинів та забезпечення її реалізації;
- сприяння суду та іншим учасникам кримінального процесу у перевірці фактичних даних, які представлені як докази під час розгляду матеріалів кримінального провадження;
- здійснення перевірки обґрунтованості клопотань, скарг, заяв, зроблених у залі суду захисником, підсудним та іншими учасниками процесу, особливо в тих випадках, коли є достатні підстави вважати такі заяви необґрунтованими і є дані, що ці особи зацікавлені у зриві чи затягуванні кримінального провадження.

На нашу думку, змістовною складовою оперативно-розшукового забезпечення підготовки до підтримання державного обвинувачення та розгляду кримінального провадження у суді є оперативно-розшукові заходи, які здійснюються працівниками оперативних підрозділів ініціативно або за дорученням прокурора з метою отримання нових фактичних даних, які викривають винних у вчиненні злочинів, або сприяють виробленню тактики з перевірки

ки доказів захисту в суді, створенню оптимальних умов для встановлення об'єктивної істини у справі.

Окремо необхідно виділити нейтралізацію протидії розслідуванню з боку кримінального середовища. У науковій літературі протягом тривалого часу спостерігається підхід до протидії розслідуванню як комплексу заходів, спрямованих на приховання злочину та знищення доказів. Протидія обвинувальній діяльності прокурора – це, перш за все, протидія виконанню ним функції з підтримання державного обвинувачення з метою уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин, а в кінцевому підсумку - з метою перешкодити встановленню істини у справі. На наш погляд, найпоширенішим методом протидії на стадії розгляду кримінальної справи судом залишається протиправний вплив на свідків, також і з боку адвокатів. У зв'язку із цим, головною метою оперативно-розшукового забезпечення є з одного боку нейтралізація протидії кримінального середовища, а з іншого – захист учасників судового процесу.

Організація і тактика діяльності оперативних підрозділів з нейтралізації протидії кримінального середовища встановленню істини та захисту учасників кримінального судочинства залежать, насамперед, від форм та методів протидії органам обвинувальної та судової влади і впливу на окремих його учасників з боку злочинців і їхніх зв'язків. До таких форм і методів протидії можна віднести такі:

1) знищення або фальсифікація доказів, що викривають обвинувачених (підсудних) у вчиненому злочині (знищення документів, предметів, які можуть стати речовими доказами);

2) умисне затягування судового провадження, що може призвести до втрати доказів, спотворенню показань свідків, перешкодити цілеспрямованому дослідженню в суді обставин справи, руйнуючи при цьому підготовлену тактику державного обвинувачення.

Типовими способами затягування термінів судових засідань є:

– симуляція хвороби;

– звернення до суду з необґрунтованими клопотаннями, які завідомо спрямованні на дискредитацію доказів обвинувачення та введення суду в оману;

– подання необґрунтованих клопотань щодо виклику нових свідків, проведення відтворення обстановки та обставин події, призначення додаткових або повторних експертиз;

– висування необґрунтованих версій, що вимагають тривалої перевірки і значних витрат часу (наприклад, щодо алібі підсудного

або про причетність до вчинення злочину інших осіб, у тому числі померлих тощо);

- ухилення від явки на судові засідання;
- протидія встановленню місця знаходження майна на яке, може бути накладено арешт, з метою забезпечення відшкодування цивільного позову тощо.

Злочинні посягання та інші спроби протиправного впливу на учасників процесу можуть здійснюватись значно ширшим колом осіб: безпосередньо обвинуваченими, що знаходяться на волі, їхніми родичами або знайомими, людьми з оточення осіб, які вчинили злочин, також і фактичними співучасниками злочину, чия вина не доведена тощо.

У кримінальних провадженнях щодо організованих злочинних груп і злочинних організацій протиправний вплив може здійснюватися структурами служб безпеки, які часто формуються з представників правоохоронних органів.

Наголосимо, що останнім часом перманентно збільшується кількість випадків протиправного впливу на учасників судового розгляду з боку захисників, які також виконують функцію «зв'язкового» між підсудним, відносно якого обрано запобіжний захід тримання під вартою, і кримінальним середовищем.

Як *висновок*, можна сформулювати оперативно-розшукове забезпечення обвинувальної діяльності прокурора, як засновану на законах та підзаконних нормативно-правових актах систему оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на забезпечення виконання процесуальних функцій прокурора у кримінальному провадженні.

УДК 340.116

РЕАЛІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВІДНОШЕННІ ОСІБ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ АБО УТРИМАННЯМ МІСЦЬ ДЛЯ НЕЗАКОННОГО ВЖИВАННЯ, ВИРОБНИЦТВА ЧИ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Головко О.М.,
д.ю.н., професор
Перший проректор ХНУВС

Реалізація оперативно-розшукової інформації по злочинах розглядуваної категорії може здійснюватися, як під час кримінального провадження, так й під час здійснення оперативно-розшукової

діяльності. Таке становище обумовлено вимогами нового КПК України, який передбачає у випадку отримання інформації про вчинений злочин обов'язковість її реєстрації у Єдиному реєстрі досудових розслідувань. У зв'язку з цим оперативний працівник, який одержав оперативну інформацію про вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України повинен подати рапорт про її реєстрацію. Новий КПК позбавив оперативних працівників підрозділів БНОН права заводити оперативно-розшукові справи у відношенні осіб, які вже вчиняють злочини. Документування їх злочинної діяльності повинно здійснюватися під керівництвом слідчого або безпосередньо самим слідчим у кримінальному провадженні. Недоліком наведеної тактики дій є те, що оперативно-розшукова діяльність передбачає вчинення оперативними працівниками дій, що носять негласний характер. Однак, з моменту реєстрації повідомлення про злочин у Єдиному реєстрі досудових розслідувань, який не є таємним, діяльність з документування злочину вже не відповідає у повній мірі вимогам таємності.

Разом з тим, оперативний працівник має право завести оперативно-розшукову справу у відношенні осіб, які готують вчинення злочину. Досвід практичної діяльності підрозділів БНОН свідчить про те, що у 100% випадків отримання оперативно-розшукової інформації про факти організації та утримання наркопритонів, вона містила відомості про подію злочину, яка вже відбулася або відбувається. Дані злочини є триваючими, тому вести мову про факт підготовки до вчинення злочину не має підстав. Однак, оперативні працівники можуть мати формальні підстави для заведення оперативно-розшукової справи за фактом підготовки особою до збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, у випадку якщо утримувач наркопритону здійснює їх збут. За таких обставин зусилля оперативних працівників спрямовуються на документування фактів вчинення злочинів передбачених статтями 307 та 317 КК України. Враховуючи те, що в наркопритонах розповсюджений й збут наркотиків, дана тактика дій має право на існування.

Незалежно від того в рамках кримінального провадження чи оперативно-розшукової справи здійснюється реалізація оперативно-розшукової інформації її тактика однакова. При цьому в обох випадках обов'язкова участь слідчого та створення слідчо-оперативної групи. Крім слідчого та оперативних працівників у

склад групи доцільно також включити експерта криміналіста та кінолога із собакою натренованою на пошук наркотиків.

Під час реалізації використовується тактичний прийом, який полягає у затриманні особи під час вчинення злочину, або відразу ж після його вчинення. Даний тактичний прийом використовується під час боротьби з будь-яким злочином у сфері обігу наркотиків та обумовлений обов'язковою необхідністю вилучення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, які виступають предметом злочину. У випадку їх відсутності особу, яка вчинила злочин у даній сфері притягнути до кримінальної відповідальності неможливо, у зв'язку з тим, що не має підстав для ствердження про те, що вона дійсно вчиняла дії з зазначеними речовинами.

Типовий алгоритм дій з реалізації оперативно-розшукової інформації у відношенні осіб, які вчиняють злочини, передбачені ст. 317 КК України включають в себе послідовне здійснення низки оперативно-розшукових заходів та початкових слідчих (розшукових) дій, а саме:

1. Оперативно-розшукових заходів, які проводяться оперативними працівниками до початку реалізації та полягають у зборі інформації про діяльність наркопритону та осіб, які причетні до його діяльності. Найбільш поширеними з таких заходів є: розвідувальне опитування осіб, оперативна установка, зняття інформації з каналів зв'язку, візуальне спостереження. Крім того використовуються метод особистого пошуку та можливості негласного апарату.

2. Оперативно-розшукових та інших заходів, які проводяться безпосередньо з метою фіксації факту існування та діяльності наркопритону. До найбільш типових з таких заходів є проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів і затримання організатора, утримувача та відвідувачів наркопритону.

3. Проведення огляду місця події, особистого огляду усіх затриманих в наркопритоні осіб з вилученням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, грошових коштів, знарядь вчинення злочину, зняття з них відбитків пальців рук, тощо.

4. Проведення допиту усіх затриманих в наркопритоні осіб. При цьому допит бажано проводити, як можна скоріше після затримання зазначених осіб, щоб не дати їм змоги обміркувати свої показання та обрати певну лінію поведінки. Для допитів потрібно крім слідчого залучити декілька оперативних працівників для забезпечення одночасного допиту усіх осіб окремо один від одного.

5. Направлення затриманих осіб на проведення медичного огляду згідно із вимогами ст. 13 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотиків» з метою встановлення наявності стану наркотичного сп'яніння внаслідок незаконного вживання наркотичних засобів або психотропних речовин.

6. Проведення допиту інших свідків, до яких належать сусіди, поняті, оперативні працівники, які приймали участь у затриманні тощо.

7. Направлення вилучених наркотичних засобів для проведення експертизи до експертно-криміналістичних підрозділів з метою встановлення їх приналежності до наркотичних речовин, визначення їх точної назви та маси.

Проблемним питанням під час реалізації оперативно-розшукової інформації по справах досліджуваної категорії є питання законного проникнення в приміщення та проведення в ньому огляду. Проведення огляду приміщення згідно до КПК України дозволяється лише на підставі ухвали слідчого судді. Тому до початку реалізації оперативний працівник повинен ініціювати перед слідчим питання про необхідність отримання у суді відповідної ухвали. Що стосується проникнення до приміщення наркопритону, то воно в залежності від обставин справи може здійснюватися наступними способами: 1) разом з особами, що входять або виходять з притону; 2) під виглядом працівників комунальних служб, сусідів і т.п. (даний спосіб є малоефективним враховуючи вжиття злочинцями підвищених заходів безпеки під час вчинення злочинів); 3) забезпечення входу до приміщення негласним працівником або закупником, який знаходиться у наркопритоні (як правило, дана категорія осіб непомітно від злочинців та інших відвідувачів відчиняє двері притону); 4) фізичне усунення перешкод для входу до приміщення притону (з цією метою, як правило, залучаються працівники спеціальних підрозділів МВС, які вибивають двері або вікна та раптово проникають до приміщення). Останній спосіб проникнення передбачає наявність вагомих підстав для його здійснення та повинен використовувати як крайній захід, якщо у інший спосіб неможливо проникнути у приміщення наркопритону.

Незалежно від проникнення до наркопритону воно повинно здійснюватися раптово, щоб не дати змоги злочинцям позбутися речових доказів. З цією метою необхідно вести спостереження за вікнами, а відразу ж після проникнення до приміщення блокувати усіх затриманих осіб та особливо їх доступ до туалету і кухні, з ме-

тою недопущення зливу або змиву наркотичних засобів чи грошових коштів у каналізаційну систему.

З метою проведення огляду місця події та особистого огляду затриманих в наркопритоні осіб необхідно заздалегідь передбачити присутність як мінімум двох понятих, а у випадку знаходження у наркопритоні осіб різної статі відповідно додатково, ще двох понятих іншої статі, а також оперативного працівника жіночої статі. Для більш повної фіксації обстановки вчинення злочину доцільно використовувати фотографування та відеозйомку. Під час огляду місця події повинні бути вилучені та правильно упаковані усі речовини схожі на наркотичні інші предмети та речі, які можуть бути використані у якості доказів у кримінальному провадженні. При наявності можливості з них повинні бути зняті відбитки пальців рук.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що успіх реалізації оперативно-розшукової інформації у відношенні осіб, що причетні до організації або утримання наркопритонів, багато в чому залежить від своєчасності та злагодженості проведення оперативно-розшукових заходів та початкових слідчих дій, які спрямовані на легалізацію даних отриманих під час провадження оперативно-розшукової діяльності та здобуття нових доказів злочинної діяльності.

УДК 343.76

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ФОРМИ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ РАДИКАЛЬНО НАЛАШТОВАНІ ОСОБИ

Гордієнко В.О.

Аспірант докторантури та ад'юнктури ХНУВС

Загострення суспільно-політичної ситуації в державі призвело до появи великої кількості радикально-налаштованих осіб, які здебільшого почали об'єднуватись у громадські організації та формування. Так, на території України, зокрема Харківської області, на сьогодні існують такі радикально-налаштовані громадські об'єднання як «Правий сектор», «Сотня Левів», «ЦК Азов» та інші. Водночас, окремі їх представники використовуючи та прикриваючись громадськими та політичними лозунгами почали вчинювати злочини, зокрема проти власності.

Взагалі проблематику протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності вивчали такі вчені як: А.В. Баб'як, О.М. Бандурка, В.Я. Горбачевський, С.М. Гусаров, О.Ф. Долженков, В.П. Захаров, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, В.В. Плукар, М.В. Стащак, В.В. Шендрик, О.О. Юхно та ін. Однак, жодним із вказаних науковців не розглядалось питання протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності, що вчиняють радикально-налаштовані особи.

Аналізуючи положення ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» можна дійти висновку, що завданням оперативно-розшукової протидії злочинності підрозділами карного розшуку є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Водночас, в теорії оперативно-розшукової діяльності більшість вчених виділять основні організаційно-тактичні форми її здійснення, зокрема:

- 1) оперативний пошук первинної оперативно – розшукової інформації;
- 2) оперативно-розшукове попередження злочинів;
- 3) оперативна розробка злочинців;
- 4) оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження.

Враховуючи вказане, можна дійти висновку, що протидія підрозділами карного розшуку злочинам проти власності, що вчиняють радикально налаштовані особи, повинна здійснювати у таких оперативно-розшукових формах:

- 1) оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації про підготовку або вчинення радикально-налаштованими особами злочинів проти власності;
- 2) оперативно-розшукове попередження злочинів проти власності, які готуються радикально-налаштованими особами;
- 3) оперативна розробка радикально-налаштованих осіб, які готуються до вчинення злочинів проти власності в рамках оперативно-розшукових справ;

4) оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження за фактом вчинення злочинів проти власності радикально-налаштованими особами.

Що стосується першої форми, то аналізуючи дослідження фахівців у сфері ОРД та емпіричний матеріал встановлено, що виявлення підрозділами карного розшуку первинної оперативно-розшукової інформації про злочини проти власності, що вчиняються радикально-налаштованими особами, це – діяльність, яка направлена на пошук і фіксацію фактичних даних про вчинення конкретних складів злочину радикально-налаштованими особами, яка здійснюється уповноваженими Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» органами та підрозділами внутрішніх справ шляхом застосування методів, сил, засобів та заходів оперативно-розшукової діяльності.

Другою формою оперативно-розшукової протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності, що вчиняють радикально-налаштовані особи, є оперативно-розшукове попередження, метою якого є виявлення та виокремлення причин та умов вчинення вказаного виду злочинів, а також виокремлення шляхів їх подолання. Серед причин, що сприяють вчиненню злочинів проти власності радикально-налаштованими особами можна виділити такі як:

- загострення соціально-політичної ситуації в державі;
- великий рівень безробіття та зростання інфляції;
- збільшення рівня розшарування суспільства за матеріальним достатком.

На нашу думку, шляхами подолання вказаних причин є:

- оперативне перекриття громадських об'єднань та формувань із числа радикально-налаштованих осіб;
- виявлення серед радикально-налаштованих осіб таких, які за сприятливих умов здатні вчинити злочини, в тому числі й проти власності.

Що стосується третьої форми оперативно-розшукової протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності, що вчиняють радикально-налаштовані особи, а саме здійснення оперативної розробки вказаної категорії осіб, то слід відмітити, що вона шляхом ведення оперативно-розшукових справ та здійсненням по ним оперативно-розшукових заходів.

Четверта форма оперативно-розшукової діяльності в процесі протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності,

що вчиняються радикально-налаштованими особами проявляється у вигляді оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження за фактом вказаного злочину. Аналізуючи матеріали слідчої та оперативної практик можна констатувати, що вказана діяльність має на меті:

- встановлення всіх суб'єктів вчинення злочинів проти власності;
- встановлення обставин вчинення вказаного злочину;
- встановлення причин та умов, що сприяли його вчиненню та шляхів їх подолання;
- недопущення втручання у досудове розслідування або впливу на суб'єктів процесу;
- використання можливостей оперативно-розшукової діяльності в процесі досудового розслідування кримінальних проваджень за фактами вчинення радикально-налаштованими особами злочинів проти власності.

Отже, підсумовуючи наведене можна резюмувати, що з організаційно-тактичної точки зору протидія підрозділами карного розшуку злочинам проти власності, що вчиняються радикально налаштованими особами повинна здійснюватись в рамках запропонованих нами форм оперативно-розшукової діяльності.

УДК 343.102 (477)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ З ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Грабазій І.А., канд. юрид. наук
Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. За умов сьогодення актуальною проблемою є торгівля людьми, що обмежує права і свободи людини. Так, вдосконалення взаємодії у протидії зазначеному виду злочинів є важливою проблемою.

На сьогодні структурами, які займаються боротьбою з торгівлею людьми в Україні, є різні управління МВС, та Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, міністерство

юстиції, міністерством закордонних справ, підрозділи податкової міліції, державна міграційна служба та інші. Так, державний комітет у справах національностей та міграції за участю органів прокуратури та судів повинен забезпечувати поповнення банку даних стосовно фізичних та юридичних осіб, які внаслідок оперативно-розшукових заходів, досудового слідства, судового розгляду чи перевірки інформації, що надійшла канатами Інтерполу з інших країн, потрапили в поле зору правоохоронних органів як причетні до торгівлі людьми та поширення проституції, а також спільно з Міністерством закордонних справ та Державною податковою адміністрацією вести, з використанням ідентифікаційного номера з Державного реєстру фізичних осіб-платників податків та інших обов'язкових платежів, облік громадян України, які перебуваючи за кордоном, опинились у полі зору або були затримані правоохоронними органами країн перебування за заняття проституцією.

У взаємодії з Міністерством закордонних справ, Державною прикордонною службою України та Міністерством юстиції розв'язуються питання повернення в Україну громадян, які стали жертвами торгівлі людьми, були піддані за кордоном сексуальній та іншій експлуатації.

Підрозділи Державної прикордонної служби України, сприяють спецпідрозділам ОВС та СБУ у виявленні, припиненні й попередженні організованої злочинної діяльності, у тому числі й такої, що пов'язана з торгівлею людьми, у затриманні та притягненні до відповідальності її учасників.

Спільно з Державною прикордонною службою України здійснюється й загальна протидія нелегальній міграції, нелегальному транзиту через територію України осіб, з метою їх подальшої експлуатації.

Співпраця з Державною митною службою дає можливість органам внутрішніх справ контролювати законність дій організацій і громадян, пов'язаних із переміщенням предметів через митний кордон, контролювати разом із Національним банком України валютні операції.

Взаємодія в запобіганні легалізації доходів, отриманих від торгівлі людьми організованими злочинними групами та злочинними організаціями, повинна також здійснюватися з Національним банком України. Це дає можливість виявляти порушення законодавства з боку комерційних банків, підприємств, установ,

організацій, котрі створюють умови для організованої злочинної діяльності, та притягнення винних до відповідальності тощо.

Таким чином, підтримка контактів з працівниками інших міністерств та відомств України істотно полегшує розв'язання проблеми протидії злочинності, зокрема торгівлі людьми, та надання допомоги потерпілим від неї. Однак, проблема виходить на новий виток, і тому все більшу роль відіграє підтримка міжнародної співпраці між правоохоронними установами різної юрисдикції у сфері розробки нових методів боротьби з торгівлею людьми.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що взаємодія правоохоронних органів між собою, з іншими державними установами України у боротьбі з торгівлею людьми є досить вагомим аспектом у вирішенні зазначеної проблеми. Для більш ефективної протидії та боротьби з таким протиправним явищем, як торгівля людьми, необхідно:

- використовувати всі передбачені законодавством заходи;
- інформувати громадян України щодо проблем торгівлі людьми;
- вдосконалювати механізм забезпечення обміну інформацією між правоохоронними органами інших держав та України щодо юридичних і фізичних осіб, які займаються транснаціональною торгівлею людьми, а також особливостей розслідування і розкриття злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми;
- покращити взаємодію правоохоронних органів з іншими організаціями з метою ефективнішої протидії торгівлі людьми;
- зміцнити прикордонний контроль стосовно осіб, які можуть стати об'єктами торгівлі людьми; проводити постійний контроль за діяльністю туристичних фірм, шлюбних агенцій а також суб'єктів господарювання, які мають ліцензії на посередництво у працевлаштуванні за кордоном;
- надавати постійну допомогу в поверненні громадянам України, які стали жертвами торгівлі людьми.

**ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИК
ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ ПІД ЧАС ВІЯВЛЕННЯ
ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ**

Дараган В.В.,
канд. юрид. наук, доцент
Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ДДУВС

Відсутність дієвих механізмів здійснення державних закупівель в Україні та якісного механізму контролю за їх законністю сприяє появі корупційної складової в зазначених процесах, що негативно впливає на бюджет держави та економічну безпеку в цілому.

Динаміка злочинності у сфері державних закупівель показує, що в останні роки рівень виявлених злочинів у сфері державних закупівель значно виріс. Згідно статистичних даних МВС України з 2007 по 2014 рік було виявлено понад 8300 злочинів у сфері державних закупівель, при цьому, більше половини таких злочинів виявлено у 2013-2014 роках (більше 5000). Позитивну динаміку можна пояснити тим, що діяльність з виявлення злочинів у сфері державних закупівель була віднесена керівництвом МВС до пріоритетних напрямів діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю (зараз підрозділи протидії злочинності у сфері економіки МВС України), а з 2014 року показники такої діяльності були включені в Перелік показників та індикаторів для визначення ефективності та законності службової діяльності підрозділів органів внутрішніх справ України.

Як свідчить аналіз практики, виявлення злочинів у сфері державних закупівель базується на знанні оперативним працівником специфіки діяльності об'єкта, що обслуговується, осіб які можуть вчинити дані злочини, способів здійснення і маскування злочинів, методики їх виявлення тощо.

Важливу роль у вирішенні завдань, направлених на протидію злочинам у сфері державних закупівель відіграє якісна організація інформаційно-аналітичної роботи підрозділів протидії злочинності у сфері економіки МВС України (далі ПЗСЕ). Для організації інформаційно-аналітичної роботи останніми використовується комплекс алгоритмів та методів інформаційно-аналітичної роботи.

Особливості інформаційно-аналітичної роботи підрозділів ПЗСЕ МВС України обумовлюються певною специфікою методики проведення такої роботи. Одним із основних методів інформаційно-аналітичної роботи зазначених підрозділів є метод економіко-правового аналізу.

Як показали результати опитування оперативних працівників підрозділів ПЗСЕ МВС України, на сьогодні спостерігається тенденція збільшення кількості виявлення злочинів у сфері державних закупівель, які вчиняються організованими злочинними групами, які в сою чергу використовують наявні у них корупційні зв'язки не тільки для вчинення своїх злочинних намірів, а й для надання їм вигляду законних операцій. Тому процес виявлення злочинів у сфері державних закупівель потребує від оперативного працівника використання всіх наявних методів та заходів оперативно-розшукової діяльності та інструментаріїв криміналістичної науки.

Більшою чи меншою мірою така задача може бути вирішена забезпеченням криміналістичною наукою практики діяльності зазначених співробітників спеціальним операційним аналітичним інструментарієм, сприяючим вирішенню питань експрес дослідження фінансово-економічної інформації. Виходячи з цілей і завдань, що вирішуються цим інструментарієм, форми і змісту їх, даний аналітичний інструментарій можна буде назвати криміналістичними методами оперативно-економічного дослідження.

Як правильно стверджують А.Ф. Московцев та А.В. Копилов, сам факт економічного правопорушення або злочину у вигляді тих самих своїх ознак може бути виявлений і доведений тільки на основі зіставлення наявної економічної поведінки з нормативною моделлю даної діяльності, яка існує, склалася або спеціально формується в голові представника правоохоронних органів в тому числі під впливом панівних суспільних настроїв.

В сою чергу результати дослідження Сливенка В.Р. особливе місце у процесі документування злочинів у сфері державних закупівель відводиться методу економіко-правового аналізу. За результатами його дослідження, близько 70 % злочинів у сфері державних закупівель виявляється і документується за допомогою методу економіко-правового аналізу.

Економіко-правовий аналіз на відміну від звичайного економічного аналізу ставить за мету вивчення особливого виду відхилень і негативних явищ у сфері економіки. Їх особливість полягає в тому, що вони містять у собі ознаки правопорушень у вигляді де-

структивних змін економічних показників, зміст яких визначається конкретними юридичними нормами. Для виявлення таких негативних явищ економічні методики доповнюються юридичними, внаслідок чого відповідний вид аналізу набуває комплексного економіко-правового змісту. На відміну від економічного аналізу, основним завданням економіко-правового аналізу є виявлення правопорушень у сфері господарської діяльності, а також причин і умов, що їх породжують.

Необхідність розробки та використання методик економіко-правового аналізу під час виявлення злочинів у сфері державних закупівель зумовлена тим, що злочинні дії у сфері державних закупівель, як правило, зовні мають вигляд законної діяльності або діяльності здійсненої з незначними порушеннями нормативно-правових актів, а в деяких випадках (враховуючи колізії та прогалини законодавства про здійснення державних закупівель), у разі грамотного оформлення документів конкурсних торгів та угоди на закупівлю, довести їх злочинне походження без використання можливостей оперативно-розшукової діяльності майже не можливо. У зв'язку з цим і виникає необхідність взаємного доповнення економічних і правових методик під час аналітичного дослідження діяльності, пов'язаної зі здійсненням державних закупівель.

Однак слід зазначити, що розробка такого інструментарію повинна мати інтегративну природу, оскільки вона повинна включати в себе синтез окремих знань із судової бухгалтерії та різних галузей економічних наук, а також математики і статистики. Як слушно зазначає Р.С. Сатуєв, цю задачу, можна буде вирішити позитивно за умови безперервного і динамічного процесу підготовки зазначених методичних розробок, як прояв реакції на зміни якісного рівня економічної злочинності, які проявляються у вигляді нових способів і механізмів, вчинення злочинів економічної спрямованості, і ці зміни закономірно виникають в результаті розвитку суспільно-економічних відносин.

Виходячи з вище зазначеного, можна прийти до висновку, що на сьогодні існує необхідність розробки та впровадження методик використання економіко-правового аналізу під час виявлення злочинів у сфері державних закупівель для забезпечення якісного контролю за витратами державних коштів. Наявність таких методик, на нашу думку, позитивно вплине на рівень виявлення злочинів в зазначеній сфері, а також на якість зібраних в процесі виявлення первинних матеріалів, що безперечно вплине на якість та оператив-

вність розслідування таких фактів в рамках кримінального провадження.

УДК: 343.791

**ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА» ЗЛОЧИНІВ**

Деревягін О.О., канд. юрид. наук, с.н.с.
Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Ефективна діяльність підрозділів карного розшуку у сфері протидії злочинам неможлива без знання обставин, які притаманні тому чи іншому злочинному діянню. Ці обставини впливають на організацію і діяльність оперативних підрозділів і особливості побудови організаційно-тактичної моделі протидії злочинам.

Аналіз наукових здобутків правових та інших галузей науки дозволяє визначити полідоктринальну систему характеристик злочинності та злочинів: кримінально-правова (М.І. Бажанов, М.Й. Коржанський), кримінологічна (Г.А. Аванесов, Л.М. Давиденко, М.І. Даньшин, та ін.), криміналістична (Ю.П. Аленін, Р.С. Белкін, В.О. Коновалова, М.В. Салтевський та ін.), психологічна (В.Є. Емінов, М.І. Єнікеев, О.В. Землянська, А.М. Столяренко, Ю.В. Чуфаровський). В останні роки вченими-соціологами запропонована соціологічна характеристика злочинів та злочинців (І.П. Рущенко).

В останнє 20-річчя сформувалася нова галузь науки – юридична психологія, у межах якої розробляється психологічна характеристика злочинної поведінки та особистості злочинця. Вона розкриває загальні закономірності формування свідомості і поведінки людини як суб'єкта злочинної діяльності та визначає закономірності поведінки людей у системі правових відносин (Ю.М. Антонян, М.І. Енікеев, В.Є. Еминов).

На основі фундаментальних досліджень у сфері методики протидії злочинам та вчення про утворення слідів злочину криміналістами розроблено вчення про криміналістичну характеристику злочинів.

У різні часи загальні основи криміналістичної характеристики злочинців розробляли: В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, І.А. Возгрін, І.Ф. Герасімов, О. Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.А. Образцов, М.В. Салтевський, М.О. Селиванов, Л.А. Сергеев, В.Г. Танасе-

вич та інші. За роки незалежності предметом дослідження криміналістична характеристика злочину була в роботах О.П.Бушана, М.В. Костенка, О.І. Тарасенка. Узагальнюючи думки науковців про сутність та зміст криміналістичної характеристики злочинів, можливо визначити основні її ознаки:

- сукупність узагальнених відомостей про ознаки певного виду злочинів;
- встановлення і врахування закономірних зв'язків між цими даними;
- практичне спрямування для використання в розслідуванні конкретних видів злочинів.

Ми згодні з думкою Б.Є. Лук'янчикова та Є.Д. Лук'янчикова, що криміналістична характеристика, як і кримінально-правова та кримінологічна, містить у собі інформацію про злочин у цілому та його складові елементи (об'єкт і об'єктивну сторону), але, на відміну від них, являє собою, по-перше, систему лише криміналістично-значущих відомостей про ознаки злочину, а не будь-яких однакових для всіх видів злочинів, які в межах визначеного виду можуть сприяти його розкриттю. По-друге, відомості про ознаки елементів злочину описуються на якісно-кількісному рівнях, тобто встановлюються кореляційні закономірні взаємозв'язки (дії, знаряддя, сліди і т. ін.) – що з чим пов'язане яким саме чином, що за чим настає, що і за допомогою чого може бути встановлене і т. ін. Ми переконані, що практичне значення таких характеристик полягає в тому, що при розслідуванні конкретного злочину зібрану про нього інформацію зіставляють із системою узагальнених відомостей про злочини даного виду, які розслідувалися раніше (інформаційною моделлю).

Розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності [далі – ОРД] визначив, що криміналістична та інші характеристики не забезпечують виконання завдань ОРД. Водночас у сучасній науці з проблем ОРД виокремлено наукову категорію, яку називають оперативно-розшуковою характеристикою злочинів (далі – ОРХ – Д.В. Гребельський). Деякі вчені визначали її як «оперативно-тактичну характеристику» (далі – ОТХ – Ю.М. Худяков). Так, В.Г. Самойлов під ОТХ розуміє характеристику кримінальної або криміногенної події на даний момент, яка є елементом оперативно-розшукової ситуації. На його думку, цей елемент визначає умови, що сприяють підготовці та вчиненню злочину або маскуванню факту протиправного діяння. На думку І.І. Басецького (ОТХ злочинності) та В.П. Шиенок (ОТХ злочинів), ОТХ – це науково-практичний термін, що визначає

сукупність ефективних організаційно-тактичних рішень. Г.К. Кабанов вважає, що «оперативно-тактична характеристика» складає дані, які характеризують оперативну обстановку у конкретному регіоні, стан боротьби зі злочинами, кримінологічні особливості злочинців, способи вчинення протиправних діянь, засоби маскування факту злочину, місця збуту викраденого, причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів тощо. Свій вкладок у розвиток наукових уявлень про зміст та сутність «оперативно-розшукової характеристики» зробили М.С. Картавенко, Б.П. Смаргоринський, К.М. Тарсуков та ін.

Українська школа ОРД вважає, що вимогам розвитку теорії ОРД найбільш відповідає категорія «оперативно-розшукова характеристика». Фактично мова йде про формування теорії оперативно-розшукової характеристики злочинів, яка є приватною теорією оперативно-розшукової науки. Підґрунтям означеної теорії стали фундаментальні розробки професорів: Б.І. Бараненка, В.Я. Горбачевського, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, Д.Й. Никифорчука, І.П. Козаченка, В.Л. Ортинського, В.Д. Пчолкіна, О.П. Снігерьова та інших.

При цьому слід враховувати, що уявлення про сутність ОРХ змінювалася залежно від етапу розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності та уявлень про зміст її предмету:

- відомості про стан, динаміку та особливості вчинення окремих кримінальних діянь (М.І. Семашко);
- опис протиправних дій, подій, явищ, які пов'язані з ними як криміногенне та кримінальне середовище, злочинна поведінка та ін. (Б.І. Бараненко, Е.О. Дидоренко, К.М. Тарсуков, В.П. Шиєнок);
- узагальнена інформаційна модель злочинної події (Б.П. Смаргоринський);
- сукупність основних ознак різних видів злочинів (Д.Й. Никифорчук);
- сукупність відомостей про стан, динаміку діяльності і структуру організованих злочинних груп корисливо-навальницького спрямування, відомостей, що характеризують суб'єкти вчинення злочинів і об'єкти посягання, які повинні розглядатися з позиції ефективності застосування оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів з метою припинення злочинної діяльності і розкриття вчинених ними злочинів. Вона складається з елементів, які обов'язково необхідно враховувати при проведенні оперативної

розробки ОЗГ корисливо-насилено-спрямування (М.Г. Богуславський);

- система значущих для оперативно-розшукової діяльності ознак та їх взаємозв'язків, що визначають побудову оперативних версій і розслідування злочинів (П.Т. Дорошенко);

- комплекс кримінально-правових, кримінологічних, психологічних та інших (спеціальних) ознак, які розглядаються під кутом зору вирішення оперативно-розшукових задач (М.С. Картавенко, Ю.М. Худяков);

- сукупність відомостей, що належать до кримінально – правової сторони кримінальної події, що перевіряється, а також криміналістичній, кримінологічній та віктимологічній характеристик (І.П. Козаченко, В.Г. Самойлов);

- окрема наукова категорія, яка є інформаційною моделлю злочину і базується на елементах кримінально-правової, кримінологічної, криміналістичної, соціально-психологічної та віктимологічної характеристик злочинної події, а також на спеціальних відомостях про типові дії злочинців щодо маскування злочинів і протидії правоохоронним органам, що сприяє ефективному вирішенню задач розкриття злочинів оперативними підрозділами ОВС (О.А. Гапон);

- науково розроблена система найбільш суттєвих, типових для певної категорії злочинів ознак, рис, властивостей, що відбиваються в об'єктивній реальності та мають значення для найбільш доцільного і вірного застосування заходів та засобів оперативно-розшукової діяльності (І.М. Зубач).

Незважаючи на наведені погляди серед значної групи вчених, які займаються проблемами криміналістики, існує думка про тотожність за змістом оперативно-розшукової характеристики та криміналістичної характеристики конкретного злочину. Відмінність їх полягає в опису даних, що забезпечують ефективність оперативно-розшукових заходів.

Ми вважаємо, що, окрім типізованих дій злочинців щодо підготовки окремих видів злочинів, типових злочинних зв'язків та характерних прийомів протидії правоохоронним органам та здійсненню кримінального судочинства, ОРХ повинна містити узагальнену інформацію про кримінальну активність, пов'язану з конкретними злочинами. Враховуючи це, до змісту ОРХ варто віднести дані про ознаки:

- злочинна діяльність;

– причетність до злочинної діяльності (не карне сприяння, використання злочинних здобутків, участь у проведенні вільного часу злочинців);

– схильність до злочинної діяльності;

– «ділові» контакти зі злочинцями та обізнаність про них;

– пошукові ознаки об'єктів, що становлять оперативний інтерес щодо протидії конкретному виду злочину.

Таким чином, ОРХ можемо розглядати, як дуальну категорію: приватна теорія ОРД; узагальнена інформаційна система про ознаки та закономірності конкретної злочинної діяльності (діяння) і кримінальної активності.

Існує думка, що ОРХ є міксом кримінально-правової, кримінологічної, криміналістичної, соціально-психологічної та віктимологічної характеристик (О.А. Гапон).

Ми дотримуємося думки, що зміст ОРХ не обмежується певним колом відомостей і визначається предметом і об'єктом оперативно-розшукової теорії та її співвідношенням із предметами інших галузей юридичної науки. Важливим для організації і тактики ОРД є дані про територіальні особливості злочинної діяльності та кримінальної активності, ознаки поведінки конкретних категорій злочинців, способи вчинення та маскування злочинів, данні про пошукові ознаки об'єктів запобіжної діяльності, предметів, знарядь та їх схованок тощо. Знання всіх структурних елементів ОРХ дозволить відповідно вибрати організаційно-тактичну модель протидії злочинам, виявити можливі об'єкти посягань, визначити оптимальний організаційно-тактичний алгоритм загальних оперативно-профілактичних заходів та оперативно-розшукових заходів із використанням конфідентів, спрямованих на конкретну особу.

Невідповідність змісту ОРХ та криміналістичної характеристики злочинів визначається ще й тим, що зміст першої забезпечує виконання всього кола оперативно-розшукових завдань, друга забезпечує розслідування злочинів та виявлення їх матеріальних слідів.

Таким чином, можна констатувати, що ОРХ злочинів – це окрема наукова категорія, яка є узагальненою комплексно-системною інформаційною моделлю злочинної діяльності (діяння) та кримінальної активності, що базується на даних про територіальні особливості злочинної діяльності та кримінальної активності, ознаках поведінки конкретних категорій злочинців, способах вчинення та маскування злочинів, про пошукові ознаки об'єктів запо-

біжної діяльності, предметів, знарядь та їх типових схованок, а також на спеціальних відомостях про типові дії злочинців щодо протидії правоохоронним органам, що сприяє ефективному вирішенню задач протидії злочинам.

УДК 343.985:343.85

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИМИ ЗАХОДАМИ

Домніцак Р.В.

Заступник начальника ГУМВС України у Львівській області

В умовах розбудови сучасної правової держави проблеми захисту її громадян від злочинних посягань, а також протидії спробам криміналізації суспільства, нейтралізації негативних соціальних тенденцій набувають першочергового значення. У цьому контексті особливо гострими є питання протидії злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням, профілактичної роботи з населенням. На сьогоднішній день, на жаль доводиться констатувати відсутність серйозних успіхів у справі протидії злочинності, що не може в остаточному підсумку привести до корінного зламу негативних тенденцій і якісній зміні кримінологічної обстановки. Даний стан речей, на наш погляд, є наслідком:

- відставання правової бази від потреб правоохоронної практики;

- недоліків у діяльності правоохоронних і контрольно-наглядових органів, насамперед їхньої роз'єднаності, відтоку професійних кадрів, нерозв'язаності проблем матеріально-технічного і фінансового забезпечення;

- складної криміногенної ситуації в регіонах;

- руйнування системи профілактики злочинів;

- відсутності взаємодії між інститутами державної влади і громадянського суспільства.

- Усі ці фактори зберігають свій вплив, що дає підстави для прогнозування поглиблення негативних тенденцій у сфері охорони правопорядку.

Серед спрямувань профілактичної діяльності, що проводиться-ся правоохоронними органами, виділяють такі основні її види: оперативно-розшукову, кримінально-правову, адміністративно-правову, криміналістичну, кримінологічну профілактику та інші.

Разом із тим у ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначається, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення, припинення і розкриття злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень. У свою чергу, згідно зі ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються для попередження, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісно зникли.

Правове регулювання попереджувально-профілактичної функції оперативно-розшукової діяльності чинним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» недостатньо врегульовано, що необґрунтовано стримує її реалізацію на самих ранніх стадіях підготовки вчинення злочинів. А між тим, за допомогою оперативно-розшукових засобів оперативні підрозділи органів внутрішніх справ спроможні попереджувати вчинення багатьох злочинів вже на стадії виникнення умислу на їх підготовку та вчинення, активно впливати на осіб з девіантною поведінкою.

Оперативно-розшукова профілактика – це нормативно врегульована система комплексних оперативно-розшукових заходів для здійснення індивідуально-профілактичного впливу і контролю щодо осіб, які знаходяться на оперативно-розшукових обліках органів внутрішніх справ, з метою виявлення і своєчасної нейтралізації факторів, що впливають на їх криміногенну активність.

Фахівці визначають основні властивості оперативно-розшукового запобігання, такі як:

- наявність притаманних тільки йому специфічних прийомів і методів впливу на криміногенних осіб та нейтралізації негативних чинників розвитку суспільно-політичної ситуації у державі;
- на відміну від кримінологічного запобігання, що ставить за мету комплексне охоплення усіх сфер і об'єктів свого впливу, оперативно-розшукове запобігання не має такого масового характеру та не тільки в ситуаціях, які мають найбільш загострені миттєві зіткнення з кримінальною дійсністю;
- власне інформаційно-аналітичне забезпечення, що складається з системи оперативно-розшукових і оперативно-

профілактичних обліків, автоматизованих інформаційно-пошукових систем, інтегрованих баз даних, джерелами формування яких є і негласні джерела;

- оперативно-розшукові заходи, спрямовані на об'єкти профілактичного впливу, що здійснюються тільки за умов дотримання законності.

Узагальнюючи думки науковців у галузі ОРД та кримінологів, можна визначити зміст оперативно-розшукового запобігання як триаду:

1. Оперативно-розшукова профілактика злочинів (як загальна, так і індивідуальна) – її сутність полягає в усуненні, нейтралізації причин і умов (об'єктивних і суб'єктивних), обставин та факторів (внутрішніх і зовнішніх) стосовно імовірного злочинця.

2. Оперативно-розшукове попередження злочинів, як друга стадія запобігання, є цілком логічною реалізацією в ОРД вимог законодавця. Її сутність полягає у виявленні осіб, дії яких свідчать про протиправну спрямованість вчинити злочин (злочини) і можуть перерости в злочинні.

3. Оперативно-розшукове припинення злочинів – третя стадія запобігання злочинам із використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності. Вона настає у випадку невіршення завдання запобігання злочинам на перших двох стадіях.

Специфічність оперативно-розшукової профілактики виявляється у тому, що: ведеться оперативно-профілактичне спостереження за особами, які поставлені на профілактичний облік у зв'язку з високим ступенем вірогідності їх злочинної поведінки; забезпечується успіх індивідуальної профілактики завдяки наявності оперативної інформації щодо контингенту осіб, які можуть стати на злочинний шлях, та особливостях кожної особи, яка допустила антигромадську поведінку; фіксується середовище місцевих кримінальних активних мешканців, в якому здійснюються оперативно-розшукові заходи щодо розкриття злочинів; негласно перевіряються причетність до скоєння злочинів особи; які знаходяться під оперативним спостереженням; вивчаються окремі категорії осіб, які становлять оперативний інтерес, їх зв'язки, спосіб життя, поведінка та минуле для отримання підстав до застосування до неї заходів профілактики.

Як висновок, слід наголосити, що правоохоронна практика свідчить – оперативно-розшукове запобігання і припинення злочинів оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у сучас-

них умовах розвитку України можуть бути ефективними лише за умови подальшого удосконалення чинного законодавства, форм і методів оперативно-розшукової діяльності, з урахуванням основоположних і новітніх надбань, досягнень та наукових розробок, як вітчизняних так і закордонних досліджень, що підлягає подальшому науковому вивченню або дослідженню.

УДК 343.3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ БОРЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

Душейко О.М.

Здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності ЛьвДУВС

Зростання обсягу пропонування наркотиків є істотним криміногенним чинником, що загрожує громадській безпеці, у зв'язку з чим правоохоронні органи повинні зосередити зусилля на найбільш загрозливих сегментах наркоринку - наркобізнесі та діяльності організованих дилерів, які стимулюють незаконний обіг наркотиків.

Ефективність правоохоронної діяльності у цій сфері повинна підвищитись насамперед за рахунок піднесення рівня виявлення контрабанди наркотиків, викриття системних зв'язків наркобізнесу, припинення корупційних схем, пов'язаних з наркозлочинністю, для чого необхідно:

розробити комплексні заходи, що здійснюються правоохоронними органами для протидії незаконному обігу наркотиків: запобігання ввезенню наркотиків через державний кордон, перевезенню до цільових точок постачання, їх вирошуванню, виробництву, масовому незаконному розповсюдженню;

посилити оперативний контроль за торгівлею обладнанням, хімічними речовинами, що використовуються у процесі виробництва наркотиків;

впровадити нові технології отримання інформації про факти незаконного обігу наркотиків, зокрема їх продаж через Інтернет, способи контрабандного перевезення, маскування, виробництво і створення нових видів психоактивних речовин та їх комбінацій;

посилити координацію діяльності правоохоронних органів, удосконалити механізми їх взаємодії з підприємствами, закладами

охорони здоров'я і аптеками з метою запобігання витоку наркотиків у незаконний обіг;

запровадити постійне відстеження ситуації на ринку наркотичних лікарських засобів з метою виявлення небезпечних тенденцій, внаслідок яких може бути заподіяно шкоду здоров'ю населення та економічним інтересам держави;

сприяти своєчасному внесенню змін до законодавства України з урахуванням динамічного характеру незаконного розповсюдження наркотиків;

удосконалити каральну політику у сфері боротьби з наркозлочинністю у частині посилення альтернативних позбавленню волі заходів впливу.

Пріоритетами правоохоронної діяльності повинні бути:

концентрація зусиль на виявленні та документуванні протиправної діяльності організованих злочинних угруповань, що становлять найбільшу загрозу суспільству (структури, які контролюють наркотрафіки, незаконне виробництво, збут наркотиків тощо), оскільки кримінальне покарання наркозалежних осіб і дрібних дилерів не впливає істотно на зниження рівня споживання наркотиків серед населення;

оперативне реагування на зміни в тактиці діяльності організованих злочинних угруповань, появу нових психоактивних речовин та їх комбінацій, виявлення осередків їх розповсюдження та контрабандних маршрутів;

удосконалення організації правоохоронної діяльності за рахунок більш ефективної координації дій суб'єктів боротьби з наркозлочинністю, чіткого розподілу сфер відповідальності, оволодіння новими методами виявлення та розслідування злочинів, зокрема з використанням комп'ютерних мереж, розширення контактів з Інтерполом, Європолом та іншими міжнародними правоохоронними структурами;

співробітництво правоохоронних органів з органами місцевого самоврядування та громадськістю, власниками розважальних закладів у проведенні комплексу соціальних, медико-профілактичних заходів на території населених пунктів з досить високою концентрацією незаконного обігу наркотиків;

забезпечення гласності в діяльності правоохоронних органів з метою підвищення рівня поінформованості населення та розширення соціальної бази протидії наркозлочинності;

посилення роботи із забезпечення власної безпеки правоохоронних органів, недопущення втягування співробітників таких органів у наркобізнес, усунення перешкод у боротьбі їх з незаконним обігом наркотиків;

зміцнення кадрового потенціалу підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків шляхом навчання персоналу та підвищення його кваліфікації;

забезпечення розвитку адекватних форм інституційного контролю за діяльністю правоохоронних органів у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків, насамперед з метою дотримання ними законності, прав і свобод людини;

удосконалення правової основи для посилення боротьби з відмиванням грошей, отриманих від злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом наркотиків;

посилення здійснення заходів з протидії незаконному вирощуванню нарковмісних рослин та отриманню з них нових психоактивних речовин;

Одним із пріоритетів діяльності правоохоронних органів повинен бути регулярний перегляд і вдосконалення критеріїв оцінки ефективності їх діяльності. Враховуючи, що кількісний підхід є малопродуктивним, слід тісніше пов'язувати оцінювання з якісним складником досягнутих результатів. Такий підхід повинен покладатися також в основу співвідношення проміжних і підсумкових результатів діяльності, насамперед щодо реального впливу на наркоситуацію в місті, районі, області, державі.

Відповідно існує потреба у внесенні змін до нормативних актів щодо проведення оцінки діяльності правоохоронних органів.

Удосконалення законодавства у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків.

Потребує зміни ідеологія розвитку нормативно-правової бази, яка повинна бути зорієнтована не лише на покарання за скоєне, а і на недопущення рецидиву, розширення альтернативних можливостей лікування наркозалежності та посилення відповідальності осіб, які отримують надприбутки від незаконної торгівлі наркотиками, для чого необхідно:

визначити основні новели в законодавстві, які забезпечуватимуть баланс між заходами боротьби з незаконним пропонуванням наркотиків і зниженням попиту на них. відповідність правозастосовної і судової практики пріоритетам наркополітики;

визначитися з доцільністю депеналізації деяких діянь, пов'язаних з наркотиками, та декриміналізації окремих статей Кримінального кодексу України і внесення відповідних змін до законодавства із збереженням за цими діями статусу правопорушення. При цьому депеналізація не розглядається як самодостатній захід, оскільки проблеми наркоманії не розв'язує. Одночасно з депеналізацією повинна бути посилена профілактична діяльність, підвищена ефективність лікування та реабілітації наркозалежних;

організувати наукове опрацювання проблеми визначення адекватності покарання за незаконну діяльність у сфері обігу наркотиків, тяжкості скоєного;

передбачити розроблення нормативно-правових актів, що регулюють порядок тестування водіїв автотранспортних засобів, затриманих осіб та таких, що перебувають у місцях позбавлення волі, інших категорій осіб, які працюють на об'єктах життєзабезпечення, на наявність в організмі наркотиків; посилити покарання за незаконне розповсюдження наркотиків серед молоді.

Слід також законодавчо визначити систему повноважень і функцій суб'єктів контролю та протидії незаконному обігу наркотиків, яка охоплюватиме усю ієрархічну будову органів влади з чітким розподілом функцій у цій сфері кожної інституції.

З метою збалансування в нормативно-правових актах положень про розміри наркотиків і науково обґрунтованих підходів до проблем їх вживання та збуту слід розробити нові стандарти встановлення малих, великих, особливо великих розмірів наркотиків у напрямі підвищення їх порогової кількості.

УДК 343.12

ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ В ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Дядюшкін О.В.

Заступник начальника ЛВ на ст. Харків-Пасажирський Ленінського РВ ХМУ ГУМВС
України в Харківській області

За останні декілька років щодо структури правоохоронної системи відбулися суттєві зміни, зокрема територіальним підрозділам міліції надано право та обов'язок протидіяти злочинам, що вчиняються на залізничному транспорті. Водночас, відмітимо, що

вивчення світової практики і досвіду протидії злочинності свідчить, що виявлення злочинів та встановлення злочинців неможливе без використання всього арсеналу традиційних та інноваційних методів, засобів та заходів оперативно-розшукової діяльності. Враховуючи вказане особливості злочинів на залізничному транспорті, можемо констатувати, що сьогодні територіальні правоохоронні органи, зокрема підрозділи карного розшуку, вимагають перебудови всієї системи діяльності щодо протидії злочинам, що вчиняються на залізничному транспорті, та насамперед, як однієї із головних її складових – тактики застосування оперативно-розшукових заходів.

Серед фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності окремі аспекти тактики здійснення оперативно-розшукових заходів оперативними підрозділами МВС України вивчалися у працях таких вчених, як: К.В. Антонов, О.Ф. Долженков, А.В. Мовчан, М.А. Погорецький І.В. Сервецький, Б.К. Слободянюк, М.В. Стащак, О.В. Темніков, В.В. Шендрик, С.О. Юдін, О.О. Юхно та ін. Однак, слід відмітити, що жодним вченим не було приділено уваги особливостям тактики здійснення вказаних заходів територіальними підрозділами карного розшуку при протидії злочинам, що вчиняються на залізничному транспорті. Вказане й обумовлює актуальність даної статті.

Визначаючи етимологію походження дефініції «оперативно-розшуковий захід», слід відмітити, що згідно з тлумачним словником, «оперативний» означає зв'язок з військовою операцією, безпосереднім практичним виконанням яких-небудь завдань; здатність правильно і швидко виконувати ті чи інші практичні завдання; бойовий; дійовий; а термін «розшуковий» трактується, як проведення розшуку кого-, чого-небудь; розвідувальний, а «захід» тлумачиться як сукупність дій, засобів для досягнення здійснення чогось. Тобто можна дійти висновку, що з етимологічної точки зору це сукупність дієвих дій, засобів, метою яких є розшуку кого-, чого-небудь.

Водночас, зауважимо, що серед вчених у сфері оперативно-розшукової діяльності існує декілька підходів до визначення оперативно-розшукових заходів. Так, М.В. Стащак запропонував розділити думки вчених щодо досліджуваного поняття на декілька груп, зокрема:

1) до першої групи належать судження науковців (К.В. Антонов, І.В. Сервецький, М.А. Погорецький), які вважають, що оперативно-розшукові заходи – це діяльність уповноважених державою

суб'єктів, що здійснюють її переважно негласно з використанням сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності з метою викриття дій злочинців, своєчасного попередження й розкриття злочинів, розшуку злочинців, безвісно зниклих осіб та встановлення місцезнаходження безвісно відсутніх.

2) до другої групи віднесено вчених (О.Ф. Долженков, Б.К. Слободянюк, В.В. Шендрик, О.О. Юхно та ін.), які визначають оперативно-розшукові заходи, як передбачені законом і нормативно-правовими актами дії працівників оперативних підрозділів, які здійснюються у гласній і негласній формах і спрямовані на виявлення та викриття фактичних даних для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності;

3) до складу третьої групи увійшли вчені (А.В. Мовчан, О.В. Темніков, С.О. Юдін), які висловлюють думку про те, що до оперативно-розшукових заходів відноситься сукупність різноманітних інформаційних, організаційних, тактичних та інших дій, що здійснюються оперативними підрозділами, і які відповідають за своєю метою, завданнями, формою і предметно-діяльнісною спрямованістю правовому змісту відповідної норми оперативно-розшукового права.

На підставі аналізу наведених дефініцій «оперативно-розшуковий захід», М.В. Стащак констатує, що оперативно-розшукові заходи – це система негласних дозволених чинним законодавством дій, які застосовуються оперативними підрозділами з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження.

Однак, враховуючи положення діючого законодавства та аналізуючи наведене, на нашу думку, оперативно-розшукові заходи, що здійснюються з метою протидії злочинам, що вчиняються на залізничному транспорті – це сукупність гласних та негласних дій, які передбачені як права та обов'язки оперативних підрозділів та метою здійснення яких є пошук та фіксація фактичних даних про підготовку та вчинення окремими особами чи групами осіб злочинів у сфері залізничних перевезень.

Взагалі різновиди оперативно-розшукових заходів передбачені положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Проте, відповідно до результатів аналізу емпіричного матеріалу, можна констатувати, що з метою протидії злочинам, що вчиняються на залізничному транспорті працівники карного розшуку найчастіше здійснюють такі види оперативно-розшукових заходів, зокрема:

- негласне зняття інформації з транспортних телекомунаційних мереж відносно осіб, які підозрюються у підготовці або вчиненні злочину;

- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу;
- аудіо та відео контроль за місцем вчинення злочину;
- аудіо або відео контроль за особою.

Разом з цим, враховуючи специфіку злочинів, що вчиняються на залізничному транспорті, слід відмітити, що здійснення вказаних заходів з обмеження тільки залізничною інфраструктурою призводить до того, що існують деякі особливості тактики їх проведення. Так, зокрема здійснення аудіо-, відео- фіксації ускладнюється тим, що територія більшості установ та організацій, що входять до залізничної інфраструктури є об'єктами з обмеженим способом доступу, та, як наслідок, проникнути до вказаних приміщень непомітними є доволі проблематично.

Як висновок слід зазначити, що протидія злочинам, що вчиняються на залізничному транспорті є важливим елементом протидії злочинності в цілому. Однак, враховуючи, з одного боку, наявну специфічність місць вчинення злочинів, об'єктів та суб'єктів злочинної діяльності, а з іншого - відсутність методик та рекомендацій щодо здійснення вказаної діяльності територіальними підрозділами карного розшуку, можна констатувати, що сьогодні виникає нагальна необхідність у розробці вказаного питання науковцями, уваги зі сторони законодавця, а також використання усіх можливостей та засобів оперативно-розшукової діяльності суб'єктами правоохоронної системи.

УДК 343.73

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕТЕРМІНАНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ В АПК УКРАЇНИ

Єфімов В.В.,

канд. юрид. наук, доцент

Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки ДДУВС

У науковій літературі дослідниками дуже часто приділяється увага організаційно-управлінським та правовим обставинам і чинникам, які сприяють вчиненню злочинів у сфері АПК України.

Чинниками організаційно-управлінського характеру, що сприяють вчиненню злочинів в аграрному секторі економіки, є такі:

- неналежний контроль з боку держави і громадських організацій за процесом приватизації землі та об'єктів агропромислового комплексу держави;

- неналежна організація бухгалтерського обліку, обліку та контролю за збереженням і використанням товарно-матеріальних цінностей;

- відсутність належної роз'яснювальної роботи з боку відповідних міністерств та відомств і місцевих органів виконавчої влади щодо купівлі-продажу земельних паїв.

Чинниками правового характеру, що сприяють вчиненню злочинів в аграрному секторі економіки, є такі:

- прийняття окремих нормативних актів, що сприяють тінізації капіталів злочинного походження;

- недосконала податкова політика;

- незначна кількість нормативно-правових актів, прийнятих з приводу введення нового Земельного кодексу України;

- відсутність чіткого правового механізму купівлі-продажу земельних сертифікатів та контролю за цим процесом;

- відсутність чіткого визначення правового режиму земель несільськогосподарського призначення у населених пунктах та за їх межами;

- недосконалість чинних природоресурсних кадастрів і ведення окремого кадастрового обліку майна.

Усі причини та передумови, що впливають на зростання рівня корисливої злочинності в аграрному секторі економіки, можуть бути згрупованими в такі блоки:

1) соціально-економічні; 2) морально-психологічні; 3) соціально-політичні; 4) правові; 5) кадрові; 6) організаційно-управлінські.

Соціально-економічні чинники зумовлені причинами та умовами соціально-політичного характеру, головними з яких є відсутність чіткої аграрної політики та наявні політичні амбіції.

Чинники кадрового характеру обумовлені недостатньою кількістю висококваліфікованих фахівців на сільськогосподарських підприємствах.

До чинників правового характеру відносять: прийняття окремих нормативних актів, які прямо сприяють вуалюванню (тінізації) джерел накопичення капіталів злочинного походження; встановлення надмірно високих податків; відсутність механізму виконання нормативно-правових актів та суперечність між ними; відсутність чіткого правового механізму купівлі-продажу земельних

сертифікатів (права на земельну частку - пай) та контролю за цим процесом з боку Державного комітету України по земельних ресурсах і місцевих органів влади тощо.

Кримінологічні вивчення особи корисливого злочинця у сфері АПК України здійснюються з метою виявлення й оцінки тих її властивостей і рис, що породжують злочинну поведінку, та її профілактики. У цьому вбачають найтіснішу єдність трьох компонентів кримінологічних проблем: особи злочинця, причин і механізму злочинної поведінки, профілактики злочинів.

Досліджуючи думки вчених, що займаються проблемами протидії корисливим злочинам у сфері АПК України та статистичні данні Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України досліджені особи, які притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення економічних злочинів в аграрному секторі економіки, дає можливість виділити характерні соціально-демографічні ознаки осіб цієї категорії.

Найчастіше злочинцями є особи віком від 36 до 50 років - 43,0% (189), у 36,6% (161) випадках їм було від 25 до 35 років; у 20,4% (90) - 51 та більше років.

Більшість злочинців мали вищу освіту - 48,6% (214); середню спеціальну - 30,7% (135); середню загальну - 20,7% (91).

Чоловіки і жінки вчиняють злочини в цій сфері практично однаково часто: жінки - 50,9% (224), чоловіки - 49,1% (216).

Стосовно ролі особи у вчиненні злочину, у 45,3% (212) злочинах особа особисто брала участь у вчиненні злочину; виконувала «технічні» операції кримінального змісту, не маючи уявлення про загальний характер злочинних дій - 25,6% (117); знала про злочинний характер дій, спосіб вчинення злочину та загальний план злочинної операції - 21,1% (89).

Злочини у цій сфері вчиняють переважно керівники сільськогосподарських підприємств - 29,9% (138); керівники підрозділів сільськогосподарських підприємств - 25,6% (124); матеріально відповідальні особи - 17,8% (77); робітники фінансово-бухгалтерської сфери - 15,3% (86); державні службовці - 5,8% (23); працівники - 7,9% (33).

Характеризуючи стаж роботи на останньому місці вчинення злочину, у 45,0% (198) випадках злочинці працювали від трьох до п'яти років; понад п'яти років - 43,1% (190); до трьох років - 11,9% (52). Звертає увагу те, що у 78,6% (346) випадках особи мали абсолютно позитивну характеристику; лише у 12,0% (53) випадках ха-

рактизувалися стійкими антисоціальними установками; у 9,3% (41) - превалюючою негативною поведінкою.

Більшість думок направлено на те, що запобігання злочинності в аграрному секторі економіки має здійснюватись цілеспрямовано, з огляду на сучасні наукові досягнення, мати плановий характер і враховувати прогностичну інформацію. Організаційно-профілактичні заходи протидії злочинності в аграрному секторі економіки повинні припускати всебічне вивчення й облік економічних, демографічних, культурних, географічних, національних і кримінологічних особливостей регіону, можливостей органів влади, правоохоронних органів, громадських організацій і фермерських господарств.

Існує думка про необхідність створення на урядовому рівні Координаційну раду з питань запобігання та протидії злочинам в аграрному секторі економіки, до складу якої включити представників: МВС України (Департаменту протидії злочинам в економічній сфері, дільничних інспекторів міліції, відділів карного розшуку, Державтоінспекції, підрозділів патрульної служби, слідчих відділів, Державної служби охорони), Генеральної прокуратури України, Державної податкової адміністрації України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, облміськдержадміністрації, сільських (селищних) рад.

Спеціально-кримінологічне запобігання корисливим злочинам відмінне від загальносоціального запобігання саме з огляду на спеціальне призначення для усунення конкретних кримінологічних факторів.

На думку більшості дослідників, для успішної реалізації спеціально-попереджувальних заходів з метою посилення боротьби з корисливою та іншою злочинністю в аграрному секторі економіки разом з удосконаленням правового регулювання варто передбачити необхідні заходи для ресурсного та інформаційного забезпечення зазначеної системи заходів (кадри, технічні засоби, організаційні умови), тобто вироблення механізму, покликаного реалізовувати норми закону.

Однією з умов ефективної організації запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки є визначення і глибоке вивчення об'єкта запобігання. Стосовно розробки заходів індивідуального запобігання існує проблема, пов'язана з недостатньою кількістю емпіричних досліджень, які дають матеріал для узагальнення характеристик особи злочинця. Це необхідно для конкретизації індивідуа-

льного запобігання, для визначення переліку осіб, які повинні перебувати на профілактичному обліку. При встановленні такого переліку потрібно мати на увазі: вік (вікові групи) осіб, які вчиняють корисливі злочини; їх минулу та сьогоденну поведінку (наявність судимості, вид занять, зайнятість і характер зайнятості у вільний від роботи час); відносини в родині й у колективі тощо.

УДК 342.951:343.359.3

**ДО ПРОБЛЕМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ
ПЕРСОНАЛУ МИТНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ**

Єфімова І.В.

Провідний фахівець деканату юридичного факультету
університету митної справи та фінансів

Ч. 3. Ст. 7 Митного кодексу України визначає засади державної митної справи, зокрема, правовий статус органів доходів і зборів, митна територія та митний кордон України, процедури митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, митні режими та умови їх застосування, заборони та/або обмеження щодо ввезення в Україну, вивезення з України та переміщення через територію України транзитом окремих видів товарів, умови та порядок справляння митних платежів, митні пільги, визначаються зазначеним вище кодексом та іншими законами України.

Законодавчі та підзаконні акти, які визначають правовий статус як державних службовців митних органів в цілому, так і їх посадових осіб зокрема регулюють найважливіші питання службової діяльності цієї категорії працівників: права і обов'язки; призначення на посаду, обмеження пов'язані із службою; присвоєння рангів; переміщення по службі; відрядження; звільнення зі служби; соціально-правовий захист; особливості юридичної відповідальності тощо.

Законодавче визначення правового статусу державних службовців викликає пошук суспільний інтерес насамперед через надання цій категорії працівників ряду переваг матеріального характеру (доплати за вислугу років, за ранги, підвищений рівень соціально-побутового та пенсійного забезпечення тощо). Однак ці переваги, які відображаються в певних гарантіях є складовою їх правового статусу, що насамперед пов'язано з підвищеними вимо-

гами і відповідальністю за належне виконання ними службових повноважень, необхідністю дотримання встановлених обмежень. Правовий статус посадових осіб митних органів складається з правового та організаційного аспектів. Правовий аспект статусу характеризується сукупністю прав, обов'язків, обмежень, гарантій та відповідальності. Організаційний аспект - визначається місцем митного органу як в структурі державного апарату, так і в системі митних органів, посадою, яку він обіймає в цьому органі.

Правовий статус посадових осіб митних органів передбачає: по-перше, наявність владних повноважень як внутрішньо-організаційного (керівники, заступник керівників), так і зовнішнього характеру (керівники, заступник керівників, представники адміністративної влади); по-друге, можливість виступати в межах своєї компетенції від імені держави під час реалізації митної політики, безпосередню причетність по роду роботи до підготовки та прийняття державно-управлінських рішень в сфері митної справи; по-третє, наявність встановлених обмежень як під час вступу на державну службу, так і під час її проходження; по-четверте, наявність гарантій соціально-правового захисту; по-п'яте, підвищену відповідальність як за власні дії, так і за діяльність (бездіяльність) підлеглих їм працівників.

Правовий статус посадових осіб митних органів залежить від умов, в яких проходить державна служба. Тому особливості їх правового статусу можуть визначатися суспільно-політичною (державно-правовою) ситуацією, що виникає об'єктивно, наприклад введення режиму надзвичайного стану, мобілізація, інших встановлених законами адміністративно-правових режимів. В цих випадках зміст статусу посадової особи може змінюватися, вони отримують додаткові повноваження, для них можуть встановлюватися особливі умови проходження служби і юридичної відповідальності тощо. Деякі службовці митних органів можуть отримати статус посадової особи у зв'язку з виконанням деяких делегованих повноважень.

Дискусійним в науковій літературі є виділення окремих елементів правового статусу державних службовців та посадових осіб.

Вважається, що основу правового статусу посадових осіб органів митної служби складають: обов'язки, права, обмеження, гарантії та відповідальність, які будуть дослідженні нами у розділі другого дисертації. Сукупність елементів правового статусу посадових осіб митних органів передбачає визначення у законодавстві, яким

чином вони мають діяти, які завдання вирішувати та яка відповідальність настає за неналежне виконання чи невиконання покладених на них обов'язків.

Отже, вважаємо доцільним правовий статус посадових осіб органів митної служби визначити як передбачену в нормативно-правових актах систему обов'язків, прав, обмежень, гарантій та відповідальності особливої категорії службовців на яких законодавчими актами покладено здійснення митної справи.

У науковій літературі в більшості вважає доцільним, що в правовому статусі посадових осіб митних органів необхідно виділити дві групи елементів: 1) елементи, які закріплені в статусі відповідної посади (посадові права та обов'язки, відповідальність тощо); 2) елементи, які не закріплені в статусі посади (наприклад, загальні права та обов'язки, обмеження і заборони, відповідальність, які стосуються як всіх державних службовців, так і усіх службовців митних органів). Так, перша група елементів пов'язана безпосередньо з посадою, яку займає посадова особа митного органу. Ці елементи встановлюються під час передбачення конкретної посади в штатному розкладі того чи іншого органу митної служби. Відповідно вони набувають свого нормативного закріплення в посадових інструкціях, штатних розписах тощо, а елементами правового статусу конкретної посадової особи вони стають при заміщенні нею відповідної посади.

Друга група елементів носить забезпечувальний характер, тобто спрямована на створення умов для сумлінного, відповідального, неупередженого та якісного виконання службовцями завдань в сфері митної справи. Елементи цієї групи, як правило, знаходять своє закріплення в чинному законодавстві.

Таким чином *особливість правового статусу* посадових осіб митних органів характеризується тим, що:

1) він виникає у зв'язку із заміщенням державної посади, яка є базою для визначення його елементів; 2) вони виконують свою діяльність від імені держави та за її дорученням; 3) їх діяльність підпорядкована виконанню завдань, покладених на відповідний підрозділ чи службу, і носить офіційний характер; 4) приймають присягу або урочисте зобов'язання посадових осіб митної служби України; 5) їм присвоюються спеціальні звання; 6) їхні права та обов'язки встановлюються у межах компетенції митних органів, в яких вони перебувають на державній службі, характеризуються єдністю, так як права одночасно є обов'язками, адже вони викорис-

товуються в інтересах служби, а обов'язки - правами, бо інакше обов'язки неможливо буде здійснити; 7) законні вимоги посадових осіб митних органів повинні виконуватися всіма, кому вони адресовані, про що прямо вказано в законодавчих актах; 8) повинні дотримуватись встановлених обмежень з метою ефективності службової діяльності; 9) на них поширюється дія Дисциплінарного статуту та Положення про порядок і умови проходження служби в митних органах України; 10) для них передбачені певні соціальні та матеріально-побутові гарантії; 11) несуть підвищену юридичну відповідальність як за власні дії, так і за дії (бездіяльність) підлеглих їм осіб.

Підсумовуючи зазначені вище положення підкреслимо, що актуальним сьогодні є підвищення правового статусу посадових осіб митних органів, що надасть змогу досягти таких соціальне значимих результатів: підвищити професіоналізм, і як слід продуктивність їх службової діяльності; зменшити рівень правопорушень в діяльності посадових осіб, зокрема тих, які вважаються корупційними; підвищити авторитет митної служби в очах населення. У більшості досліджених наукових робіт зазначається, що для досягнення цього допоможуть такі заходи: впорядкування класифікації посад державних службовців митних органів, насамперед виходячи з обсягу їх повноважень, складності роботи, відповідальності; вдосконалення системи проходження державної служби в митних органах, яка має передбачати вступ на державну службу та кар'єрний ріст державного службовця відповідно до рівня його професійності, інших особистих ділових, морально-етичних якостей, практичних навичок, необхідних для роботи на певній посаді; підвищення значення кадрових резервів, ролі конкурсів на заміщення вакантних посад, атестації та іншого оцінювання роботи посадових осіб митних органів; підвищення дієвості системи безперервного професійного навчання службовців митних органів; запровадження нових ефективних програм матеріального заохочення, які б надавали посадовим особам митних органів можливість підтримувати гідний рівень життя; створення належних та безпечних умов праці, усунення шкідливих, небезпечних факторів, що впливають на посадових осіб митної служби; забезпечення, спільно з профспілковими організаціями, соціальних гарантій працівникам митної служби; проведення систематичної ротації працівників митних органів за фаховим напрямком; запровадження системи пільгового кредитування, санаторно-курортного забезпечення; вирішення житлових

проблем, зокрема шляхом створення відомчого житлового фонду; підвищення відповідальності посадових осіб митних органів за додержання законодавства, кваліфіковане та своєчасне виконання посадових обов'язків, ефективне використання фінансових та інших ресурсів держави; удосконалення механізму запобігання проявам корупції і зловживанням на державній службі.

УДК 343.73

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ, ЯКА ПІДОЗРЮЄТЬСЯ У ВЧИНЕНІ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ВБИВСТВА

Заворіна О.П.

Ад'юнкт докторантури та ад'юнктури ХНУВС

Допит є одним з найбільш поширених способів одержання доказів. Водночас, його проведення вимагає від слідчого високого професійного рівня, знання психології людини та ретельної підготовки. Так, перед проведенням допиту слідчий повинен глибоко і всебічно вивчити матеріали кримінального провадження, ознайомитись з наявними у справі даними про особу допитуваного, після чого скласти план допиту, з'ясувати коло осіб, які повинні бути присутні під час допиту неповнолітньої особи, визначити час і місце його проведення, тобто створити відповідні умови для здійснення даної слідчої дії.

Підготовка до проведення допиту неповнолітнього, який підозрюється у вчиненні тяжких тілесних ушкоджень чи вбивства має свої особливості.

Так, відповідно ст.484 КПК України досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх є обов'язковим та здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування. Ця норма є нововведенням у чинному кримінально-процесуальному законодавстві, вона обумовлена міжнародними стандартами щодо кваліфікаційних вимог до осіб, які проводять розслідування в провадженнях стосовно неповнолітніх, тобто відповідна особа повинна мати досвід проведення розслідувань кримінальних проваджень та, бажано, мати педагогічну освіту чи досвід у виховній або викладацькій роботі.

Після того, як буде встановлено, що саме неповнолітня особа вчинила вбивство чи тяжкі тілесні ушкодження, відповідно до

ст.489 КПК України, неповнолітній підозрюваний повідомляється або викликається слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом через його батьків або інших законних представників. Інший порядок виклику допускається лише в разі, якщо це обумовлюється обставинами, встановленими під час кримінального провадження. Наприклад, у разі поміщення неповнолітнього до приймальника-розподільника для неповнолітніх виклик здійснюється через адміністрацію цієї установи.

Допитуючи неповнолітнього підозрюваного, слід керуватися нормами тривалості допиту малолітньої або неповнолітньої особи, встановленими ч.2 ст.226 КПУ України: без перерви – до однієї години, а в цілому – до двох годин на день.

Вивчаючи досвід проведення допиту неповнолітніх учасників кримінального процесу у таких країнах, де пріоритетними завданнями є охорона прав та законних інтересів неповнолітніх, а саме: Норвегії, Швеції та Англії, нами була відмічена суттєва різниця у тактиці проведення допиту. Так, у той час, як в Україні слідчий повинен допитувати неповнолітнього підозрюваного в присутності вищезазначених осіб, які знаходяться в одному приміщенні, в Норвегії інші учасники допиту не присутні в приміщенні, де знаходиться дитина, вони (батьки, законні представники, захисник тощо) спостерігають за бесідою через скло та не мають можливості будь-яким чином впливати на покази підозрюваного. Зазвичай, неповнолітніх повинні допитувати особи, однієї з ними статі. Разом з тим, зазначається, що діти більш охоче спілкуються з жінками. Якщо контакт з неповнолітнім не вдалось встановити, співробітнику поліції, необхідно вийти з кімнати для допитів, дати можливість дитині відволіктися. В крайньому випадку, необхідно у неповнолітнього з'ясувати, чи не має бажання, щоб допит проводила інша особа.

Крім того, відповідно до ст.226 КПК України, допит не може продовжуватись без перерви понад одну годину, а загальний час допиту не повинен тривати понад дві години на день.

Ми згодні з думкою Н.В. Павлюк, яка на підставі аналізу юридичної літератури щодо тривалості проведення допиту неповнолітніх осіб, виклала наступні рекомендації: «у більшості випадків продуктивно надавати покази неповнолітні молодшої вікової групи можуть від 15 до 20 хвилин, зокрема, це стосується допитуваних 3-5 років; 5-7-річні неповнолітні – близько 20-25 хвилин; 7-10 -річні – від 25 до 35 хвилин». Якщо особа, яка проводить допит, за цей час не встигає з'ясувати питання, що його цікавлять, бажано зробити

перерву. Але потрібно враховувати, що після двох періодів допиту продуктивність інтелектуальної діяльності неповнолітніх знижується. Зазначимо, що Закон не встановлює тривалості перерви. Слідчий повинен визначити її за своїм внутрішнім переконанням. У будь-якому випадку, слід враховувати вік дитини, психічне здоров'я, психологічні особливості, здатність швидко втомлюватись, вміння зосереджувати увагу тощо.

Допит неповнолітнього підозрюваного визначається особливостями психології підліткового віку. Після вчинення злочину підліток емоційно збуджений, його пригнічує незвичність обстановки, страх перед батьками, викриттям його вчинку та покаранням. Обстановка і порядок допиту мають спонукати неповнолітнього до усвідомлення серйозності зустрічі зі слідчим. Доброзичливий тон допиту неповнолітнього підозрюваного не виключає контролю за його поведінкою, а за необхідності — внесення зауважень та попереджень у разі легковажної поведінки останнього. Перед початком допиту необхідно зняти напруженість, заспокоїти неповнолітнього та вжити заходів до встановлення психологічного контакту з ним.

Перший допит неповнолітнього дуже важливий, оскільки часто є основним та вирішальним. Під час цього допиту необхідно отримати об'єктивні та повні показання.

Неповнолітньому підозрюваному необхідно детальніше, ніж дорослому і в доступній формі роз'яснити, у вчиненні якого злочину він підозрюється. Це необхідно зробити лише після з'ясування біографічних даних, умов життя і виховання та встановлення психологічного контакту з ним.

При допиті вищезгаданих неповнолітніх слід використовувати такі тактичні прийоми, як деталізація показань та зіставлення їх з матеріалами першочергових слідчих дій, супроводження допиту перевіркою та уточнення показань на місці вчинення злочину, роз'яснення підлітку справжнього змісту і сенсу почуття дружби і товариства, які не мають нічого спільного з круговою порукою.

Важливе значення для успішного допиту неповнолітнього підозрюваного має демонстрація слідчим своєї обізнаності з обставинами вчиненого злочину. При цьому слідчий не повинен удаватись до брехні, тримати себе впевнено, питання ставити логічно, послідовно.

Психологічний вплив на позитивні якості неповнолітнього для його спонукання до каяття — це ще один із важливих тактичних прийомів при проведенні допиту неповнолітнього підозрюваного. Неповнолітньому необхідно роз'яснити тяжкість учиненого злочину, значення і правові наслідки щирого каяття та активного сприяння розкриттю злочину.

Як свідчить слідча практика, неповнолітній правопорушник заздалегідь не готує докази свого алібі, тому детальний допит про місце і час його перебування у момент учинення злочину, його заняття в цей період і попередні дні, зіставлення їх з іншими матеріалами справи викривають його у даванні неправдивих показань.

Завдання слідчого — допомогти неповнолітньому ставленням запитань логічно зв'язано викласти свої показання. Якщо неповнолітній визнає себе винним і дає правдиві показання, то основна увага приділяється деталізації цих показань.

Якщо ж неповнолітній обвинувачений не визнає себе винним, слідчий заздалегідь розробляє тактику його допиту. При цьому, крім тактичних прийомів, які використовуються під час допиту неповнолітнього підозрюваного, слідчий може використати такі:

- розкрити суспільну небезпеку злочину, ставлення до злочину громадськості, збитки, заподіяні підлітком рідним, близьким, як вплинув учинений ним злочин на моральну атмосферу в родині, що очікує його в майбутньому, якщо він не змінить своєї поведінки;

- доцільно використати зібрані під час розслідування докази;

- необхідно пред'явити докази неповнолітньому обвинуваченому, які безпосередньо викривають його у вчиненні злочину;

- викрити неповнолітнього обвинуваченого в наданні неправдивих показань щодо другорядних питань з метою продемонструвати йому обізнаність слідчого в обставинах учинення злочину. Зрозумівши неспроможність своїх доводів, підліток буде давати показання і щодо важливіших питань;

- скористатися психологічним ефектом раптовості з урахуванням психіки підлітка.

Так, відповідно кримінально-процесуального законодавства, допит неповнолітнього проводиться слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря та обов'язково з участю захисника (стаття 490 КПК України). При допиті неповнолітнього підозрюваного в присутності педагога бажано, щоб він був з іншої школи, в зв'язку з тим, що часто між педагогом, де вчиться дитина, іс-

нують конфлікти. Тому, при зустріч з таким педагогом неповнолітній може «закритися» на допиті. Психолог повинен бути фахівцем в галузі дитячої та юнацької психології, він має допомогти неповнолітньому перебороти збуджений стан та незвичність ситуації.

Лікар може бути запрошений до участі в слідчій дії відносно неповнолітніх, які визнані розумово відсталими, з метою використання його спеціальних знань в галузі психології неповнолітніх.

Бажано, перед допитом неповнолітнього, який підозрюється в скоєні вбивства чи спричиненні тяжких тілесних ушкоджень, обговорити з педагогом, лікарем, законним представником, тактику проведення слідчої дії, зокрема, які запитання і в якій формі, послідовності їх ставити.

Батьки та інші законні представники, як правило, мають авторитет та довіру неповнолітнього, можуть сприяти встановленню контакту з дитиною, отриманню правдивих показань, а також захисту його прав і законних інтересів.

Треба мати на увазі, що кримінально-процесуальний закон чітко не регламентує права і обов'язки педагога та психолога, тому вони виступають, у зазначеному випадку, які спеціалісти.

Однак, в практичній діяльності правоохоронних органів існують випадки, коли інтереси неповнолітнього підозрюваного можуть не співпадати з інтересами його законного представника. Сутність можливих протиріч не обов'язково в обставинах конкретної справи, а у двоякому становищі законного представника, тому що фактично він захищає не тільки інтереси неповнолітнього, але і свої особисті. На нашу думку, слідчий, вирішуючи питання про залучення того чи іншого законного представника повинен враховувати, по-перше, почуття, які відчуває неповнолітній до конкретної особи, по-друге, можливість їх негативного впливу на неповнолітнього підозрюваного в процесі допиту. Так, якщо виникли підстави вважати, що такі обставини існують, або інтереси законного представника суперечать інтересам неповнолітнього підозрюваного, якого вони представляють, за рішенням слідчого чи прокурора такий законний представник замінюється іншим.

На підставі викладеного, можна розділити допит неповнолітнього. на декілька основних етапів:

Підготовчий. Збирається попередня інформація про неповнолітнього, з'ясовується коло його інтересів та всі необхідні дані для встановлення контакту з неповнолітнім.

Встановлення контакту. Метою етапу є мотивація неповнолітнього на розмову. При цьому йому роз'яснюються умови в яких буде протікати допит, дітей інформують про необхідність сповіщати співробітника поліції про свої бажання (спрагу або інші природні потреби). Перші питання повинні торкатися школи, друзів, а потім плавно переходити до теми допиту.

Вільна розповідь. На даному етапі неповнолітній вільно розповідає відомості про злочин, що стався. Тривалість розповіді не повинна перевищувати 7-15 хвилин. Співробітник поліції на даному етапі не повинен керувати ходом розповіді, задавати питання, що містять відповідь. Спонтанні покази дітей являються, як правило, найправдивішими. Для опису події, в розпорядження дитини надають макети, спеціально виготовлені ляльки, тощо.

Перевірка. На даному етапі необхідно отримати найбільш повну інформацію про скоєний злочин. Співробітник правоохоронних органів уточнює деталі, подробиці події, які потім можна перевірити слідчим шляхом.

Кінцевий етап. Після завершення вільної розповіді неповнолітнього співробітник поліції коротко переповідає неповнолітньому зміст показів, періодично задаючи уточнюючі питання про правильність їх викладення. За необхідності, вносяться виправлення.

Якщо під час допиту у неповнолітнього виникне бажання перервати допит під враженням від спогадів, то йому надається можливість помовчати, а вже потім пропонують продовжити, починаючи з першої фрази.

Так, в більшості правоохоронних підрозділів необхідно обладнати, так звані «зелені кімнати», призначені для допиту неповнолітніх, де повинні знаходитись зручні для дітей меблі, іграшки, скло поза візуального спостереження, спеціальна відео- та аудіо записуюча техніка, яка дозволяє вести відеозапис і надалі використовувати його для слідства, без проведення повторного допиту.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що процедура допиту неповнолітніх підозрюваних потребує доопрацювання, адже вона повинна проводитися більш гуманно, відповідно до міжнародних стандартів.

**ЩОДО НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ,
БОЄПРИПАСІВ ТА ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН**

Загарія О.Д.

Ад'юнкт докторантури та ад'юнктури ЛьвДУВС

Актуальність теми полягає в тому, щоб на основі аналізу практичної роботи суб'єктів оперативно-розшукової діяльності надати сучасну оперативно-розшукову характеристику незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин, визначити сучасні фактори та систему закономірностей, що впливають на ефективність протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин, визначити напрями вдосконалення організації й тактики профілактики, попередження, виявлення та припинення незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин оперативними підрозділами органів внутрішніх справ.

Здійснивши аналіз статистичних відомостей баз даних департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, щодо протидії злочинів вчинених у сфері проти дії злочинів вчинених незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових пристроїв та надання об'єктивної оцінки роботі ОВС встановлено, що підрозділами МВС внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань та перебувають у кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення передбаченого ст.ст. 263, 263-1 КК України, 12 106 (дванадцять тисяч сто шість) матеріалів кримінального провадження, також встановлено, що лише за січень-вересень 2015 року підрозділами ОВС зареєстровано та внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань 9858 (дев'ять тисяч вісімсот п'ятдесят вісім), в результаті яких 4 258 осіб було оголошено підозру у вчиненні кримінального правопорушення у вище зазначені сфері.

Незважаючи на оперативно-розшукові заходи та операції, які проводять підрозділи ОВС, щодо виявлення та вилучення незаконної зброї, боєприпасів та вибухових речовин, які перебувають у населення, особливо у тих які схильні до різних антигромадських дій, все одно знаходиться велика кількість зброї. Останнім часом, значно почастишали випадки розкрадань вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин, в тому числі із складів військових частин, інших аналогічних об'єктів. Зокрема випадок, який стався 18-19.02.2014 у м. Львові, підчас якого невстановлені особи в кількості близько 2000 осіб вчинили масові заворушення, що супрово-

джувались погромами, підпалами, знищенням майна, захоплення адміністративних будівель ГУ МВС України у Львівській області, прокуратури Львівської області, СБУ у Львівській області, ЛМУ ГУМВС України у Львівській області, а також підрозділів РВ ЛМУ ГУМВС України у Львівській області і крадіжок зброї та боєприпасів. Під час вищевказаних подій із підрозділів ОВС м. Львова загалом викрадено:

1. пістолети системи «макарова»: 527 шт; пістолети системи «марголіна» 7 шт; пістолети «Форт» 3 шт.;
2. автоматичну зброю системи «калашникова»: АКС -74у 10 шт.; АКС -74 9 шт.; СПШ 4 шт.; карабін «ТОЗ-12» 1шт.

Дослідження спеціальної літератури та кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом зброї, дозволило виділити джерела незаконного обігу зброї на сьогоднішній день:

1. Східний регіон України, а саме: з місць проведення анти-терористичної операції (АТО);
2. Контрабанда;
3. Кустарне виготовлення;
4. Розкрадання;
5. Розкопки зброї в місцях колишніх боїв.

Зменшилась кількість вилученої зброї, що виготовлена кустарним шляхом. Це зумовлено тим, що наплив зброї з зони проведення «АТО» фактично виключив потребу виготовляти зброю самостійно. Однак при цьому збільшилась кількість випадків викрадення зброї з місць її зберігання.

Очевидним стає те, що злочини вчиненні у сфері незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин в Україні за сучасних умов, вчиняються особами, які отримають в наслідок своєї діяльності надприбутки, у зв'язку з чим свою діяльність ретельно приховують та конспірують зі своїми зв'язками спілкуються зашифровано, за місцем проживання бувають рідко, частково ознайомлені з методами оперативної роботи міліції, оскільки постійно підтримують тісні стосунки з раніше судимими особами, схильними до вчинення аналогічних злочинів.

На нашу думку, з метою ефективної протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин необхідно запровадити зміни щодо документування злочину, як в комплексі та і в цілому.

З цією метою реалізувати низку організаційних та оперативно-розшукових заходів, а саме:

1. Застосувати заходи загальної та індивідуальної профілак-

тики злочину, що охоплює: вплив на підозрювану особу з метою її відмови від втілення замислу; створення умов, які ускладнюють підготовку та реалізацію злочинного замислу; застосування засобів громадського або адміністративного впливу за правопорушення щодо незаконного обігу зброї; демонстрація дій, що створюють переконаність особи в незворотності викриття та покарання, а також в поінформованості органів внутрішніх справ про її поведінку та замисли.

2. Здійснення аналізу наявної оперативної й іншої інформації про осіб, стосовно яких є достовірні дані про їх причетність до підготовки або вчинення терористичних актів, бандитизму та інших тяжких і особливо тяжких злочинів із застосуванням вогнепальної зброї чи вибухівки.

3. Вивчити кримінальні провадження за нерозкритими злочинами цієї категорії, розробити додаткові слідчі дії та оперативно-розшукові заходи щодо встановлення осіб, які їх учинили.

4. Враховуючи те що злочини у сфері незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин, вчиняються матеріально забезпеченими особами із широким колом корупційних зв'язків, необхідно розробити програму протидії злочинам вчинених у сфері незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин на базі оперативно-профілактичної цільової операції «Зброя та вибухівка», в якій буде передбачене фінансування гласного та негласного апарату ОВС з виділенням коштів на проведення контрольних закупок «незаконної зброї, боєприпасів та вибухових речовин», з метою виявлення осіб які вчиняють кримінальні правопорушення у вище зазначеній сфері.

УДК 343.14:351.745.7:343.974

**ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОКУМЕНТУВАННЯМ
ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ
СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ**

Коник М.Ю.
Старший прокурор прокуратури
Бабушкінського району м. Дніпропетровська

Одним з головних засобів забезпечення законності діяльності оперативних підрозділів під час провадження в оперативно-розшуковій справі, заведеної з метою викриття злочинів одержан-

ня неправомірної вигоди службовою особою є прокурорський нагляд.

Проведений нами аналіз засвідчує, що при проведенні тематичних перевірок документування оперативними підрозділами одержання неправомірної вигоди службовою особою уповноваженим прокурорам потрібно враховувати типові порушення законності, що мають місце під час такої діяльності. Вказані порушення потрібно диференціювати на ті, що трапляються: при заведенні, продовженні строків та при закритті ОРС, а також при проведенні оперативно-розшукових заходів. Причини цих порушень можуть мати як суб'єктивний та об'єктивний характер. Перші пов'язані з невиконанням оперативними працівниками вимог законів та підзаконних нормативно-правових актів (вони мають невідкладно усуватися шляхом здійснення актів прокурорського реагування). Другі – з вадами законодавчої регламентації механізму провадження в ОРС (усуваються лише через вдосконалення правового регулювання).

Багато порушень законності, що мають суб'єктивне походження допускається оперативними підрозділами безпосередньо під час проведення оперативно-розшукових заходів у оперативно-розшукових справах щодо одержання неправомірної вигоди службовою особою. Зокрема вивчення ОРС цієї тематики дозволяють постійно виявляти прокурорам наступні порушення, що мають місце при здійсненні оперативно-розшукових заходів, у тому числі тих, що тимчасово обмежують конституційні права громадян: проведення заходів не передбачених законодавством (21,5 %); проведення ОРЗ з порушенням встановленого порядку (83,5 %); не відповідність ОРЗ цілям і завданням ОРД визначеним законом (36,5 %), ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрози інтересам суспільства і держави (44 %); проведення ОРЗ без дозволу слідчого судді та погодження прокурора, як того вимагає закон (11,5 %); не виконання вказівок прокурора про проведення ОРЗ (31 %); не дотримання встановлених законом строків проведення ОРЗ (49 %); не своєчасність направлення зібраних матеріалів до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування (27,5 %), або не повідомлення відповідному органу досудового розслідування та прокуророві про виявлення ознак злочину під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають, та неможливість направлення таких матеріалів до закінчення відповідних заходів у зв'язку з тим, що їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження;

порушення прав і свобод особи при проведенні відповідних заходів (30,5%); невинуватеність окремих обмежень прав і свобод людини при проведенні оперативно-розшукових заходів виключно з підстав та у порядку, передбачених законом (19,5 %); не своєчасність повідомлення прокурора про здійснення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора (24 %); не відповідність вимогам закону стану відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю (33,5 %).

Оцінюючи законність заведення ОРС щодо одержання неправомірної вигоди службовою, особою прокурор, керуючись нормами ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» має встановити факт «наявності достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів». Проте потрібно зауважити, що законодавець не визначив критеріїв за якими таку інформацію потрібно вважати достатньою, а також не висунув будь-яких вимог до її змісту. Поряд з цим, до джерел означеної інформації віднесено повідомлення посадових осіб та матеріали правоохоронних органів. Усе це дає можливість зловживань при заведенні ОРС щодо одержання неправомірної вигоди службовою особою. Практика вивчення ОРС даної категорії свідчить, що досить часто їх заводять лише на підставі рапорту про надання дозволу на заведення справи, в якому зазначається про отримання інформації про вчинення злочину. Потім в постановках про заведення ОРС зазначають, що її заведено на підставі матеріалів перевірки зазначеного рапорту.

Викладене зумовлює необхідність встановлення критеріїв достатності інформації необхідної для заведення ОРС та вимоги до її джерел – на рівні закону. Спираючись такі законодавчі положення прокурор має приймати рішення про законність заведення ОРС щодо одержання неправомірної вигоди службовою особою або скасовувати постанови про їх заведення.

Крім того, законодавець недостатньо чітко виписав процесуальний порядок проведення ОРЗ для яких необхідний дозвіл слідчого судді. Адже посилання у ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» на норми КПК (заходи проводяться з урахуванням особливостей Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») надає змогу розробникам підзаконних нормативних актів для власних інтерпретацій. Ця сама норма передбачає, що оперативно-розшукові заходи, які не потребують дозволу слідчого судді

або рішення прокурора, проводяться з дозволу керівника оперативного підрозділу або його заступника, при цьому про таке рішення повідомляється прокурор. При цьому не визначено не лише термін повідомлення прокурора, а й перелік оперативно-розшукових заходів, про здійснення яких він має бути повідомлений.

Отже для ефективного забезпечення законності документування оперативними підрозділами одержання неправомірної вигоди службовою особою засобами прокурорського нагляду необхідно внести змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», які конкретизують підстави для проведення ОРД та процесуальний порядок проведення оперативно-розшукових заходів.

УДК 343.1 : 65.012.8

ЗДІЙСНЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Купар Д.Ю.

Здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

На території України з 2014 року діє особливий період, який згідно з законом настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Реалізація на практиці положень «особливого періоду» призвела до докорінної перебудови національної економіки та появи нового інституту контролю органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також контролю за дотриманням громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

За час дії особливого періоду в Україні значно збільшилася кількість злочинів, особливо на території проведення антитерористичної операції. Це призвело до суттєвого ускладнення для правоохоронних органів виконання головного завдання кримінального провадження, викладеного у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України – захисту особи, суспільства та держави від

кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Зважаючи на викладені обставини, законодавець почав створювати умови для нормального функціонування правоохоронної системи в особливий період. Так, 12 серпня 2014 року КПК України було доповнено новим розділом IX¹, яким закріплено особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. Сутність цього доповнення полягає в тому, що у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень на місцевості (адміністративній території), на якій діє особливий (воєнний) режим, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, передбачених статтями 163, 164, 234, 235, 247 та 248 КПК України, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260-236¹, 294, 348, 377-379, 437-444 КПК України, повноваження виконує відповідний прокурор.

Законом України «Про боротьбу з тероризмом», спецпідрозділам та підрозділам особливого призначення було надано право здійснювати превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, при цьому максимальний строк превентивного затримання не може перевищувати 30 діб. Підставою для превентивного затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою терористичної діяльності. Превентивне затримання здійснюється за вмотивованим рішенням начальника Головного управління (управління) Служби безпеки України або начальника Головного управління (управління) Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, у відповідні області, містах Києва та Севастополю за згодою прокурора та без ухвали слідчого судді, суду. Копія рішення про превентивне затримання особи, причетної до терористичної діяльності, негайно надається затриманій особі, а також негайно направляється до слідчого судді, суду відповідної юрисдикції разом із клопотанням про обрання запобіжного заходу стосовно відповідної особи.

Слід також додати, що Законом України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено ведення особливого режиму в районі проведення антитерористичної операції, відповідно до якого суб'єктами боротьби з тероризмом надаються визначені законом спеціальні повноваження, необхідні для звільнення заручників,

забезпечення антитерористичної операції, нормального функціонування державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій (ч. 21 ст. 1), отже законом не передбачено ніяких виключень та можливості відступити від кримінальної процесуальної форми під час досудового розслідування в зоні проведення антитерористичної операції.

Проблему визначення підсудності частково було вирішено прийняттям Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» від 12 серпня 2014 року.

Слід наголосити, що прийняття означених нормативно-правових актів лише в обмеженому вигляді дозволило вирішити проблеми, які постали перед правоохоронними органами в особливий період, адже кримінальний процесуальний закон не передбачив «особливого режиму досудового розслідування». Ще одним проблемним питанням стало проведення негласних слідчих (розшукових) дій на території проведення антитерористичної операції.

Враховуючи той факт, що Україна зіткнулася з проблемою великомасштабного тероризму, проведення по суті бойових дій в особливий період в Україні, необхідною є термінова розробка та прийняття окремої глави КПК, яка б передбачала дійсно особливий режим досудового розслідування, спрямований на максимальне спрощення процедури кримінального провадження, з одночасним збереженням основних гарантій прав осіб – учасників кримінального судочинства; забезпечення справжньої безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному процесі; запровадження механізмів, спрямованих на розслідування злочинів, навіть в умовах особливого режиму, проведення антитерористичної операції або бойових дій.

УДК 343.73

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ ГЛАСНОГО РОЗВІДУВАЛЬНОГО ОПИТУВАННЯ

Купенко С.А.

Аспірант докторантури та ад'юнктури ХНУВС

Пошук та отримання оперативно-розшукової інформації з метою успішної протидії загальнокримінальній злочинності та в інтересах кримінального провадження є однією з основних функцій, покладених на підрозділи карного розшуку. Серед найефектив-

ніших та найпоширеніших оперативно-розшукових заходів, які використовують працівники карного розшуку у своїй діяльності для отримання згаданої інформації, особлива роль належить розвідувальному опитуванню, право на проведення якого забезпечується Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Вивчені емпіричні дані, свідчать про те, що близько 75 % оперативно значущої інформації, що в подальшому має значення для кримінального провадження, отримано саме шляхом проведення гласного розвідувального опитування. Водночас, слід відмітити, що аналіз емпіричних даних вказує на те, що вказаний вид розвідувального опитування здебільшого проводиться у випадках проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події, встановлення свідків та очевидців вчинення злочину, або збиранні первинного матеріалу (під час чергування).

Традиційно вважалося, що інформація, отримана під час розвідувального опитування при отриманні та перевірці інформації про підготовку та вчинення злочину, може використовуватися оперативними працівниками та слідчими для висунення версій та визначення тактики подальшого допиту. Лише після отримання свідчень від раніше опитуваних осіб як свідків у порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством, повідомлені ними раніше дані набували сили судових доказів. Однак, аналізуючи матеріали отримані в результаті здійснення вказаних заходів, можна дійти висновку, що майже у 50 % вони зібрані «на швидкоруч»; а у більшості випадків працівниками карного розшуку не використовувались спеціальні прийоми оперативно-розшукової тактики проведення розвідувального опитування. Працівники карного розшуку пояснили вказане тим, що жодним сучасним нормативно-правовим актом не передбачено загальної тактики здійснення розвідувального опитування, а в підрозділах наявні лише застаріли накази. Тому, на нашу думку, доцільно розглянути тактику підрозділами карного розшуку здійснення гласного розвідувального опитування.

Взагалі дослідженню питання оперативно-розшукової тактики присвячені праці О.Ф. Долженкова, А.М. Кислого, І.П. Козаченка, А.О. Михайличенка, О.П. Снігерьова, Ю.Е. Черкасова та ін. Водночас, такі вчені як Б.Є. Богданов, Д.В. Гребельський, А.Г. Лекар і М.О. Янковий розглядали безпосередньо тактику здійснення розвідувального опитування, однак їх роботи виконані ще до останніх докорінних змін кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства.

Враховуючи вказане, можна дійти висновку, що тактика використання підрозділами карного розшуку розвідувального опитування складається з системи дій, які нормативно-врегульовані, науково обґрунтовані та апробовані практикою, та які направлені на протидію злочинності.

Водночас, слід відмітити, що тактика проведення розвідувального опитування вимагає врахування, перш за все, психологічних прийомів для подальшого формування образних уявлень, розуміння загальних тенденцій особистісної реконструкції цих уявлень, рефлексивної взаємодії з опитуваними особами.

Працівнику карного розшуку в ході проведення гласного розвідувального опитування не потрібно приховувати перед іншими громадянами сам факт бесіди, а також привід і його мету. Наприклад, у випадку вчинення умисного вбивства будуть проводитись опитування усіх родичів, близьких друзів, сусідів, колег та інших осіб, які підтримували зв'язок із потерпілою особою, тобто всім вказаним особам вже відомо про вчинений злочин та увага з боку правоохоронного органу є не підозрілою, а очікуваною. Тому, як наслідок, працівники карного розшуку проводять гласне розвідувальне опитування здебільшого під час огляду місця події та встановлення особи злочинця «по гарячим» слідам, або в процесі проведення досудового розслідування.

Деякі працівники карного розшуку будують розвідувальне опитування винятково у формі «запитання-відповідь». На нашу думку, з тактичної точки зору це недоцільно, оскільки може мати негативні наслідки: наявність істотних прогалин у показаннях об'єкта; працівник карного розшуку ризикує спотворити передану йому інформацію, неправильно акцентувавши увагу на деяких деталях.

Водночас, існують і ситуації коли від своєчасності та вірності поставленого запитання працівником карного розшуку залежить загальний результат розвідувального опитування. Тому, запитання мають бути зрозумілими для об'єкта, відповідати його розумовому рівню. Водночас, працівники карного розшуку повинні знати, що забороняється ставити запитання, які містять погрози, образи на адресу об'єкту.

Таким чином, можна резюмувати, що гласне розвідувальне опитування є найбільш простою і доступною формою спілкування підрозділів карного розшуку із громадянами.

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВТЯГНЕННЯ
НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Лісовий М.А., канд. юрид. наук

Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції ЛьвДУВС

Проблема злочинності серед неповнолітніх завжди актуальна. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства виникають проблеми, що інтенсивно впливають на формування молодого покоління. Події, що відбулися і відбуваються в державі, призвели до зростання злочинності неповнолітніх, а отже, створили в суспільстві тенденцію до зростання загальної злочинності на довгі роки, оскільки добре відомою є залежність рівня рецидивних злочинів від тих, хто перший злочин скоїв у неповнолітньому віці. Також багато кримінологічних досліджень свідчать про таку закономірність: чим раніше людина стає на злочинний шлях, тим довшим і небезпечнішим він є, а людина – менш виправною.

Злочинність неповнолітніх - це складова злочинності, суб'єктами якої є неповнолітні. Злочинність неповнолітніх має ті самі соціальні причини, що і злочинність дорослих: поширення безробіття, загальне зниження матеріального рівня населення. А звідси — невиконання батьками обов'язків по вихованню дітей, послаблення ефективності виховної роботи у навчальних закладах.

Як свідчить аналіз практики ОВС неповнолітні залучені до значної кількості організованих злочинних груп. Як правило організовані злочинні групи активно схиляють неповнолітніх до злочинної діяльності.

Виходячи з вищенаведеного оперативним підрозділам ОВС слід зосередити свої сили та засоби на протидію залученню неповнолітніх саме організованими злочинними угрупованнями та попередженні групової злочинності неповнолітніх.

Оперативні підрозділи ОВС повинні вжити всіх необхідних заходів щодо недопущення втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Водночас недопущення досягається двома способами:

1. Загальне попередження. Спрямоване на усунення самої можливості втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність. До такого попередження можна віднести інформування населення через засоби масової інформації про юридичну

відповідальність за здійснення на неповнолітніх криміналізуючого впливу, а також за їх втягнення у злочинну діяльність, здійснення правового виховання населення, правової агітації. Проведення віктимологічної профілактики серед неповнолітніх, надання консультативної допомоги неповнолітнім та їх батькам тощо.

2. Індивідуальна профілактика. Застосуванням індивідуального впливу на конкретних учасників організованих злочинних груп з метою недопущення з їх боку можливих втягнень у злочин неповнолітніх та робота із неповнолітніми громадянами так званої «групи ризику» з метою недопущення вчинення ними злочинів.

Важливим напрямом створення умов, які ускладнюють підготовку або вчинення злочинів, є проведення заходів щодо вилучення неповнолітнього з злочинних груп. Однак вилучити неповнолітнього з групи та переорієнтувати в соціально-позитивні дуже важко. Тому вважається, що передусім важливо організувати виявлення втягнення неповнолітніх у такі групи на ранніх стадіях, коли ще не зміцніли їх зв'язки між учасниками груп та ще не вчинені конкретні злочини.

Противоправна поведінка неповнолітніх почасти характеризується неповнотою усвідомлення вчинюваних суспільно небезпечних дій, їх мотивів і цілей. Найчастіше причини підліткової злочинності - це результат неправильного виховання, відсутності догляду батьків за дітьми, матеріальних не достатків, негативного впливу найближчого оточення. Хоча в нинішніх умовах серед неповнолітніх злочинців багато дітей, сім'ї яких мають досить високий матеріальний рівень, однак контроль за дітьми послаблений, оскільки батьки зайняті матеріальним утриманням сім'ї і їм здається, що достатньо забезпечувати матеріальне благополуччя своїх дітей. Тим часом виховання включає в себе і формування поваги до закону, у, окрім школи, це має робити сім'я.

Отже з метою попередження втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність слід здійснювати оперативно-розшукові заходи за такими етапами:

1) виявлення злочинного наміру втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність;

2) перевірка первинної інформації про втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність з використанням негласних працівників;

3) застосування заходів із недопущення реалізації злочинного наміру, а саме: встановлення неповнолітньої особи відносно якої

є намір залучення до злочину; вплив на неповнолітню особу з метою її відмови від втілення злочину; створення умов, які ускладнюють підготовку та реалізацію злочинного заміслу; застосування засобів громадського або адміністративного впливу за різні види правопорушень; демонстрація дій, що створюють переконаність особи в незворотності викриття та покарання, а також в поінформованості органів внутрішніх справ про її поведінку та замісли.

УДК 343.3

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННИХ ДІЙ З ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ

Лепеха О.М.

Ад'юнкт докторантури та ад'юнктури ЛьвДУВС

Стаття 200 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за «Незаконні дії з документами на переказ, *платіжними картками* та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення». На наше переконання вживання словосполучення «незаконні дії» у назві зазначеної статті є дискусійним, і не повністю відповідає її змісту. В підтвердження нашої думки проаналізуємо основні види відповідальності за вчинення дій, які порушують або суперечать охоронюваному законом інтересам громадянина, суспільства, держави. Відповідно до загальноприйнятих норм юридичної практики виділяють наступні види відповідальності: кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, цивільна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, матеріальна відповідальність, фінансова відповідальність, конституційна відповідальність, міжнародно-правова відповідальність. Розглянемо визначення діям, за які передбачена кримінальна відповідальність та адміністративна відповідальність, що відповідає напрямку нашого дослідження.

Відповідно до ст.11 КК України злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, вчинене суб'єктом злочину. Об'єктивна сторона злочину – це зовнішній акт суспільно-небезпечного посягання на охоронюваний законом об'єкт, яким цьому об'єкту заподіюється шкода або створюється загроза її заподіяння. Однією із основних ознак об'єктивної сторони злочину є суспільно-небезпечне (злочинне) діяння. Злочинні діяння – це передбачені кримінальним законом дія чи бездіяльність, якими заподіюється шкода об'єкту злочину. Відтак злочинні дії – це чітко ви-

значені кримінальним законом дії, якими заподіюється шкода охоронюваним кримінально-правовими нормами суспільним відносинам та соціальним благам, на які посягає злочин.

В ст. 9 КУпАП вказано, що адміністративним правопорушенням визнається протиправна, винна дія чи бездіяльність... і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення — це сукупність зовнішніх ознак даного проступку, що включає саме протиправне діяння (дію чи бездіяльність) тощо. Адміністративна відповідальність за підробку придбання, зберігання, перевезення, пересилання платіжних карток без мети збуту не передбачена.

У ході проведеного аналізу ми виявили, що найбільш розповсюдженими поняттями, які визначають вид дій, за які передбачена кримінальна та адміністративна відповідальність, є суспільно небезпечна діяльність, злочинна діяльність, незаконна діяльність, протиправна діяльність. Щодо тлумачення останніх двох видів звернемося до спеціалізованих тлумачних словників української мови. Відтак протиправність діяння означає, що саме діяння здійснюється всупереч праву, є свавіллям суб'єкта; являє собою порушення заборон, зазначених у законах і підзаконних актах, невиконання обов'язків, що виходять із нормативно-правового акта, акта застосування норм права або договору, укладеного на основі закону. Сам же термін «протиправний» означає – що суперечить правовим нормам, закону, що порушує їх; незаконний.

Термін «незаконний» тлумачиться як такий, – який порушує закон, суперечить законові; який забороняється законом, порушує закон; який суперечить законові, йде врозріз із ним.

Можемо зробити наступні висновки. Злочинна дія завжди є суспільно небезпечною, а відповідно охоплює поняття «протиправність» та «незаконність», які на нашу думку є синонімами. Поняття і зміст протиправної дії тотожний до незаконної дії, яка, при відсутності суспільної небезпеки, не є злочинною дією. Відтак незаконні дії не завжди є злочинними діями. Беручи до уваги викладене, вважаємо доцільним і обґрунтованим вживання в нашому дослідженні терміну злочинні дії з платіжними картками замість незаконних дій з платіжними картками, оскільки за зазначені дії передбачена саме кримінальна відповідальність (ст. 200 КК України)

Під терміном «злочинні дії з платіжними картками» вважаємо суспільно-небезпечні винні дії з платіжними картками щодо порядку їх виготовлення, обігу та використання, вчинені особою

від 16 років, за які наступає кримінальна відповідальність. До злочинних дій з платіжними картками відносяться підробка, придбання, зберігання, перевезення, пересилання платіжних карток із обов'язковою метою їх подальшого збуту. Проаналізуємо кожне поняття окремо.

Підробка платіжної картки – дії із створення платіжних карток, до яких відносяться: а) незаконна повна імітація платіжної картки; б) істотна фальсифікація справжньої платіжної картки, яка робить можливим досягнення мети її збуту та створює можливість перебування в обігу.

Придбання платіжної картки – оплатне або безоплатне отримання платіжної картки винним в іншої особи.

Зберігання платіжної картки – знаходження платіжної картки у винного або в іншому місці в його розпорядженні та під його контролем.

Перевезення платіжної картки – переміщення платіжної картки винним із використанням будь-яких транспортних засобів.

Пересилання платіжної картки – передача чи спроба передачі платіжної картки іншій особі з використанням засобів поштового зв'язку.

Збут платіжної картки – умисне оплатне або безоплатне відчуження платіжної картки.

Якщо законодавець визначив зазначені дії незаконними, зокрема у назві ст. 200 КК України, то використання платіжної картки за своїм змістом вже є злочинною дією, оскільки безпосередньо призводить до настання шкідливих наслідків, зокрема – втрати грошових коштів власником.

Така дія як використання платіжної картки не охоплюється ст. 200 КК України, а в разі заволодіння чужим майном кваліфікується як сукупність злочинів за відповідними частинами ст.ст.190 і 200 КК України. Використання платіжної картки означає її пред'явлення як дійсної (реальної) з метою вчинення незаконних дій із переказу грошових коштів, незаконного доступу до інформації щодо банківського рахунку.

Незаконне заволодіння платіжною картою без мети використання чи збуту, умисне пошкодження чи знищення платіжної картки теж вважаємо злочинною дією, оскільки власник тимчасово втрачає можливість розпоряджатися грошовими коштами, що може спричинити шкоду охоронюваним законом інтересам в залежності від ситуації (до прикладу – винний умисно пошкоджує платіжну

картку потерпілого з метою перешкоджання підприємницькій чи господарській діяльності, внаслідок чого останньому завдано збитків від упущеної вигоди).

УДК 343.98

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТАКТИКИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Лисенко А.М., канд. юрид. наук, доцент
Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Реалізація оперативно-розшукової інформації є підсумковим етапом протидії злочинності. Саме від її тактично правильного проведення залежить успіх притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Однак раптовий і динамічний характер проведення реалізації виключає допущення помилок на даному етапі, оскільки вони можуть призвести до втрати доказів і переховування злочинців від органів дізнання та слідства. У зв'язку з цим набуває особливого значення розробка організаційно-тактичних основ реалізації оперативно-розшукової інформації.

Умовою успішної реалізації оперативно-розшукової інформації у відношенні осіб, що вчиняють злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, є ретельна підготовка до неї. Вона включає в себе систематизацію і аналіз зібраної інформації з метою визначення: чи достатньо задокументовані дії розроблюваних осіб для порушення кримінальної справи, або є необхідність здійснення додаткових заходів для перевірки первинної інформації чи документування злочинних дій осіб, які розробляються. Аналіз матеріалів оперативно-розшукової діяльності також дозволяє: встановити роль кожного терориста у вчиненні злочину, послідовність і порядок затримання цих осіб, прийняти рішення про проведення конкретних оперативно-розшукових заходів, комбінацій та початкових слідчих дій в період реалізації.

На стадії підготовки до реалізації оперативно-розшукової інформації важливу роль може відіграти слідчий, особливо під час аналізу цих матеріалів та планування заходів. Слід підкреслити, що працівник оперативного підрозділу на будь-якій стадії документування злочинної діяльності розроблюваних ним осіб має право звернутися до слідчого по допомогу в правовій оцінці наявної опера-

тивної інформації, а також за іншими необхідними рекомендаціями. Однак таке звернення не звільняє працівника оперативного підрозділу від обов'язку давати юридичну оцінку інформації, отриманій в результаті оперативно-розшукової діяльності.

Слідчий, володіючи інформацією про чисельність терористичної групи чи організації, рівень її організації, рольові відносини між її учасниками та факти терористичної діяльності, може визначити найбільш ефективні шляхи та засоби реалізації фактичних даних, отриманих при документуванні злочинної діяльності розроблюваних осіб. Так, О.М. Бандурка відзначає, що при цьому «слідчий може помітити в матеріалах і такі важливі для слідства деталі, на які оперативні працівники не звернули увагу, краще бачити так звану судову перспективу. Таким чином, він може висловити оперативному працівнику думку про готовність оперативних матеріалів до реалізації, про необхідність одержання додаткових матеріалів, без яких неможливо прийняти рішення про порушення кримінальної справи, про перевірку окремих даних».

З огляду на рекомендації слідчого, оперативний працівник намічає оперативно-розшукові заходи з метою усунення недоліків у документуванні злочинних дій розроблюваних осіб, виявлених при аналізі матеріалів. Слід пам'ятати, що під час ознайомлення слідчого з даними матеріалами оперативний працівник зобов'язаний подбати про те, щоб не допустити розшифровки джерел оперативної інформації та методів оперативно-розшукової діяльності.

Необхідно зауважити, що важливе місце при реалізації оперативно-розшукової інформації посідає планування. На нашу думку, під плануванням реалізації оперативно-розшукової інформації слід розуміти аналітичну діяльність працівників оперативних та слідчих підрозділів, базовану на принципах наукової обґрунтованості та суворой послідовності проведення дій і спрямовану на продумування заздалегідь системи оперативно-розшукових заходів та початкових слідчих дій, своєчасне і якісне проведення яких забезпечить найбільш ефективне вирішення завдань боротьби зі злочинністю.

Планування реалізації оперативно-розшукової інформації включає до себе складання плану реалізації. Ми вважаємо, що оперативний працівник в обов'язковому порядку повинен складати план реалізації спільно зі слідчим, тому що в план, крім оперативно-розшукових заходів, повинні входити і початкові слідчі дії, такі як обшук, виїмка, затримання, арешт тощо, від своєчасності проведення яких залежить подальший хід досудового слідства й успішність

його завершення. Під час планування необхідно враховувати кількість та якість наявних сил і засобів, а також послідовність проведення конкретних заходів, необхідність яких повинна обумовлюватися результатами раніше виконаних дій. При цьому однією із найважливіших особливостей планування оперативно-розшукових заходів на даному етапі, є те, що вони повинні бути підпорядковані завданням досудового слідства.

У плані реалізації слід чітко визначити: які заходи необхідно здійснити; їх виконавців; строки виконання; коли і ким планується порушення кримінальної справи; який тактичний прийом реалізації буде застосований (одночасна раптова реалізація матеріалів розробки у відношенні всіх членів терористичної групи (організації) або поетапна реалізація); які оперативні комбінації будуть використовуватися при цьому; способи забезпечення легалізації даних, отриманих негласним шляхом. Зазначимо, що планування має винятково важливе значення в розробці найбільш оптимального алгоритму оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, метою проведення яких є викриття винних осіб та порушення у відношенні них кримінальної справи.

До найчастіше застосовуваних оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, які плануються на стадії реалізації оперативно-розшукової інформації відносно осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з терористичною діяльністю слід віднести: 1) затримання підозрюваного; 2) опитування підозрюваного та інших осіб, обізнаних про подію злочину; 3) огляд місця події; 4) обшук, виїмка з метою вилучення за місцем проживання та роботи підозрюваних предметів, які свідчать про причетність до терористичної діяльності; 5) призначення і проведення різних видів досліджень та експертиз; 6) накладення арешту на майно злочинців з метою забезпечення відшкодування матеріального збитку та недопущення використання коштів у терористичних цілях тощо.

На нашу думку, реалізацію оперативно-розшукової інформації відносно терористів, бажано розпочинати після встановлення даних про: а) механізм вчинення злочину; б) усіх членів терористичної групи (організації) і їх фактичну участь у вчиненні злочину; в) місця знаходження терористів; г) джерела доказів їх вини; д) місця зберігання знарядь злочину. При цьому треба враховувати: наскільки повно на момент реалізації задокументовані дії усіх членів злочинної групи або частини з них; чи достатньо зібраних матеріалів для порушення кримінальної справи і притягнення злочинців

до кримінальної відповідальності; чи перевірені усі оперативні дані, які передбачається використовувати при порушенні кримінальної справи; чи немає між ними суперечностей, що свідчать про обставини, які виключають можливість порушення кримінальної справи і притягнення розроблюваних осіб до кримінальної відповідальності.

Тактично правильно організована реалізація оперативно-розшукової інформації повинна мати активний наступальний характер і передбачати передусім те, щоб заплановані відносно розроблюваних заходи здійснювалися раптово. Це дозволяє провести заходи відносно кожного розроблюваного таємно від інших осіб, захопити злочинців зненацька. Найбільш ефективною є реалізація оперативно-розшукової інформації, проведена одночасно у відношенні всіх членів терористичної групи (організації). У випадках, коли наявних сил для цього недостатньо, оперативний працівник повинен проаналізувати матеріали оперативної розробки і прийняти рішення про те, відносно кого з членів терористичної групи (організації), спочатку проводити оперативно-розшукові заходи. При цьому необхідно виходити з того, щоб при проведенні оперативно-розшукових заходів у відношенні окремих членів терористичного формування це не призвело до неможливості проведення надалі оперативно-розшукових заходів у відношенні інших терористів.

Реалізацію оперативно-розшукової інформації у справах цієї категорії, за наявності можливості, необхідно починати із затримання терористів. При цьому, враховуючи небезпечність терористів, доцільно проводити їх затримання у малолюдних місцях, окремо від затримання інших співучасників. Здійснювати опитування злочинців необхідно відразу ж після затримання, для того щоб не дати часу на обмірковування пояснень і можливість погодити свої пояснення з поясненнями інших членів терористичної групи (організації).

Під час опиту треба з'ясувати такі питання: яку участь у вчиненні злочину приймав опитуваний; хто ще причетний до терористичної діяльності; які ще злочини вчинялися або готуються терористичною групою (організацією); яка мета вчинення злочинів; хто є організатором терористичного формування; джерела надходження знарядь злочину (вогнепальної зброї, боеприпасів, вибухових пристроїв та речовин, сильнодіючих отруйних речовин тощо); джерела фінансування; наявність зв'язків з іншими терористичними групами та організаціями, у тому числі закордонними; якими тран-

спортними засобами та приміщеннями користуються терористи тощо. Зауважимо, що залежно від конкретних обставин вчинення злочину можуть виникати додаткові питання.

Наприкінці зазначимо, що якісно виконати заходи з реалізації оперативно-розшукової інформації у відношенні осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, без чітко розробленої системи дій, строго визначеної, науково обґрунтованої послідовності їх проведення вкрай скрутно, а допущення помилок по справах цієї категорії є неприпустимим.

УДК 343.37:334.72

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ТОВАРІВ: ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Виявлення злочинів

Лисенко В.В.,
д.ю.н., професор

Професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Національного університету державної податкової служби України

Курілов Г.М., канд. юрид. наук

Незаконний обіг товарів (підробка, фальсифікація) спричиняє значної матеріальної шкоди як державним, корпоративним інтересам, так і інтересам окремих споживачів товарів. Такі злочини вчиняються в умовах неочевидності для споживачів та контролюючих і правоохоронних органів. Приховується зміст злочинної діяльності та сліди злочинів, оскільки існує зацікавленість у постійному продовженні злочинної діяльності та отриманні неконтрольованого доходу від реалізації підробленої, сфальсифікованої продукції.

Сутністю змісту злочинної діяльності у таких випадках є створення хибного уявлення у споживачів про справжні, безпечні товари та придатні для споживання чи використання у повсякденному попиті. Зазначений напрям вчинення злочинів характеризується високим ступенем латентності, оскільки про фактичні масштаби поширення підроблених, сфальсифікованих товарів невідомо ні правоохоронним органам, ні суспільству та громадськості.

Для встановлення фактів підробки, фальсифікації товарів (продукції), виявлення масового незаконного обігу товарів виникає необхідність у проведенні комплексу спеціальних заходів правоохоронних та контролюючих органів. Такі заходи можуть носити різнопланове спрямування: проведення оперативно-розшукових

заходів; використання інформаційно-пошукових ресурсів правоохоронних та контролюючих органів; проведення заходів контрольно-перевірочної роботи (документальні ревізії, документальні перевірки); комплекс слідчих, оперативно-розшукових, організаційних заходів тощо.

Ефективна діяльність щодо встановлення інформації про зміст злочинної діяльності можлива за наявності таких умов: 1) визначення напрямів тактики оперативного пошуку ознак злочинів, пов'язаних з незаконним обігом товарів; 3) відповідне кадрове забезпечення діяльності оперативних підрозділів; 4) удосконалення процесу обміну інформацією та удосконалення спільної узгодженої участі різних правоохоронних, контролюючих органів у ході виявлення злочинів; 5) знання джерел інформації про факти злочинної діяльності тощо.

Діяльність щодо оперативного пошуку злочинів, як самостійної форми оперативно-розшукової діяльності, враховуючи складність встановлення інформації про обставини вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом товарів, їх фальсифікацією та підробкою, включає в себе такі складові: 1) встановлення джерел первинної оперативно-розшукової інформації; 2) отримання інформації про зміст злочинної діяльності або про підготовку до вчинення злочинів; 3) встановлення кола осіб, які причетні до вчинення злочинів та осіб, які володіють інформацією про обставини вчинення злочинної діяльності; 4) встановлення (виявлення) предметів, товарів, продукції, які можуть свідчити про зміст та спрямування злочинної діяльності; 5) встановлення місць масового виготовлення підроблених, сфальсифікованих товарів; 6) встановлення спеціального обладнання, яке може бути використане для масового виготовлення підроблених, сфальсифікованих товарів (продукції); 7) встановлення місць масової реалізації контрафактних товарів; 8) встановлення осіб, які постраждали від споживання сфальсифікованої продукції та можуть у подальшому бути потерпілим у ході досудового розслідування; 9) встановлення транспортних засобів, які використовуються для транспортування підроблених, сфальсифікованих товарів (продукції) до місць масової реалізації та зберігання; 10) встановлення приміщень, які використовуються для зберігання виготовленої підробленої, сфальсифікованої продукції; 11) встановлення каналів постачання технологічного обладнання та сировини, що використовуються у ході підробки, фальсифікації товарів (продукції); 12) встановлення суб'єктів господарювання, які

виготовляють спеціальну упаковку для пакування підроблених товарів (продукції); 13) встановлення фактів реєстрації фіктивних суб'єктів господарської діяльності, які використовуються у злочинному механізмі постачання сировини та виробництві підробленої, сфальсифікованої продукції; 14) встановлення фактів використання фіктивних суб'єктів господарювання для створення уяви надходження товарів (продукції) чи оформлення реалізації товарів через зазначені суб'єкти господарювання; 15) встановлення фактів зловживань та корупції співробітників правоохоронних та контролюючих органів, які приховують інформацію про зміст злочинної діяльності та беруть участь у прикритті змісту злочинної діяльності з виготовлення та реалізації підробленої, фальсифікованої продукції; 16) виявлення документів, які можуть свідчити про незаконний обіг товарів, незаконну державну реєстрацію суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, виконані фінансово-господарські операції, перераховані грошові кошти, зовнішньоекономічні операції, контрабанду товарів тощо; 17) встановлення фізичних та юридичних осіб, які причетні до реалізації підроблених, сфальсифікованих товарів, виконання фінансово-господарських угод щодо незаконного обігу товарів як на митній території України, так і за її межами; 18) проведення аналітичної розвідки з використанням засобів мережі Інтернет та інших засобів щодо встановлення інформації про канали збуту нелегальних товарів, місць їх виготовлення та реалізації, осіб, які придбавають підроблені, сфальсифіковані товари для наступної їх реалізації споживачам; 19) проведення комплексу оперативно-розшукових заходів з метою моніторингу абонентських телекомунікацій, абонентських номерів осіб, які становлять оперативних інтерес, проведення заходів аналітично-інформаційної розвідки тощо.

Зміст злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом товарів, відповідним чином, вимагає від правоохоронних органів застосування специфічних форм та методів оперативно-розшукової діяльності, врахування особливостей технологічного процесу виготовлення підробленої, сфальсифікованої продукції. Особливості здійснення оперативно-розшукових заходів, тактики пошуку та виявлення злочинної діяльності має прояв не лише в аналізі змісту фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, а також в аналізі технологічного процесу виготовлення продукції, дотримання існуючих стандартів, технічних умов виготовлення товарів (продукції) тощо.

Аналіз практики правоохоронних органів дозволив встановити окремі особливості, які певним чином впливають на процес організації виявлення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом товарів: 1) первинна оперативна інформація по обставини вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом товарів, отримується на різних етапах злочинної діяльності (підготовка – придбання спеціального обладнання, сировини; безпосереднього виготовлення фальсифікованої продукції; транспортування підробленої продукції до місць її зберігання та реалізації); 2) господарські операції щодо придбання сировини, обладнання, реалізація підробленої продукції проводиться з використанням фіктивних суб'єктів господарювання, з допомогою яких приховується зміст злочинної діяльності; 3) грошові кошти, як розрахунок за реалізовані товари проходять через транзитні фірми на розрахункові рахунки фіктивних суб'єктів господарювання, де переводяться в готівку чи використовуються для фінансування виробничого процесу підробленої, сфальсифікованої продукції; 4) формально відсутні підстави проведення оперативно-розшукових заходів, оскільки складно довести участь у вчиненні злочинів, коли продукція підробляється легально діючим суб'єктом господарської діяльності; 5) складність у документуванні та доведенні участі організаторів та керівників злочинних угруповань, оскільки суб'єкти господарювання реєструються на підставних осіб, діяльністю щодо безпосереднього виробництва, контролю за процесом виробництва, охороною місць виготовлення підробленої продукції займаються наймані особи, грошові кошти із фіктивного обігу підприємства виводяться з використанням фіктивних господарських структур.

До структури організаційно-тактичної моделі діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів з виявлення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом товарів, включаються такі елементи: 1) сфери пошуку інформації про зміст злочинної діяльності; 2) об'єкти пошуку інформації, предмети, документи, особи, які стосуються діяльності злочинців чи можуть свідчити про сліди злочинної діяльності, чи, в цілому, механізм вчинення злочинів; 3) суб'єкти оперативного пошуку (що здійснюють оперативно-розшукові заходи); 4) методи оперативного пошуку інформації про зміст злочинної діяльності; 5) оперативно-розшукові та інші заходи, спрямовані на отримання оперативної інформації про зміст злочинної діяльності; 6) особливості використання отриманої інформації для організації оперативно-

розшукових заходів та для забезпечення доказовою інформацією процесу досудового розслідування.

Зазначені вище особливості змісту злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом товарів, та фактори, що утруднюють виявлення та документування оперативними підрозділами злочинів, пов'язаних з незаконним обігом товарів, вимагає від оперативних підрозділів правоохоронних органів застосування сучасних методів здійснення оперативно-розшукової діяльності та комплексного вирішення її завдань, розширення сфери використання спеціальних оперативно-розшукових заходів.

УДК 343.73

ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ДЛЯ РОЗШУКУ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕХОВУЮТЬСЯ ВІД ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Лисенко О.В.
Аспірантка кафедри правосуддя
КНУ ім. Тараса Шевченка

Практика правоохоронних органів України свідчить про складнощі у встановленні місця перебування осіб, які переховуються від слідства лише з допомогою слідчих (розшукових), окремих процесуальних та організаційних дій. У ході провадження нерідко виникає необхідність проведення спеціальних заходів для розшуку осіб, оскільки без їх використання практично неможливо встановити їх місцезнаходження. До таких заходів, зокрема, можуть бути віднесені негласні слідчі (розшукові) дії та комплекс відповідних оперативно-розшукових заходів. Проведення зазначених вище дій має свою специфіку щодо організації та проведення у ході досудового розслідування, в тому числі для організації розшуку осіб. На сьогодні складно уявити діяльність правоохоронних органів із встановлення місцезнаходження осіб без використання спеціальних заходів, оскільки такі заходи, в комплексі з іншими, створюють умови для ефективної діяльності правоохоронних органів.

Незважаючи на досить короткий термін застосування Кримінального процесуального кодексу України стосовно положень про негласні слідчі (розшукові) дії, в наукових дослідженнях зазначений інститут знайшов детальне відображення у роботах Благуті Р.І., Керевича О.В., Кирпи С.С., Колесника В.А., Погорецького М.А.,

Сергєєвої Д. Б., Скулиша Є. Д., Татарова О.Ю., Фаринника В.І., Шолудька Б. та інших [1–9].

Не зменшуючи внеску зазначених вище науковців у розробку проблеми використання у кримінальному провадженні негласних слідчих (розшукових) дій, слід зауважити, що питання застосування таких дій в механізмі розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування не знайшли належного відображення у наукових працях. Це, відповідним чином, впливає на рівень організації розшуку осіб та знижує ефективність діяльності розшукової роботи слідчого як самостійного напрямку його діяльності.

Кримінальний процесуальний кодекс України розширив інструментарій щодо отримання доказової інформації у ході досудового розслідування, надавши можливість слідчому, чи за його дорученням іншим органам, проводити негласні слідчі (розшукові) дії. Зазначені дії є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Фактично у такому разі проводяться оперативно-розшукові заходи, які отримали статус слідчих дій і які не потребують додаткової легалізації у кримінальному судочинстві.

Про можливість та необхідність застосування негласних слідчих (розшукових) дій у розшуковій роботі слідчого визначено, зокрема, у ч. 2 ст. 246 КПК України, де зазначається, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Окрім сказаного вище, у ст. 267 КПК України, яка визначає особливості проведення такої негласної слідчої дії як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння, прямо зазначається про мету проведення такої дії, зокрема, для виявлення осіб, які розшуковуються. Пунктом 4.2 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [10] визначено, що фактичні дані, які отримані за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, можуть бути використані як докази для встановлення місця перебування особи, що розшукується. Тобто ми маємо безпосередні вказівки у нормативних документах на можливість застосування негласних слідчих (розшукових) дій у механізмі розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду.

Використання негласних слідчих (розшукових) дій у розшуковій роботі слідчого, оскільки такі дії обмежують права і свободи громадян, вимагає дотримання певних вимог, які встановлені Кри-

мінальним процесуальним кодексом України. Перш за все заходи, які передбачені ст. ст. 260–264 КПК України (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), а також ст. ст. 267, 269–272, 274 КПК України можуть бути проведені виключно лише у кримінальному провадженні щодо тяжких і особливо тяжких злочинів. Відповідно до положень ч.4 ст.12 КК України тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким злочином, відповідно до положень ч.5 ст.12 КК України, є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі. Із наведеного вище слідує, що застосування у розшуковій роботі слідчого такого інструментарію як негласні слідчі (розшукові) дії можливо лише у випадку, коли осіб розшукують за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів.

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій для встановлення місця перебування розшукуваних осіб має специфічну мету, яка відмінна від випадків їх проведення для отримання доказової інформації у кримінальному провадженні. У ході проведення таких дій діяльність правоохоронних органів, перш за все, спрямована на отримання інформації, яка може бути використана для встановлення конкретного місця знаходження особи, що розшукується та його безпосереднього затримання. Варто зауважити, що за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій у розшуковій роботі слідчого нерідко встановлюється доказова інформація щодо вчинених злочинів, а також факти вчинення інших суспільно-небезпечних діянь, про які не було раніше відомо офіційній статистиці.

Аналіз практики правоохоронних органів свідчить про те, що у розшуковій роботі слідчого може бути організовано проведення таких спеціальних заходів: 1) аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); 2) накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); 3) огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України); 4) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); 5) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); 6) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК Украї-

ни); 7) спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України); 8) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); 9) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України); 10) спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України). Пропонується розглянути зміст окремих негласних слідчих (розшукових) дій у розшуковій роботі слідчого щодо змісту окремої інформація, яка може бути отримана за результатами їх проведення.

Перераховані вище негласні слідчі (розшукові) дії є ефективними у встановленні необхідної інформації для розшукової роботи слідчого лише у поєднанні з проведенням комплексу інших слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та інших організаційних заходів. Проведенню таких заходів має передувати ретельна підготовка та врахування процесуальних особливостей, отримання відповідних дозволів у слідчого судді, врахування тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та можливостей застосування відповідних технічних засобів. Практика свідчить про низку недоліків в організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій у розшуковій роботі слідчого та певні порушення встановленого порядку їх проведення. На думку Погорецького М. А. "основними причинами є: надзвичайно висока завантаженість слідчих, прокурорів та слідчих суддів, брак напрацьованої практики та визначених підходів щодо вирішення окремих складних питань правового і організаційного характеру" [7, с. 275–276]. Отримана за результатами проведення таких заходів інформація підлягає ретельному аналізу, що сприятиме встановленню конкретного місця знаходження розшукуваних осіб та їх безпосереднього затримання.

Література:

1. Керевич О. В. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій за новим КПК / О. В. Керевич // Право і суспільство. — 2012. — № 5. — С. 140–144.
2. Кирпа С. Проведення слідчим негласних слідчих (розшукових) дій / С. Кирпа // Право і суспільство. — 2013. — № 2. — С. 216–221.
3. Фаринник В. Негласні слідчі (розшукові) дії // Юридичний вісник України. — 2012. — № 26. — С. 108–114.
4. Шолудько Б. Негласні слідчі (розшукові) дії [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://foliant.in.ua/pravovoy-kommentariy_id_16.html.
5. Благута Р.І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення / Р.І. Благута //Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. –№1. – С.147–152.

6. Скулиш Є. Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за кримінальним процесуальним кодексом України / Є. Д. Скулиш // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – Вип. 618. Правознавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnapu/2012_2/03Skuli.pdf.

7. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні / М. А. Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С. 270–276.

8. Колесник В.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення / В.А. Колесник; Академія адвокатури України. – К: Прецедент, 2014. – 135 с.

9. Сергєєва Д. Б. Проблемні аспекти використання результатів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як доказів у кримінальному провадженні / Д. Б. Сергєєва // Право України. – 2014. – № 11. – С. 209-218.

10. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51.

УДК 343.73

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СФЕРИ В СИСТЕМІ ЗАГРОЗ ПОДАТКОВІЙ БЕЗПЕЗІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Лісовий Г.О.
Здобувач ХНУВС

Звернення до історичного досвіду розвитку держав свідчить, що фундаментом ефективного розвитку будь-якого суспільства виступає стале функціонування економічних інститутів. Аналіз економічної ситуації в Україні упевнено засвідчує про наявність фундаментальних проблем у системі економічного розвитку, які можна звести до декількох ключових позицій, зокрема: відсутність усталеної системи економічних інститутів, які підтвердили ефективність свого функціонування та виробили ефективну стратегію свого розвитку; невідповідність законодавчого забезпечення економічних процесів у відповідності до динаміки розвитку ринкових відносин; система неузгодженості у роботі економічної системи держави з економіками інших країн, що виступає ключовою умовою сталого розвитку в умовах глобалізації. Аналіз бізнес-клімату в

Україні, дозволяє виокремити ще ряд проблем, які, на думку, керівників бізнес-структур мають інституціональний характер. Зокрема, за даними анкетування, яке проведено у ході досліджень Всесвітнього Економічного Форуму, можна зробити висновок, що до числа проблемних чинників для сталого розвитку бізнесу в Україні відносяться: рівень корупції (16%); податкове регулювання (14,4%); поганий доступ до фінансування (13,6%); неефективність урядової бюрократії (10,3%); рівень податків (9,3%); інфляція (7,6%); політична нестабільність (5,1%); обмеження у регулюванні ринку праці (4,8%); рівень криміналу і крадіжок (3,8%) тощо[1,15].

Аналіз наведених показників свідчить, що значні позиції у проблемах економічного розвитку в Україні займає незбалансована система оподаткування, а також криміналізація економіки. Більше того, поряд із проблемою функціонування легальних економічних інститутів, необхідно звернути увагу на посилення ролі неформальних регулюючих чинників, які набувають вагомого значення і стають невід'ємною складовою функціонування економіки. Як відзначає В.М. Дрьомін, інституційні механізми розвитку сучасного суспільства характеризуються широким розповсюдженням тіньових форм соціальної взаємодії, що призводить до деформації соціальних інститутів. В таких умовах злочинна поведінка та інші неформальні відносини набувають стійких форм, які близькі до соціальних інститутів. Найреальніші ознаки соціальних інститутів кримінальні практики набувають у сфері економіки. У цьому немає нічого дивного, адже загальновідомо, що економіки визначає базові умови життєдіяльності кожної людини окремо та суспільства в цілому[2,380].

У контексті викладеного набуває актуальності забезпечення податкової безпеки держави. Аналіз наукових досліджень засвідчує, що цій проблематиці приділяється значна увага дослідниками[3;4;5]. Водночас, аналітичний огляд наукових джерел засвідчує, що означена проблематика аналізується переважно у контексті:

- визначення змісту податкової безпеки та класифікації системи загроз;
- аналізу особливостей забезпечення податкової безпеки окремих суб'єктів господарської діяльності або галузей (секторів) економіки;
- правових та інституційних механізмів нейтралізації загроз податковій безпеці;
- компетенції суб'єктів забезпечення податкової безпеки.

При цьому, особливу увагу необхідно звернути на фактичну недослідженість проблематики податкової безпеки, яка в умовах тінізації економіки України набуває пріоритетного значення. Крім того, на нашу думку, можна виокремити систему чинників, які актуалізують наукове дослідження проблем податкової безпеки та організаційно-тактичних особливостей її забезпечення спеціальними суб'єктами за допомогою негласних сил, засобів та методів:

- реформування податкової системи та структурно-функціональної побудови суб'єктів адміністрування податків, що потребує оперативного контролю за цим процесом з метою своєчасного виявлення недоліків, які в подальшому можуть вплинути на криміналізацію сфери оподаткування;

- необхідність наступальної діяльності спрямованої на нейтралізацію та руйнування вже існуючих кримінальних схем у сфері оподаткування та нейтралізацію протидії реформуванню податкової системи з боку кримінальних структур;

- потреба в оперативному перекритті суб'єктів адміністрування податків з метою запобігання їх участі у формуванні нових схем ухилення від їх сплати та іншої протиправної діяльності;

- забезпечення повернення коштів, які не надійшли до державного бюджету України у зв'язку з виведенням їх у тіньовий сектор економіки.

Враховуючи вищезазначене можна запропонувати визначення **податкової безпеки** – як стану податкової системи держави, який характеризується стійкістю і стабільністю всіх її елементів, що передбачає гарантоване надходження податкових платежів до бюджету, стійкість і незалежність податкової системи, її здатність до розвитку і вдосконалення, спроможність до своєчасного виявлення та запобігання потенційних загроз та здатність системи реалізовувати фіскальну функцію з метою максимального узгодження інтересів держави та платників податків.

Частково підсумовуючи, відзначимо, що наукове дослідження проблематики оперативно-розшукового забезпечення податкової безпеки перш за все зумовлюється необхідністю вироблення чіткої концепції діяльності правоохоронної системи спрямованої на нейтралізацію напрацьованих кримінальними угрупованнями схем ухилення від сплати податків, а з іншого гострою потребою в оперативному супроводженні реформування податкової системи для запобігання розвитку нових кримінальних моделей ухилення від сплати податків.

Література:

1. Лоханова Н.О. Інтеграційні процеси в обліку в умовах інституціональних перетворень: Монографія / Н.О. Лоханова. – Херсон: Грінь Д.С., 2012. – 400 с. – С.15
2. Дрьомін В.М. Злочинність як соціальна практика: інституційна теорія криміналізації суспільства: Монографія. – О.: Юридична література, 2009. – 616 с. – С.380
3. Мартин О.М. Економічна безпека як складова національної безпеки [Електронний ресурс] / О. М. Мартин // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Економіка. - 2013. - Вип. 22. - С. 68-74.;
4. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції [Електронний ресурс] / Т. В. Сак // Інноваційна економіка. - 2013. - № 6. - С. 336-340. ;
5. Петрушевська В.В. Економічна безпека держави: зміст і класифікація загроз [Електронний ресурс] / В. В. Петрушевська // Ефективність державного управління. - 2012. - Вип. 32. - С. 441-448.

УДК 343.73

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ ЗІ СЛІДЧИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ

Мазійчук В.А.

Здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Розглядаючи взаємодію, особливу увагу слід приділити взаємодії зі слідчими підрозділами. Так, із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України взаємодія слідчих та оперативних працівників зазнала суттєвих змін. У той же час 89 % працівників карного розшуку, 92 % працівників слідчих підрозділів, опитаних під час проведення дослідження, вважають, що стан взаємодії з досліджуваної тематики не відповідає вимогам сьогодення. У зв'язку з цим, необхідно проаналізувати зазначене питання.

Окремі аспекти взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів між собою під час здійснення оперативно-розшукових заходів та документування злочинів досліджувалися в роботах: К.В. Антонова, О.М. Бандурки, В.Л. Грохольського, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, І.П. Козаченка, В.Л. Ортинського, Б.Г. Розовського, В.Л. Регульського, В.В. Шендрика, І.Р. Шинкаренка та ін.

Проблеми вдосконалення організації взаємодії при протидії окремим видам злочинів розглядали у своїх роботах Г.М. Бірюков, О.І. Галінський, О.А. Гапон, А.А. Глієвий, Л.Ф. Гула, В.П. Євтушок, В.П. Захаров, В.В. Іванов, В.В. Максимов, Д.Й. Никифорчук, М.В. Стащак, І.Ф. Хараберюш, О.І. Хараберюш, В.В. Черепушак та ін.

Вивчення думок науковців і практичних працівників свідчить, що взаємодію можливо класифікувати за різними аспектами: за характером зв'язків (безпосередня та опосередкована); за часом здійснення (постійна і тимчасова); за видами діяльності суб'єктів взаємодії (оперативно-розшукова, кримінально-процесуальна, адміністративно-правова, організаційно-управлінська, виховна); за приналежністю до однієї чи різних систем управління (зовнішня та внутрішня взаємодія); за ступінем конспірації (гласна і негласна); за етапами здійснення (організаційна і тактична); за суб'єктами здійснення.

Крім того, під час взаємодії вищевказані суб'єкти повинні дотримуватись таких принципів:

- суворого дотримання суб'єктами взаємодії законодавства України;
- роль слідчого та його процесуальна незалежність під час реалізації даних, отриманих оперативним шляхом, повинні мати організуючий характер;
- незалежності суб'єктів взаємодії у виборі форм, методів і засобів отримання та реалізації оперативно-розшукової інформації;
- спільного планування подальших процесуальних і оперативно-розшукових дій;
- взаємного та своєчасного обміну інформацією між суб'єктами взаємодії про хід та результати провадження процесуальних та оперативно-розшукових заходів.

Якісна й ефективна взаємодія КР та слідчих підрозділів може бути досягнута лише за умови:

- комплексного використання сил і засобів суб'єктів взаємодії під час отримання та реалізації оперативно-розшукових даних;
- вчасного обміну оперативно-розшуковою інформацією та доказовими даними між учасниками взаємодії.

Працівники слідчих та оперативних підрозділів зазначали, що рівень взаємодії під час протидії злочинам є досить низьким та не відповідає вимогам сучасної оперативної обстановки. Вони вказали на такі причини, що призвели до цього: відсутність чіткої нор-

мативно закріпленої організації та методики проведення взаємодії та недосконалість системи обміну інформацією.

Також слід відмітити, що на сьогодні на науковому та методичному рівні недостатньо розроблені питання застосування негласних слідчих (розшукових) дій, рекомендації оперативно-розшукової та слідчої практик. Окремо слід наголосити на недостатнє знанням слідчими основних засад оперативно-розшукової діяльності, що призводить до суттєвих недоліків у взаємодії. Так, зазначене призводить до неможливості оцінити потенціал використання НСРД щодо конкретного злочину, а працівники підрозділів карного розшуку, посилаючись на положення КПК України, не завжди беруть участь в обговоренні плану проведення заходів щодо розкриття злочинів. Ефективність взаємодії підрозділів карного розшуку та слідчих підрозділів в першу чергу залежить від попереднього вивчення вже наявних матеріалів про поведінку особи, відомих даних про її особистість та визначення питань, що необхідно вирішити при безпосередньому спілкуванні. Отже слідчий разом з оперативним працівником повинен визначити шляхи отримання оперативної інформації та відповідно визначити застосування яких НСРД може сприяти її одержанню.

Аналізуючи діюче законодавство та наукові дослідження, ми вважаємо за необхідне окреслити наступні ефективні шляхи підвищення рівня взаємодії підрозділів карного розшуку зі слідчими підрозділами: створення слідчо-оперативних груп з урахуванням особливостей вчиненого злочину з найбільш обізнаних працівників; спільний аналіз матеріалів кримінального провадження та визначення необхідності використання конкретних НСРД; використання можливостей позаштатних негласних працівників; підтримання постійного обміну слідчою та оперативно-розшуковою інформацією; спільне планування проведення НСРД за заново встановленими обставинами вчинення злочину.

УДК 343.73

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Малий В.М.
Здобувач ХНУВС

Глобальний процес реалізації соціально-економічних реформ в сучасній Україні, нажаль, несе у собі не тільки позитивні зрушення, але

й викликає каталізацію та загострення низки існуючих, а також виникненню нових проблем, пов'язаних з революційними змінами у суспільстві. Яскравим прикладом такого погіршення є загострення стану криміногенної обстановки в країні, у тому числі зростання кількості та ускладнення структури податкових злочинів.

Забезпечення ефективності діяльності оперативних підрозділів ПМ, на які законом покладено обов'язки щодо протидії податковим злочинам, має якісна та ефективна система оперативно-розшукової діяльності. Виявлення та фіксування податкових злочинів містить у собі, в тому числі, і діяльність, спрямовану на встановлення предмету злочину, тобто виявлення ознак податкового злочину. Саме виявлення ознак податкових злочинів обумовлює собою предмет документування незаконної діяльності осіб, які скоюють злочини у сфері оподаткування.

У теорії оперативно-розшукової діяльності під документуванням злочинів розуміють діяльність правоохоронних органів щодо виявлення або формування носіїв доказової інформації, про події та обставини злочину, з наступною її фіксацією на певних носіях з метою використання у кримінальному судочинстві як джерел доказів [1, с. 127].

Оскільки факт вчинення податкового злочину, у більшості випадків, може бути встановлений тільки після проведення низки перевірочних заходів, то документування злочинів у сфері оподаткування має власну специфіку. Так на начальному етапі документування податкових злочинів, а саме під час отримання документів та інформації для перевірки та опрацювання, працівники правоохоронних органів не мають можливості застосовувати весь комплекс негласних сил та засобів ОРД, як це можливо під час протидії більшості загальнокримінальних злочинів, факт вчинення яких є беззаперечним. У свою чергу більшість податкових злочинів є латентними, тобто прихованими, що викликає необхідність у здобутті та фіксації первинної оперативної інформації про злочин.

Латентність означеної групи злочинів обумовлює відсутність офіційних повідомлень та заяв про вчинення податкових злочинів, тому саме факт викриття оперативними підрозділами ПМ правопорушень з ознаками податкового злочину є однією із найчастіших підстав для реєстрації зазначених злочинів в ЄРДР. У цьому випадку правовою підставою для здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів є ст. 7 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], у якій зазначено, що саме на оперативні підрозділи, в

межах їх власних повноважень, покладено обов'язок щодо проведення необхідних та достатніх оперативно-розшукових заходів, спрямованих на попередження, викриття та припинення злочинів, а також їх причин та умов.

В той же час, ч. 2 статті 7 зазначеного Закону [2] визначає, що оперативний підрозділ, що здійснює перевірку, у разі виявлення ознак злочину повинен зібрані матеріали, які містять у собі відомості про протиправні дії певних осіб або груп, невідкладно направити до відповідного органу досудового розслідування.

Наявність у оперативних працівників ПМ інформації, яка одержана в установленому законом порядку та є достатньою для суб'єктивного виникнення підозри у скоєнні злочину, але потребує додаткової перевірки із застосуванням оперативно-розшукових сил та заходів є підставою для проведення оперативно-розшукових заходів, що передбачено у ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [2].

Таким чином законодавець встановлює досить вузькі можливості для проведення оперативно-розшукових заходів під час документування злочинів та виявлення осіб, що їх вчиняють, обґрунтовуючи це тим, що наявність факту злочину служить підставою для проведення відповідної негласної слідчої розшукової дії вже в межах досудового розслідування, тобто необхідності у проведенні оперативно-розшукових заходів не має.

Аналіз ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] дає змогу встановити, що права оперативних підрозділів щодо документування злочинів, в тому числі податкових, реалізуються шляхом здійснення як НСРД, так і оперативно-розшукових заходів. Буде логічним припустити, що ті права оперативних підрозділів, які визначені у пунктах, у яких є відповідні посилання на конкретні статті КПК України [3], реалізуються лише шляхом здійснення НСРД. А от під час оперативного пошуку та перевірки первинної інформації оперативні підрозділи можуть реалізовувати інші права, передбачені як ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», так і відомчими нормативними актами.

В процесі обговорення питань з реформування правоохоронних органів, зокрема щодо створення Служби фінансових розслідувань, шляхом реорганізації податкової міліції у таку структуру, відповідно до Проекту закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України у зв'язку з проведенням реформи» [4] буде покладено завдання, поряд з тими, що прописані в законі «Про оперативно-розшукову діяльність»:

виявляти кримінальні та інші правопорушення у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, запобігати та протидіяти контрабанді, здійснювати боротьбу з порушеннями митних правил, встановлювати місцезнаходження платників податків, проводити опитування їх засновників, посадових осіб;

здійснювати досудове розслідування в межах наданої законом компетенції, вживати заходів щодо відшкодування завданих державі збитків;

здійснювати розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, за кримінальні та інші правопорушення у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, та інших осіб у випадках, визначених законом;

здійснювати заходи щодо запобігання і протидії корупції у центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику, та його територіальних органах, виявлення фактів корупції, а також усувати чинники, які сприяють вчиненню корупційних правопорушень, та їх наслідків;

вести оперативно-пошукові обліки, облік правопорушників податкового, митного та бюджетного законодавства, документів, інші передбачені законодавством обліки; здійснювати в установленому законодавством порядку обробку персональних даних в обсязі, структурі та порядку, що впливають із завдань та функцій, покладених на службу фінансових розслідувань; у межах компетенції складати статистичну інформацію, забезпечувати режим доступу до інформації;

здійснювати інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями виключно для реалізації своїх повноважень, визначених законодавством.

Що зобов'яже оперативні підрозділи застосовувати нові підходи під час виявлення та документування податкові злочини, включаючи корупційні ризики та забезпечувати відшкодування державі збитки, спричинені податковими злочинами та руйнувати існуючі кримінальні технології у поєднанні з кримінальною інфраструктурою.

На сьогодні працівник оперативного підрозділу, для порушення питання перед слідчим суддею щодо проведення відповідних оперативно-технічних заходів, повинен вже мати у власному розпорядженні первинну оперативну інформацію щодо особи, яка припустимо здійснює злочин або про цей злочин, тобто, має вже до цього звернення провести один або кілька оперативно-розшукових

заходів. Визначені обставини обумовлюють тактику отримання та перевірки первинної інформації, документування дії осіб, які здійснюють злочинні дії.

Виходячи з вищенаведеного можливо зробити висновок про те, що до реєстрації в ЄРДР документування злочинних дій має здійснюватись шляхом провадження оперативно-розшукових заходів, а от після такої реєстрації – вже виключно шляхом проведення негласних слідчих розшукових дій, які проводяться за дорученням слідчого та регламентується Інструкцією «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [5].

Список використаної літератури:

1. Некрасов В. А. Розкриття злочинів у сфері виготовлення та збуту алкогольних напоїв: Навчальн. посіб. / Некрасов В. А., Лисенко А. М., Пеньков С. В., Матвійчук В. В. – Одеса: ОДУВС, 2009. – 168 с.

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII (ред. станом на 11 серп. 2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua>.

4. Проект закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України у зв'язку з проведенням реформи», внесений на розгляд Верховної ради Кабінетом Міністрів України.

5. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС України, СБУ, Адміністрації прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 лист. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 / Відомчий документ.

УДК 343.344 (477)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ

Мітрухов П.М., канд. юрид. наук
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

В Україні з усієї групи злочинів, пов'язаних із порушенням встановлених правил поведінки із загальнонебезпечними предметами, незаконне поведіння зі зброєю, бойовими припасами або

вибуховими речовинами є найбільш поширеним злочином. Неконтрольований обіг відповідних загальнонебезпечних предметів приховує в собі високий рівень небезпеки спричинення шкоди людям та довкіллю. Суспільна небезпека злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, обумовлена ще й тенденцією розвитку насильницької озброєної злочинності, а також незаконним збройним підприємництвом. В умовах сьогодення це призвело до того, що в Україні зброю, бойові припаси та вибухові речовини використовують для нанесення тілесних ушкоджень, вчинення вбивств, масових заворушень, бандитизму, розбоїв, терористичних актів та інших тяжких і особливо тяжких злочинів. Наприклад, аналіз офіційної статистики з 2013 по вересень 2015 року показав, що з використанням вогнепальної зброї вчинено 4436 злочинів; гладкоствольної – 379; вибухових речовин – 264; холодної зброї – 2893. Із них умисних вбивств із вогнепальної зброї – 522; умисних вбивств за допомогою вибухових речовин – 7; умисних вбивств за допомогою холодної зброї – 387; умисних тяжких тілесних ушкоджень за допомогою вогнепальної зброї – 44; умисних тяжких тілесних ушкоджень за допомогою вибухових речовин – 1; умисних тяжких тілесних ушкоджень за допомогою холодної зброї – 337; розбоїв за допомогою вогнепальної зброї – 703; розбоїв за допомогою холодної зброї – 367.

За вказаний нами період вилучено дуже велику кількість зброї, боеприпасів та вибухових речовин: вогнепальної зброї – 5637 одиниць, у тому числі гладкоствольної – 287; нарізної – 2635; іншої вогнепальної зброї – 2715; гранатометів та реактивних систем – 128; патронів – 357521 одиниця; гранат – 3320; мін – 86; саморобних вибухових пристроїв – 1231; холодної зброї – 4585; газової та пневматичної зброї – 655; вибухових речовин – 6027,8769 кг. Саме тому вивчення окремих проблем проведення контролю за вчиненням незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами представляє важливе значення для вирішення як наукових, так і практичних завдань.

Серед сучасних науковців окремі правові проблеми незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами частково досліджено у працях В.В. Босенко, Т.М. Бульби, С.В. Діденко, О.С. Клименко, Я.С. Ленюка, М.М. Майстренко, В.П. Меживого, М.Г. Пінчука, Т.М. Приходька, В.І. Рибачука та ін., але, на наш погляд, в їх роботах є деякі прогалини, вирішенню яких будуть присвячені наші тези.

Відповідно до ч.ч. 1, 2 статті 271 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КК України), контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:

- 1) контрольована поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупка;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітування обстановки злочину.

Контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти:

- 1) посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень;
- 2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей;
- 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини;
- 4) екологічній або техногенній катастрофі.

Положення статті 275 КПК України вказують на те, що слідчий під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом. Однак під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою її подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона б не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні. У зв'язку з цим слідчому законно провести оперативну закупку в рамках кримінального провадження неможливо.

Цікавим є й те, що ч. 6 ст. 246 КПК України передбачає проведення негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого оперативними підрозділами ОВС України. Під час їх виконання співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Тобто оперативний працівник з моменту отримання доручення слідчого набуває його повноважень і повинен безпосередньо дотримуватися статті 275 Кримінального процесуального кодексу, що і йому забороняє проведення контролю за вчиненням злочину. Оперативна закупка у даному випадку проводиться в ме-

жах досудового розслідування, а не оперативно-розшукової справи, як це було раніше.

Для вирішення зазначеної проблеми необхідно внести зміни до ч. 3 статті 271 Кримінального процесуального кодексу України і викласти її у наступній редакції: «Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою її подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який би вона не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Не відносяться до провокації (підбурювання) особи щодо вчинення злочину з метою його подальшого викриття дії, пов'язані з використанням для його проведення конфіденційних співробітників».

Проблемним є те, що всі помічені грошові купюри, які знаходяться на депозитному рахунку певного міськрайліноргану МВС України, на підставі п. 2 ч. 9 ст. 100 КПК України конфіскуються на користь держави без їх повернення підрозділу.

Дуже цікавим є досвід оперативних підрозділів ОВС Росії щодо речових доказів, де після судового засідання гроші, видані на проведення оперативної закупівлі, повертаються назад правоохоронним органам в оперативне користування, тому що вони не перестали бути власністю держави. Це дуже впливає на оперативність, постійну наявність грошей і готовність оперативних підрозділів провести наступну оперативну закупівлю з метою отримання майбутніх доказів.

З метою врегулювання наведеної проблеми слід внести зміни до п. 2 ч. 9 ст. 100 КПК України та викласти його у такому вигляді: «2) гроші, цінності та інше майно, які призначалися для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінальних правопорушень або винагороди за їх вчинення, конфіскуються, а в разі необхідності – передаються до підрозділу, що їх вилучав».

Отже, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що вирішення зазначених вище проблем надасть можливість на практиці більш якісно проводити контроль за вчиненням як незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, так і багатьох інших злочинів.

**ДЕЯКІ НАПРЯМКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ШОДО ВИКОРИСТАННЯ
СЛІДЧИМ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ІНШИМИ ОСОБАМИ**

Мороз С.М.

Ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки ДДУВС

Набуття чинності новітнього КПК запровадило у практику слідчого новий напрямок діяльності – проведення негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених статтями 260-274 КПК. Наряду з цим, новелою стало впровадження до 21 глави, статті 275 КПК – Використання конфіденційного співробітництва [1].

Сьогодні є два тлумачення статті 275 КПК України. У широкому розумінні можливість слідчого залучати інших осіб до конфіденційного співробітництва для вирішення не тільки конкретних завдань кримінального провадження, а для отримання інформації яку можливо використовувати для попередження, виявлення та припинення інших злочинів.

У вузькому розумінні використання конфіденційної допомоги можливо:

- для здійснення НСРД;
- отримання від інших осіб інформації на засадах конфіденційності про предмет доказування;
- участь у псевдонімних заходах.

Проведений аналіз практики та думок О.М. Бандурка, В.Д. Берназа, О.А. Білічак, Є.Д. Лук'янчикова, В.І. Максимова, І.І. Мусієнко, М.А. Погорецького, Д.Б. Сергєєвої, С.С. Тарадойни, В.Г. Уварова та ін. [2-8]. щодо використання конфіденційного співробітництва слідчого з іншими особами під час кримінального провадження та проведене опитування слідчих системи МВС, дозволяє визначити основні напрямки теоретико – прикладних розробок у цій сфері:

- формування стратегії використання слідчим світового досвіду використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами та напрями його впровадження в Україні
- розробки оптимальних моделей використання слідчим конфіденційного співробітництва слідчого з іншими особами під час кримінального провадження по фактам вчинення злочинів різних видів;

- розробки організаційних форм реалізації конфіденційного співробітництва слідчого з іншими особами під час кримінального провадження та їх закріплення у чинному законодавстві;
- створення тактичних алгоритмів конфіденційного співробітництва слідчого з іншими особами під час кримінального провадження на підґрунті досягнень психології та соціології;
- розробка організаційно тактичних основ використання слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами в залежності від їх категорії та злочинів за фактами яких здійснюється розслідування

Стосовно першого напрямку, аналіз нормативно – правових документів країн Заходу та Сходу, що регламентують використання конфідентів а також работ українських науковців виданих після прийняття чинного КПК, свідчить, що вони виконують, як правило наступні функції:

- повідомляють про злочинну діяльність підозрюваних;
- сприяють вирішенню завдань розслідування;
- вводять в оману злочинців ;
- свідчать у суді на користь звинувачення і т. ін. .

Перша реалізується конфідентами під час заходів, що здійснюються в умовах знаходження під арештом осіб, яким виказана підозра у вчиненні злочину.

Друга та третя функції є аналогом забезпечення конфідента-ми рішення тактичних задач слідства під час кримінального провадження в Україні у формах: здійснення тактичних комбінацій по забезпеченню провадження СРД та НСРД під час кримінального провадження; забезпечення здійснення НСРД.

Четверта функція реалізується під час отримання від свідків інформації на засадах конфіденційності (псевдонімний допит).

В той же час в Україні відсутня чітка регламентація відносно того хто залучає до співпраці конфідентів та відносно розслідування яких злочинів можливо використовувати слідчим конфіденційну співпрацю з іншими особами. Тому необхідно детально розробити організаційно тактичні моделі використання слідчим конфіденційної допомоги осіб відповідно означених функцій з врахуванням національних особливостей кримінального процесу України.

Наступним напрямком досліджень повинні бути розробки теоретико –прикладних проблем використання слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами з визначенням їх класифікації та обґрунтуванням теоретичних, морально – правових та організацій-

но – процедурних підстав використання різних категорій означених осіб.

Стосовно 2 та 3 напрямків шляхами подолання означених проблем, на наш погляд, є формування наукового підґрунтя відносно:

- морально-етичних основ використання слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами;
- процесуальних та процедурних проблем використання отриманої інформації слідчим від конфідентів;
- розробка організаційних основ діяльності слідчого для вирішення завдань визначених ст. 275 КПК України;
- розробка науково – обґрунтованих рекомендацій і пропозицій, спрямованих на формування тактичних основ використання слідчим конфіденційного співробітництва, під час проведення досудового розслідування у кримінальному провадженні (порядок та тактика використання інших осіб для конфіденційної співпраці і. т. ін).

Стосовно інших напрямків пріоритетним повинна стати теоретична розробка умов моральної легітимності використання слідчим НСРД та конфіденційної співпраці з іншими особами з детальним визначенням формування рішення слідчого про можливість їх використання відповідно до конкретних організаційно – тактичних ситуацій. Окрім того необхідно подолати проблему правових прогалин щодо повноти регламентації у законодавчих та нормативних актах означеного напрямку діяльності слідчого.

Необхідно також здійснити теоретичні розробки щодо обґрунтування того хто залучає до співпраці, як повинна формалізуватися та використовуватися отримана інформація, по яких НСРД можна використовувати конфідентів та під час розслідування яких злочинів?

Окрім наведеного основними напрямками наукових розробок повинно стати:

- визначення напрямків використання слідчим інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами;
- враховуючі спільні риси та відмінності використання конфіденційного співробітництва під час провадження за оперативно – розшуковими справами та здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні науково – обґрунтувати та розробити організаційно – тактичні алгоритм дій слідчого для типових ситуацій;

- науково обґрунтувати межі та визначити правові критерії використання конфіденційного співробітництва слідчим;
- визначити матеріальні та формальні підстави використання конфіденційного співробітництва слідчим;
- здійснити системну розробку міжвідомчих нормативних актів, що визначатимуть організацію використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами та залучення цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових);
- розробити методологічне підґрунтя формування тактичних алгоритмів залучення осіб, які негласно співробітничать зі слідчим до проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Означений перелік наукових досліджень не є вичерпним, а визначає тільки окремі напрямки, які можуть деталізуватися.

Шляхами реалізації означених досліджень повинні бути, внесення змін до чинного кримінально – процесуального законодавства:

1. Необхідно відповідно до вимог Європейського суду з прав людини чітко вказати перелік злочинів у межах розслідування яких, слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або можливість залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових).

2. Визначити перелік НСРД по яким можливо використовувати конфідентів.

3. Внести доповнення до ст.225 КПК що регламентує допит в такій редакції "У разі коли допитується особа, яка сприяє на конфіденційній основі органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування, то допит може проводитися з дотриманням спеціальних правил, передбачених чинним законодавством та кримінально – процесуальним кодексом щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, про що слідчий виносить відповідну постанову".

4. Закріпити на законодавчому рівні (ст. 275 КПК України) класифікацію конфідентів у кримінальному провадженні:

- особи, які є учасником злочинної діяльності (член ОЗУ);
- особи, які є свідком злочинної діяльності;
- особи які отримали інформацію про злочинну діяльність фігуранта кримінального провадження під час ОРЗ або НСРД;
- особи, що не мають злочинних зав'язків з фігурантами кримінального провадження, але за своїми функціональними обов'язками може надати на конфіденційній основі інформацію про

факт вчинення злочинної діяльності та свідчити під час псевдонімного допиту на досудовому слідстві та під час судового провадження. Це дозволить чітко класифікувати категорії осіб конфіденційну співпрацю, яких можливо використовувати слідчому.

5. Розробити міжвідомчу і Інструкцію «З організації та тактики використання під час кримінального провадження НСРД та конфіденційної співпраці».

6. Внесення до статті 8 Закону України «Про оперативно – розшукову діяльність» норму яка б регламентувала порядок використання позаштатних негласних працівників для вирішення завдань кримінального провадження та під час здійснення НСРД.

Використані джерела

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // ВВР України. – 2012. - № 4651-VI

2. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності [Текст]: моногр. / Бандурка О. М. – Х. : Золота миля, 2012. – 620 с.

3. Берназ В.Д. Нові професійні функції слідчого при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та напрями вдосконалення їх підготовки [Текст]/ В.Д. Берназ // Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. - № 1. – 2013. – С. 8 – 12

4. Уваров В.Г Інститут негласних слідчих (розшукових) дій [Текст] / В.Г. Уваров // Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. - № 2. – 2013. – С. 266 – 270

5. Білічак О.А. Теорія і практика проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами СБ України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / О.А. Білічак. – К.: НА СБ України, 2015. – 33 с.

6. Сергєєва Д.Б. Теоретичні, правові та пракселогічні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Д.Б. Сергєєва. – Одеса: НУ «Одеська юридична академія», 2015. – 40с.

7. Максимов В.І. Використання конфіденційного співробітника у кримінальному провадженні [Текст]: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / В.І. Максимов. – К.: Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна", 2014. – 199 с.

8. Тарадойна С.С. Контроль за вчиненням злочину в системі негласних слідчих (розшукових) дій: процесуальні та тактичні аспекти (за матеріалами практики СБ України) [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 - кримінальний процес та криміналі-

стика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / С.С. Тарадойна. – К.: НА СБ України, 2015. – 20 с.

УДК 629.429

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ЯК СКЛАДОВА РЕЖИМНО-СЕКРЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Нізельник О.І.

Начальник Управління режимно-секретного та документального забезпечення ГУМВС України в Дніпропетровській області

У системі забезпечення інформаційної безпеки більшість дослідників одне з провідних місць приділяють охороні державної таємниці та службової інформації, адже витік таких відомостей становить загрозу національним інтересам. Домінує думка, що надійна охорона інформації з обмеженим доступом можлива лише за умови налагодження ефективної системи юридичної відповідальності, в якій особливе місце посідає адміністративна, оскільки її основними завданнями є попередження та недопущення заподіяння значної шкоди правовідносинам, що охороняються.

Інститут адміністративної відповідальності у сфері охорони державної таємниці як самостійний вид юридичної відповідальності запроваджено в українській державі уперше в 1999 році, а у сфері охорони службової інформації адміністративну відповідальність за порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв такої інформації встановлено у 2004 році.

Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачені наступні види адміністративних проступків, які безпосередньо пов'язані з питаннями забезпечення охорони інформації з обмеженим доступом: стаття 212-2 "Порушення законодавства про державну таємницю"; стаття 212-5 "Порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв службової інформації".

Адміністративна відповідальність є особливим видом юридичної відповідальності, якій з одного боку притаманні загальні ознаки – відповідальність настає за наявності вини особи у скоєнні протиправного діяння, конкретизується юрисдикційним актом компетентних органів, пов'язана з державним примусом тощо, з

іншого – вона має особливості та специфічні ознаки, що характерні для сфери охорони інформації з обмеженим доступом.

Проведений аналіз наукової літератури, матеріалів органів адміністративної юрисдикції правозастосовної практики за статтями ст.ст. 212-2, 212-5 КУпАП свідчить про необхідність удосконалення інституту адміністративної відповідальності у сфері охорони державної таємниці та службової інформації за рядом напрямків:

1. необхідно на законодавчому рівні закріпити саме поняття "службової інформації" та визначити конкретні критерії віднесення інформації до цього виду. Адже сьогодні службова інформація не має свого законодавчого визначення, хоча правові акти і розкривають її ознаки;

2. поділяють точку зору, що в КУпАП необхідно закріпити норму, яка б передбачала адміністративну відповідальність юридичних осіб за порушення законодавства про державну таємницю та службову інформацію. Пропонується вважати дії юридичної особи винними, якщо вони є наслідком усвідомлених дій (бездіяльності) її посадових осіб, працівників, а також осіб, які не перебувають з нею у трудових відносинах, але виконують певні дії в інтересах юридичної особи за договором;

3. з огляду на збільшення протягом останніх років кількості окремих категорій дисциплінарних правопорушень, які виявляються органами державної безпеки, їх масштабність та динаміку необхідно розширити коло адміністративних проступків у сфері охорони державної таємниці та службової інформації. Вбачається за доцільне встановити адміністративну відповідальність посадових осіб за дії, які виражаються у порушенні: встановлених правил ведення секретного діловодства, яким визначається єдиний порядок підготовки, зберігання та поширення документів; обладнання приміщень та місць, які використовуються для роботи й зберігання матеріальних носіїв секретної та службової інформації; організації й проведення робіт з перегляду грифів обмеження доступу та розсекречування матеріальних носіїв секретної інформації;

4. чіткої регламентації вимагають відповідні процесуальні дії, спрямовані на збирання доказів у справі про адміністративне правопорушення, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи;

5. розглядаючи інтереси держави в сфері охорони інформації з обмеженим доступом, більшість дослідників наголошують на необхідності передбачити можливість закритого розгляду судами справ про адміністративні порушення законодавства про службову інформацію, за умови забезпечення прав громадян;

6. вимагає опрацювання питання щодо збільшення суми штрафів, які накладаються на осіб, винних у порушенні законодавства про державну таємницю та службову інформацію.

Таким чином, все вище викладене дає підстави дійти висновку, що інститут адміністративної відповідальності у сфері охорони державної таємниці та службової інформації, з огляду на його особливості й сучасний стан, вимагає подальшого удосконалення.

Доречним буде зауважити, що існує низка інших питань у діяльності державних органів щодо провадження справ про адміністративні правопорушення законодавства про державну таємницю та службову інформацію, які вимагають вирішення, зокрема щодо розширення прав осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності, що гарантувало б прийняття законного та обґрунтованого рішення за справою, формування дієвого механізму оскарження постанов суду у справах про адміністративне правопорушення тощо. Порушені питання свідомо не розглядалися у публікації, оскільки вони мають самостійний характер та повинні стати предметом окремих спеціальних наукових досліджень. Аналізуючи практику провадження в справах про адміністративні порушення законодавства про державну таємницю, видно, що основними причинами вчинення вказаних проступків є недостатнє знання деякими особами, що мають допуск та доступ до державної таємниці, норм чинного законодавства про державну таємницю, а також нехтування вказаними особами нормами чинного законодавства. Так, деякі керівники підприємств, установ та організацій, які здійснюють діяльність, пов'язану з державною таємницею, вважають, що вони не володіють інформацією, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України. Також слід зазначити, що порушення законодавства про державну таємницю може бути зумовлене недостатнім фінансуванням заходів, спрямованих на захист державної таємниці.

У науковій літературі існує пропозиція класифікувати суб'єктів попередження адміністративних порушень законодавства про державну таємницю за обсягом їх компетенції на дві групи.

До першої групи відносять органи й посадові особи умовно загальної компетенції (посадові особи органів СБ України), що здійснюють профілактичну діяльність щодо усіх категорій осіб, які мають допуск і доступ до державної таємниці.

До другої групи відносять органи й посадові особи умовно спеціальної компетенції, до обов'язків яких належить профілактика порушень законодавства про державну таємницю лише в конкретному органі державної влади, органі місцевого самоврядування, на підприємстві, в установі, організації, діяльність яких пов'язана з державною таємницею.

Переважає більшість дослідників, серед наведених пропозицій щодо вдосконалення правових заходів попередження порушень законодавства про державну таємницю, вважають необхідним передбачити в Законі України «Про державну таємницю» обов'язкове проведення перевірки знання особами, яким надається допуск до державної таємниці, норм законодавства про державну таємницю та правил секретного діловодства.

Вважається за доцільне збільшити суми штрафів, що накладаються на порушників законодавства про державну таємницю, а також передбачити позбавлення посадової особи права зайняття діяльністю, яка передбачає надання доступу до державної таємниці, на строк до одного року за вчинення повторного протягом року порушення законодавства про державну таємницю.

УДК 343.1:65.012.8

ВЗАЄМОДІЯ СИСТЕМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Перепелиця М.М., канд. юрид. наук, професор
Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Володько К.А.
Ад'юнкт докторантури та ад'юнктури ХНУВС

Зростаюче значення теорії та практики оперативно-розшукової діяльності для успішного виконання завдань із забезпечення правопорядку в суспільстві загальновизнано. Разом з тим, як будь-яка соціальна система для того, щоб реалізовувати своє

призначення, повинна мати чітке уявлення про стан середовища функціонування, тобто постійно отримувати інформацію щодо характеристики ситуації та адекватно на неї реагувати. В такому контексті на перший план виходить проблема функціонування систем інформаційного та аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. В останні роки цій тематиці приділялась значна увага у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. В Україні в області інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності потрібно відзначити праці: О.М. Бандурки, А.І. Берлача, В.П. Євтушенка, В.Ю. Журавльова, І.П. Козаченко, М.В. Корнієнко, В.Л. Регульського та інших. Певний вклад в розробку напрямків вдосконалення системи інформаційного забезпечення ОРД зробив й один з авторів цієї праці.

Інформаційним забезпеченням в цілому називається обслуговування спеціалістів необхідною науковою, технічною чи іншою інформацією, що здійснюється інформаційними службами та органами для її подальшого використання. Відносно інформаційного забезпечення ОРД необхідно говорити саме про теоретично обґрунтовану та вже діючу систему, яка характеризується відповідним нормативним регулюванням та організаційною структурою.

Що стосується співвідношення термінів «інформаційне забезпечення» та «інформаційно-аналітичне забезпечення», то основною функцією інформаційного забезпечення ОРД ОВС є збір первинної інформації, точніше вихідних даних, які характеризують певні аспекти та параметри явищ і процесів, що мають відношення до тих чи інших кримінальних подій та явищ. Ці дані, як правило, являються неповними, невпорядкованими, непроаналізованими, незагальненими, а тому, не завжди можуть бути використані для побудови тих чи інших оперативно-розшукових версій, тим більше для прийняття управлінських або оперативно-тактичних рішень. Разом з тим, інформаційне забезпечення ОРД, безумовно, включає в себе й аналітичний аспект. Оперативно-розшукова інформація аналізується оперативним співробітником вже на етапі надходження, коли проводиться оцінка її достовірності, повноти, своєчасності, придатності до обробки і т.п. Пізніше аналіз може проводитись й керівником підрозділу, співробітниками управлінського апарату. Аналітична складова, що полягає в проведенні аналізу оперативно-розшукової інформації на рівні суб'єкту її отримання та на стадії первинної обробки, поза сумнівом, присутня й в загальній системі

інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності ОВС.

Однак на сьогоднішній день, на наш погляд, є достатні підстави зробити висновок, що в ОВС функціонує самостійна інформаційна система – система аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності.

Логічно виникає питання: яка взаємодія двох інформаційних систем – системи збору інформації та системи її аналітичної обробки?

Інформаційне та аналітичне забезпечення ОРД ОВС (в контексті їх сприйняття як самостійних, але ж й тісно взаємозв'язаних систем) мають різних зміст. Якщо результатом інформаційного забезпечення ОРД є надання споживачеві певним чином систематизованих й формалізованих відомостей, то результатом аналітичного забезпечення завжди є нові знання про об'єкт вивчення.

Взаємопов'язаність систем інформаційного та аналітичного забезпечення ОРД проявляється перш за все в тій обставині, що масиви оперативно значимої інформації, формування яких здійснюється в рамках першої системи, є основою для проведення дослідницької роботи в рамках другої системи: для виявлення закономірностей, встановлення їх кількісного вираження, розробки обґрунтованих прогнозів й вироблення на їх основі рекомендацій, які можуть впливати на ефективність ОРД, що проводиться. Спеціальна інформаційна база – це специфічна особливість аналітичної роботи в сфері оперативно-розшукової діяльності. В свою чергу, у підсумках проведеної роботи: приймаються управлінські рішення, які впливають на формування інформаційних потоків оперативно значимої інформації; проводяться комплексні оперативно-розшукові заходи, в результаті яких до інформаційної системи надходить додаткова оперативно-розшукова інформація.

Зробимо деякі висновки: одним з найважливіших факторів підвищення ефективності оперативно-службової діяльності є подальше вдосконалення інформаційного та аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності ОВС; нині в сфері оперативно-розшукової діяльності ОВС України функціонує дві самостійні системи: інформаційного забезпечення та аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Аналітична робота за рахунок інтеграції знань різних наук та на основі досягнутих успіхів в практичній діяльності завершила етап свого становлення та на рубежі 2006-2007 рр. сформувалась як самостійний напрямок ОРД ОВС; кожна із вказаних систем характеризуєть-

ся своїми специфічними параметрами; системи інформаційного та аналітичного забезпечення ОРД ОВС України тісно взаємодіють, впливаючи одна на одну; методичні основи, нормативна регламентація та організаційно-функціональна структура систем, що розглядаються, знаходиться в динамічному розвитку прикладних завдань, які ставляться практикою перед інформаційним та аналітичним забезпеченням ОРД; різноманіття термінів, які використовуються в науковій літературі для опису інформаційних процесів в сфері оперативно-розшукової діяльності, необхідно систематизувати та визначити, для опису яких сегментів кожний з них підходить найбільш точно.

УДК: 343.985.5

ПРИНЦИПИ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ЩОДО ЗАХОПЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ СТАНОВЛЯТЬ СУСПІЛЬНУ НЕБЕЗПЕКУ

Плішань О.А.

Ад'юнкт ад'юнктури та докторантури ХНУВС

Успішна реалізація операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку в оперативно-розшуковій, слідчій та судовій діяльності обов'язково передбачає їх організацію і планування. Це зумовлено передусім природою цих засобів, ефективність проведення яких апріорі передбачає здійснення комплексу різного за характером дій і заходів, що, у свою чергу, передбачає необхідність визначення принципів планування та проведення оперативно-розшукової операції щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку з метою визначення оптимальної послідовності, своєчасності й узгодженості проведення окремих компонентів таких операцій.

Принципи планування і проведення оперативно-розшукової операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку посідають значне місце в системі категорій наук управління органами внутрішніх справ і оперативно-розшукової діяльності. Принципи – це основні ідеї, дотримання яких дозволяє найбільш ефективно досягати поставлених цілей і завдань операції. Вони формуються в стислій формі, підказані практикою [1, с. 9] і в той час «об'єктивні так само, як закони і закономірності» [2, с. 19]. Про теоретичне та практичне значення даної проблеми, як і її актуальність,

свідчить вже та обставина, що питання про принципи, які будуть застосовані під час оперативно-розшукової операції щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку, повинне стояти перед керівником в період розробки задуму і планування, а в самому перебігу операції – перед її учасниками під час непередбачуваних змін обстановки. Не випадково в Настановах іноді замість терміна «принципи» використовується термін «умови досягнення успіху». Між тим, ця проблема залишається мало дослідженою.

Враховуючи думку Майдикова А.Ф. про неможливість обмежити число принципів [3, с. 17], зробимо спробу виділити найбільш значущі з них для планування і ведення оперативно-розшукових операцій.

Умовно поділимо принципи на дві групи: організаційні і тактичні. Принципова відмінність між ними полягає, на наш погляд, в тому, що до першої групи входять *обов'язкові принципи*, ними не можна жертвувати ні за яких обставин. Що стосується *тактичних принципів*, то за певних умов для досягнення того чи іншого з них доводиться жертвувати деякими іншими. Проте ця група не менш важлива, її принципи виражають в тій чи іншій мірі основну ідею операції.

До організаційних принципів, на наш погляд, слід віднести:

- законність;
- рівність усіх перед законом;
- відповідність заходів, засобів і тактики ступеня суспільної небезпеки злочинних посягань і загрози інтересам суспільства і держави;
- пріоритетність захисту життя, здоров'я і свобод людини;
- нерозголошення відомостей про технічні прийоми і тактику проведення оперативно-розшукової діяльності, а також про склад її учасників.

Законність означає, що посадові особи, які здійснюють операцію щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку, виходять з вимог Конституції України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінального, Кримінального процесуального кодексів, інших законів і міжнародно-правових актів, учасником яких є Україна. Ці операції можливі тільки в рамках конкретних оперативно-розшукових справ, чи кримінальних проваджень, порушених на основі обставин, спеціально обумовлених Законом. Адже забороняється проведення оперативно-розшукової діяльності будь-якими підрозділами, органами, відомствами, гро-

мадськими і приватними організаціями, фізичними особами, не вказаними в Законі. Гарантією законності є контроль над організацією і проведенням оперативно-розшукових заходів з боку керівників органів, які здійснюють оперативно-розшукову операцію. Як гарантії законності оперативно-процесуальної діяльності виступають судовий контроль і прокурорський нагляд. Під час операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку не допускаються порушення прав і свобод людини і юридичних осіб, окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватися лише за рішенням суду стосовно особи, в діях якої є ознаки складу тяжкого або особливо тяжкого злочину, а також у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства.

Рівність всіх перед законом незалежно від громадянства, статі, національності, віку, місця проживання (місцезнаходження), освіти, спеціальності, місця роботи, соціального і фінансового становища осіб, їхніх політичних і релігійних переконань, приналежності до певних партій і цивільних організацій.

Відповідність заходів, способів і тактики ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань і загрози інтересам суспільства і держави. Співробітники оперативних підрозділів при здійсненні оперативно-розшукових заходів повинні враховувати їхню відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань і загрози інтересам суспільства і держави [4, ст. 9].

Пріоритетність захисту життя, здоров'я і свобод людини. Це значить, що дії керівника і рядових учасників операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку повинні бути в першу чергу направлені на порятунок людей і майна, якщо їм загрожує небезпека.

Нерозголошення відомостей про технічні прийоми і тактику проведення операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку, а також про склад її учасників. Крім міркувань конфіденційності, цей принцип означає закріплення на законодавчому рівні таких положень:

1) під час операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку застосовуються прийоми, що маскують сам факт її проведення і приналежність до оперативних підрозділів посадових осіб, а також сприяючих їм інших фізичних осіб;

2) складають державну таємницю точні відомості про сили, засоби, методи, плани операцій щодо захоплення осіб, які станов-

лять суспільну небезпеку, про осіб, що негласно співробітничать з органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність і тактика конкретної операції щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку.

До другої групи – тактичних *принципів*, на нашу думку, необхідно включити нижченаведені.

Комплексність. Усі дослідники визначають оперативно-розшукову операцію як комплекс оперативно-розшукових та інших заходів. Як правило, для досягнення цілей операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку потрібне одночасне, злагоджене застосування декількох методів і тактичних способів дій. Іноді основним змістом операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку є один оперативно-розшуковий захід (ОРЗ). Наприклад – оперативна комбінація з введення конфідента в організовану злочинну групу, але і в цьому випадку потрібне одночасне проведення цілої низки інших заходів: аналіз початкової інформації, прогнози можливих ситуацій, визначення завдань, підготовка легенди і документального її підтвердження (документи, одяг та інші деталі), інші заходи щодо матеріально-технічного і оперативного забезпечення і так далі і тому подібне. Таким чином в усіх випадках будуть потрібні заходи (крім ОРЗ) адміністративного, кримінально-процесуального, управлінського, організаційно-тактичного і технічного характеру.

Близький за своїм змістом до комплексності принцип *всебічності*. Його можна розуміти як *вимогу всесторонньо* забезпечити операцію щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку (оперативне, матеріально-технічне, інформаційне, при необхідності – і бойове забезпечення), а також і як необхідність організувати тісну *взаємодію* між всіма учасниками операції і, у ряді випадків, між оперативними апаратами карного розшуку, боротьби з незаконним обігом наркотиків і оперативними апаратами інших відомств.

Конспіративність. Якщо вище ми вказували на принципову неприпустимість розголошення відомостей про технічні прийоми, тактику і склад учасників операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку, то певні відступи від принципу конспіративності на користь інших принципів іноді допустима. Наприклад, можна навмисно «засвітити» того або іншого учасника операції, зробити спеціально невправний оперативний хід для того, щоб показати супротивнику, що проти нього ведеться опертивно-розшукова операція і таким чином примусити його змінити місце

схову. При спробі залишити схов він буде захоплений зашифрованою групою захоплення. Проте в переважній більшості випадків конспіративність є обов'язковою умовою успіху операції.

Превентивність. Іноді цей принцип називають інформованість або розвідувальна активність. Превентивність припускає інформування про підготовлюваний злочин, особою яка становить суспільну небезпеку, що дозволить організувати зашифровану або легендовану операцію і запобігти злочин на стадії наміру, підготовки або замаху.

Темп операції. Це поняття введене Галактіоновим М. в роботі «Париж, 1914. Темп операцій». Аналізуючи маневр 6 французької армії, якому не вистачало потужності, оперативної і тактичної рухливості, Галактіонов М. показав, що проте в його результаті союзники одержали виграш темпу [5, с. 51-57]. Виграш темпу не можна ототожнювати з виграшем часу. Принцип темпу операції має особливе значення в умовах протидії оперативно-розшуковій діяльності з боку супротивника. Він полягає в динамічності дій, що дозволяє випередити супротивника, оволодіти повною мірою ініціативою, попереджувати його протидію і досягти поставлених цілей операції щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку. До темпу операції близький принцип терміновості – дотримання мінімальних термінів ведення операції.

Інноваційність – застосування нових, раніше не відомих особі, яка становлять суспільну небезпеку оперативно-технічних засобів, нових комбінацій і тактичних способів дій.

Науковість – використання з цією ж метою рекомендацій науки ОРД і досвіду роботи.

Забезпечення стійкого управління – оперативними апаратами, оперативними групами і рядовими учасниками операції, що вимагає організації системи зв'язку і виконавчої дисципліни, включаючи суворе дотримання порядку і часу доповідань про обстановку, дії своїх сил і осіб, які становлять суспільну небезпеку. Стійкість управління пов'язана з принципом плановості, хоча з міркувань конспірації іноді план може не оформлятися, а завдання виконавцям ставляться безпосередньо на місці або в русі до об'єкту, керівник повинен спиратися на аналіз оперативної обстановки і мати при собі перелік завдань і виконавців. У всій решті випадків наявність плану обов'язкова.

Маневр – як принцип операцій щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку. Він можливий як в просторі, так і

шляхом переключення співробітників на вирішення нових завдань, що виникають в операції. *Резерв* – потрібен завжди, навіть при мінімальному числі учасників операції. Інакше керівник операції щодо захоплення осіб, яка становлять суспільну небезпеку може позбавитися можливості реально впливати на розвиток обстановки, а розглядаючи самого себе як резерв, може взагалі втратити управління.

Перевага в силах над особою, яка становлять суспільну небезпеку – відомий також як принцип масування сил на ділянці з найскладнішою обстановкою, або як «принцип Епамінонда». Враховуючи, що ініціатива належить керівнику і учасникам операції щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку, можливість для забезпечення переваги в силах є завжди. Дії ж при меншині в силах, навіть з використанням чинника раптовості, при проведенні оперативного захоплення повинні бути в більшості випадків визнані грубою помилкою, оскільки ведуть, як правило, до важких наслідків.

Безпека – як вимога забезпечити збереження життя і здоров'я учасників операції і сторонніх громадян.

Ми розглянули далеко не всі принципи, які можуть бути покладені в основу планування і дій підрозділів карного розшуку в операціях щодо захоплення осіб, які становлять суспільну небезпеку. Проте, як нам здається, саме ці принципи найбільшою мірою відповідають умовам їх проведення. Точне і правильне їх застосування в швидко змінній обстановці, зроблене значною мірою інтуїтивно, унаслідок накопичених знань і досвіду, робить науку ОРД справжнім мистецтвом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Организация задержания вооруженных преступников./ [Под. ред. А.К. Кавалиериса]. – М.: УУЗ МВД СССР, 1981. – 80 с.
2. Жижко А.А. О принципах управления органами внутренних дел в особых условиях. / А.А. Жижко. // Совершенствование управления ОВД в особых условиях. Труды Академии МВД СССР. – М., 1991. – С. 19 – 26.
3. Іванов С.І. Нормативно-правові засади всебічного забезпечення спеціальних операцій органів внутрішніх справ України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.05 – службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку / Іванов Святослав Ігорович. – Сімферополь, 2011. – 267 с.
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. №2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №22. – Ст. 303.

5. Галактионов М. Париж, 1914. Темпы операций. / М. Галактионов. – М.: АСТ; СПб.: Terra-Fantastica, 2001. – 704 с.

УДК 343.98.067

РОЛЬ АГЕНТУРНОГО МЕТОДУ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Пчолкін В.Д.,
д.ю.н., професор

Професор кафедри кримінально-правових дисциплін ФПМК ХНУВС

Агентурний метод отримання інформації є одним з найбільш ефективних і дієвих методів оперативно-розшукової діяльності і широко використовується оперативними підрозділами у випадках, коли необхідно вирішувати складні завдання по розкриттю тяжких злочинів, розшуку небезпечних злочинців, припиненню діяльності організованих злочинних угруповань. Він забезпечує успішне вирішення цілого ряду конкретних оперативно-розшукових завдань, що стоять перед органами внутрішніх справ.

Сутність цього методу оперативно-розшукової діяльності полягає в конспіративному одержанні (вивідуванні) відомостей, що становлять оперативний інтерес, під час безпосереднього спілкування конфідентів та оперативних працівників з розроблюваними, у зв'язку з необхідністю виявити факти підготовки до вчинення злочину, а також розшукати злочинців, які переховуються. Агентурний метод забезпечує виявлення певних осіб, що замишляють, готують або вчиняють кримінальні діяння; інших осіб, причетних до цих дій або обізнаних про них; предметів і документів, що відображають факти злочинної діяльності. Особливе значення агентурний метод має для виявлення протиправних дій розвідок, контррозвідок іноземних держав, а також кримінального середовища на стадії їх зародження, планування і готування злочинів.

Аналіз літературних та нормативних джерел свідчить, що в теорії оперативно-розшукової діяльності склалися певні погляди на питання, що стосуються сутності й ролі агентурного методу у виявленні та розкритті злочинів. Певна увага науковців приділялась визначенню ролі агентурного методу у розкритті латентних злочинів. Ці питання розглядались в роботах українських науковців у галузі теорії оперативно-розшукової діяльності, а саме: О. М. Бандурки, В. В. Голубця, І. П. Козаченка, В. А. Некрасова, Е. В. Рижкова, І. В. Сервецького, Ю. Е. Черкасова, В. В. Шувалова та ін.

Серед перших українських вчених, хто провів дослідження сутності поняття агентурного методу, були І. П. Козаченко і В. В. Голубець. На їхню думку, агентурний метод – це система пошуку інформації про осіб і факти, що становлять для органів внутрішніх справ оперативний інтерес, яка заснована на безпосередньому спілкуванні на довірчих засадах оперативних працівників чи негласних співробітників з особами, які мають таку інформацію. Наведене визначення свідчить про те, що агентурний метод, так само як і інші специфічні методи ОРД, складається з одержання оперативно-розшукової інформації та використання її винятково з метою попередження і розкриття злочинів (розшуку злочинців, які переховуються, осіб, зниклих безвісти, а також підтримання встановленого правопорядку в установах виконання покарань).

Однак, окремі науковці вважають, що наведене вище визначення агентурного методу уявляється дещо обмеженим, особливо якщо виходити з етимологічного тлумачення його змісту. Загально визначено, як методу оперативно-розшукової діяльності – агентурному методу властиві певні риси, що розкривають його сутність і зміст: безпосередність спілкування оперативних працівників і конфідентів з особами, які перевіряються чи розроблюються та іншими громадянами; довірчі взаємини між суб'єктами і об'єктами; чітке встановлення суб'єктів, що мають право на його застосування; дотримання законності та конспірації під час його здійснення.

Проведений аналіз точок зору фахівців в теорії ОРД свідчить про те, що у спеціальній літературі теоретично обґрунтовано і сформульовано професійне розуміння агентурного методу як єдиного інструменту вирішення функціональних завдань розвідки, контррозвідки і міліцейського розшуку. Якщо не вдаватися в термінологічні тонкощі, а сконцентрувати увагу на найважливіших елементах його сутнісної та методологічної характеристик, то ми можемо дати таке наукове визначення агентурного методу.

Агентурний метод – це сукупність прийомів і способів вирішення визначених законом оперативно-тактичних завдань забезпечення безпеки осіб, суспільства і держави, а також боротьби зі злочинністю, заснованих на довірчих взаємовідносинах конфідентів і оперативних працівників правоохоронних органів і спецслужб з особами, які підозрюються в заподіянні шкоди національній безпеці та вчиненні кримінальних правопорушень.

Із цього визначення агентурного методу випливає, що його структурно-змістовими елементами (ознаками) є: 1) безпосереднє

(особисте) спілкування конфідентів, штатних оперативних працівників з особами, які підозрюються у вчиненні протиправних діянь; 2) установлення або підтримання довірчих взаємовідносин між зазначеними суб'єктами; 3) складність функціональних (оперативно-тактичних) завдань, що зумовлюють застосування агентурного методу для їх вирішення; 4) дотримання меж допустимості втручання в особисте життя громадян і діяльність осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів; 5) дотримання конспіративності довірчих взаємовідносин і використання отриманих у такий спосіб фактичних матеріалів.

Важливу роль агентурний метод відіграє в оперативній роботі під час документування злочинних дій розроблюваних. Необхідність організації документування за оперативно-розшуковими справами впливає з вимог кримінального закону, відповідно до якого кримінальний відповідальності й покаранню підлягає тільки особа, винна у вчиненні злочину. При документуванні злочинної діяльності за допомогою агентури забезпечується виявлення фактичних даних, що стосуються: події злочину (час, місце, спосіб учинення та інші обставини); причетності розроблюваних осіб до підготовки та вчинення злочину; виявлення осіб, які можуть бути свідками, а також предметів і документів, які містять у собі доказову інформацію; місцезнаходження знарядь злочину, викрадених чи нажитих злочинним шляхом грошей і цінностей; місця збуту й збереження викраденого; про характер і розмір збитку, заподіяного злочином та інші обставини, що мають значення для розкриття злочину, а також розшуку злочинця, що переховується, і застосування до розроблюваної особи заходів, передбачених законом.

В ході фіксації фактичних даних за участю конфідентів проводиться: а) негласне вилучення документів, продукції з метою їх, вивчення й експертного дослідження; б) негласне фотографування документів, що можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні; в) спостереження за розроблюваними з метою виявлення окремих дій, пов'язаних із підготовкою до вчинення злочину, збутом викраденого, зустрічами зі співучасниками, передачею їм чи одержанням від них різних предметів, документів, цінностей і грошей.

Оцінюючи роль агентурного методу у документуванні фактів і обставин злочинної діяльності осіб, що вчиняють тяжкі й особливі тяжкі злочини, слід зазначити, що він цілком спрямований на

виконання завдань кримінального судочинства. Застосування агентурного методу надає можливість:

- виявляти злочинні наміри і дії розроблюваних, одержувати інформацію, щодо їх причетності до злочинів;
- установлювати місця збереження цінностей і майна, здобутих злочинним шляхом;
- установлювати осіб, які можуть бути свідками у кримінальному провадженні;
- виявляти та забезпечувати збереження предметів і документів, що можуть бути використані, як речові докази у кримінальному провадженні;
- фіксувати, у тому числі із застосуванням технічних засобів, конкретні злочинні дії та факти злочинної діяльності, тобто збирати фактичні дані, що можуть стати джерелами доказів у кримінальному провадженні;
- забезпечувати відшкодування завданих збитків;
- вести оперативну гру зі злочинцями з метою викриття протиправної діяльності організованих груп та злочинних організацій.

Підбиваючи підсумки висловленому, можна зробити висновок, що агентурний метод у теорії оперативно-розшукової діяльності має велику теоретичну і практичну значущість. Він збагачує методологічний інструментарій дієвих засобів протидії злочинності і є повноправним самостійним елементом теорії оперативно-розшукової діяльності.

УДК 343.123.12

ФОРМУВАННЯ ФАКТОЛОГІЧНОЇ БАЗИ РЕЛЕВАНТНИХ ДО ЗЛОЧИНУ ДАНИХ ЯК МЕТОД РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ФОРМ ОРД ОВС УКРАЇНИ

Сафронов С.О.,
канд. юрид. наук, доцент
Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

В п. 1.10. наказу МВС України від 17.12.12. № 07 визначено п'ять загальних форм ОРД в ОВС України. Проте, ані юридичного значення цих форм, ані способів реалізації цих форм на нормативно-правовому рівні не визначено, що викликає певні непорозуміння в суто практичній діяльності оперативних підрозділів ОВС. Запропонований нижче метод щодо збору релевантних до злочину даних

може частково усунути цю проблему та визначити мету і окремий напрямок діяльності з приводу реалізації таких форм ОРД як: ведення обліків, здійснення оперативного пошуку, здійснення оперативної профілактики.

Під релевантними даними розуміється сукупність відомостей про факти (реальні події, випадки, ситуації, явища), які дають підстави висувати версії щодо вчинення латентного злочину або про ймовірність вчинення злочину в майбутньому. Авторські дослідження, дослідження інших вчених та ствердження працівників практичних підрозділів ОВС України підтверджують наявність певних ознак, завдяки яким можливо припускати, що було вчинено латентний злочин або про те, що у особи сформувався намір, мотивація або умисел вчинити злочин у майбутньому. Це обґрунтовує потребу запровадження та подальшого розвитку в ОРД інституту оперативно-пошукової фактології. Її предметом повинно стати вивчення фактів та їх зв'язків, які обумовлюють або передують акту вчинення злочину, свідчать про вчинення злочинів, які приховуються, а також про форми і закономірності зовнішнього прояву ознак цих фактів та способи їх встановлення.

Структура оперативно-пошукової фактології в контексті до виявлення та попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС повинна ґрунтуватися на фактах-ознаках та фактах-ризиках.

Факт-ознака – події, які відбулися у реаліях життя і які мають/можуть мати кореляційний зв'язок зі злочином, який вже вчинений, але є латентним. Наприклад:

1) вживання особою наркотичного засобу перший раз у житті – може свідчити про імовірність вчинення злочину, передбаченого ст. 315 КК України (схиляння особи до вживання наркотичних засобів);

2) замах на самогубство – може свідчити про вчинення злочину, передбаченого ст. 120 КК України (доведення до самогубства);

3) продаж суб'єктом підприємницької діяльності продукції за дуже дешевою ціною – може свідчити про вчинення злочинів, передбачених ст. 225 (обман покупців), ст. 227 (реалізація недоброякісної продукції), ст. 229 (незаконне використання фірмового найменування) КК України;

4) отримання підприємцем занадто великого прибутку або факт придбання та утримання дорогих об'єктів нерухомості особою з низькими фінансовими доходами – може свідчити про

вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК України (легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом).

Факт-ризик – сукупність об'єктивних умов, які створюють неочевидні та неоднозначні відносини між суб'єктами оперативної уваги, утворюють невизначену у результатах розвитку подальших подій ситуацію, яка обумовлюється імовірністю (наявністю ризиків) вчинення злочину у майбутньому. Наприклад:

1) поява в колі спілкування неповнолітніх осіб раніше судимих або таких, що старші за віком на 5 і більше років – створює ризик щодо вчинення злочину, передбаченого ст. 304 КК (втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття азартними іграми, жебрацтвом), ст. 324 КК (схиляння до вживання одурманюючих засобів) тощо;

2) наявність у особи захворювання, яке супроводжується виснажливими болями або тривалими болями психогенного характеру – створює ризики вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 309 (незаконне виготовлення, придбання наркотичних засобів), 310 (виращування снотворного маку), 319 (незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів) КК України;

3) неповернення великої суми боргу – робить імовірним вчинення злочину, передбаченого ст. 355 КК України (примушування до виконання цивільно-правового зобов'язання);

4) ведення кримінального провадження стосовно впливових високопосадовців, організаторів злочинних груп та злочинних організацій – ускладнюється ризиками вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 343 (втручання в діяльність працівника правоохоронного органу), 345 (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу), 376 (втручання в діяльність судових органів), 386 (перешкоджання з'явленню свідка або потерпілого до суду, органів досудового слідства) КК України;

5) поінформованість потерпілої або її родичів про особистість гвалтівника створює ризики щодо актів помсти, а саме вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 115 (умисне вбивство), 121 – 126 (умисне завдання тілесного ушкодження, побої і мордування), 129 (погроза вбивством), 194 (умисне знищення або пошкодження майна), 195 (погроза знищення майна) КК України.

Безумовно, що ступінь ймовірності вчинення у майбутньому злочину, який обумовлений певною подією або ситуацією залежить від багатьох факторів. Але, в числі цих факторів знаходиться показник роботи суб'єктів ОРД, ефективність їх попереджувальної діяль-

ності. Ось чому факти-ризика повинні стати об'єктом оперативної уваги в реалізації таких форм ОРД як то оперативна розробка, оперативний пошук, оперативна профілактика.

Факт-ознака є категорією для гіпотетичного мислення (висунення версій) і підставою для організації дій у напрямку виявлення латентних злочинів. Факт-ризик – категорія для оцінки ступеня імовірності вчинення злочину. Факт-ризик є підґрунтям для застосування попереджувальних заходів і одночасно приводом для організації виявлення фактів готування до злочину.

На підставі вищевикладеного можливо зробити висновок, що в загальній тактиці виявлення злочинів та в організації попереджувальної діяльності оперативних підрозділів буде доцільним використовувати фактологічну базу релевантних до злочинів даних. Формування цієї бази даних доцільно здійснювати у напрямку збору та аналізу відомостей про:

- ознаки вчинення латентних злочинів, зокрема злочинів, які навмисно приховуються;
- ознаки злочинів, що готуються;
- ознаки наявності ризиків, які можуть привести до появи у особи мотивації на вчинення злочину або наміру на його вчинення;
- ознаки наявності у особи умислу на вчинення злочину, який не потребує підготовчих дій.

Наприкінці слід відзначити, що формування бази оперативно-пошукової фактології доцільно здійснювати на двох рівнях: 1) на рівні науково-методичних розробок (зокрема дисертаційних досліджень); 2) на рівні прикладних здобутків практичних оперативних підрозділів ОВС. Для забезпечення другого рівня формування бази даних слід запровадити: 1) ведення відповідних обліків та аналітично-статистичних довідників у яких будуть зазначатися факти-ознаки та факти-ризика щодо кожного злочину, який підслідний ОВС; 2) ведення окремого розділу у справах контрольно-спостережного провадження, з накопиченням відповідних даних та позначками про їх перевірку.

Перспективність подальших наукових розробок вбачається у розробці алгоритму створення комплексної систематизованої бази оперативно-пошукової фактології для суб'єктів ОРД ОВС України. Використання цієї бази даних дасть можливість чітко орієнтувати працівників оперативних підрозділів та негласних позаштатних працівників на виявлення ознак латентних злочинів та злочинів з існуючою імовірністю їх вчинення у майбутньому.

НАУКОВИЙ ГЕНЕЗИС ФОРМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стащак М.В.,
канд. юрид. наук, с.н.с.
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Одним із дієвих і традиційних напрямів удосконалення протидії злочинам є покращення теоретичного забезпечення, що досягається за допомогою приділення їй з боку науковців належної уваги, зокрема під час встановлення наукового генезису обраної тематики.

Аналіз робіт радянських дослідників свідчить про те, що краще словосполучення «форми оперативно-розшукової діяльності» було вжито у посібнику «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ» (1972) за загальною редакцією Д.В. Гребельського та А.Г. Лекаря. Авторський колектив означеної роботи вказує на здійснення оперативно-розшукової діяльності у певних формах, зокрема: виявлення осіб, які становлять оперативний інтерес та розробка.

Інші дослідники того часу (А.С. Вандишев, А.Ф. Волинский, В.Г. Самойлов) у наукових статтях зробили висновок, що оперативний пошук однією із форм ОРД, яка фактично передбачає отримання і перевірку первинної оперативно-розшукової інформації про комплекс осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес.

У цей же період виходить посібник «Основи оперативно-розшукової тактики органів внутрішніх справ» (авторський колектив: В.М. Аتماжитов, В.Г. Бобров, А.С. Вандишев та ін.), у тексті якого вказується на існування двох форм ОРД: пошук первинних оперативно-розшукових даних та розробка.

Серед робіт радянських вчених також становить значний інтерес для даного дослідження навчальний посібник Е.І. Тереньєва, у якому автор зазначає, що ОРД здійснюється у двох формах: оперативний пошук та оперативна розробка.

Беручи до уваги мету та задачі наукової доповіді, далі вважаємо доцільним зосередити увагу на працях вітчизняних вчених, які продовжили розробляти проблематику протидії злочинності у межах різних форм ОРД.

Так, серед українських науковців слід відмітити навчально-методичні і наукові праці О.М. Асадчих, В.О. Біляєва, Г.М. Бірюкова, В.І. Василичука, В.В. Грищаченка, М.Л. Грібова, О.Є. Користіна, А.В. Мовчана, М.С. Мазуренка, В.Я. Мацюка, І.В. Мисловського, А.В. Мовчана, В.А. Некрасова, І.М. Ніщети, В.Г. Севрука, В.В. Шендрика та ін.

З-поміж перелічених вчених особливо слід виділити докторську дисертацію В.В. Шендрика на тему: «Попередження злочинів оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України» (2012), в якій:

1) проведено комплексне наукове дослідження теоретико-методологічних і правових засад попередження злочинів оперативними підрозділами органами внутрішніх справ України;

2) проаналізовано сучасний стан правового забезпечення протидії злочинності та окреслено напрямки удосконалення на перспективу;

3) досліджено проблемні питання оцінювання ефективності діяльності оперативних підрозділів ОВС України та сформульовано рекомендації, спрямовані на удосконалення їх практичної діяльності із попередження злочинності;

4) визначено предмет, структуру, функції, методи, заходи та засоби оперативно-розшукового попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України;

5) сформульовані пропозиції щодо підвищення ефективності попередження злочинів через сприяння осіб, які конфіденційно співробітничать з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України та визначені шляхи удосконалення попереджувальної роботи осіб, які упроваджені в злочинну групу;

6) вироблені напрямки втілення передового досвіду іноземних держав щодо попередження злочинів правоохоронними органами у діяльність вітчизняних оперативних підрозділів ОВС;

7) розкрито зміст взаємодії оперативних підрозділів ОВС з іншими суб'єктами попередження злочинів;

8) визначені перспективні інноваційні технології у діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ із попередження злочинів.

Одним із результатів проведеного В.В. Шендриком дисертаційного дослідження став висновок про те, що попередження злочинів є організаційно-тактичною формою оперативно-розшукової діяльності, яка поділяється на комплекс взаємно інтегрованих елементів: профілактику, запобігання та припинення злочинів.

Таким чином, підсумовуючи наведене щодо стану наукової розробленості проблеми протидії злочинності під час різних організаційно-тактичних форм ОРД зроблено умовивід, що теоретичні та прикладні засади протидії злочинам у межах різних організаційно-тактичних форм ОРД проводилися науковцями у різний час фрагментарно або однобічно, що підтверджується відсутністю здійсненого монографічного дослідження.

УДК 343.14:351.745.7:343.974

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНСПІРАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Сухачов О.О.,
канд. юрид. наук

Заступник начальника Головного управління контролю за захистом інтересів
держави у сфері економіки держави СБ України

За усталеною у науці традицією одним з принципів оперативно-розшукової діяльності (ОРД) вважають конспірацію. Цим принципом керуються усі суб'єкти ОРД, оскільки без конспірації їх діяльність є неефективною. Забезпечення конспірації об'єктивно потребує організації. Проте якщо сутності та питанням конспірації при проведенні окремих оперативно-розшукових заходів вітчизняними вченими приділялася певна увага, то питанням її організації в цілому в ОРД – ні. Вивчення практики свідчить, що відсутність належного наукового забезпечення організації конспірації діяльності оперативних підрозділів призводить до серйозних проблем у їх роботі: провалу окремих ОРЗ та НСРД, відсутності результатів тривалих оперативних розроблень, невиконанню завдань кримінального провадження, а також до поранень та навіть загибелі оперативних працівників.

Оскільки конспірація здійснюється суб'єктами оперативно-розшукової діяльності та призначена для забезпечення ними успішного виконання завдань цієї діяльності, то можна припустити, що правові і наукові засади організації конспірації потрібно ґрунтувати на відповідних засадах організації ОРД.

Якщо напрями дослідження організації конспірації діяльності оперативних підрозділів визначати, спираючись на усталені у науці елементи змісту організації ОРД (вивчення, аналізу й оцінки опера-

тивної обстановки; планування оперативно-розшукової діяльності; розстановки сил і засобів оперативних підрозділів ОВС; організації взаємодії в процесі оперативно-розшукової діяльності; контролю за оперативно-розшуковою діяльністю), то можна констатувати, що усі вони цілком можуть бути застосовані на рівні конкретних оперативно-розшукових заходів й негласних слідчих (розшукових) дій, а також на рівні комплексу заходів в межах ОРС або оперативного пошуку за конкретним напрямом боротьби зі злочинністю чи оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства.

Практика засвідчує, що всі окреслені заходи конспірації в межах певного етапу діяльності оперативних підрозділів, здебільшого спрямовані на створення у об'єкта розробки та його оточення враження про відсутність будь-яких дій оперативних працівників, що становлять загрозу для них, тобто є дезінформаційними та зараховують елемент творчості. Водночас з цими заходами ведеться організація охорони таємниці, яка здійснюється у суворій відповідності до Закону України «Про державну таємницю» та відповідних відомих нормативно-правових актів та будь-якої творчості та ініціативи формально не допускає. Водночас оперативна обстановка часто вимагає цієї творчості та оперативні працівники, для досягнення потрібного результату йдуть на порушення вимог нормативно-правових актів й застосовують дезінформацію в офіційних документах (планують одні заходи, а проводять інші; оформлюють негласне співробітництво з одними особами, а насправді послуговуються послугами інших тощо). Отже розробка засад організації конспірації провадження в ОРС вимагає врахування можливості оперативних працівників у офіційних документах (навіть таємних) не розкривати інформації.

Дослідження організації конспірації діяльності оперативних підрозділів неможливо проводити спираючись лише на усталені у науці елементи змісту організації ОРД, оскільки вони не охоплюють фундаментальних засад забезпечення негласності оперативно-розшукової діяльності. Адже на відміну від провадження в оперативно-розшуковій справі та проведення конкретних оперативно-розшукових заходів, які тривають відносно незначний проміжок часу є питання конспірації які потребують організаційного забезпечення в історичних межах, що відповідають існуванню конкретного оперативного підрозділу, державного органу та держави загалом. Йдеться насамперед про основи функціонування негласних сил та засобів, а саме: агентурного апарату (на рівні центрального та територіальних органів, їх підрозділів та агентурної мережі конкрет-

ного оперативного працівника); функціонування штатних негласних працівників (на рівні центрального та територіальних органів, їх підрозділів); негласних оперативних підрозділів (на рівні центрального та територіальних органів).

Разом з викладеним, необхідно зазначити, що дослідження питань організації конспірації діяльності оперативних підрозділів не буде повним без урахування структури самої конспірації. Тобто окремому вивченню підлягають: організація захисту таємної інформації щодо діяльності оперативних підрозділів; організація маскування та легендованого спілкування в діяльності оперативних підрозділів. Крім того, окремим аспектом організації конспірації, з нашого погляду, має виступати організація оперативного прикриття.

Комплексний аналіз наведених вище положень дає підстави для висновку, що зміст організації конспірації діяльності оперативних має три рівні (розділи) співвідношення яких відповідає співвідношенню філософських категорій «загальне», «особливе», «одиничне». Перший (стратегічний) – організація конспірації функціонування негласних сил та засобів. Другий – організація конспірації провадження у конкретній справі (оперативного пошуку, оперативно-розшуковий; оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства). Третій організація конспірації конкретних ОРЗ та НСРД. На кожному з цих рівнів організації підлягає: охорона відповідних відомостей; маскування; легендоване спілкування (легендування та використання засобів доведення легенд до адресата); оперативне прикриття.

УДК 343.125

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Удод М.С.

Ад'юнкт ад'юнктури та докторантури ХНУВС

Проблема детермінації злочинності - центральна і чи не найскладніша в усіх юридичних науках, а дослідження причин та умов злочинів пов'язаних з незаконним заволодінням транспортними засобами займає не останнє місце у протидії злочинності цілому.

Серед причин і умов незаконного заволодіння транспортними засобами можна виділити ряд основних. По-перше, це халатне і безвідповідальне відношення до забезпечення збереження свого

майна самих автовласників. Унаслідок легкодоступності та незахищеності автомашин з вулиць і дворів викрадено 70 % автомобілів; по-друге, понад 25 % крадіжок транспортних засобів скоєно з гаражів без охорони. Гаражно-експлуатаційні кооперативи, що пропонують свої послуги, не забезпечують необхідний рівень безпеки. По-третє, почастішали факти викрадень автомашин з територій платігих автостоянок та об'єктів автосервісу через халатність їх власників, що залишають транспорт разом з ключами від запалювання для прогрівання або перегону автомашин. Мають місце прецеденти, коли угони відбуваються самим персоналом автостоянок або при їх прямому потуранні. Наступною причиною є той факт, що повну безпеку не може гарантувати жодна з наявних на сьогодні дорогих сигналізацій, оскільки вдосконалюється і технічне оснащення злочинців. В даний час в їх арсенаті є всілякі технічні засоби і пристосування, здатні за досить короткий час зламати будь-який замикаючий пристрій або електронну охоронну систему.

Найчастіше викрадають автомашини престижних марок з незначним терміном експлуатації. Важливою причиною є підвищений попит у певних верств населення на автомашини престижних марок, які вони бажали б придбати за незначну ціну. Водночас іно марки викрадають найдорожчі. Чим новіше і дорожче авто, тим більший інтерес воно становить для автокрадія. Новенькі паркетники, які коштують не менше, ніж однокімнатна квартира, зараз особливо затребувані на ринку. Не дивно, що такий товар стає об'єктом пильної уваги для любителів чужого добра, що дає їм привід здійснювати викрадення «на замовлення», отримуючи великі прибутки в результаті успішно реалізованих злочинних задумів.

Тим часом, найулюбленішими машинами автовикрадачів залишаються найбільш поширені і доступні основній частині населення марки автомашин («ВАЗи»), як нові так і 90 -х, початку 2000 -х років випуску. Мало того, що такі машини частенько оснащують самими примітивними системами охорони, на ніч вони залишаються на неохорошованих дворових стоянках. Автовласники, мабуть, вважають, що на дешеву машину ніхто не зазіхне. Однак багато дегалі цих авто швидко розходяться на ринках б/у запчастин. Ось і чому недорогі машини стають ласою здобиччю для автокрадіїв. Зовсім не цікавлять автозłodіїв, як показав аналіз, "європейки": "Пежо", "Рено", "Сааб", "Сітроен" і "Фольксваген".

Підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що постійне володіння детермінантами злочинів, передбачених ст. 289

КК України значно підвищить ефективність роботи оперативних підрозділів ОВС під час запобігання, припинення, профілактики та документування злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортними засобами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. - 2-ге вид. перероб. і доп. - Х.: Право, 2009. – 288 с.
2. Іванов Ю. Ф. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов., О.М. Джужа. - 2-ге вид., доповн. та перероб. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. – 292 с.
3. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : У 3 кн. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
4. Кримінологія. (Загальна частина): навчальний посібник / Кол. авторів Блага А.Б., Богатирьов І.Г., Давиденко Л.М. та ін.; за заг. ред. О.М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. – 240 с.

УДК 343.131.2

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ З ІНШИМИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЩОДО ПРОТИДІЇ РОЗБІЙНИМ НАПАДАМ

Федосов О.С.

Ад'юнкт докторантури та ад'юнктури ХНУВС

Важлива роль у вирішенні завдань ефективної протидії розбійним нападам належить взаємодії підрозділів карного розшуку з іншими оперативними підрозділами як погодженої діяльності, що забезпечує швидкість і якість розслідування.

Значний внесок у цьому напрямку відведено роботі підрозділів карного розшуку, що обумовлено їх безпосередніми завданнями боротьби з загально-кримінальною злочинністю. Співробітники цих підрозділів володіють навичками оперативної роботи і здатні кваліфіковано проводити різноманітні оперативно-розшукові заходи та спільні операції щодо протидії злочинності. Підрозділи карного розшуку наділені повноваженнями у межах оперативно-розшукових справ, що заведені за наявності підстав, визначених частиною першою статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» за тяжкими або особливо тяжкими злочинами, у взаємодії з підрозділами ДОТЗ МВС України проводити наступні оперативно-технічні заходи:

– аудіоконтроль особи, що є різновидом втручання в приватне спілкування (ст. 260 КПК України), який полягає в негласному

прослуховуванні, відборі, фіксуванні та обробленні з використанням технічних засобів розмов особи або інших звуків, пов'язаних з її діяльністю, місцем перебування тощо;

- огляд кореспонденції (різновид втручання в приватне спілкування (ст. 262 КПК України), який полягає в негласному відборі за ідентифікаційними ознаками кореспонденції, на яку накладено арешт, її обробці, знятті копій чи отриманні зразків та інформуванні підрозділу-ініціатора для прийняття рішення щодо подальших дій (здійснюється оперативними службами органів внутрішніх справ України через оперативно-технічні підрозділи Служби безпеки України);

- негласне зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), що здійснюється шляхом контролю за телефонними розмовами, яке полягає в негласному спостереженні, відборі, фіксації, обробці і відтворенні з використанням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, змісту телефонних розмов, а також інших відомостей та сигналів, які передаються телефонним каналом зв'язку;

- зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 263 КПК України), що дозволяє негласно одержувати, фіксувати із застосуванням відповідних технічних засобів, зокрема встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, обробляти та відтворювати різні види сигналів, які передаються через мережу Інтернет та інші мережі передачі даних;

- негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (різновид ОРЗ та негласної слідчої (розшукової) дії ст. 267 КПК України), яке полягає в негласному обстеженні публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою виявлення речей і документів, що мають значення для кримінального провадження, виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів, виявлення та вилучення зразків для дослідження, виявлення осіб, які розшукуються, установлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи;

- відеоконтроль особи (різновид втручання в приватне спілкування ст. 260 КПК України), який полягає в негласному спостереженні та фіксації з використанням технічних засобів рухів, дій особи, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо;

– установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), яке полягає в негласному застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі кінцевого обладнання, активованого в мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, та інших радіо випромінювальних пристроїв;

– зняття інформації з електронних інформаційних мереж (систем) (ст. 264 КПК України), що полягає у негласному пошуку, виявленні шляхом фізичного або програмного доступу, відборі і фіксації інформації, що міститься в електронних інформаційних мережах (системах) або їх частинах, доступ до яких обмежується її власником, утримувачем, або пов'язаний з подоланням системи логічного захисту;

– аудіоконтроль місця (ст. 270 КПК України), який полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіозапису в середині публічно доступних місць, без відома їх власника або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності;

– відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України), який полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

Важливу роль у протидії розбійним нападам відіграє Департамент оперативної служби МВС України. Основними завданнями цієї служби є: участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до вимог статті 269 Кримінального процесуального кодексу України; проведення за завданнями оперативних підрозділів ОВС оперативно-розшукових заходів, направлених на збір інформації щодо підготовки особою або групою осіб тяжкого або особливо тяжкого злочину, а також для отримання відомостей, що вказують на ознаки такого злочину; надання практичної допомоги в реалізації оперативно-розшукових справ відносно осіб, які переходять від слідства й суду за скоєння тяжких та особливо тяжких

злочинів, засуджених, що ухиляються від відбуття покарання за такі злочини.

Взаємодія підрозділів карного розшуку з оперативною службою здійснюється в ході проведення: візуального спостереження за особою, річчю або місцем; оперативної установки та оперативного (ініціативного) пошуку. Ці заходи можуть здійснюватись з метою забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб, а також щодо попередження та припинення правопорушень при виникненні ситуації, що несе реальну загрозу інтересам держави, життю та здоров'ю громадян, або може призвести до виникнення масових заворушень.

Відповідно до статті 16 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», пункту 34 Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, затвердженого Указом Президента України від 22 квітня 2011 року № 494 та з метою забезпечення ефективної взаємодії правоохоронних органів у протидії організованій злочинності, розроблено та затверджено «Інструкцію про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю». Ця Інструкція визначає порядок взаємодії спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю МВС України та Служби безпеки України під час виконання покладених на них законодавством завдань у сфері протидії організованій злочинності. Завдання такої взаємодії полягає в посиленні протидії організованим злочинним угрупованням, у тому числі міжрегіонального та транснаціонального характеру, створеним на етнічній основі, які мають корумповані зв'язки, а також в попередженні, виявленні й розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів, учинених організованими злочинними групами і злочинними організаціями.

Реалізація цього завдання досягається проведенням спільного аналізу стану, структури злочинності, причин і умов, що сприяють діяльності організованих груп, прогнозування тенденцій поширення організованої злочинності; обміном оперативною інформацією, що становить інтерес для боротьби з організованою злочинністю; розробкою й реалізацією спільних планів у сфері боротьби з корисливо-насильницькою злочинністю, а також проведенням узгоджених оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів. Обмін оперативною інформацією між підрозділами карного

розшуку і Служби безпеки України під час проведення спільних заходів здійснюється за наявності оперативно-розшукової справи або кримінального провадження та за письмовим розпорядженням керівників відповідних підрозділів.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що взаємодія підрозділів карного розшуку з іншими оперативними підрозділами створює необхідну передумову протидії розбійним нападам. Рівень організації взаємодії в названому напрямку багато в чому залежить від самих взаємодіючих суб'єктів й організатора взаємодії. А головним в удосконаленні взаємодії підрозділів карного розшуку з іншими оперативними підрозділами щодо протидії злочинності, на нашу думку, є підвищення вимогливості до виконання покладених на них обов'язків.

УДК 343.3

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОПЕРАТИВНО - ТЕХНІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЯК СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Федотенко А.В.

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності ДДУВС

У сучасному науковому обігу тільки з прийняттям Закону України «Про оперативно – розшукову діяльність» стали використовувати категорію «підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» [1, ст. 5] та почав формуватися їх легальний правовий статус як суб'єктів ОРД.

Найбільш розширене уявлення про правовий статус суб'єктів ОРД надано у навчальному посібнику виданому І.Р. Шинкаренком, І.О. Шинкаренком, О.В. Кириченком в якому до суб'єктів ОРД віднесені: працівники оперативних підрозділів, які мають право здійснювати ОРЗ; оперативні підрозділи, до компетенції яких входить здійснення ОРД; окремі особи, які залучені до підготовки і проведення ОРЗ та конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами; окремі особи, що гласно та відкрито сприяють діяльності оперативного підрозділу [2, 49].

Можемо констатувати при існування різних статусів суб'єктів ОРД суб'єкти учасники ОРД: особи, які конфіденційно або гласно сприяють вирішенню завдань ОРД та суб'єкти – ініціатори(організатори).

Відповідно до останніх змін 2015 р. у системі МВС України мають

право здійснювати ОРД підрозділи кримінальної, спеціальної міліції, підрозділами внутрішньої безпеки, судової міліції (Закон N 193-VIII (193-19) від 12.02.2015) [1]. В той же час не розкрито з яких підрозділів складається кримінальна міліція. Це ж стосується кримінальної поліції яка прийде на зміну останній з листопада 2015 року [3]. В той же час в жодний законодавчий акт не внесено відповідних змін та не визначено перелік оперативних підрозділів та їх правовий статус у тому числі оперативно – технічних підрозділів. Таким чином на законодавчому рівні стосовно Національної поліції не визначено структуру кримінальної поліції та не визначено всі оперативні підрозділи спеціальної та судової поліції.

У формуванні майбутнього правового статусу кримінальної поліції та оперативно-технічних підрозділів як їх складової слід враховувати думку І.Р. Шинкаренка про класифікацію оперативних підрозділів, який їх поділяє на ті, що здійснюють ОРД :

1. У повному обсязі – проведення різного виду гласних і негласних оперативно-розшукових заходів та агентурної роботи.

2. Підрозділи, що виконують окремі оперативно-розшукові заходи за завданнями інших оперативних підрозділів.

3. Які здійснюють ОРД частково, в обмеженому обсязі – усі інші структурні підрозділи органів внутрішніх справ [2, с. 50].

Традиційно до першої групи науковці сьогодні відносять підрозділи карного розшуку, боротьби з економічною злочинністю, боротьби з кіберзлочинністю, боротьби з торгівлею людьми, по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, кримінальної міліції у справах дітей.

До другої групи відносяться оперативно – технічні підрозділи, оперативної служби, раніше відносилися служби технічної та кримінальної розвідки підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю. Після внесення відповідних змін до законодавчих актів та ліквідацією підрозділів БОЗ у складі кримінальної міліції створюються підрозділи кримінальної розвідки [4]

На наш погляд все різноманіття учасників ОРД можливо поділити на різні види суб'єктів. Підґрунтям такого розподілу можуть бути їх повноваження, функції та завдання у сфері реалізації оперативно – розшукової функції держави.

По перше необхідно виходити з самого поняття суб'єкта:

1. філос. Істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності.

2. книжн. Особа, група осіб, організація і т. ін., яким належить активна роль у певному процесі, акті.

3. юр. Особа або організація як носій певних прав і обов'язків [5].

З означеного суб'єкт діяльності повинен мати окремі ознаки:

- виконувати активну роль у певному процесі діяльності;
- бути носієм певних обов'язків та прав;
- суб'єктом може бути особа, група осіб, установа або організація.

Стосовно предмету нашого дослідження основними ознаками правового статусу суб'єктів ОРД є:

- приналежність до державних правоохоронних органів;
- наділення владними повноваженнями у сфері ініціювання, санкціонування, організації ОРД в цілому та провадження окремих оперативних – розшукових заходів;
- відповідні обов'язки та права у сфері ОРД;

Виходячи з означених ознак можемо виокремити підрозділи та окремих осіб, яких можливо віднести до суб'єктів ОРД:

- підрозділи та їх працівники, які мають право ініціювати проведення ОРЗ та здійснювати провадження за оперативними – розшуковими справами;
- підрозділи та їх працівники, які у межах своїх повноважень можуть реалізовувати права у сфері ОРД визначені чинним законодавством;
- особи які мають право порушувати клопотання про проведення ОРЗ;
- особи які ініціюють, санкціонують, узгоджують та контролюють здійснення ОРЗ.

Виходячи з наведених ознак суб'єктів ОРД можемо визначити їх види в залежності від владних повноважень:

Суб'єкти – ініціатори, які приймають рішення про здійснення оперативного провадження та проведення ОРЗ іншими підрозділами : в органах внутрішніх справ України належать підрозділи та їх працівники: кримінальної міліції (карного розшуку, служби боротьби з економічною злочинністю, боротьби з незаконним обігом наркотиків, кримінальної міліції у справах дітей, боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, боротьби з кіберзлочинністю); служби внутрішньої безпеки; спеціальної міліції; судової міліції. Окрім визначених ініціювати здійснення ОРД можуть керівники ОВС та структурних оперативних підрозділів, прокурори різних рівнів.

Суб'єкти - організатори, які виконують функції санкціонування та контролю законності в той же час не здійснюючі проведення ОРЗ – керівники ОВС та структурних оперативних підрозділів, прокурори різних рівнів слідчі судді.

Суб'єкти- виконавці, оперативні підрозділи та їх працівники, які здійснюють ОРЗ на підставі ухвали слідчого судді та завдань підрозділів - ініціаторів. До них відносяться оперативно – технічні підрозділи, оперативної служби. До цієї групи слід віднести підрозділи кримінальної розвідки, що створюється у складі кримінальної міліції з метою здійснення довгострокових та короткострокових впроваджень штатних негласних працівників та офіцерів нелегалів для вирішення стратегічних та тактичних завдань протидії злочинності.

Стосовно функцій ОТП, то вони проводять за завданням підрозділу-ініціатора на підставі ухвали слідчого судді оперативно-технічні заходи. Працівники підрозділів ОТП безпосередньо виконують завдання оперативних підрозділів ОВС щодо проведення оперативно-розшукових заходів із негласним застосуванням спеціальних технічних засобів з метою пошуку, фіксації, документування фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб і груп у ході оперативних розробок і НСРД у межах кримінальних проваджень.

Таким чином оперативно – технічні підрозділи ОВС можливо віднести до спеціальних – допоміжних суб'єктів оперативно – розшукової діяльності – «суб'єктів – виконавців» з обмеженими повноваженнями у галузі ОРД. Особливостями їх правового статусу як суб'єктів оперативно – розшукової діяльності є:

1. Вони самостійно не можуть ініціювати проведення ОРЗ, що входять до їх компетенції але мають право здійснювати визначені законом України «Про оперативно – розшукову діяльність» у п.9, ст. 8 здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, еле аудіо-, відеоконтроль місця електронних інформаційних мереж та у п. 11, ст. 8. аудіо-, відеоконтроль місця. Означені заходи здійснюються у межах оперативно – розшукових справ заведених суб'єктами ініціаторами.

2. Використовувати негласний апарат вони можуть тільки для вирішення задач проведення оперативно – технічних заходів.

3. Здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії у межах кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді за дорученням слідчого.

Використані джерела

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. // ВВР. – 2011. - N 32. - Ст.314.

2. Шинкаренко І.Р. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) : навч. посіб. / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2015. – 270 с.

3. Закон України «Про національну поліцію» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. - № 40 – 41. - Ст.379

4. Електронний доступ: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1452676-u-mvs-zyavitsya-departament-kriminalnoyi-rozvidki>

5. Академічний тлумачний словник [Електронний доступ]: <http://sum.in.ua/s/sub.jekt>

УДК 343.102 : 343.982.9 (477)

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕПРАВОМІРНОЮ ВИГОДОЮ

Холостенко А.В., канд. юрид. наук
Начальник кафедри кримінального процесу ОДУВС

На сучасному етапі розвитку України як незалежної правової держави боротьба з корупцією набуває особливої актуальності. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою, потребує вдосконалення. Поряд з цим, кримінальне провадження за вказаною категорією злочинів повинне здійснюватися з дотриманням принципу верховенства права (ст. 9 КПК України), відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою, дуже часто виникає необхідність проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) у формі спеціального слідчого експерименту, під час проведення якого за рішенням керівника органу досудового розслідування або прокурора можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби (ст. 273 КПК України).

Так, співробітники оперативних підрозділів та слідчі при проведенні спеціального слідчого експерименту здійснюють помітку грошових коштів, які являються предметом злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою. Помітка здійснюється спеціальними

хімічними речовинами – засобами невидимого маркування, які призначені для нанесення на будь-які поверхні невидимого при звичайному освітленні маркування, що люмінесціює в ультрафіолетовому світлі, а також іншими речовинами, походження яких не розголошується.

Виникає питання про хімічний склад означених речовин, а також про діапазон хвиль ультрафіолетового випромінювання та їх вплив на здоров'я людини.

Одним із прикладів можливого заподіяння шкоди здоров'ю може бути застосування препарату «Светлячок» (рос.), який є невидимим у звичайному та ближньому ультрафіолетовому світлі. Добре прилипає до рук і одягу зловмисника, який доторкався до обробленого предмету. Руки зловмисника починають люмінесціювати зеленим кольором при опроміненні спеціальною ультрафіолетовою лампою (діапазон випромінювання – 254 нм) і можуть залишити до 150-ти слідів, що люмінесціюють, на інших предметах, причому перші кілька слідів придатні для дактилоскопіювання. Препарат невидимий в звичайному ультрафіолеті (детектори валют, підсвічування на дискотеці тощо), зберігається на предметі протягом декількох років. Для роботи з препаратом «Светлячок» використовується спеціальна ультрафіолетова лампа 254 нм, при використанні якої необхідно захищати очі спеціальними окулярами. У випадках недбалого поводження із вказаною лампою можливі опіки сітківки ока підозрюваного, понятих, свідків та інших учасників кримінального провадження (особистий практичний досвід автора: постраждали поняті).

На наш погляд, експертні дослідження в даному напрямі лише підтвердять негативний вплив на людський організм окремих засобів невидимого маркування та ультрафіолетового випромінювання визначеного діапазону, що використовуються для створення заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою.

У даному випадку ми стикаємося із проблемою додержання принципу верховенства права і поряд з цим – із забезпеченням таких прав людини як право на захист життя і здоров'я (ст. 27 Конституції України), право людини на повагу до її гідності (ст. 28 Конституції України) та інших прав і свобод людини, які тісно переплітаються із загальними засадами кримінального провадження. А як відомо, докази, отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, є недопустимими. І як наслідок цього – недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посылатися суд при ухваленні судового рішення (ст. ст. 86, 87 КПК України).

Як висновок, для уникнення окреслених нами проблем, пропонуємо доповнити чинний КПК України нормою щодо заборони проведення процесуальних дій, результатом яких може бути заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини.

УДК 343.163:351.746.2(477)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ЗАКОННІСТЮ РІШЕНЬ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Чуприна Ю.Ю.

Здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Останніми роками після набуття чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України, внесення відповідних змін Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» провадиться велика робота щодо законодавчого врегулювання правоохоронної (контролюючої) діяльності держави. Нажаль низка питань, пов'язаних з контрольною і наглядовою практикою, зокрема й прокурорською, досі залишається невирішеною і потребує додаткової законодавчої регламентації.

Особливе місце у наглядовій функції прокуратури посідає нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність (далі – ОРД), оскільки під час проведення оперативно-розшукових заходів значною мірою можуть обмежуватися законні інтереси і права громадян, наприклад, право на таємницю листування, телефонних розмов, свободу пересування, особисте життя тощо.

Разом з тим, виявлення і документування значної кількості кримінальних правопорушень, у тому числі латентних, до яких, зокрема, належать злочини у сфері економіки, пов'язані з корупцією, можливо лише шляхом оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), що мають інтрузивний, проникаючий у приватну сферу характер [1, 79-80].

Таким чином, зважаючи на те, що у сфері ОРД (через негласність проведення заходів) громадяни досить часто обмежені у можливості захищати свої права та інтереси, головним завданням прокурора на цьому напрямі його діяльності є попередження і припинення порушень прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які опинилися у сфері ОРД [2, 37].

Виходячи з аналізу Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закону), прокурорським наглядом мають охоплюватися наступні види самостійних, але взаємопов'язаних між собою рішень: рішення про заведення оперативно-розшукової справи (далі – ОРС); рішення про проведення ОРЗ; рішення про закриття ОРС.

Правові засади прокурорського нагляду за законністю цієї категорії рішень передбачено положеннями ч. 3 ст. 9 Закону, згідно яких прокурор письмово повідомляється про заведення ОРС протягом доби. Цією ж нормою закріплено й інші правові гарантії законності під час здійснення ОРД. Зокрема, на особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переходується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна ОРС. Без заведення ОРС проведення ОРЗ, крім випадку, передбаченого ч. 4 цієї статті, забороняється. Про заведення ОРС виноситься постанова.

Як показують результати прокурорських перевірок, ОРС в ряді випадків не заводяться або заводяться несвоєчасно, по них не завжди проводиться необхідна робота. За іншими даними значна кількість ОРС заводиться на підставі матеріалів перевірки – лише рапорту працівника оперативного підрозділу [3, 67].

Проведеними останнім часом перевітками в установах виконання покарань (за даними прокуратури Харківської області) встановлено, що більшість ОРС заведено за наявності нібито достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, тобто стосовно невстановлених осіб.

За наявності підстав для проведення ОРЗ, стосовно особи, щодо якої планується проведення вказаних заходів, ОРС не заводиться, натомість виноситься постанова про проведення ОРЗ стосовно певної особи. За спецобліками ці особи не перевіряються, тобто можливість подвійного заведення ОРС щодо однієї особи не виключається.

Стурбованість уповноважених прокурорів викликає й той факт, що більшість ОРЗ заводяться за повідомленням осіб, які співпрацюють з оперативними підрозділами на конфіденційних засадах.

Прокурори змушені перевіряти інформацію, що міститься в Журналах обліку агентурних повідомлень щодо змісту відповідних повідомлень, а подекуди й взагалі наявності таких повідомлень.

Як свідчать проведені останнім часом перевірки в територіальних ОВС, в деяких райвідділах такі журнали взагалі відсутні через відсутність агентурних повідомлень як таких.

Поширеними є випадки недотримання строків, відведених працівникам оперативних підрозділів на повідомлення прокурорів про заведення ОРЗ.

У кожному з виявлених наглядовими інстанціями фактів порушення законності мають бути вжиті адекватні заходи реагування. Отже, незаконні рішення в формі постанов про заведення ОРЗ мають бути скасовані, а особи, які їх приймали, – притягнуті до відповідальності.

Правовою підставою перевірки уповноваженими прокурорами законності рішень про проведення ОРЗ є положення ч. 3 ст. 8 Закону, згідно з якими оперативно-розшукові заходи, які тимчасово обмежують права громадян, проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором.

До основних цілей прокурорського нагляду відноситься, переважно, своєчасне запобігання фактам неправомірного обмеження суб'єктами ОРД прав і свобод людини. Відповідний напрям діяльності є цілком виправданим.

Ще одною не менш важливою метою нагляду за рішеннями про проведення ОРЗ є забезпечення гарантій законності результатів, що планується отримати [4, 76].

Предметом прокурорської перевірки вищевказаних рішень мають бути дані, що переконливо віддзеркалюють: наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою ОРЗ і засобів; відповідність застосування ОРЗ ступеню суспільної небезпечності протиправних посягань – виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину; обґрунтованість неможливості отримання відомостей про злочин, що готується, та осіб, які до нього причетні, в інший спосіб; обґрунтування можливості отримання під

час проведення ОРЗ відомостей, які самостійно або в сукупності з іншими матеріалами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочинної діяльності; обґрунтування строків проведення ОРЗ, у тому числі доцільності їх продовження.

Певні ускладнення виникають при вирішенні питань, пов'язаних з отриманням дозволів на тимчасовий доступ до речей та документів під час провадження ОРД, зокрема інформації про з'єднання між абонентами операторів стільникового зв'язку. На цей час слідчими суддями для зазначеної категорії є судді одного з районних судів м. Харкова, які мають допуск до інформації, що містить державну таємницю.

Незрозуміло, чому оперативними підрозділами не проводиться відповідний аналіз трафіків, а здебільшого до матеріалів ОРС долучаються відповідні томи таблиць, які надаються операторами стільникового зв'язку.

Законом передбачена окрема норма, що визначає ключові правила прокурорського нагляду за законністю рішень про закриття ОРС. Так, згідно з положеннями ч. 2 ст. 9² Закону прокурор письмово повідомляється у триденний строк про закриття ОРС, а протягом 10 діб з моменту одержання повідомлення здійснює перевірку додержання законів під час проведення ОРД у цій справі.

Аналіз юридичної літератури дозволив відмітити значну кількість у прокурорів претензій, пов'язаних із неправомірністю закриття ОРС.

Зокрема, спірним є питання закриття ОРС на підставі пунктів 3 та 5 ст. 9² Закону. Так, деякі оперативні підрозділи у разі закриття кримінального провадження стосовно особи у зв'язку з відсутністю в її діях складу кримінального правопорушення, закривають ОРС не у зв'язку зі спростуванням у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи, а на підставі п.3 цієї статті – у зв'язку із закриттям кримінального провадження слідчим, прокурором або судом. Прокурори ж на практиці вагаються, чи законне таке рішення, чи підлягає воно скасуванню.

Також виникає питання про доцільність закриття ОРС після направлення матеріалів про вчинене кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування [5, 12; 6, 67].

З однієї точки зору, в результаті виконання положень ч. 2 ст. 7 Закону всі подальші заходи проводяться виключно у кримінальному провадженні, в той час, як ОРС фактично без будь-якого руху та без прийнятого в ній кінцевого рішення знаходиться в оператив-

вному підрозділі до набуття законної сили вироком або ухвалою суду чи закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом [7, 123-124].

З іншої – передача матеріалів, зібраних у результаті ОРД, органам досудового розслідування не означає, що в такому разі відпадає необхідність проведення подальших ОРЗ за виявленими фактами. Зокрема, після початку досудового розслідування досить часто виникає проблема проведення таких дій для встановлення особи підозрюваного або для його розшуку.

Крім того, наявність у оперативних підрозділів права самостійно, тобто без погодження з прокурором, приймати рішення про наявність ознак злочину та спрямування зібраних матеріалів до органу досудового розслідування, суттєво обмежують можливості прокурора на забезпечення законності на цій стадії та є підґрунтям для певних порушень з боку суб'єктів ОРД.

Направлення матеріалів до слідчого підрозділу є надзвичайно важливим етапом, оскільки з цього моменту проведення ОРЗ у справі припиняється, а розпочаті завершуються. Фактично у такий спосіб, оперативний підрозділ приймає рішення про припинення ОРД без винесення відповідного рішення та за відсутності механізму та повноважень прокурора поновити провадження в ОРС.

За відсутності достатніх даних, зафіксованих в матеріалах ОРС, для доведення вини особи, причетної до вчинення злочину, передчасне завершення розробки фігурантів в ОРС, може призвести до ситуації, коли на тлі обмеження конституційних прав громадян, цілі та завдання ОРД досягнуті не будуть.

Таким чином оперативними підрозділами може укриватись власна бездіяльність чи безпідставність заведення ОРС, оскільки після внесення відомостей до ЄРДР строк ведення ОРС не обчислюється й справа протягом тривалого часу, без прийняття на досудовому розслідуванні рішення, перебуває без руху, за відсутності підстав для прийняття рішень дисциплінарного характеру до осіб, які незаконно її завели, бездіяли під час ведення справи чи передчасно прийняли рішення про направлення матеріалів до органу досудового розслідування [8, 76-77].

Вказані проблеми потребують якнайшвидшого вирішення на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. В. О. Глушков, В. І. Василюк, Л. П. Скалзуб, Л. В. Бортницька «Прокурорський нагляд у процесі здійснення оперативно-розшукової про-

філактики злочинів» // Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – №4 – С. 79 – 90.

2. Бочковий О.В. Проблеми отримання судового дозволу на негласні оперативно-розшукові заходи при розкритті економічних злочинів // Матеріали 3 міжнародної науково-практичної конференції «Динаміка наукових досліджень - 2006», Дніпропетровськ, 2006. Т. 3, с. 36-38.

3. В. Соколкін, Д. Бабічев. Доктринальні засади та практика прокурорського нагляду за законністю рішень в оперативно-розшуковій діяльності // Вісник прокуратури України. – 2014. – № 6. – С. 63–80.

4. Доля Е. А. Формирование доказательств на основе результатов оперативно-розыскной деятельности: монография. – М.: Проспект, 2009, 282 с.

5. Ковальський Валентин. Які тепер права в наших «оперів»? // Іменем закону. – 2014. – № 12. – С. 12 – 13.

6. Мотриницький Є. Проблемні питання застосування КПК України // Вісник прокуратури. – 2013. – № 3. – С. 67 – 74.

7. Краєвський Ф. Окремі питання здійснення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами правоохоронних органів // Вісник прокуратури. – 2013. – № 10. – С. 122 – 124.

8. О. Бабіков, В. Соколкін. Належність, допустимість та використання у кримінальному провадженні як доказів матеріалів, отриманих оперативними підрозділами при здійсненні ОРД [Текст] // Вісник прокуратури. - 2014/2. - № 11. - С. 69-80.

УДК 343.73

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

Шахова К.В., канд. юрид. наук
Оперуповноважений УКР ГУМВС України в Харківській області

В сучасних умовах стрімкого реформування правоохоронних органів, зокрема трансформації органів міліції у Національну поліцію, законодавець пріоритетним напрямком подальшої діяльності виділяє – превентивну діяльність, а саме попередження злочинної діяльності. Так, статтею 23 Закону України «Про національну поліцію» передбачено, що основним повноваженням поліції є здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень. Тобто, можна констатувати, що й основним завданням оперативно-розшукової діяльності є визначення основних напрямків здійснення попередження злочинів оперативними підрозділами.

Разом з цим, слід відмітити, що результати аналізу емпіричних матеріалів свідчать про те, що сьогодні покладені на органи

внутрішніх справ чинним законодавством завдання щодо попередження злочинам у силу деяких причин і факторів виконуються недостатньо ефективно. Водночас, згідно з проведенням опитуванням оперативних працівників, тільки 28 % респондентів вважають попередження злочинів необхідною складовою частиною оперативно-розшукової діяльності, тобто, що додатково вказує на існуюче значне недооцінювання оперативними підрозділами органів внутрішніх справ цього напрямку діяльності. На нашу думку, вказане пов'язано з тим, що досі слабо використовуються можливості оперативно-розшукової діяльності, яка дозволяє не тільки припиняти злочини на стадії підготовки і замаху, але й передбачувати злочинні наміри окремих осіб чи злочинних угруповань.

Дослідженням питань попередження злочинності органами внутрішніх справ в останні роки присвячено ряд робіт. Так, окремі напрями цієї проблеми досліджувались такими вченими: І.П. Козаченком, О.Ф. Долженковим, Ю.Я. Кондратьєвим, В.В. Коваленком, В.Л. Ортинським, Н.С. Карповим, М.Б. Саакяном, М.Л. Шелухіним, В.Д. Пчолкіним, О.О. Юхно, В.В. Шендриком. Аналізуючи теоретичні погляди зазначених фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності на означену проблему можна дійти висновку, що в теорії ОРД існують: попередження злочинів, загальна оперативна профілактика та індивідуальна оперативна профілактика. Утім, на нашу думку, сучасне оперативно-розшукове законодавство не враховує існування цих окремих за змістом напрямків діяльності оперативних підрозділів. Ми не погоджуємося з тими авторами, які стверджують, що термінологічна дискусія щодо розмежування цих понять явно недоцільна, оскільки не має теоретичного й практичного сенсу, є надуманою, поглиблює понятійну плутанину. Ми переконані, що оскільки у нормативно-правових актах щодо питання попередження злочинів вживаються різні терміни (запобігання, попередження, припинення злочинів, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, і їх усунення, профілактика правопорушень), їх зміст має бути нормативно або теоретично однозначно визначений, що сприяло б однаковому й точному їх розумінню та застосуванню, підвищенню ефективності системи нормативних актів у цілому, повному та ефективному застосуванню оперативно-розшукових заходів у попередженні злочинів. Необхідність цього також обумовлена тим, що оперативно-розшукова діяльність із попередження злочинів – це владна діяльність державних органів, пов'язана з безпосереднім використанням оперативних сил,

засобів і методів, що переважно може обмежувати права й законні інтереси фізичних і юридичних осіб, потребує нагляду та контролю з боку відповідних посадових осіб. Саме тому нормативні положення щодо оперативної профілактики повинні однаково розумітися всіма суб'єктами правовідносин, що виникають під час оперативно-профілактичної діяльності.

Водночас, результати опитувань практичних працівників свідчать про те, що оперативні працівники не розуміють коли та яким чином вони повинні здійснювати попереджувальну діяльність, зокрема використовуючи оперативно-розшукові можливості. На нашу думку, на вказане питання можливо відповісти лише шляхом аналізу діючого законодавства. Так, Кримінальний Закон виділяє три стадії вчинення злочину: готування до злочину, замах на нього і закінчений злочин, то, з точки зору попереджувальної діяльності, інтерес становлять дві перші стадії. Водночас, положення п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказують на те, що підставами для здійснення оперативно-розшукової діяльності є наявність даних про готування осіб до вчинення злочинної діяльності. Тобто, останні зміни кримінального процесуального законодавства призвели до того, що сьогодні оперативна розробка осіб в рамках оперативно-розшукових справ та здійснення оперативно-розшукових заходів кінцевою метою має саме попередження оперативними підрозділами вчинення особою злочину. Однак, слід відмітити, що законодавцем не визначено вказаний напрямком пріоритетним у передбачених підставах для припинення здійснення ОРД, зокрема в статті 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», та, як вказують практичні працівники, у зв'язку із цим їм краще задокументувати повністю хід вчинення злочину (від підготовки до безпосереднього вчинення), аніж його попередити, оскільки у випадку попередження злочину оперативний працівник припинить провадження за оперативно-розшуковою справою на підставі п. 7 ч. 1 ст. 9-2 вказаного Закону (негативні підстави) та буде притягнутий до дисциплінарної відповідальності.

На нашу думку, сьогодні існує нагальна необхідність приведення положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», міжвідомчих та відомчих наказів до єдиного стандарту – пріоритет превентивної діяльності.

**ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЛУЖБОВО – БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПОЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

Шинкаренко І.О.,
к.п.н., доцент Доцент кафедри філософії та політології ДДУВС

Службово-бойова діяльність в Україні здійснювалася і раніше, але до останнього часу не привертала до себе уваги як об'єкт соціальної уваги та наукового пізнання. Це пояснюється, передусім, тим, що ця діяльність не торкалася багатьох прошарків населення, був недостатній об'єм наукових спостережень і узагальнень, та і практика не дуже активно наполягала на актуальності досліджень відповідних проблем.

Сьогодні стало нагальною потребою необхідність створення єдиного оперативно – бойового підрозділу поліції (відповідно до ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію» - поліція особливого призначення) [1].

Аналіз здобутків поліцій інших країн показує, що працівникам поліції особливого призначення повинно, бути властиві індивідуальні психологічні якості, психологічно - професійні властивості, прояви волі, рішучості, холонокровності і обачності. Означені властивості та практичні навички дій в умовах мінливої оперативної ситуації сприяють формуванню оперативної готовності до дій в умовах спецоперації. Підґрунтям оперативної готовності, на наш погляд, повинна стати психологічна підготовка особового складу спрямована на вирішення поліцією особливого призначення службово – бойових задач в складних умовах.

Природно, що успішно впоратися із завданнями по безпосередньому затриманню (ліквідації) особливо небезпечних злочинців можуть лише співробітники, що мають високі моральні якості, усебічно фізично розвинені, такі, що досконало володіють зброєю і спеціальними засобами, прийомами самбо для боротьби з чисельно перевершуючими злочинцями, що мають таку психологічну стійкість, яка дозволила б упевнено і холонокровно застосовувати освоєні прийоми і діяти в складній та мінливій оперативній обстановці.

Особливо важливо цілеспрямовано формувати високу психологічну стійкість та готовність у співробітників, що входять до складу груп захоплення, які вступають в єдиноборство з озброєни-

ми злочинцями. Особовий склад повинен мати безстрашність, стійкість, активність і кмітливість, уміти майстерно використовувати можливості своєї зброї і спеціальних засобів, застосовувати прийоми самбо.

Слід підкреслити, що йдеться не про виховання спортивного азарту, а про формування у співробітника таких морально-психологічних якостей, які б сформували психологічну готовність до протидії і реальні можливості такого протидії, спонукали б його виконувати поставлені завдання, долати страх і нерішучість, не рахуючись з небезпекою для життя.

Юридична та оперативно – розшукова психології виокремлюють дві складові змісту психологічної готовності персоналу оперативно – підрозділів до виконання завдань СБД:

- 1) знання власних психологічних особливостей, умінь використовувати власні резерви;
- 2) знання психології різних категорій людей і вмінь використовувати їх у своїй роботі [2].

Важливою передумовою означеного є використання моделі психологічно – професійних властивостей особистості «бійця поліції особливого призначення». Вивчаючи психологічні властивості кандидатів, слід мати на увазі, що недоцільно, наприклад, зараховувати для спеціальної підготовки співробітників, що мають вузько особисті цілі в житті, негативні мотиви поведінки, меланхолійний темперамент, безпринципний і нетовариський характер, слабкі розумові і фізичні здібності [3]. Такі властивості породжують у людини негативні емоції і можуть викликати у нього в напруженій оперативно-бойовій обстановці розгубленість, прагнення до ухилення від виконання поставленого завдання по ліквідації незаконних озброєних і терористичних угруповань.

Діяльність співробітника поліції особливого призначення носить творчий, інтелектуальний характер. Щоб успішно виконувати оперативно-бойові завдання, що стоять перед ним, по боротьбі з бандитизмом і тероризмом, він повинен мати відповідні якості. Проведене нами дослідження дозволило виокремити психологічні якості та звести їх в наступні групи.

Перша група - якості, що обумовлюють соціальну поведінку співробітника поліції особливого призначення: беззавітна відданість Україні; патріотизм; висока пильність; умінь зберігати державну і службову таємницю; чесність і правдивість; любов до своєї

професії, відповідальне відношення до своєї справи; високі ділові якості; активна життєва позиція; скромність.

Друга група - інтелектуальні якості, необхідні для професійної діяльності працівника поліції особливого призначення: широкий кругозір, гнучкість і самостійність мислення, прозорливість, винахідливість; інтуїція, заснована на знаннях і досвіді; швидка і точна орієнтація в обстановці і людях; єдність мислення, волі і практичної діяльності; високий рівень розвитку усіх видів пам'яті, спостережливість і уважність; критичність розуму; уміння аналізувати і об'єктивно оцінювати хід і результати службово – бойової діяльності.

Третя група - якості, що визначають здатність діяти за складних (критичних) умов обмеженого часу і інформації про злочинців: сміливість, рішучість, твердість, винахідливість, самовладання, здатність піти на розумний ризик; цілеспрямованість; дисциплінованість і пильність; велика витримка, уміння управляти собою, знаходити правильні рішення, підпорядковувати своїй волі інших людей.

Четверта група - якості, що визначають здатність на користь активної професійної діяльності працювати з людьми, бути керівником: уміння встановлювати і розвивати необхідні для виконання оперативно-бойового завдання відношення; швидко розпізнавати політичні, національні, професійні, психологічні і інші індивідуальні особливості людини; правильно будувати стосунки з людьми (злагідність в колективі); уміння впливати на людей в потрібному для справи напрямі, поєднуючи твердість і гнучкість, дотримувати психологічний такт в стосунках.

П'ята група - якості, що забезпечують високу працездатність працівника поліції особливого призначення: емоційно-вольова стійкість; фізична витривалість, здатність працювати в умовах тривалих перевантажень; завзятість в подоланні труднощів, здатність переносити тяготи служби у поліції особливого призначення.; непримхливість і уміння пристосовуватися до скрутних умов життя-забезпечення, збереження оптимізму в будь-якій обстановці.

Як свідчить практика та теоретичні положення психологічного забезпечення СБД, формування і розвиток професійне значущих морально-психологічних якостей співробітника поліції особливого призначення відбувається в процесі навчання і практичної оперативно-бойової діяльності.

Професійними якостями співробітника поліції особливого призначення є пильність. Пильність - одна з найважливіших профе-

сійних якостей співробітника поліції особливого призначення.. Вона особливо потрібна співробітникові, коли поведінка об'єкту затримання погрожує життю і здоров'ю громадян, коли необхідно запобігти злочинним діям і прийняти заходи до їх затримання. У тісному зв'язку з пильністю знаходиться і така професійна якість співробітника, як конспіративність, тобто уміння маскувати себе і свої дії перед захопленням злочинців. Співробітник повинен в будь-якій обстановці поводитися природно, не викликаючи ні у кого ніяких підозр.

До професійних якостей співробітника поліції особливого призначення відноситься також спостережливість - уміння помічати з необхідною повнотою і точністю що представляють оперативний інтерес факти і правильно аналізувати їх.

Пильність, конспіративність і спостережливість - це якості, без яких не може обійтися жоден співробітник органів внутрішніх справ. Проте співробітник поліції особливого призначення повинен мати і певні вольові якості: ініціативність, сміливість, рішучість, наполегливість, самостійність, витримку і самовладання, дисциплінованість. Велике значення має оперативно-бойовий досвід, який не повинен втрачатися у зв'язку із зміною положень і частою реорганізацією в спецпідрозділах поліції.

Оперативно-бойовий досвід - знання (уміння, навички) способів (прийомів) проведення бойових дій і здійснення оперативно-розшукових заходів, що їх забезпечують, придбані співробітниками поліції особливого призначення в практичних поліцейських заходах та підчас тренінгів, службово – бойових навчань, психологічної підготовки у вигляді вирішення психологічних завдань різної складності.

Оперативно-бойовий досвід повинен систематизуватися, аналізуватися, узагальнюватися, на його основі повинні розроблятися стандартизовані оперативно-бойові методики, готуватися методичні рекомендації по навчанню тактиці дій і оперативно-бойовій та психологічній підготовці особового складу поліції особливого призначення.

Використані джерела

1.Закон України «Про національну поліцію» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. - № 40 – 41. - Ст.379

2.Кривонозчук В.О. Юридіко-психологічні основи надійності персоналу кримінальної міліції: теорія та практика [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступня. докт. юрид. наук: 19.00.06 – юридична психологія/ В.О. Кривонозчук – : ОДУВС, 2013. – 41 с.

З.Селиверстов С.А. Оперативно-боевая деятельность органов внутренних дел Российской Федерации: Монография. Часть 2. / С.А. Селиверстов – М.: ФГКУ «ВНИИ МВД России», 2013. – 233 с.

УДК 343.344

НАПРЯМКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО ПІДГРУНТЯ СТРАТЕГІЇ ОПЕРАТИВНО – РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Шинкаренко І.Р.,

канд. юрид. наук, професор

Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки ДДУВС

За роки незалежності в Україні відбулося становлення національної школи у галузі теорії оперативно – розшукової діяльності. Цьому сприяло підготовка та захист понад 30 докторських та понад 350 кандидатських дисертацій з проблем теорії та практики ОРД, а також практики використання новітнього кримінально-процесуального та оперативно – розшукового законодавства. Аналіз монографічних праць (О.А. Білічак, М.Л. Грібов, С.І. Мінченко, А.В. Мовчан, Д.Б. Сергєєва, Р. В.Тарасенко, В. В. Шендрик, та ін.) [1-6], написаних після прийняття у 2012 новітнього за змістом та концепцією КПК України, дозволяє визначити, що настала нагальна потреба розробки стратегії оперативно – розшукової діяльності. Аналіз ситуації, що склалася у теорії та практиці оперативно – розшукової діяльності показує, що для цього необхідно здійснити низку наступних досліджень за наступними напрямками:

Перший напрямок – розробка фундаментальних засад стратегії ОРД:

- дослідження проблем інтеграції, диференціації та взаємозв'язку «парадигми – концепції – доктрини – політики – стратегії» оперативно-розшукової діяльності з державною стратегією правоохоронної діяльності та кримінального процесу, а також формування єдиного правового поля діяльності суб'єктів ОРД у сфері протидії злочинності на етапах запобігання злочинів, кримінального провадження та кримінального судочинства.

- визначення поняття та змісту об'єкта, суб'єкта та структури ОРД, а також перспектив та тенденцій розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності;

- дослідження проблем організації та тактики здійснення заходів у межах організаційно-тактичних форм ОРД відповідно до сучасних умов розвитку України;

- дослідження теоретичного підґрунтя, правових, організаційних та тактичних проблем діяльності оперативних підрозділів сектору безпеки з оперативно-розшукового моніторингу середі функціонування та здійснення аналітичного прогнозування оперативної ситуації;

- здійснення досліджень щодо уточнення принципів та змісту теорії ОРД.

Це дозволить сформувати сучасну парадигму теорії та практики ОРД та у майбутньому сформувати концепцію та державну доктрину, політику та стратегію протидії злочинності оперативно-розшуковими заходами.

Другим напрямком досліджень є визначення перспектив та тенденцій розвитку науки оперативно-розшукової діяльності, її інтеграції, диференціації та взаємозв'язку з іншими юридичними та неюридичними науками, а саме:

- розробка відповідно до сучасного уявлення про парадигму ОРД системних категорій теорії ОРД: поняття, завдання, система методів та заходів теорії ОРД у тому числі ОТЗ як теоретико – прикладної категорії; співвідношення заходів та методів; співвідношення та сутність політики та стратегії ОРД у тому числі у галузі агентурної роботи; розробка сучасної термінології та мови теорії оперативно – розшукової діяльності; структури теорії ОРД як окремої галузі науки; співвідношення фундаментальних та прикладних проблем.

- теоретичного обґрунтування та визначення загальних та спеціальних засобів досягнення мети державної політики протидії злочинності оперативно – розшуковими заходами;

- Формування теоретичного підґрунтя науково обґрунтованої загальнодержавної моделі організації протидії злочинності оперативно-розшуковими заходами з визначенням стратегічних напрямків її впровадження в діяльність правоохоронних органів України;

- на теоретичного та прикладному рівні обґрунтувати та реалізувати стратегічний розподіл функцій та компетенцій оперативних підрозділів різних відомств на зовнішньому та внутрішньовідомчому рівні, з метою створення загальнодержавної системи координації протидії злочинності оперативно – розшуковими заходами;

- на теоретичному рівні науково - обґрунтувати стратегічні загально – державні заходи з формування системи протидії злочинності з деталізації об'єктів впливу, компетенції та відповідальності суб'єктів у конкретних організаційно – тактичних моделях контролю злочинності оперативно – розшуковими заходами;

- відповідно до умов формування новітньої парадигми ОРД теоретично обґрунтувати зміст та принципи судового, парламентського та інших видів контролю за оперативно – розшуковою діяльністю в умовах модернізації законодавства.

Наступним напрямком досліджень є вивчення теоретико - правових проблем формування державної політики та її реалізації у стратегії здійснення оперативно-розшукової діяльності.

- здійснення досліджень спрямованих на формування приватної теорії ОРД – «оперативно-розшукова стратегія» та на її підґрунті концепції державної оперативно-розшукової стратегії з реалізацією в окремих державних програмах.

- розробка окремої частини ОРД стратегії, яка повинна визначати дії оперативних підрозділів щодо вирішення стратегічних завдань ОРД.

- формування стратегії негласної роботи всіх правоохоронних органів;

- розробки оптимальних моделей негласної роботи по видах правоохоронних органів та їх оперативних підрозділів, а також напрямкам протидії злочинності з врахуванням середовища функціонування оперативних підрозділів конкретних правоохоронних органів і т. ін.

Наступним напрямком актуальних наукових досліджень сьогодення є *розробка теоретико - правових та організаційних основ діяльності кримінальної поліції України.*

Прийняття закону України «Про національну поліцію» сприяло появі низці теоретико – правових та організаційно – тактичних проблем, що визначили необхідність здійснення досліджень за наступними напрямками:

- вирішення теоретично – прикладних проблем щодо функціонального призначення та правового статусу кримінальної поліції як структурного елементу Національної поліції України;

- розробка науково – обґрунтованих пропозицій щодо формування сучасної правової бази функціонування кримінальної поліції як основного суб'єкта оперативно – розшукової діяльності;

- визначення напрямків діяльності кримінальної поліції і як наслідок її структурний склад в залежності від функцій, що виконуються службами, які входять до складу кримінальної поліції;

- розробка теоретико – прикладних проблем реалізації кримінальною поліцією державної політики та стратегії запобігання злочинності з використанням гласних та негласних сил, засобів та оперативно-розшукових заходів;

- визначення напрямків забезпечення кримінальною поліцією державних програм на пріоритетних напрямках протидії злочинності;

- розробка теоретико - правових засад здійснення оперативно – розшукової діяльності кримінальною поліцією з метою попередження, виявлення, припинення кримінальних правопорушень;

- наукове обґрунтування та визначення напрямків моніторингу оперативної обстановки спрямованого на формування системи заходів спрямованих на нейтралізацію негативних тенденцій, що сприяють її погіршенню та є підґрунтям формування причин та умов вчинення злочинів;

- розробка правових та організаційних засад взаємодії кримінальної поліції з оперативними підрозділами інших правоохоронних органів з метою протидії організаційній та транснаціональній злочинності та нейтралізації загроз національній безпеці України;

- наукове обґрунтування та розробка організаційних засад координації діяльності підрозділів кримінальної поліції у протидії загально кримінальній злочинності;

- розробка сучасних теоретико прикладних та організаційних засад здійснення кримінальною поліцією державного, міжнародного та міждержавного розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках передбачених національним законодавством та міжнародними угодами;

- визначення напрямків удосконалення інформаційно – аналітичного та методичного забезпечення структурних підрозділів кримінальної поліції за основними напрямками їх діяльності;

- впровадження інноваційних технологій з виявлення та припинення злочинної діяльності кримінальною поліцією на ґрунті сучасних досягнень науки і техніки;

- вирішення організаційно – правових проблем сприяння представникам компетентних органів зарубіжних держав щодо

здійснення оперативно – розшукових та інших заходів у сфері протидії злочинності.

Означене сформує теоретичне підґрунтя державної стратегії протидії та контролю злочинності кримінальної поліції оперативно – розшуковими заходами.

Використані джерела

1. Білічак О.А. Теорія і практика проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами СБ України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / О.А. Білічак. – К.: НА СБ України, 2015. – 33 с.

2. Грібов М.Л. Теоретичні та практичні засади діяльності підрозділів оперативної служби України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / М.Л. Грібов. – Київ: НАВС МВС України, 2014. – 39 с.

3. Мінченко С.І. Забезпечення прав людини в оперативно-розшуковій діяльності оперативних підрозділів МВС України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук : спец. 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / НАВС. – К., 2012. – 36 с.

4. Мовчан А.В. Теоретичні, правові та організаційні засади інформаційно – аналітичної роботи в оперативно – розшуковій діяльності міліції [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / А.В. Мовчан. – Київ: НАВС МВС України, 2014. – 39с.

5. Сергєєва Д.Б. Теоретичні, правові та пракселогічні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Д.Б. Сергєєва. – Одеса: НУ «Одеська юридична академія», 2015. – 40с.

6. Тарасенко Р.В. «Теоретико-правові та організаційно-тактичні основи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства» [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Р.В. Тарасенко - Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2015. – 39 с.

**ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОПЕРЕДЖЕННЯ
ЗЛОЧИНІВ»**

Шинкаренко І.І.,
канд. юрид. наук

Доцент кафедр оперативно-розшукової діяльності навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Ефективна діяльність підрозділів карного розшуку у сфері протидії злочинам неможлива без знання обставин, які притаманні тому чи іншому злочинному діянню. Ці обставини впливають на організацію і діяльність оперативних підрозділів і особливості побудови організаційно-тактичної моделі протидії злочинам.

Попередження злочинів — це найгуманніший засіб підтримки правопорядку, забезпечення безпеки охоронюваних правом цінностей. Здійснення його, поряд із захистом суспільства від злочинних посягань, уберігає також нестійких громадян від подальшого морального падіння, не даючи їм стати злочинцями, і тим самим позбавляє їх від кримінального покарання. Попередження злочинів є найефективнішим засобом боротьби зі злочинністю, оскільки кримінально-правові заходи мають обмежений характер (О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик)

Науковим підґрунтям поняття попередження є наукові праці фахівців у галузі філософії, соціології, загальної теорії держави і права, теорії управління та адміністративного права, кримінального процесу, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності інших галузевих правових наук. Окремо слід відмітити праці таких вчених, як: Г.А. Аванесова, С.М. Алфьорова, А.Ф. Антипенка, К.В. Антонова, М.І. Бажанова, О.М. Бандурки, В.П. Бахіна, М.М. Биргеу, О.Ф. Бобильова, О.В. Бокова, А.Ф. Волобуєва, С.Б. Гавриша, В.В. Голіни, О.І. Гурова, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженкова, В.П. Ємельянова, В.П. Захарова, А.Ф. Зелінського, Н.С. Карпова, І.П. Козаченка, А.Т. Комзюка, В.В. Лисенка, О.М. Литвинова, В.А. Мисливого, Д.Й. Никифорчука, В.С. Овчинського, С.С. Овчинського, Ю.Ю. Орлова, В.Л. Ортинського, М.А. Погорецького, В.Д. Пчолкіна, С.В. Слінько, О.П. Снігерьова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.В. Шендрика, О.О. Юхно та ін.

Слід відмітити, що поява фундаментальних праць таких основоположників сучасної теорії оперативно-розшукової діяльності, як Д.В. Гребельский, І.П. Козаченко, А.Г. Лекарь, В.А. Лукашов,

С.С. Овчинський, А.І. Олексіїв, Г.К. Синілов та інші, які у своїх наукових працях відмічали необхідність найбільш широкого використання кримінологічних знань у розвитку теорії та практики оперативно-розшукової діяльності.

Так, один із засновників теорії попередження злочинності А.Г. Лекарь визначав дефініцію «попередження злочинів» як узагальнюючу категорію, що включає в себе: виявлення й усунення причин і умов, що сприяють здійсненню злочинів; запобігання злочинам з боку осіб, що підготовлюють їх, а також виношують конкретні наміри щодо реалізації злочинних дій; припинення злочинів, тобто недопущення завершення початих злочинів і настання бажаних злочинних результатів. Ю.М. Антонян доповнив теорію попередження злочинності елементом «індивідуальна профілактика злочинів», розуміючи під ним створення обстановки: що переборює шкідливий вплив на особистість і забезпечує необхідну їй моральну стійкість; що спрямована на усунення конкретних джерел негативного впливу на особистість, виправлення й перевиховання правопорушників. Зазначені підходи досі використовуються як в теорії так і в практиці оперативно-розшукової діяльності.

Однак сутність нового підходу до попередження злочинів оперативно-розшуковими засобами сучасні науковці вбачають у накопиченні та аналізі інформації, що дасть можливість прогнозувати і контролювати злочини вже на стадії підготовки. Це дозволяє перехопити ініціативу і встановити реальний контроль над злочинністю, налагодити процес розкриття злочинів не тільки на території обслуговування, але й в інших регіонах.

На нашу думку, більш детальне визначення оперативно-розшуковому запобіганню злочинам дає О.О. Юхно, визначаючи, що це система оперативно-розшукових та управлінсько-службових заходів, здійснюваних гласно і негласно працівниками оперативних підрозділів органів внутрішніх справ з метою виявлення і запобігання злочинів, що замислюють або готують, виявлення, припинення і розкриття злочинів на стадії замаху, установлення і викриття оперативно-розшуковими засобами осіб, які їх готують, вчиняють або вчинили, своєчасного розшуку злочинців, що переходять від органів слідства, суду та ухиляються від відбування кримінального покарання.

Слід зазначити, що нормативне регулювання попередження злочинів здійснюється низкою нормативно-правових актів. У вузькому значенні поняття попередження злочинів, яке здійснюється

органами та підрозділами органів внутрішніх справ було, закріплене у Наказі МВС України № 507 від 25.06.2001 - це вид діяльності працівників органів та підрозділів внутрішніх справ щодо виявлення, послаблення впливу та нейтралізації дії причин і умов, які сприяють їхньому вчиненню, вживання заходів щодо осіб, поведінка яких свідчить про високу імовірність скоєння ними злочину, забезпечення активного залучення громадськості до цієї роботи, інформування населення про засоби і способи правомірного захисту від злочинних посягань. Однак цей наказ був відмінений, у зв'язку з чим на сьогодні відсутнє нормативне визначення поняття попередження злочинів та відсутня методика його застосування оперативними підрозділами ОВС.

Аналіз вказаних визначень надає нам можливість окреслити оперативно-розшукову складову попередження злочинів, що виражається у застосуванні оперативно-розшукових сил, засобів та заходів для досягнення мети попереджувальної діяльності.

УДК 343.123.1

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЮЮТЬСЯ У СФЕРІ ЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Іванцова О.В.

Здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ,
спеціаліст-юрисконсульт 1 категорії відділу правової роботи
Державної фінансової інспекції в Харківській області

Задля ефективного вирішення завдань з виявлення та розслідування злочинів, що вчинюються у сфері цукрового виробництва, працівникам правоохоронних органів необхідно знати, які саме є ознаки злочинів, способи їх учинення та приховування слідів злочинів.

Зазвичай, розслідування злочинів у сфері цукрового виробництва починається з виявлення ознак злочинів під час проведення оперативно-розшукових заходів та здійснення аналізу фінансово-господарської діяльності бурякосійних господарств і підприємств сфери цукрового виробництва.

Проводячи аналіз практики розкриття органами внутрішніх справ злочинів у даній галузі, треба зазначити, що найчастіше в процесі контролю та оцінки фінансово-господарської діяльності

цукрових заводів, а також фермерських і селянських господарств виявляються ознаки розкрадань. До таких ознак, зокрема, можна віднести:

- наявність технологічних втрат понад встановлені норми;
- необґрунтоване зниження виходу готової продукції з одного варіння;
- розбіжність даних товарно-транспортних накладних на постачання продукції з аналогічними показниками відділу збуту підприємства-виготовлювача;
- систематичні порушення стандартів і технічних умов при прийманні первинної сировини і виготовленні готової продукції;
- відсутність посівів цукрового буряка у фермерських, селянських господарствах та наявність документів про здачу ними буряка на приймальні пункти цукрових заводів;
- порушення порядку оформлення і видачі, підробки товарно-грошових облікових документів;
- відсутність договорів щодо матеріальної відповідальності осіб на державних цукрових заводах;
- завищення показників собівартості виробництва готової продукції;
- наявність на господарському об'єкті неврахованого (зайвого) устаткування, сировини і готової продукції;
- збереження готової продукції в приміщеннях, що належать приватним особам;
- зв'язки працівників цукрових заводів із представниками приватних структур, що не обумовлені виробничою необхідністю.

Працівникам правоохоронних органів необхідно звертати особливу увагу і на способи приховування таких розкрадань.

Залежно від етапу виробництва й особи розкрадача способи приховування злочину поділяються на прості та складні. До простих способів відносяться: використання приміщень, устаткування, транспорту, створення спеціальних схованок з метою збереження та вивозу викраденої сировини і готової продукції. До складних – використання особливостей технологічного процесу, документального відображення етапів виробничого циклу, фальсифікація лабораторних аналізів, заниження у звітах фактичного виходу готової продукції.

Працівникам органів внутрішніх справ, що проводять розслідування розкрадань у сфері цукрового виробництва, необхідно знати типові причини вчинення злочинів та умови, що їм сприяють.

Зокрема, до них відносять: недоліки кадрового забезпечення, серед них, призначення на матеріально-відповідальні посади осіб, які не заслуговують на довіру; нечіткість системи обліку і звітності; порушення правил зберігання сировини та готової продукції (невідповідні приміщення, порушення температурного режиму); неналежно організована охорона підприємства (недодержання правил пропускового режиму; недбале ставлення працівників охорони підприємства до своїх обов'язків); несвоєчасність проведення планових ревізій органами державного фінансового контролю; недбале ставлення лабораторій до перевірок якості сировини та випущеної продукції.

Поряд з типовими обставинами вчинення розкрадань мають місце і специфічні для кожної галузі промисловості. Так, специфічні обставини, що сприяють розкраданням у сфері цукрового виробництва, можуть стосуватися рецептури, встановленої ДСТУ, та технології виробництва; документального відображення окремих його етапів; порядку реалізації готової продукції тощо.

У сфері цукрового виробництва досить детально регламентовано організацію первинного обліку на підприємствах. Проте саме за допомогою документів у сфері цукрового виробництва вчинюються та приховуються більша частина розкрадань (шляхом внесення в них виправлень, які перекручують дійсний зміст виробничої операції, складання фіктивних документів або тимчасових, які потім знищуються, тощо). Тому виявлення причин розкрадань та умов, що цьому сприяли, вимагає від працівників органів внутрішніх справ знання особливостей документального обліку, які мають місце на підприємствах з виробництва цукру.

І хоча існує значний обсяг документів, що фіксують такі етапи виробництва, як одержання, підготовка, переробка сировини, все ж на підприємствах можуть мати місце дільніці, що погано або зовсім не контролюються. Перш за все це етап закладання сировини. На даному етапі можливе недовкладення сировини, яке хоч істотно не впливає на якість готової продукції, але дозволяє створити залишок сировини. У цукровій промисловості витрачання сировини і технологія виробництва регламентуються ДСТУ та рецептурою, які точно визначають склад компонентів, необхідних для випуску продукції. В той же час доповнення до встановленої рецептури, які містяться у відповідних інструкціях та наказах, дозволяють заміну окремих компонентів певного виду й призначення. Відсутність належного контролю за додержанням рецептурного режиму

нерідко створює умови для зловживань шляхом використання в обхід рецептури дешевої сировини і створення не облікованих надлишків дорогої та дефіцитної сировини з метою наступного викрадання. У зв'язку з цим слід звертати увагу на дані, що свідчать про випуск недоброякісної продукції.

Під час випуску готової продукції злочинці використовують або спеціально створюють такі умови, що сприяють розкраданню. До них відносяться: непроведення або неналежне проведення лабораторних аналізів з метою приховання невідповідності продукції стандартам; несвоєчасне та неналежне оформлення документів про передачу продукції з цехів на склад; відсутність звірки документів з фактичною наявністю зазначеної в них продукції, а також контрольних перевірок її кількості й асортименту при вивезенні в контейнерах і вагонах, опломбованих без участі представників охорони підприємств, тощо.

Насамкінець необхідно зауважити, що недостатньо лише встановити окремі ознаки злочинів, факти та обставини, що сприяли їх вчиненню. Найголовнішим є ретельний їх аналіз та визначення методів профілактики злочинів у сфері цукрового виробництва.

ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК ЯК СКЛADOVA ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Загуменна Юлія Олександрівна

канд. юрид. наук, доцент

Професор кафедри теорії та історії держави і права
Харківського національного університету внутрішніх справ

Протягом всієї історії цивілізації безпека і порядок вважаються однією з найважливіших цінностей та метою діяльності людей, соціальних груп, суспільств, держав та світового співтовариства. Турбота про безпеку і порядок притаманна кожній частинці соціальної структури суспільства - від конкретного індивіда до широкого об'єднання людей.

Громадський порядок - це система суспільних відносин, що складається в результаті реалізації соціальних норм: норм права, норм моралі, норм громадських організацій, норм неправових звичаїв, традицій і ритуалів.

Аналізуючи досвід розвинених зарубіжних країн, варто зазначити, що діяльність поліції виходить за рамки забезпечення правопорядку. Діяльність поліції включає попередження і розслідування злочинів, забезпечення громадського порядку і надання допомоги

населенню. Вважається, що саме ці три функції створюють умови для забезпечення безпеки громадян, що проживають на території держави. Значна частина дослідників основною функцією поліції з якою найчастіше асоціюють діяльність поліцейських органів, вважає забезпечення громадського порядку, і з цим слід погодитись, адже всі інші функції поліції започатковані саме в ній.

Процес удосконалення охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки має базуватися на принципах: верховенства закону, провадження діяльності відповідних підрозділів міліції виключно з метою захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань; єдності системи органів внутрішніх справ України, її максимальної економічності і гнучкості структурної побудови; першочергового забезпечення діяльності й розвитку низових ланок органів внутрішніх справ як основи МВС України; пріоритетності орієнтації служби і підрозділу на вирішення завдань боротьби зі злочинністю та підтримання громадської безпеки; тісної співпраці з місцевими органами державної виконавчої влади щодо забезпечення правопорядку на їхніх т у наданні соціальної та правової допомоги громадянам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

Головним завданням служб МВС України забезпечувати охорону громадського порядку і безпеку, є забезпечення внутрішнього правопорядку в державі, яке передбачає виконання таких функцій: попередження, виявлення, припинення злочинів та інших правопорушень, встановлення та затримання осіб, які їх вчинили; визначення тактики і стратегії забезпечення громадського порядку; профілактика правопорушень; нагляд за дотриманням громадянами та посадовими особами підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності, чинного законодавства та нагляд за особами з антисоціальною поведінкою, які перебувають на обліку в поліції.

Визначаючи критерії забезпечення органами внутрішніх справ охорони громадського порядку на вулицях, площах та в інших громадських місцях, слід вважати, що головний принцип цієї роботи повинен полягати у визначенні оптимальної кількості працівників поліції для несення служби на території, що обслуговується, і досягнення максимальної їх мобільності з метою забезпечення прибуття до місця події та порушення громадського порядку у найкоротший термін (до 3-5 хвилин). Наприклад, у 10 найбільших містах США на одного співробітника поліції (з охорони громадського

порядку) припадає від 232 до 714 мешканців, в тому числі: Детройт і Філадельфії – 232, Чикаго – 250, Лос-Анжелісі – 455, Сан-Дієго – 714.

З метою підвищення ефективності забезпечення охорони громадського порядку та набуття навичок у практичній діяльності ОВС запровадити практику систематичного використання у складі діючих нарядів з охорони громадського порядку ОВС слухачів і курсантів навчальних закладів системи МВС України.

У зв'язку з тим, що законодавство України не забезпечує чіткого та системного визначення громадського порядку, проглядається необхідність розробки проекту Закону «Про охорону громадського порядку в Україні» (аналогічні закони прийняті та діють в Англії, Норвегії, Македонії та інших державах), в якому необхідно сформулювати поняття громадського порядку та механізм його забезпечення в громадських місцях, коло суб'єктів, на яких покладаються функції його охорони.

Головним напрямом розвитку поліції громадської безпеки є підвищення дієвості управління і удосконалення організаційно-штатної побудови її системи без зміни основних функцій.

Важливу роль у виконанні завдань з охорони громадського порядку відіграє патрульна служба, її працівники перебувають в максимально тісних повсякденних контактах з населенням, які являють собою увесь спектр соціальних, освітянських і професійних категорій, політичних переконань і релігійних світоглядів. Суттєвою характерною рисою повинно бути те, що функції патрульних нарядів не будуть обмежуватися охороною правопорядку лише на вулицях і в інших громадських місцях, а будуть розповсюджуватись і на житловий сектор.

Велінням часу є розробка та впровадження форм взаємодії органів внутрішніх справ із населенням, участі громадськості в охороні громадського порядку та профілактичній роботі. Зокрема, діяльність поліції повинна бути спрямована на формування партнерських відносин з населенням. При цьому, у вказаних відносинах населення виступатиме у якості замовника послуг, а поліцейські органи, виконуючи покладені на них функції, повинні не допускати неякісного обслуговування населення. Тобто головною функцією правоохоронних органів в сучасних умовах стає обслуговування населення, а вже потім служіння державі.

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.

УДК 336.02

УХИЛЯННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Ткаченко С.О.
канд. екон. наук., доцент
Начальник кафедри соціально-економічних дисциплін
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

В Україні досить поширені схеми відхилення від податкового навантаження. Більшість підприємців в Україні використовують можливості мінімізації податкових нарахувань, необґрунтовано зменшуючи розміри податкових зобов'язань.

До основних видів ухильань від сплати податків можна віднести:

- Приховання об'єктів оподатковування;
- Приховання факту втрати підстав для одержання пільг і держбюджету;
- Заниження об'єктів оподатковування;
- Заниження суми податків і зборів (зобов'язкових платежів).

Основними податками, які переважно приховують в Україні, є податок на додану вартість і акцизний податок.

Розглянемо найпоширеніші схеми відхилення від виплати податків:

1. Схема, коли суб'єкт не відображає результати фінансово-господарської діяльності в податковому обліку.

Платник податкових зобов'язань вказує в податковій декларації, що подає в податкові органи інформацію про відсутність будь-якої діяльності на підприємстві. У той час як інші документи показують значний обсяг фінансової діяльності в організації.

2. Ухилення від сплати ПДВ і його відшкодування з держбюджету при здійсненні операцій в Україні.

Ця схема можлива по двох напрямках:

- 1) Реалізація товарів за цінами, нижче придбання.

Суб'єкт господарювання, що використовує фіктивні й транзитні організації, здійснює виправлення вартості товарів таким чином, щоб ціна придбання перевищувала ціну реалізації. Таким чином, суб'єкт отримує можливість відшкодування суми ПДВ, що являє собою різницю між податковим кредитом на придбання товару й податковими зобов'язаннями на його реалізацію. Збитки суб'єкт компенсує в ході передачі векселів за номіналом на адресу фіктивних підприємств, які не є платниками податку на прибуток.

2) Здійснення без товарних процедур.

Підприємство купує фіктивним шляхом (по документах) ТМЦ у фіктивних і транзитних організацій. Потім ці ТМЦ також документально реалізуються фіктивним і транзитним підприємствам, але за ціною в кілька разів менше ціни покупки. Результатом буде виникнення негативного значення ПДВ, тим самим суб'єкт господарювання отримує можливість відшкодування ПДВ або мінімізації його податкових зобов'язань.

3. Ухиляння від сплати податків шляхом безпідставного використання нульової ставки ПДВ при здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

Реальний суб'єкт господарювання підписує фіктивну зовнішньоекономічну угоду про реалізацію товарів за кордон. Далі цей товар без документів, тобто без фактичного здійснення експортної операції, експортується за кордон фірмі-нерезиденту (штучно створеної для даної операції), але фактично залишається й реалізується на території України.

4. Схема ухиляння від сплати ПДВ при здійсненні імпортних операцій з товарами за заниженої вартості.

За допомогою офшорних компаній значно зменшують митну ціну товару. Імпортер, що отримує товари, реалізує їх кінцевому споживачеві за допомогою фіктивних і транзитних компаній, що піднімають ціни, які були сформовані на ринку. Зазначена схема використовується для мінімізації нарахувань по ПДВ і мита при здійсненні імпортних операцій.

5. Схема з використанням фіктивних документів при незаконному формуванні загальних витрат і податкового кредиту при придбанні товарів, робіт та послуг.

Службові особи підприємства формують валові витрати й податковий кредит з ПДВ шляхом віднесення їх до складу робіт фактично здійсненими власними силами або іншим підприємством, але зі значно меншими матеріальними витратами. При цьому в

бухгалтерській звітності зазначені фіктивні документи, які ускладнюють процес установлення реального виконавця робіт або послуг.

6. Використання товарного кредиту.

Продукція купується на умовах товарного кредиту, при якому за кожний день його використання нараховується додатковий відсоток, який може становити від 3% до 10%. При цьому в найкоротший термін ця продукція реалізується за договором купівлі-продажу за вартістю без обліку відсотків за товарний кредит. Розрахунки по відсотках здійснюються векселями за вартістю, значно меншою ніж номінальна. Окремо здійснюються розрахунки за товарний кредит, також у вексельній формі, але вже за номінальною вартістю. Таким чином, підприємства значно завищують витрати на суму нарахованих відсотків за товарним кредитом, які потім не використовуються в підприємницькій діяльності, а також підвищують суми податкового кредиту на суму ПДВ по нарахованих відсотках.

7. Схеми ухиляння від податкових зобов'язань при проведенні експортних операцій.

Здійснення цієї схеми можливо за декількома напрямками:

1) Здійснення псевдо експортних операцій.

Підприємець оформляє безтоварне надходження, непридатних для використання від фіктивних фірм ТМЦ, збільшуючи тим самим свій податковий кредит. У подальшому товар експортується на підприємство створене для цієї операції. Документи підробляються. Таким чином, підприємець мінімізує свої податкові зобов'язання або претендує на відшкодування ПДВ із бюджету.

2) Придбання товару у фіктивних фірм за завищеними цінами з подальшою реалізацією за кордон.

Суб'єкт підприємницької діяльності купує різні товари за готівку. У подальшому за допомогою фіктивних підприємств оформляє придбання цих товарів за цінами, що значно перевищують їхню фактичну вартість. Отримані товари реалізуються на адресу фірм-нерезидентів в основному з використанням офшорних зон. Таким чином, суб'єкт може мінімізувати податкові зобов'язання або претендувати на відшкодування ПДВ із бюджету.

3) Здійснення експорту товарів за штучно завищеними цінами з використанням офіційного виробника.

Продукція купується в компаній-виробників за заводською ціною, а експортується за вартістю, що значно її перевищує. Тим самим збільшується розмір ПДВ. Штучне завищення ціни здійснюється транзитними компаніями. Отримані податкові нарахування в

транзитних компаній компенсуються за допомогою проведення збиткових операцій, проведених фіктивною організацією. Експорт продукції проводиться на адресу, задіяної в схемі, офшорній компанії. Далі товар відвантажується іншому нерезиденту, але вже по реальній його ціні, а потім експортується назад в Україну. У такий спосіб у схемі утворюється безпідставне формування податкового кредиту з ПДВ.

В Україні ухиляння від сплати податків розглядається як злочин, за яке законодавством передбачене покарання. Навмисне відхилення від сплати податкових зобов'язань може привести до:

- Штрафу (від трьохсот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, залежно від ступеня порушення)
- Позбавленню права займати певні посади або займатися підприємницькою діяльністю строком до 3 років
- Виправним роботам строком до 2 років.

Якщо були приховані надходження в бюджет або інші цільові фонди в особливо великому розмірі, то це приведе до позбавлення волі на строк від 5 до 10 років із правом займати певні посади на строк до 3 років з повною конфіскацією майна суб'єкта.

Ухиляння від сплати податків серйозна проблема, що має загальнодержавний характер. Із цією проблемою необхідно боротися на державному рівні, наприклад, шляхом застосування більше твердих адміністративних мір, перегляду законодавства, перевірки принципів справедливості й т.д. Також можливе використання досвіду закордонних країн, які в схемах використовують благодійні організації.

УДК 32.019.5

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Мошенський О.С.,
канд. філос. наук., доцент
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

Євромайдан та події що розгорнулися після нього виявили суттєву дезінтеграцію і дезорієнтацію правоохоронних органів України, неготовність частини особового складу виконувати свій

професійний обов'язок. Це неодноразово визнавав і міністр внутрішніх справ А.Б. Аваков. Тисячі правоохоронців відмовилися захищати закон, служити своєму народові і зрадили присязі. Причини цього ганебного явища до цього часу достатньо мірою не досліджені, належні висновки, як видається, не зроблені, а тому, за певного збігу обставин, залишається можливість подібного рецидиву у майбутньому.

Одразу зазначимо, на наш погляд, однією з глибинних причин того, що трапилося була повна відсутність в правоохоронних органах України належним чином організованої ідеологічної роботи. До речі, керівництво МВС Республіки Білорусь достатньо швидко відреагувало на українські події і вже 29.10.2014 року видало наказ № 370, яким затвердило порядок організації і проведення ідеологічної роботи в органах внутрішніх справ республіки Білорусь, де, зокрема, основною її метою проголосило забезпечення національної безпеки республіки Білорусь.

Повна відмова від радянського спадку, проголошення деполітизації і деідеологізації багатьох сфер суспільного життя і правоохоронної, зокрема, призвело до суттєвих деформацій у суспільній свідомості наших правоохоронців, ерозії цінностей патріотизму, здорового націоналізму, гуманізму і демократії. Як відомо, ідеологічного вакууму не буває. Якщо держава відмовляється ідейно впитати на своїх силовиків, то це буде робити або інша держава, або цей процес носитиме стихійний непередбачуваний характер. Неодноразові випадки спілкування з особовим складом ОВС, в тому числі під час занять зі службової підготовки в територіальних підрозділах, свідчать про вкрай низький рівень розуміння ним процесів, що відбуваються в Україні, низький рівень обізнаності з перебігом подій міжнародного життя. Співробітники часто демонструють політичну неосвіченість, відсутність власної, аргументованої громадянської позиції.

Деполітизація правоохоронних органів не повинна означати відмову держави від формування політичної свідомості своїх правоохоронців, відмову від їх виховання в державно-патріотичному, демократичному дусі.

Усі роки незалежності свідомість українців формувалася під потужним ідеологічним впливом Російської Федерації, а українська держава не виявляла достатньої волі змінити цей стан речей, ігноруючи той факт що ідеологічна функція є однією з найважливіших функцій будь-якої держави. Можливо в сталих, самодостатніх демо-

кратичних країнах, де громадяни мають високий рівень правової й політичної культури, де розвинуті державні інститути й громадянське суспільство, ідеологія і не відіграє такої важливої ролі. Цього не скажеш про країни, що перебувають в перехідному стані, країни які нещодавно здобули незалежність і розбудовують свої держави, у яких лише формуються політичні нації та громадянське суспільство. Розглядаючи в цьому смислі Україну, не можна не враховувати її «доброзичливого» північного сусіда, який всіма наявними в нього засобами намагається загальмувати а той зупинити ці процеси, або, як мінімум, спотворити їх. Ідеологічний вплив на Україну (особливо на її південно-східні регіони) з боку Російської Федерації ніколи не зникав, а останніми роками значно посилювався, варто пригадати підкинуті нам ідею двох Україн, або ідею федералізації.

Лише останнім часом керівництво нашої держави почало звертати увагу на ідеологію, як на вкрай важливу сферу державного будівництва.. Так, зокрема, президент України П. Порошенко, виступаючи у військовому інституті ім.. Т. Шевченка заявив про необхідність відновлення у армії інституту політпрацівників. Він зазначив що ідеологічна робота серед особового складу – це дієва профілактика проти ворожої пропаганди та інформаційного спаму. Хоча йшлося про Збройні Сили, але без сумніву, ці слова повною мірою можна віднести до всіх силових структур і органів внутрішніх справ, зокрема. Сьогоднішні реалії вимагають якнайшвидшого налагодження ідеологічної роботи в органах внутрішніх справ України.

Ідеологічна робота в органах внутрішніх справ повинна стати повсякденною цілеспрямованою роботою керівників всіх рівнів, ідеологічних працівників (якщо вони з'являться) по досягненню і підтриманню високого морального духу у особового складу. Через роз'яснення внутрішньої і зовнішньої політики нашої держави, вона має формувати у особового складу мотивацію на її підтримку, почуття патріотизму, гуманізму, поваги до демократичних цінностей.

Традиційно основними напрямками ідеологічної роботи є виховна, інформаційно-пропагандистська, психологічна, соціокультурна діяльність, соціально-правова діяльність тощо.

Безумовно, серед названих основними є виховна та інформаційно-пропагандистська робота. Виховна робота має бути спрямована на формування свідомості та світогляду правоохоронця у громадянсько-патріотичному, держано-правовому, духовно-моральному контексті. Інформаційно-пропагандистська робота спрямована на роз'яснення політики держави у сфері захисту наці-

ональних інтересів, національної безпеки, у правоохоронній сфері. Вона інформує особовий склад з політично значущих подій державного життя. Вона має формувати мотивацію до свідомого відстоювання інтересів української держави.

Зрозуміло, що такого роду діяльність потребує спеціально підготовлених кадрів. Харківський національний університет внутрішніх справ має значний досвід з підготовки фахівців в галузі соціально-психологічної роботи в органах внутрішніх справ.

УДК 338.2:172

ЕТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Грищенко Н. В.

канд. філос. наук., доцент

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін

навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної міліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

Сучасний економічний розвиток супроводжується стрімким погіршенням екологічної ситуації, зuboжінням малозабезпечених верств населення, загостренням соціально-політичної обстановки. Остання хвиля світових кризових явищ остаточно розвінчала міф про внутрішню стійкість ринкової економіки та наявність механізмів автоматичного відтворення макроекономічної рівноваги. В зв'язку з цим, все більшої актуальності набуває питання про наявність в економіці захисних інституційних механізмів, які б забезпечили можливість економічного зростання із одночасним збереженням та стабілізацією екологічного та соціально-політичного середовища функціонування господарських систем. В основі пошуку стабільності та безпеки економічного розвитку повинна лежати радикальна зміна підходу до фундаментальних теоретичних основ економічної теорії, введення до їх арсеналу гуманітарних складових. Однією, і чи не найголовнішою, серед таких складових є мораль. Подолання негативних проявів у сучасному суспільстві, породжених суто утилітаристським, техніко-економічним мисленням, пов'язується з надією на новий ціннісний підхід, в якому особливу роль має відігравати моральний чинник. Саме мораль здатна виконати роль основного стримуючого фактора, що може перешкодити

здійсненню усіх тих антигуманних можливостей, що відкриваються автономному економічному розуму в сфері господарювання.

На протязі значного часу в різних культурах моральні і господарські принципи були нероздільними. Ще в Давньому Китаї склалась особлива етика ділових стосунків: обов'язок, справедливість, доброчинність були на першому місці у відносинах між людьми. Для культури античності також була характерна єдність принципів господарювання і етичних норм. Так, для Арістотеля господарювання не було самоціллю, а являло собою «ойкономію», тобто управління домом в ім'я блага домогосподарств утворювало автаркічний поліс, який був не тільки господарським осередком, а й моральним цілим, покликаним забезпечити самореалізацію громадян. До зачатків ринкових відносин Арістотель був налаштований критично, вважаючи, що вони розпалюють бажання людей, роблять їх ненаситними, в результаті чого людина прагне мати все більше і більше, забуваючи про міру. В епоху європейського Середньовіччя принципи господарювання теж залишаються тісно пов'язаними з принципами моралі. Християнство розглядало працю як богоугодну справу, яка не лише забезпечує людину продуктами харчування, а й виконує роль засобу подолання лінощів та приборкання хтивості. Розміри виробництва обмежувались природними потребами людини, а прагнення мати більше розцінювалось як жадібність. Варто також зазначити, що лінощі, хтивість, обжорство і жадібність зараховані християнською церквою до смертних гріхів.

Виділення господарювання у відносно самостійну сферу суспільного життя відбувається в епоху Нового часу. В міському торгово-ремісничому середовищі сформувалось нове розуміння праці, яка перетворилась в бізнес, основною метою стало постійне розширення справи, отримання прибутку, накопичення багатства. Регулювання грошових стосунків перейшло до банків та бірж, що опосередковують рух товарів і грошей. Господарська активність починає мотивуватись принципом економічної раціональності: отримати максимальний результат із найменшими витратами. Згідно з М. Вебером, західний процес раціоналізації означав поширення принципу економічної доцільності на все більшу сферу суспільного життя - право, управління, господарювання. В ході раціоналізації та секуляризації суспільного життя релігійна «етика братерства» поступово втрачала своє значення. Обумовлюючи стрімкий економічний ріст, економічна раціоналізація приводила до деградації прин-

ципів солідарності, відбувався розрив із традиційними способами регулювання соціальних відносин, що перешкоджали розвитку ділової активності. В економічному вченні також в якості рушійної сили поведінки суб'єкта господарської активності - "Homo economicus" – став розглядатися принцип максимізації корисності, згідно з яким раціонально діючий суб'єкт в будь-якій ситуації обирає шлях реалізації максимуму корисності і мінімуму витрат.

В своєму історично-еволюційному розвитку ринкова економіка сформувала, щонайменше три типи морального обґрунтування сучасного ринкового господарства: егоїстичний, утилітарний, деонтологічний. Егоїстична мораль націлена виключно на власний економічний інтерес. Поведінка «компетентного егоїста» корегується виключно нормами права, а норми моралі практично не знаходять ніякого втілення. Утилітарна модель передбачає вихід за межі прямих егоїстичних установок в площину нормативного індивідуалізму. Положення теорії утилітаризму узгоджуються з критеріями інтуїтивної оцінки моральності поведінки. Економічно суб'єкт може пояснити свою господарську діяльність, керуючись уявленнями про користь чи шкоду, яку спроможен принести своїми діями. В рамках цієї теорії доцільним вважається таке господарювання, яке дає можливість отримувати максимум прибутку при мінімумі затрат з урахуванням вимоги, що чесна поведінка приносить додаткову винагороду. Деонтологічна етика стверджує підхід, що моральність дії не залежить від її наслідків. Вона спирається на так звані моральні права, якими наділені всі люди. Особливість цих прав полягає в тому, що вони тісно пов'язані з обов'язком, забезпечують можливість індивідуального вибору мети, а також утворюють основу для допомоги і захисту кожної людини. Дія вважається правильною, якщо вона узгоджується з нормами моралі. В практиці господарської діяльності моделі поведінки людини відіграють дуже важливу роль. Стійкість економічної системи залежить від того, наскільки функціонуюча модель людської поведінки адекватна вимогам сучасної гуманістично орієнтованої ринкової економіки. Слід також пам'ятати, що абсолютизація «принципу економізму» на противагу етичним нормам досить часто виступає стимулятором різного роду правопорушень. За даними ООН, на сучасному етапі обіг тільки ринку наркотиків становить 400 млрд. дол., а обіг мобільної порноіндустрії досягає 5 млрд. дол. В наркобізнесі сьогодні задіяні бл. 20 млн. людей і обслуговується від 70 до 100 млн. нарко-

залежних. В сучасній світовій порноіндустрії одне із чільних місць посідає Україна.

Уявлення про те, що економічна поведінка людини має бути спрямована лише на реалізацію власного інтересу, все більше виявляє свою обмеженість. У господарській поведінці велике значення повинні відігравати такі чесноти, як обов'язок, відповідальність, лояльність, чесність, що дозволяє досягти високої економічної ефективності. Найбільш продуктивні економічні системи сформувалися саме в тих суспільствах, де склалися міцні моральні підвалини, в суспільствах з високою довірою, яку слід розглядати як важливий соціальний капітал, як культурно-етичну основу суспільного буття. Таким чином, в сучасних умовах актуалізується потреба в подальшому розвитку соціально-гуманітарного підходу в економічній науці, котрий передбачає акцент на соціокультурну і історичну вкоріненість господарської поведінки і на оцінюванні її результатів цілісним процесом відтворення людського життя. Функціонування господарської етики на принципах соціально-культурної системи цінностей стане суттєвим фактором вирішення існуючих економічних та соціально-політичних проблем.

УДК 316.4.066

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Бобро Наталія Валеріївна,
кандидат соціологічних наук,
старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

Сьогодні кадрова політика, яка проводиться державою та керівництвом правоохоронних органів в рамках їх реформування та переорієнтації з силової спрямованості на встановлення партнерських стосунків з громадянами, організацію широкої системи консультативної їм допомоги є своєчасною. Ефективне функціонування правоохоронних органів в таких умовах може бути забезпечене завдяки створенню та активному використанню в процесі службової діяльності норм та цінностей взаємодопомоги, підтримки, довіри та поваги один до одного. Звідси, виникає необхідність у створенні виваженої системи заходів з метою привернення уваги громадськості до діяльності правоохоронних.

В науковій літературі партнерство визначається як взаємодія двох та більше суб'єктів заради досягнення єдиної мети, котрий характеризується тривалістю в часі, заснований на принципах добровільності, солідарності, відповідальності, відкритості та взаємодопомозі. Тому система партнерських взаємовідносин виглядає, по суті, як наявність стійких зв'язків, що виникають між двома рівноправними суб'єктами на підставі взаємної вигоди. Партнерські відносини формуються лише за умов досягнення сумісної вигоди. Механізм цього процесу виглядає наступним чином. Для отримання винагороди суб'єкти беруть на себе певні ролі і формують в інших людей стандартне ставлення до себе, коригуючи свої дії відповідно до їхніх сподівань. Кожна дійова особа при цьому маніпулює своїм власним іміджем, прагнучи створити позитивне враження на партнера. При цьому необхідно враховувати той факт, як усвідомлюється кожним учасником власний внесок у загальну діяльність. Центральне місце тут посідає налагодження працівниками міліції довірливих відносин з населенням, уважність до потреб громади у безпеці, толерантне ставлення до вразливих категорій суспільства, впровадження новітніх технологій у сфері інформування про кримінальні правопорушення, про наявність ризиків для життя та здоров'я осіб. Усе це разом має викликати довіру населення до органів правопорядку, бажання сприяти їхній діяльності – аж до готовності брати особисту участь у забезпеченні безпеки громади. Отже, для аналізу механізму взаємодії необхідно з'ясувати, як наміри, мотиви, установки однієї сторони «накладаються» на уявлення про іншу, і як це впливає на прийняття спільного рішення.

Будь-яке залучення громадськості до охорони громадського порядку, профілактики злочинності і правопорушень має йти шляхом неухильного підвищення активності громадян. Тому, розглядаючи за змістом форми взаємодії правоохоронних органів та громадськості слід розуміти практичне вираження спільних конкретних дій щодо протидії правопорушенням. В.К. Колпаков, розглядаючи форми взаємодії правоохоронних органів та громадськості відокремлює: по-перше, *спільну розробку і здійснення заходів щодо охорони громадського порядку*. Охорона громадського порядку на відповідній території повинна будуватися з урахуванням її особливостей – район міста, сільська місцевість, поліетнічне населення, виробнича зона; по-друге, *узгодження самостійних дій із охорони громадського порядку і громадської безпеки*. Набуває особливої уваги, коли мова йде про залучення до охорони правопорядку громад-

ськість. Взаємодія повинна відбуватись тільки на рівні неухильного виконання своїх зобов'язань обома сторонами. При цьому ні працівник міліції, ні представник формування з охорони правопорядку не повинні забувати, що захист прав людини є кінцевою метою їх діяльності. У зв'язку з цим одразу постає широке коло питань – формування у представників громадськості, задіяних в охороні правопорядку, відповідної культури, знання законів, правильного розуміння поставлених перед ними завдань, відповідальності та чіткого дотримання законності; по-третє, *обмін інформацією, що становить спільний інтерес*. Тобто інформаційна взаємодія – своєчасна систематична передача об'єктивної інформації з питань забезпечення охорони громадського порядку від одного суб'єкта взаємодії до іншого; по-четверте, *участь у забезпеченні охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевого самоврядування*; по-п'яте, *індивідуально-профілактична робота* полягає у виявленні правопорушників, причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень, застосування до правопорушників безпосередніх заходів профілактичного впливу та контролю за їх поведінкою. Працівники правоохоронних органів можуть залучати членів громадських формувань до проведення індивідуально-профілактичної роботи серед різних категорій населення – осіб, схильних до вчинення правопорушень на ґрунті сімейно-побутових відносин; осіб, які займаються комерційним сексом; осіб, які втягують неповнолітніх до злочинної або іншої протиправної діяльності; злісних порушників Правил дорожнього руху; осіб, які не виконують свій батьківський обов'язок стосовно належного виховання та утримання дітей; неповнолітніх правопорушників. Означені форми за своєю суттю є варіантами численних зв'язків міліції і громадськості, перелік яких можна значно розширити.

Таким чином, взаємодія правоохоронних органів з громадськістю щодо протидії правопорушенням має суттєве значення для стабілізації стану криміногенної обстановки на відповідній території, підвищення іміджу правоохоронних органів, створення умов для використання механізмів громадянського суспільства у забезпеченні правопорядку.

Підводячи підсумки вважаємо за доцільне надати пропозиції у роботі по взаємодії правоохоронних органів з громадськістю: по-перше, налагодження конструктивного діалогу між громадянами та працівниками правоохоронних органів переважно залежить

від активності членів громадських формувань та їхньої готовності до співпраці у розв'язанні проблем місцевого значення; по-друге, з метою оптимізувати таке співробітництво доцільним видається регламентація на локальному рівні розробка та затвердження Порядку легалізації діяльності громадськості із залученням фахівців-науковців та освічених представників громадських формувань з метою впровадження нових форм взаємодії та оцінки сумісної діяльності; по-третє, при вищих навчальних закладах системи МВС впровадити курси підвищення кваліфікації для працівників усіх структурних підрозділів правоохоронних органів за тематикою: «Партнерство правоохоронних органів та суспільство»; по-четверте, запропонувати місцевим правоохоронним органам активізувати роботу з громадянами, громадськими організаціями та територіальними громадами з реанімації старих та впровадження нових форм взаємодії.

УДК:399.9

ПОНЯТТЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Фурса Вікторія Анатоліївна
канд. екон. наук., доцент
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

У ринкових умовах господарювання підприємство, як відкрита система, функціонує у складному зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою. Таке середовище змушує керівництво швидко адаптуватися до нових умов, вимагає знання законів розвитку та пошуку шляхів виживання у ринковій економіці, врахування чинників невизначеності та нестійкості економічного середовища.

Найбільш важливими факторами, що впливають на економічну безпеку підприємства, є: ступінь досконалості законодавчої бази, рівень оподаткування, доступ на світові ринки збуту, інвестиційна привабливість регіону, держави. Насамперед, економічна безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже базується на їх фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку. Наявність багаторівне-

вої концепції економічної безпеки господарюючих суб'єктів усіх рівнів дає можливість забезпечити передбачуваність зовнішніх загроз підприємствам.

Економічній безпеці підприємства властивий подвійний характер: з одного боку, вона забезпечує можливість власного функціонування, з іншого – є частиною (елементом) економічної безпеки системи вищого рівня і суб'єктом, що забезпечує виконання функцій регіоном, державою. В перехідні періоди розвитку економіки домінуючими є дослідження макроекономічних аспектів економічної безпеки.

Поняття «економічна безпека» пройшло чимало переосмислень у зв'язку зі зміною умов зовнішнього середовища і з урахуванням факторів, які зумовлюють процеси управління. Вперше поняття «економічна безпека» почало застосовуватися на Заході у зв'язку зі зростанням проблеми обмеженості ресурсів та розпадом колоніальної системи, що призвело до порушення традиційних зв'язків між постачальниками ресурсів, життєво необхідних індустріальним суспільствам.

Сутність економічної безпеки полягає у забезпеченні поступального економічного розвитку суспільства з метою виробництва необхідних благ та послуг, що задовольняють індивідуальні та суспільні потреби. Раніше усі питання, пов'язані із забезпеченням безпеки покладалися на державні органи. Останнім часом спостерігаються відтворення системи безпеки, в якій провідна роль відводиться державі.

На макрорівні економічна безпека проявляється у забезпеченні нормальної і стабільної діяльності підприємства, попередженні виток інформації.

Економічну безпеку підприємства можна трактувати, як:

- стан захищеності усіх систем підприємства при здійсненні господарської діяльності в певній ситуації;
- стан всіх ресурсів підприємства (капіталу, трудових ресурсів, інформації, технологій, техніки, прав) та підприємницьких здібностей, при якому можливе найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, здатність попереджувати або швидко нівелювати різні внутрішні та зовнішні загрози;
- сукупність організаційно-правових, режимно-охоронних, технічних, технологічних, економічних, фінансових, інформаційно-аналітичних та інших методів, спрямованих на усу-

нення потенційних загроз та створення умов для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності відповідно до їх цілей та завдань;

- стан соціально-технічної системи підприємства, який дає змогу уникнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту.

Головна мета управління економічною безпекою – забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювати нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку.

До основних функціональних цілей економічної безпеки належать:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентно спроможності технічного потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних НДДкР;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів.

Головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів і загальної схеми організації економічної безпеки.

Загальна схема процесу організації економічної безпеки включає такі дії (заходи), що здійснюються послідовно або одночасно:

а) формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав інформації, технології та устаткування);

б) загальностратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;

в) стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;

г) загально-тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;

д) тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;

е) оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства;

ж) здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки;

з) загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки.

Тільки за здійснення в необхідному обсязі зазначених дій (заходів) можна буде досягти належного рівня економічної безпеки підприємства.

УДК: 343.98

КРИМІНАЛЬНА КОНКУРЕНЦІЯ, як погроза економічній безпеці країни

Беляєва Л.А.,

канд. екон. наук., доцент

Доцент кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій

Харківського національного університету внутрішніх справ

Першоосновою розвитку стабільної ринкової економіки та невід'ємним її атрибутом є конкуренція між виробниками. Вільна конкуренція дозволяє споживачу обрати найкращий товар чи послугу, а отже виробник буде прагнути надати найкращий товар за найменшою ціною. На жаль, досвід розвитку конкуренції у цей складний час, в період активних реформ в Україні, свідчить про значну криміналізацію цього процесу. Майже кожен підприємець, чи навіть велика корпорація можуть знаходитися під загрозою неправомірних дій з боку злочинного світу. Для вітчизняного бізнесу бути в ситуації кримінального тиску стало цілком звичним явищем.

Так сталося, що сучасне реформування економіки в державі супроводжується значним ростом економічних злочинів, криміналізацією багатьох сфер життя суспільства й держави. Ситуацію нестабільності намагаються використати недобросовісні бізнесмени, приватні особи, різного рівня державні установи, приватні іноземні організації та, звісно, організована злочинність. Окрім того, активно проходить, так званий, процес «відмивання грошей». Капітал, отриманий від заборонених видів діяльності (торгівля зброєю, торгівля людьми, наркобізнес, контрабанда) та інших протиправних дій, вливається не лише в «тіньовий сектор», але й в офіційну економіку, у різноманітні комерційні легальні структури, в тому числі, створені злочинними організаціями.

Формально залишаючись пересічними суб'єктами ринкових відносин, будучи конкурентами з іншими підприємцями, злочинні організації діють за законами ринку: прагнуть до його монополізації, розширення сфер впливу, борються за кращі умови реалізації своїх товарів. Але головна небезпечна відмінність полягає в тому, що для нейтралізації, ослаблення й, в остаточному підсумку, усунення конкурентів вони використовують прийоми, методи й заходи зі свого злочинного світу, активно впроваджуючи їх у сферу підприємницької діяльності. Таким чином, конкуренція між економічними суб'єктами на ринку товарів і послуг стає кримінальною.

Кримінальна конкуренція може бути визначена, як участь певних форм соціальних організацій і фізичних осіб у конкуренції з економічними суб'єктами, спрямована на одержання ними надприбутку, а також на досягнення інших цілей і одержання односторонніх переваг у різних сферах життя особистості, суспільства й держави з використанням заборонених законом методів і засобів діяльності.

Кримінальна конкуренція означає участь у конкурентній боротьбі не тільки суб'єктів ринкової економіки, але й організацію промислового шпигунства, корумпованість деяких чиновників, наявність мафіозних організацій, що особливо небезпечно для цивілізованого підприємництва, незалежно від масштабів бізнесу. Організована злочинність займається «відмиванням» капіталу, отриманого незаконним, злочинним шляхом, здійснюючи напівлегальну, а іноді й легальну підприємницьку діяльність у сферах, що забезпечують найбільш високий дохід, і виступає, таким чином, конкурентом легальному бізнесу.

Під час кримінальної конкурентної боротьби можуть використовуватися силові методи, які виявляються досить ефективни-

ми. Для силового впливу на конкурентів створюються добре підготовлені загони бойовиків. Організована злочинність, а в ряді випадків і окремі особи зі злочинними вадами, практикують вимагання у підприємця грошей, примусове виконання певних дій, вигідних конкуренту. Мають місце посягання на життя й здоров'я керівників компаній та підприємств, членів їх родин, викрадення людей, руйнування й псування майна фірм, пограбування, крадіжки.

Корумповані державні чиновники, перебуваючи одночасно адміністративними особами та виконуючи комерційні або посередницькі функції, використовують своє службове становище для одержання незаконних прибутків у вигляді хабарів, розголошують за винагороду відомості, що становлять комерційну таємницю, використовують своє монопольне положення на ринку послуг. Відомі випадки продажу слідчої таємниці. Так відбувається поступове зрощування кримінальних структур з державним апаратом. Особливо яскраво це проявляється сьогодні в Україні, коли відсутня економічна і політична стабільність.

Метою кримінальної діяльності конкурентів є отримання конкурентних переваг незаконним шляхом, повне знищення конкурентів. Об'єктами таких дій найчастіше бувають: комерційна таємниця, імідж компанії, найбільш кваліфіковані співробітники, виведення з ладу складного та коштовного обладнання, зрив поставок, розірвання відносин з конкурентами. Методи, якими це досягається, це промисловий шпіднаж, підкуп, шантаж, переманювання співробітників, фіктивні переговори, антиреклама, дезінформація, використання чужої торгівельної марки або торгового знака.

Наявність вільної конкуренції на ринку сприяє розвитку компаній з найбільш ефективним виробництвом, економічно міцних, тих, що застосовують науково-технічні досягнення. Успішна робота саме таких підприємств є запорукою розвитку економіки держави в цілому. Організації і приватні особи, які використовують методи кримінальної конкуренції, не дають розвиватися чесним компаніям на ринку, блокуючи їх розвиток та існування, тим самим заважаючи розвитку економіки в цілому.

Кримінальна конкуренція широко розповсюджуючись в сфері виробництва в нашій країні, стає способом його розвитку, починає все більшою мірою відігравати роль механізму регулювання суспільного виробництва. Широке поширення кримінальної конкуренції є досить серйозний дестабілізуючий фактор, його слід розглядати як одну з перешкод для досягнення й збереження тенден-

цій до стабілізації економіки, серйозну погрозу економічній безпеці країни.

У зв'язку із сказаним, у якості важливого об'єкта для індикативного аналізу економічної безпеки України слід розглядати конкурентну поведінку економічних суб'єктів. Назріла необхідність розробки системи діючих індикаторів, щоб здійснювати фактичне відстеження, аналіз і прогнозування тенденцій розвитку різних форм кримінальної конкуренції, ступеню їх впливу на економіку, характер виникаючих погроз економічній безпеці країни.

УДК: 656.222.3

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА ЗАЛІЗНИЦЯХ СВІТУ ТА УКРАЇНИ

Бутько Т.В.,

докт. тех. наук, професор,

Завідувач кафедри управління експлуатаційною роботою
Українського державного університету залізничного транспорту

Прохорченко Г.О.

Аспірант кафедри управління експлуатаційною роботою
Українського державного університету залізничного транспорту

В умовах економічної глобалізації розвиток ринку вантажних перевезень на залізничному транспорті України залежить від спроможності залізничної галузі пристосувати власні технології перевезень до вимог провідних гравців світового ринку товарів та послуг. Для виявлення найбільш важливих чинників в технології роботи залізниць, які визначають якість транспортної послуги на глобальному ринку перевезень вантажів, проведено аналіз світових тенденцій розвитку ринку вантажних перевезень та існуючого стану залізничного транспорту України, що є важливим для оцінки ефективності діяльності залізниць України, їх конкурентоспроможності та вибору напрямків їх удосконалення.

Світова економічна активність і обсяг світової торгівлі у 2014 році підвищилися. Однак за оцінками Міжнародного валютного фонду прогноз темпу економічного зростання уповільниться і складе 3,5% у 2015 році і 3,7% у 2016 році. На глобальному рівні залізничний транспорт загального користування реалізує майже

мільйон маршруто-кілометрів. Близько 56% цієї роботи (або 512 000 маршрутних-кілометрів) здійснюється в регіонах, що розвиваються, до яких відносяться і країни Східної Європи.

На сухопутних вантажних ринках сьогодні залізниці найчастіше конкурують з автомобільним транспортом. В багатьох країнах світу частка ринку вантажних залізничних перевезень знаходиться в межах 40-50 відсотків і переважає обсяги перевезень вантажів автомобільним транспортом. Автомобільний транспорт домінує в секторі перевезення вантажів на короткі відстані та невеликими партіями. Головною перевагою автомобільних перевезень є висока швидкість доставки, гнучкість відносно графіку та можливість доставки вантажів майже в будь-яке місце отримання.

Одним із основних напрямків розвитку світового ринку вантажних перевезень є інтеграція мереж ланцюгів постачання від виробників до споживачів через використання всіх видів транспорту. В таких умовах важливу частку займає морський транспорт, що перевозить 80% фізичного обсягу світової товарної торгівлі.

В умовах інтеграційних процесів в сфері вантажних перевезень швидко розвивається транспортно-логістичний ринок. Для можливості участі в глобальних процесах розвитку залізничний транспорт повинен відповідати вимогам основних якісних ознак вантажних перевезень, а саме: час перевезення; надійність часу прибуття; ймовірність втрати, наявність пропускнуєї спроможності; зручність часу відправлення і частота обслуговування.

Одним із важливих етапів формування логістичної технології просування вантажопотоків є розробка адаптивного графіку руху вантажних поїздів. Рішенням цієї задачі є автоматизація розробки нормативного графіку руху вантажних поїздів на основі математичної моделі, яка орієнтована на отримання мінімуму сумарних витрат на вартість непродуктивних простоїв всіх поїздів на дільниці, витрат на зупинки поїздів та вартості штрафу за невиконання директивних строків прослідкування поїздів через дільницю відповідно до заявок операторів та обмежень щодо дотримання міжпоїзних та станційних інтервалів. Для рішення розробленої моделі запропоновано застосувати один з методів мультиагентної оптимізації – алгоритм штучних бджолиних колоній (англ., Artificial Bee colony

Algorithm, ABC), який базується на моделюванні поведінки бджіл у природному середовищі.

Запропонована автоматизована технологія створює нові можливості для розрахунку нормативного графіку поїздів з проведенням корегування в найкоротші строки для задоволення потреб перевізників, що в свою чергу підвищить конкурентоспроможність залізничного транспорту.

УДК: 347.734:343.35

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Гаменко О.М.

Магістрант Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»,

Актуальність. Процес інтеграції та глобалізації та фінансових ринків зумовив зростання ризиків легалізації(відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму до безпрецедентних значень. Найсприятливішими для відмивання коштів стають нові фінансові ринки в країнах з перехідною економікою, до яких, зокрема, відноситься і Україна.

Відмивання незаконних доходів має здатність дестабілізувати положення економічних суб'єктів та суспільство в цілому. Ризик залучення до процесів відмивання незаконно отриманих коштів є відносно новою проблемою для вітчизняної банківської системи, яка не має досвіду регулювання подібними процесами. Це надає питанням розробки механізмів управління даним ризиком особливої актуальності.

Дослідженням проблем управління ризиком легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, займалися такі вітчизняні вчені, як: Лазебник Л. Л., Худоркова М. І., Петровська І. І., Кандічанська В. М., та інші.

Метою роботи є дослідження системи управління ризиком використання банків для легалізації доходів в умовах інтеграції та глобалізації фінансових ринків.

Виклад основного матеріалу. Ризик легалізації або фінансування тероризму є особливим видом ризику, тому він потребує альтернативного підходу до управління. Під «управлінням ризиками легалізації» розуміють заходи, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, із створення та забезпечення функціонування системи управління ризиками, яка передбачає, зокрема, визначення (виявлення), оцінку (вимірювання), моніторинг, контроль ризиків, з метою їх зменшення.

Система управління ризиком відмивання коштів та фінансування тероризму регламентована чинним українським законодавством. Система включає в себе низку компонентів, серед яких особлива увага приділяється розробленню ефективної Програми оцінки ризиків, що включає в себе оцінку ризику клієнтів та послуг/продуктів банку і застережні заходи, а також контроль за результатами їх проведенням. Система управління ризиком має безперервно вдосконалюватись, з огляду на постійну видозміну схем відмивання коштів, під впливом різноманітних макро- та мікро чинників. Одним із головних макро- чинників є глобалізація та інтеграція фінансових ринків

Глобалізація фінансових ринків сприяє виникненню схем відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму за участі не тільки українських, а й іноземних компаній та громадян. Протягом останніх років Держфінмоніторингом України було виявлено значна кількість подібних схем відмивання коштів. Аналіз звітів Держфінмоніторингу свідчить про поступове зростання частки схем із залученням іноземних компаній протягом останніх років. Також поступово зростає і їх складність, збільшується кількість задіяних сторін та зростають суми відмивання

Транснаціональний характер нових викликів і загроз у світі вимагає розробки та впровадження таких механізмів боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, які б мали міжнародний характер, були прийнятними для більшості країн світу. Саме такі завдання ставлять перед собою міжнародні організації, що опікуються питаннями відмивання незаконних коштів. При цьому низка розвинених країн має власне законодавство, що визначає термінологію, узагальнює методи боротьби та принципи удосконалення існуючої системи.

Висновки. В сфері протидії легалізації незаконно отриманих коштів для України особливого значення набуває дослідження та практичне застосування досвіду інших держав та міжнародних організацій.. З огляду на проблеми нинішньої системи протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, першочерговими заходами в даному напрямку мають бути

- забезпечення відповідності національної системи фінансового моніторингу новим світовим стандартам у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом;

- розробка стратегічної програми подальшої співпраці з правоохоронними органами іноземних держав;

- утворення департаменту фінансової розвідки змішаного типу, тобто з поєднанням органів з різними повноваженнями, внаслідок чого знизиться ризик надмірної концентрації повноважень та підвищиться прозорість заходів системи фінансового моніторингу.

Водночас, інтеграційні та глобалізаційні процеси на фінансових ринках зумовлюють необхідність вдосконалення системи протидії та управління ризиком легалізації коштів та фінансування тероризму не тільки в державному масштабі, а й на рівні суб'єкта первинного моніторингу, зокрема необхідно:

- приділити увагу особливу навчанню працівників. Усі банки повинні мати поточні програми навчання для своїх працівників, щоб банківський персонал був адекватно навчений процедурам перевірки клієнта на предмет участі у схемах легалізації коштів. Програми мають постійно вдосконалюватись, враховуючи вплив глобалізаційних процесів на виникнення нових схем легалізації. Навчання має постійно повторюватися для нагадування працівникам про їх обов'язки та інформування про нові розробки. Особливу увагу слід приділяти політиці «Знай свого клієнта»;

- для оперативного та найшвидшого з'ясування сумнівних операцій, які підлягають фінансовому моніторингу розробити загальну модель виявлення таких операцій через використання елементів математичного моделювання;

- розробити та запровадити рекомендації щодо оновлення та визначення відповідності систем інформування та реєстрацій сумнівних операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;

- ввести додаткові критеріїв оцінки ризиків фінансових установ в процесі протидії легалізації незаконних доходів;

- постійно удосконалювати правила внутрішнього фінансового моніторингу і програми здійснення фінансового моніторингу банку.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Головко О.Г.,
канд. екон. наук, доцент
Доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
Макаренко І.І.
Студент магістратури
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

На сьогоднішній день українська економіка перебуває у за-
непаді. Через низку політичних подій, майже всі сфери української
економіки знаходяться у вкрай тяжкому становищі. Банківська
система не є виключенням. А оскільки банківська система є основ-
ною складовою фінансової системи, то саме питання економічної
безпеки банків виходять сьогодні на перший план в Україні.

Для забезпечення економічної безпеки банкам необхідна пе-
вна система заходів, що дозволяє на постійній основі здійснювати
діагностичні і превентивні дії, спрямовані на підтримку належного
рівня економічної безпеки.

Проблема економічної безпеки банку не може існувати сама
по собі. Її сутність і зміст впливають із завдань, що їх вирішує банк
на кожному з етапів свого економічного розвитку. Конкретний об-
сяг завдань економічної безпеки змінюється залежно від внутрі-
шніх та зовнішніх умов діяльності банку, які складаються у певний
проміжок часу. Водночас економічна безпека є складовою безпеки
діяльності банку. З одного боку, вона є самостійним елементом
безпеки банку, з іншого — характеризує економічні аспекти кожно-
го з елементів безпеки: охорони, режиму, інформаційно-
аналітичного забезпечення. Особлива значущість економічної без-
пеки банку обумовлюється низкою чинників як зовнішнього, так і
внутрішнього характеру.

По-перше, необхідність і важливість економічної безпеки ви-
пливає з наявної різноманітності інтересів суб'єктів ринку банків-
ських послуг. Прагнення до збільшення прибутків суб'єктів ринку
загострює конкурентну боротьбу, а остання, у свою чергу, завжди
перебувала в площині економічної безпеки.

По-друге, обмеженість фінансових ресурсів банків та джерел їх створення вимагає від них розроблення досить ефективних технологій банківського виробництва, застосування економічних інструментів підтримання ліквідності та конкурентоспроможності банків на необхідному рівні, якісного використання їх ресурсної бази.

По-третє, нестабільна економічна ситуація, досить несподівані і різкі її зміни обумовлюють готовність банку до роботи в майже кризових умовах, з досить високим ступенем ризику, іноді на межі втрати своєї ліквідності. Усе це вимагає від банків вироблення адекватної економічної політики, економічної поведінки на ринку банківських послуг, поєднання принципів раціональності і доцільного ризику при вкладенні коштів.

По-четверте, зростання економічної злочинності, насамперед у кредитно-фінансовій сфері, ставить банківську діяльність у ряд досить ризикованих і тим самим обумовлює високу відповідальність банків перед своїми клієнтами, вкладниками й акціонерами. У зв'язку з цим усі заходи безпеки спрямовуються і концентруються якраз навколо економічної безпеки, що й обумовлює її місце у системі безпеки банківської діяльності.

Тобто, економічна безпека банку - це стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його фінансових і матеріальних ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації.

Сутність економічної безпеки банку реалізується в системі критеріїв і показників. Критерієм економічної безпеки є оцінка економічного стану банку з точки зору найважливіших процесів, які відображають сутність економічної безпеки. Критеріальна оцінка економічної безпеки базується на оцінках: ресурсного потенціалу банку і можливостей його розвитку; рівня ефективності використання ресурсів; рівня можливостей банку протистояти загрозам його економічній безпеці та самостійно ліквідовувати їх; конкурентоспроможності банку; цілісності та масштабів структури банку; ефективності кадрової політики банку.

У системі показників економічної безпеки доцільно виділити: темпи зростання прибутковості та посилення економічної стабільності; рівень матеріального і соціального забезпечення працівників банку; розмір боргових зобов'язань банку; структуру дебіторської заборгованості; використання тіньового капіталу та ін. Для економічної безпеки велике значення мають не стільки самі показ-

ники, скільки їх порогове значення, тобто допустимі величини, недотримання яких перешкоджатиме нормальному розвитку діяльності банку, призводитиме до формування негативних тенденцій в його економічній безпеці. Найвищий ступінь економічної безпеки банку досягається за умови, що весь комплекс показників перебуває в межах допустимих порогових значень, а порогове значення одного показника досягається не за рахунок іншого.

В основу економічної стратегії банку повинна бути покладена ідеологія розвитку, яка враховує стратегічні перспективи й інтереси банку на ринку банківських послуг, у результаті чого загрози безпеці мінімізуються.

Слід наголосити на тому, що розвиток банку - один із компонентів і умов забезпечення його економічної безпеки. Якщо банк в економічному плані не досягає розвитку, то у нього скорочуються можливості до виживання, опірності, пристосовуваності до внутрішніх та зовнішніх загроз. Тобто економічний розвиток банку забезпечує його стійкість на ринку - одну із складових економічної безпеки. Тому основна мета стратегії економічної безпеки полягатиме в забезпеченні економічного зростання банку.

Таким чином, в Україні потрібно сформувати стабільну національну банківську систему, оскільки потенціал традиційних інструментів обмежується високим рівнем доларизації економіки та значною присутністю іноземних банків з легким доступом до зовнішніх ресурсів; невисоким рівнем розвитку внутрішнього ринку облігаційних позик та істотною участю готівкових коштів у структурі грошової маси. Виживання банків на ринку за умов різкого коливання валютних курсів, змін у законодавстві, кон'юнктури ринку може бути забезпечене їх високоліквідними активами, диверсифікацією їх діяльності та широким діапазоном операцій, які вони проводять. Ступінь впливу економічних криз на банківську систему залежить від багатьох факторів, головним з них є стан самої банківської системи. При цьому особливе значення відіграють ліквідні позиції, якість кредитного портфелю, рівень капіталізації банків та банківської системи в цілому. Адже слабка банківська система особливо болісно переживає банківську кризу.

УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Головко Т.В.,
канд. тех. наук

Доцент кафедри управління експлуатаційної роботи
Українського державного університету залізничного транспорту

Основною задачею планування перевезень взагалі та у міжнародному сполученні є встановлення обсягу і напрямків перевезень вантажів для своєчасної підготовки технічних засобів транспорту до освоєння майбутніх перевезень з урахуванням інтероперабельності. Планування перевезень вантажів це складний та трудомісткий процес, який вимагає певних знань по розміщенню виробництва і споживання продукції промисловості і сільського господарства, географії колій сполучення, умовам перевезень окремих вантажів, провізної та пропускної спроможності і собівартості перевезень по окремих видах транспорту. Для того щоб своєчасно підготувати залізницю до освоєння майбутніх перевезень, необхідно повністю врахувати потребу в перевезеннях кожного підприємства як по загальному обсягу так і по напрямках перевезень.

Оперативне планування поїзної і вантажної роботи на залізницях України є важливою складовою системи організації перевізного процесу і повинно забезпечувати виконання норм навантаження, вивантаження, передачі поїздів і вагонів на суміжні з Україною залізниці інших держав, між залізницями і дирекціями, здавання порожніх вагонів в регулювання, виконання технічних норм використання рухомого складу, нормативів графіка руху.

Основними задачами оперативного планування є розробка добових і змінних планів роботи Укрзалізниці, залізниць, дирекцій залізничних перевезень та станцій з метою виконання завдань з приймання та відправлення поїздів і вагонів, у тому числі порожніх вагонів у регулювання, навантаження і вивантаження, передачі і сортування вагонів і вантажів, а також виконання графіка руху і плану формування поїздів і основних якісних показників роботи.

Після визначення стратегії здійснення перевезень для всього полігону залізниць починається процес перевезення, при якому у оперативному режимі виникає потреба його корегування. Це пов'язано із рядом ситуацій, які обумовлені певним ступенем не-

визначеності. Відповідно до цього постає задача формалізації процедури оперативного управління просуванням вагонопотоків при врахування ситуацій невизначеності.

Таким чином, переходячі до більш детального опису процедури оперативного керування, розглянемо послідовність інформаційних операцій у вигляді повідомлень: п1 – клієнтське повідомлення про закінчення вантажних операцій і готовність переставлення навантажених вагонів на колії загального користування. Це повідомлення передається по каналах автоматичної системи керування вантажними перевезень укрзалізниці на залізничну станцію до автоматизованого робочого місця маневрового диспетчера; п2 – службове повідомлення, яке надходить зі всіх станцій на яких здійснюється формування та відправлення вагонопотоку на адресу вантажоотримувача про загальну кількість вагонів готових до відправлення та прогностичний час відправлення. Це повідомлення передається з автоматизованого робочого місця маневрового диспетчера до автоматизованого робочого місця поїзного диспетчера відповідної дільниці; п3 – службове повідомлення, яке надходить від поїзного диспетчера до автоматизованого робочого місця маневрового диспетчера про стратегію подальших дій із вагонопотоком; п4 – службове повідомлення про включення вагонів призначенням до певного поїзда. Це повідомлення передається від маневрового диспетчера до автоматизованого робочого місця чергового по станції; п5 – службове повідомлення про закінчення формування поїзда до якого було включено вагони та його фактичне відправлення зі станції. Це повідомлення передається від чергового по станції до автоматизованого робочого місця поїзного диспетчера; п6 – інформаційне повідомлення про вихід на лінію вагонів на адресу вантажоотримувача. Це повідомлення передається від поїзного диспетчера до відділу залізничних перевезень адресата. На основі даного повідомлення працівники виробляють майбутню стратегію обробки вагонопотоку.

Слід звернути увагу, що передача службового повідомлення п3 ґрунтується на узагальненні ряду невизначених параметрів, а саме: кількість вагонів призначенням до адресату, які знаходяться на полігоні в межах планової доби; нормативний час до закінчення операцій по навантаженню вагонів; наявний резерв вагонів на виробничих потужностях вантажоотримувача. На основі цих параметрів визначається метод організації вагонопотоку. Після того як було визначено метод організації вагонопотоку, необхідно визначати в оперативному режимі пріоритет пропуску поїздів різних категорій

по дільниці. З цією метою необхідно формалізувати процес оперативного визначення пріоритетного просування поїздів з вагонами на адресу вантажоотримувача, та в основу даного процесу покласти ряд параметрів, які у повному обсязі визначають доцільність відправлення або беззупинного пропуску певного поїзду через розмежувальний пункт. Для достовірного функціонування майбутньої моделі необхідно врахувати умови наявності на полігонах мережі поїздів різних категорій, та у якості параметрів доцільно обрати наступні: кількість вагонів в поїзді, які прямують до адресату; кількість вагонів в поїзді зі спливаючим терміном доставки; залишок часу прямування вагонів до станції призначення; час до початку операцій з вагонами. В даному випадку слід підкреслити, що тільки перший параметр відповідає умові наявності адресатних вагонів, інші параметри притаманні поїздам будь-яких категорій.

Використовуючи вищезазначену модель на автоматизованому робочому місці, поїзний диспетчер отримує можливість надавати оперативних вказівок оперативному персоналу станцій відносно стратегій пропуску поїздопотоків різних категорій по дільницях при умові отримання найбільшої експлуатаційної доцільності.

УДК: 336.71.078.3

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Гончаренко О.В.

Студентка магістратури фінансово-кредитного факультету

Черкаського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Науковий керівник: Жежерун Ю. В., канд. екон. наук

Доцент кафедри банківської справи

Черкаського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Упродовж останніх десятиліть проблема легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, набула у світі широкого розповсюдження. Основною рушійною силою удосконалення національної системи фінансового моніторингу є необхідність забезпечення функціонування системи, яка б повністю відповідала міжнародним стандартам.

Мета даної роботи полягає у дослідженні відповідності вітчизняного законодавства у сфері фінансового моніторингу міжна-

родним нормам та стандартам.

Основними міжнародними стандартами у сфері фінансового моніторингу є Сорок Рекомендацій FATF, принципи Вольфсберзької групи і Директиви ЄС.

Незважаючи на юридично необов'язковий характер, рекомендації FATF та принципи Вольфсберзької групи значно впливають на формування основ національних систем фінансового моніторингу. Для імплементації першої рекомендації FATF «країни повинні визначати, здійснювати оцінку та розуміти ризики, пов'язані з відмиванням коштів для цієї країни». Виходячи з цього, виникає необхідність здійснення оцінки ризиків на всіх рівнях фінансового моніторингу: на рівні первинного фінансового моніторингу, на рівні державного фінансового моніторингу, на рівні національної системи фінансового моніторингу.

Згідно п. 1 Плану заходів на 2014 рік вийшла нова редакція Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14. 10. 2014 р. № 1702-VII, в якому більш повно відображено оновлені Сорок Рекомендацій FATF.

З метою імплементації другої рекомендації FATF необхідно було внести зміни до ст. 11, ст. 14 Закону № 1702-VII для забезпечення створення механізму двостороннього обміну інформацією щодо ризиків відмивання коштів або фінансування тероризму між установою, відповідальною за оцінку національних ризиків, та усіма учасниками національної системи фінансового моніторингу. У ст. 14 п. 4 нової редакції даного Закону зазначено, що «суб'єкти державного фінансового моніторингу з метою виконання покладених на них обов'язків мають право звертатися із запитом до органів виконавчої влади, державних реєстраторів, правоохоронних органів, юридичних осіб».

Таблиця 1

Місце міжнародних стандартів у вітчизняному законодавстві

Назва міжнародних стандартів	Назва відповідних вітчизняних нормативно-правових актів	Дата впровадження
Сорок Рекомендацій FATF	Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одер-	14.10.2014

	жаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 1702-VII	
	Положення НБУ № 417 «Про здійснення банками фінансового моніторингу»	26.06.2015
Принципи Вольфсберзької групи	Положення НБУ № 417 «Про здійснення банками фінансового моніторингу»	26.06.2015
Директиви ЄС	Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»	15.03.2004
	Положення НБУ № 417 «Про здійснення банками фінансового моніторингу»	26.06.2015

Джерело: складено автором

Важливим моментом у використанні підходу, заснованому на оцінці ризиків, є ідентифікація клієнтів банку. Саме для оцінки ризику клієнта було запроваджено Процедури належної обачності щодо клієнта, охарактеризовані у Директиві ЄС від 26 жовтня 2005 р. «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму».

Крім того, відповідно до принципів Вольфсберзької групи в основі політики будь-якого банку повинно лежати правило, згідно якому відношення встановлюються тільки з тими клієнтами, законне походження джерел доходів або фінансування яких може бути у розумних межах підтверджено. Тому, процедура ідентифікації клієнта є однією з найважливіших у фінансовому моніторингу, прописана у Положенні НБУ № 417.

Отже, на сьогоднішній день вітчизняне законодавство стосовно оцінки ризиків запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, сформовано враховуючи міжнародні стандарти та принципи. Відображенням принципів Вольфсберзької групи і Директиви ЄС в нашому законодавстві можна вважати Положення НБУ № 417 «Про здійснення банками фінансового моніторингу» та Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків». Сорек Рекомендацій FATF стали основою для написання Закону України «Про запобігання та протидію легалізації

доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Можна сказати, що у сфері фінансового моніторингу Україна покладається на міжнародний досвід та стандарти, формуючи власне законодавство з цього питання.

УДК: 336.71.078.3

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

Калачевська Л.С.

Студентка магістратури фінансово-кредитного факультету

Черкаського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Науковий керівник: Жежерун Ю. В., канд. екон. наук

Доцент кафедри банківської справи

Черкаського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Стрімкий розвиток фінансової системи, поява фінансових інновацій та технологій проведення фінансових операцій забезпечують комфортне та швидке обслуговування клієнтів, але разом з тим сприяють вдосконаленню схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також зростанню рівня тінізації економіки. Особливу роль у процесі запобігання цим явищам займає формування ефективної системи фінансового моніторингу.

Підхід, що базується на оцінці ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, дозволяє не лише визначати і оцінювати наявні та потенційні ризики, ступінь їх значущості, а й ефективно та цілеспрямовано ними управляти.

Основні категорії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення включають: ризик країни (географічний); ризик клієнта; ризик продукту (послуги). Проведення банком належної оцінки ризиків, пов'язаних з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, дозволить застосовувати належні методи обачності як при започаткуванні

стосунків з клієнтом, так і в подальшому – в процесі моніторингу трансакцій клієнта, упродовж всього часу його обслуговування.

Основою методики оцінки рівня ризику легалізації (відмивання) доходів клієнта через здійснення кредитних операцій є Наказ Державної служби фінансового моніторингу України № 126 від 03.08.2010 р. «Про затвердження критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму». Інформація, яка надається клієнтом на етапі встановлення ділових відносин, а також інформація, отримана банком на етапі здійснення заходів щодо ідентифікації клієнта є даними, на підставі яких здійснюється оцінка ризику клієнта.

Критерії ризику щодо використання кредитних операцій банку для легалізації (відмивання) доходів присвоюються клієнту:

- кредитними менеджерами банку під час встановлення ділових відносин з клієнтом;
- працівниками бек-офісу банку під час уточнення інформації щодо ідентифікації клієнта;
- працівниками фінансового моніторингу банку під час проведення щоквартальної оцінки ризику використання послуг банку для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Оцінювання ризику продукту або послуги при здійсненні кредитної діяльності банку здійснюється за наступними параметрами:

- 1) погашення кредиту клієнта за рахунок коштів із незазначених клієнтом або невідомих джерел погашення;
- 2) нецільове використання кредитних коштів;
- 3) цілі кредитної заявки не мають економічного сенсу;
- 4) невідоме походження застави;
- 5) дострокове погашення кредиту;
- 6) внесення клієнтом у раніше узгоджену схему проведення кредитної операції, безпосередньо перед початком її реалізації, значних змін, зокрема, що стосуються напряму руху грошових коштів або іншого майна;
- 7) погашення простроченої заборгованості за кредитним договором, якщо умови діяльності клієнта та інформація, якою володіє банк щодо цього клієнта, не дають можливості встановити джерела походження коштів;
- 8) невідповідність операцій клієнта суті та напрямам його діяльності;

9) невідповідність фінансових операцій клієнта наявній інформації про фінансовий стан.

Проаналізувавши основні законодавчі та регулятивні вимоги, врахувавши рекомендації фахівців Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та Вольфсбергської групи, спеціалістів «великої четвірки» аудиторів, а також спираючись на міжнародний досвід, можна стверджувати, що одним із найефективніших методів оцінки ризику використання банківських продуктів в системі кредитних відносин для легалізації (відмивання) доходів є використання системи скорингу. Така система розроблена на основі індикаторів ризику для оцінки репутації клієнта й відповідності його операцій фінансовому стану, суті та напрямам діяльності. Система скорингу може стати однією зі складових ризик орієнтованої внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу.

Система скорингу – це система, яка присвоює кожному позичальнику скоринговий бал для відображення рівня ризику числовим показником. Він формується на основі певної кількості характеристик позичальника та дозволяє проаналізувати дві сторони позичальника: його кредитоспроможність та ймовірність використання послуг банку для легалізації (відмивання) доходів. Дані системи скорингу дають змогу швидко та об'єктивно оцінювати клієнтів.

Основою оцінювання ризику є бали, від суми яких залежить рішення про надання позики. Вони отримуються при заповненні анкети для отримання кредиту – клієнт відповідає на низку питань, що і слугує базою оцінювання. Такий підхід доцільно застосовувати при оцінці ризику використання клієнтом кредитних продуктів банків для легалізації (відмивання) доходів, зокрема, в контексті дотримання законодавчих та регулятивних вимог, що зобов'язують банки визначати репутацію та постійно оцінювати відповідність проведених клієнтом операцій його фінансовому стану, суті та напрямам діяльності.

Отже, запровадження системи скорингу в практичну діяльність банку не потребує значних витрат чи залучення додаткового персоналу, оскільки ця методика доступна і доволі проста, а її впровадження дасть змогу оптимізувати наявні процеси та ресурси. Використання системи скорингу дозволяє: по-перше, суттєво підвищити внутрішньобанківську систему протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню те-

роризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; по-друге, суттєво зменшити витрати фінансових установ шляхом оптимізації бізнес-процесів, пов'язаних із виконанням законодавчих і регулятивних вимог щодо ідентифікації та вивчення клієнтів; по-третє, гармонізувати вітчизняне законодавство з міжнародними стандартами у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

УДК: 336.71.078.3

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ У СИСТЕМІ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Коваленко Н.М.

Студентка магістратури фінансово-кредитного факультету

Черкаського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Науковий керівник: Жежерун Ю. В., канд. екон. наук

Доцент кафедри банківської справи

Черкаського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Питання легалізації (відмивання) злочинних доходів у нашому сьогоденні є дуже актуальним, адже така діяльність є реальною загрозою безпеці будь-якої країни. Тому ідентифікація клієнтів і змісту їх бізнесу, адекватності джерел їх грошових надходжень, аналізу, оцінки, а також управління ризиками в системі фінансового моніторингу посідають одне з провідних місць в системі реальної роботи банків, оскільки, вони, як посередники, можуть використовуватися для процесу легалізації.

Мета дослідження полягає у визначенні місця фінансового моніторингу у системі оцінки та управління ризиками банківської діяльності.

Відправною точкою для перегляду менеджменту банківського бізнесу є коригування параметрів управління ризиками банківської діяльності з урахуванням ризику легалізації.

У реалізації оцінки ризиків, як компоненти системи управління, є організація системи комплексного підходу, щодо багатогранного вивчення суб'єктного та об'єктного складу загроз та можливостей для банку. Одним із відповідних напрямків формування підходів є реалізація політик для банку щодо удосконалення ризик-

орієнтованих підходів у системі фінансового моніторингу в банку.

Для комплексної оцінки ризику легалізації найчастіше використовують три категорії ризику: ризик країни, ризик клієнта та ризик послуги. Адже, в процесі встановлення ділових відносин з клієнтом банк має: визначити для себе «портрет» клієнта (його фінансовий стан, структуру його бізнесу, розкрити його можливості, а також ризики, щоб мати можливість контролювати їх в процесі обслуговування), перевірити інформації про країну реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) коштів; здійснювати щоквартальний аналіз фінансових операцій клієнта щодо їх відповідності фінансовому стану та змісту діяльності, включаючи всі фінансові операції, проведені за усіма рахунками, що відкриті в банку.

Ризик легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, пов'язаний і сприяє виникненню у банку операційних ризиків та бізнес-ризиків (рис. 1). До останніх належать стратегічний, дій менеджменту, дій акціонерів, юридичний, репутації. Такі ризики виникають унаслідок неможливості здійснення своєчасного та повного контролю за фінансово-господарським процесом.

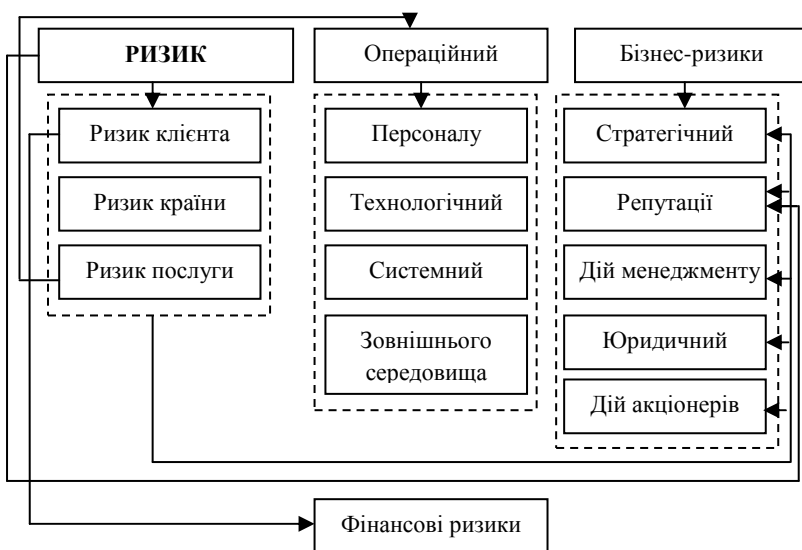

Рис. 1. Ризик використання послуг банку для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, у сучасній системі банківських ризиків

Операційні ризики та бізнес-ризики, що виникають у разі використання банку для легалізації (відмивання) злочинних доходів є взаємопов'язаними. Адже, за рахунок порушення внутрішніх операцій фінансового моніторингу (операційний ризик), через можливість неправильних дій (ризик дій менеджменту) та через можливість прийняття рішень мотивованих конфліктом інтересів окремих акціонерів (ризик дій акціонерів), банк може бути використано для проведення фінансових операцій, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) злочинних доходів, фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Унаслідок перевірки державними органами дане правопорушення може бути виявлене, що призведе до відкликання банківської ліцензії та виникнення юридичного ризику. Проведення «сумнівних» фінансових операцій призводить до відтоку клієнтів та послаблення іміджу банку в уяві його клієнтів і, відповідно, погіршення репутації банку на ринку та зниження його показників (ризик репутації).

Таким чином, недоцільно акцентувати увагу на окремому ризику, який пов'язаний із неефективністю системи фінансового моніторингу у банківській установі. Мова повинна йти про врахування синергетичного ефекту при побудові системи фінансового моніторингу та реалізації ефективного ризик-менеджменту в банку. Адже, фінансовий моніторинг в банку, що ґрунтується на врахуванні факторів ризику, несе в собі потенціал підвищення надійності та стабільності банківської системи. Крім того, фінансовий моніторинг є обов'язковим елементом у здійсненні банківської діяльності, а саме, в системі оцінки та управління ризиками. Ефективне здійснення фінансового моніторингу та відведення банками йому провідного місця у своїй діяльності є запорукою мінімізації багатьох ризиків та уникнення небажаних наслідків і витрат у майбутньому як для банку і банківської системи в цілому, так і для безпеки й розвитку країни.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕРЖАВНОЇ КРИЗИ

Ковальов Є.В.,
докт. екон. наук, професор
Завідувач кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

У дуже складному економічному становищі знаходиться на цей час наша держава. Втрата значних територій, зниження економічного потенціалу країни більше ніж на 20% різко послабили міцність економічної безпеки України. За темпами збідніння населення у 2015 р. країна займає перше місце у світі. Рівень державних боргових зобов'язань перевищує рекомендовану світову норму у 60% і дорівнює на цей час 74% ВВП країни. Наростає різниця у доходах між багатими та бідними. Відповідно до соціальних стандартів Ради Європи співвідношення 10% доходів найбільш багатих та 10% найбільш бідних верств населення не повинно перевищувати 10 разів. Якщо порівняти окремі країни, то це співвідношення у Китаї становить 7:1, у країнах ЄС – 5-7:1, в Японії – 4,3:1, в Україні десять років назад було 30:1, на цей час збільшилося і становить - 40:1. Це реальна економічна основа соціального напруження та можливих революційних потрясінь. Складність економічного становища закономірно загострює демографічну кризу. Станом на 1 липня 2015 р. чисельність наявного населення України становила 42 млн. 823 тис. осіб – на 9,122 млн. менше, ніж 23 роки тому. А за прогнозами ООН, населення України зменшиться у 2020 – до 40 млн., в 2050 до 25 млн. чол. Соціально-економічні показники сучасної України визначають катастрофічний рівень економічної безпеки держави, коли країна може без вороття втратити свій шанс до розвитку і рівноправного існування серед держав світу. В таких умовах дуже важливо реально оцінити свої можливості, правильно вибрати напрямки і фактори економічного зростання.

Наша держава все ще має значний промисловий, аграрний, ресурсний, інтелектуальний потенціали, приємні природно-кліматичні умови, займає вигідне географічне положення. Мінерально-сировинна база України включає близько 20 тисяч родовищ і проявів 113 корисних копалин. Запаси залізних руд становлять понад 14% загальносвітових, марганцевих – понад 43%. Україна

займає провідні місця за запасами титану, цирконію, урану, літію, графіту, каоліну, вогнетривких глин, сірки, калійних солей, декоративного каменю. В Україні видобувається близько 5% світового обсягу мінерально-сировинних ресурсів, при цьому, гірничодобувна промисловість щороку випускає продукцію на 25 – 28 млрд. дол. До промислового освоєння залучено від 40 до 75% розвіданих запасів основних видів корисних копалин. Все це свідчить про те, що Україна має шанс для економічного розвитку. І головною реформою цього розвитку повинне стати швидке і ефективне економічне збагачення країни, її територій, підприємств, людей. Тільки багата, заможна країна може стати в умовах внутрішньої і світової кризи, загострення конкуренції між країнами реально незалежною, самодостатньою у забезпеченні обороноздатності і гідних умов життя для людей. За нашої думки швидке збагачення країни можливе на основі ефективної діяльності малого і середнього бізнесу на внутрішньому ринку і, особливо, великого бізнесу на зовнішньому ринку переважно країн з твердою валютою. Але для цього продукція українських підприємств повинна бути інноваційною і конкурентоспроможною.

Сучасна економіка України має «сировинну» направленість розвитку. Основною експортною галуззю України є металургійна промисловість. Близько 40% валютних надходжень країни забезпечує металургійний сектор. Більш як 2/3 загального обсягу промислової продукції припадає на галузі, що виробляють сировину, матеріали та енергетичні ресурси. Світові пропорції розвитку галузей економіки зовсім інші, ніж в Україні. Основним, світова економіка вибирає не сировинний, а інноваційний напрямок розвитку. В розвинутих країнах світу до 90% приросту ВВП створюється за рахунок інноваційної діяльності. Інновації дають можливість суттєво підвищувати продуктивність праці, знижувати витрати, покращувати якість продукції. Постіндустріальні суспільства розвинутих країн все інтенсивніше працюють над здобуттям та збереженням знань, як основи інноваційного розвитку. Зрозуміло, що зміцнення економічної безпеки України знаходиться на напрямках інноваційної діяльності та розвитку галузей, які забезпечують зростання науково-технічного рівня держави. Але стан економіки на сучасному етапі свідчить про те, що на жаль, Україна не має власної, глибоко продуманої стратегії інноваційного розвитку. Відбувається істотне послаблення позицій інноваційно-орієнтованих галузей. Машинобудування, яке є серцевиною інноваційної моделі економіки, в

Україні займає лише 11,1% промислового виробництва, тобто перебуває на рівні майже у 3 – 4 рази нижчому, ніж в економічно розвинутих країнах. Декларуючи необхідність інноваційного розвитку економіки України, держава реально нічого не робить для такого розвитку. Підтвердженням цього є стрімке скорочення обсягів державної підтримки науки. Встановлена законом норма бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності в 1,7% ВВП ніколи не виконувалася. В середньому на науку в державному бюджеті України виділяється не більше 0,4% ВВП. У той же час фінансування витрат на наукові дослідження у розвинутих регіонах світу становить: ЄС – 1,84%; США – 2,67%; Японія – 3,17%; Південна Корея – 2,99%; Китай – 1,23% ВВП. Країни ЄС ставлять за мету збільшення обсягу фінансування науки до 3% ВВП. Фактичне ігнорування інноваційного напрямку розвитку практично всього суспільного господарства особливо в умовах кризового стану світового господарства посилить зниження конкурентоспроможності України, подальше економічне відставання від країн-конкурентів, підвищить загрози економічній безпеці держави. Внутрішній ринок України, у зв'язку з низькою платоспроможністю покупців, має невелику місткість, тому проникнення українських підприємств на ринки розвинутих країн дуже доцільно. Переконливим прикладом може бути досвід Японії, яка ефективно використовувала цю стратегію для свого економічного розвитку. Післявоєнна Японія опинилась в економічній, фінансовій, політичній кризі. І все ж у 1946 р. в Японії поступово намітилась чітка державна політика виходу з цього важкого становища. Будучи окупованою та не маючи власних природних ресурсів, вона почала купувати ліцензії на використання технологій з виробництва верстатів, машин, обладнання, поступово сплачуючи 5 – 6% від прибутку. За 15 років Японія закупила більше 2,5 тисяч іноземних ліцензій, за якими вироблялось 11% промислової та 17% експортної продукції, 10% продукції в загальному машинобудуванні, 20% - в хімії, 24% - в електротехніці, 25% - в металургії і 60% - в нафтохімії. Приріст виробництва на основі іноземних технологій за 1950 – 1960 рр. склав рекордні обсяги - у середньому 72% за рік.

Конкурентоспроможність українських підприємств на міжнародних ринках значною мірою буде залежати від концентрації виробництва. Історичний досвід розвинутих країн свідчить про те, що визначальна роль у формуванні економічного потенціалу країни, підтриманні її економічної безпеки належить великим підпри-

емствам. Внаслідок високої виробничої потужності вони можуть працювати з дуже великими обсягами унікальної продукції, зберігати та розвивати високі технології, концентрувати групи висококваліфікованого персоналу, створювати умови для високоефективної праці, успішно конкурувати на світових ринках з фірмами інших країн. Так, серед підприємств з чисельністю понад 5000 чол. інновації здійснювали 64% підприємств, а з чисельністю працівників від 50 до 5000 чол. – лише 17%. Таким чином, ефективно діяти на зовнішньому ринку зможуть переважно великі підприємства.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, які мають ознаки наукової і практичної новизни:

1. Соціально-економічні показники сучасної України визначають катастрофічний рівень економічної безпеки держави, коли країна може без вороття втратити свій шанс до розвитку і рівноправного існування серед держав світу.

2. Основною реформою в Україні повинна стати реформа економічного збагачення країни, територій, підприємств, людей. Тільки багата, заможна країна може бути реально незалежною, самодостатньою у існуванні і розвитку.

3. Перехід від «сировинного» на інноваційний напрямок розвитку стає основою високої конкурентоздатності і економічної безпеки держави.

4. Швидке збагачення країни переважно можливе на основі ефективної діяльності, у першу чергу, великого національного бізнесу на зовнішньому ринку в країнах з твердою валютою і малого та середнього бізнесу на внутрішньому ринку країни. Доцільне оптимальне співвідношення і конкурентне співіснування великого, середнього і малого бізнесу.

5. Держава повинна зайняти реалістичну позицію на відстоювання своїх економічних інтересів на світових ринках. Необхідно надати активну підтримку великим національним структурам у їх формуванні, становленні, швидкому розвитку та гідному представленні економічних інтересів України у європейському і світовому економічних суспільствах.

**ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПОБУДОВИ ЗАЛІЗНИЧНИХ ВАНТАЖНИХ
ТАРИФІВ ПРИ УМОВІ ОТРИМАННЯ МАКСИМАЛЬНОГО ПРИБУТКУ**

Лаврухін О. В.,

докт. тех. наук, професор

Завідувач кафедри управління вантажною і комерційною роботою

Українського державного університету залізничного транспорту

Богомазова Г. Є.

Асистент кафедри управління вантажною і комерційною роботою

Українського державного університету залізничного транспорту

Транспортування товарів є найважливішим елементом виробничого процесу, так як будь-який продукт можна вважати повністю готовим до споживання тільки тоді, коли він доставлений споживачу. У багатьох випадках транспорт виступає як засіб підвищення економічної активності в країні. Він дозволяє залучити в господарський обіг потенційні можливості віддалених і слаборозвинених районів країни. По суті він заповнює географічні розриви між виробниками та споживачами товарів. Пов'язуючи виробництво і споживача, транспорт розширює масштаби самого виробництва. Завдяки розвиненому транспорту, підвищується комерційна активність підприємців, краще задовольняються соціальні потреби населення.

Продукція транспорту виступає у формі діяльності працівників транспорту з використанням наявних транспортних ресурсів, яка матеріалізується в закінчених перевезеннях. Незважаючи на те, що діяльність працівників транспорту не обмежується перевезеннями, вони є основним видом їх діяльності.

Сутність будь-якої продукції визначається її корисністю. Так як продукція залізничного транспорту, тобто перевезення, корисні для користувачів не як річ, а як діяльність, до неї застосовують поняття послуги як способу вираження споживчої вартості праці працівників транспорту. Обсяг транспортної продукції в натуральному вираженні вимірюється кількістю перевезених тонн і тонно-кілометрами корисної транспортної роботи.

Важливою стороною характеристики транспортної продукції, крім її якісних характеристик (швидкість і схоронність доставки, рівень і комплексність транспортного обслуговування вантажовласників у початковому і кінцевому пунктах перевезення), є її ціна –

тариф за перевезення. Рівень оплати за перевезення і якість транспортної послуги мають вирішальний вплив на конкурентоспроможність того чи іншого виду транспорту.

Тариф (ціна на транспортну продукцію) – це система ставок, за якими стягується плата за транспортні послуги. Транспортні тарифи формують доходи транспорту та є при цьому транспортними витратами споживача транспортних послуг. Різниця між доходами (тарифом) і видатками залізниць становить прибуток транспортних підприємств. При цьому при будь-якій системі ціноутворення собівартість транспортних перевезень по суті є вихідною базою для визначення ціни (тарифу), причому в ринковій економіці собівартість транспортних послуг може часто розглядатися як нижня межа ціни на транспортні послуги.

Витрати транспортного підприємства у його виробничо-господарської та комерційної діяльності визначаються насамперед витратами на придбання різних ресурсів (палива, устаткування, матеріалів та ін.) для виконання транспортного процесу та управління цим процесом. Крім того, транспортні підприємства несуть витрати по реалізації продукції, утримання інфраструктури, виплачують установлені державою податки, збори, внески і т. д.

Залізничні транспортні витрати складаються з витрат на операції руху, перевантажувальні роботи, складування, а також послуги, що підвищують якість перевезень. При побудові тарифів, як правило, враховують цю диференціацію витрат. Природно, що ці витрати насамперед повинні враховуватися в собівартості транспортної продукції.

На собівартість залізничних вантажних перевезень впливають ступінь використання і тип транспортного засобу, час перевізних операцій, швидкість доставки вантажів, форми організації транспортного процесу, відстань перевезення, а також структура вантажів, якість доріг, рівень організації дорожнього руху та ін. Наприклад, 10% загальної мережі залізниць складають малодіяльні лінії, на яких виконується 0,4% загального вантажообігу при собівартості перевезень в 20 разів вище середньосітьової, що робить їх збитковими. Від перерахованих факторів залежить і частка транспортних витрат в остаточній вартості товару.

Таким чином, частка транспортних витрат в середньому по Україні становить від кінцевої вартості товару приблизно 15-20%, але за окремими видами вантажів доходить до 50% і більше (вугілля, сільськогосподарська продукція та ін.). В основі транспортних

тарифів лежать поточні витрати транспортних підприємств (собівартість перевезень) і певний розмір прибутку (рентабельність).

Перехід до ринкової економіки зажадав істотних змін у системі ціноутворення. В міру необхідності поліпшення збалансованості ринку та приведення його в рівноважний стан авторами пропонується розвивати процеси лібералізації цін в монополізованих сферах діяльності. На сучасному етапі становлення ринкових відносин державою встановлюються види продукції, на які діють фіксовані оптові ціни і тарифи та на які можуть застосовуватися вільні (самостійно встановлювані) й договірні ціни і тарифи (за погодженням між підприємствами-виробниками та споживачами).

Витрати на транспортування вантажу мають значний вплив на собівартість продукції, що перевозиться. Відповідно від цього залежить попит на перевезення, очікуваний прибуток як для вантажовласників, так і для залізниць.

Основою формування тарифів є принцип платоспроможності. Суть його полягає в тому, що залізничні компанії мають можливість встановлювати плату за перевезення вантажів на такому максимальному рівні, який цей вантаж здатен «витримати». Підвищення цього рівня приведе до скорочення обсягів перевезень. Чим вище ціна вантажу, тим більша платоспроможність і тому вище може бути тариф.

Для залучення додаткових перевезень на залізничний транспорт необхідно понизити сукупні витрати вантажовласників на доставку вантажу, що можливо досягти шляхом зниження рівня тарифу на перевезення.

Для оптимізації тарифів в умовах ринкових відносин підвищуються значення показника собівартості перевезень та вимоги до точності його розрахунку. Особливо це відноситься до розрахунку собівартості в частині залежних від обсягів роботи витрат. При визначенні собівартості повинні бути враховані особливості конкретних поїздо-ділянок.

Із детального аналізу існуючих способів визначення собівартості перевезень різних родів вантажів на ділянках залізниць випливає, що доцільно експлуатаційні витрати та собівартість визначати за методом витратних ставок, використовуючи техніко-економічні характеристики окремих поїздо-ділянок. При цьому втрати слід розподіляти по операціям перевізного процесу.

Істотним положенням при формуванні залізничних вантажних тарифів є реалізація принципу системного підходу, який про-

являється у першу чергу в інтеграції й чіткої взаємоув'язці інтересів виробників і споживачів продукції з урахуванням зростаючої конкуренції зі сторони інших видів транспорту, а також з метою отримання максимального прибутку залізницями, перевізниками, компаніями-операторами власниками вантажних вагонів і залучення українських та іноземних інвесторів.

УДК: 330.341

ОЦІНКА РІВНЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Леонова О.О.

Здобувач кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського Національного університету
внутрішніх справ

На сьогоднішній день оцінка рівня тінізації економіки країни стає основою розробки довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку держави, регіонів та основних видів економічної діяльності. Відповідно до проведеного дослідження пропонуємо методику оцінки рівня тінізації економіки за структурним методом.

Структурним методом оцінки є економетрична модель MIMIC, що була запропонована Ф. Шнайдером, який визначає такі механізми та змінні, що ведуть до збільшення тіньової економіки: коливання рівня доходу, державне втручання або регулювання економіки, податкова мораль, суспільні блага та державні трансферти, стан економіки, звичка до готівкової оплати. Структурний підхід означає, що оцінювати, а головне, скорочувати вплив тіньової економіки необхідно не однаково для офіційної та неофіційної економіки, а залежно від її структурних компонентів.

Що ж до України, то можна виділити такі причини, що є змінними для розрахунку: частка прямих і непрямих податків, соціальне забезпечення населення, рівень безробіття, соціальні трансферти, податковий фактор (виміром податкової моралі слугує відсоток сплати податків згідно із даними Державного казначейства України). Виходячи із причин зростання тіньової економіки, визначаються такі індикатори: рівень зайнятого населення, темпи зростання ВВП, приріст готівкової валюти на душу населення.

Після математичного розрахунку визначено обсяг тіньової економіки (табл. 1). Необхідно зазначити, що всі дані для розрахунку методики взято з державних статистичних джерел (Держкомстату, Державного казначейства України, Нацбанку та ін.).

Таблиця 1

Обсяг тіньової економіки за моделлю MIMIC, млн. грн.

Роки	MIMIC, млн. грн.
2008	784 457,8792
2009	783 244,8013
2010	780 881,0183
2011	777 873,8891

Кінцевим результатом розрахунку є узагальнення результатів обсягу тіньової економіки та визначення її рівня (табл.2).

Таблиця 2

Обсяг та рівень тіньової економіки України за 2008 – 2011 рр., млн. грн.

Роки	Сума обсягу тіньової економіки, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	% від ВВП
2008	788 666,8144	948 056	83,18779
2009	803 292,4104	913 345	87,9506
2010	798 207,7005	1 082 569	73,73273
2011	789 282,0441	1 316 600	59,94851

Як можна побачити з табл. 2, найбільший рівень тіньової економіки можна було спостерігати в найбільш кризові 2008 – 2009 роки, а вже у 2011 році капітал поступово «перетікає» в неприхований сектор економіки. Таке скорочення тіньової економіки може бути викликane прийняттям Податкового кодексу України або поступовим відновленням економіки України після фінансової кризи.

В 2015 році економіка України страждає від конфлікту на сході: від руйнування виробничих потужностей і транспортної інфраструктури на території конфлікту, втрати міжгалузевих і логістичних зв'язків, втрати в торгівлі. Також ситуації шкодить втрата доступу до енергетичного вугілля, зростання інвестиційних ризиків і негативні очікування населення. Статистичні дані свідчать про

невелике сповільнення падіння української економіки. Але Міністерство економічного розвитку і торгівлі повідомило, що за перше півріччя 2015 року ВВП України скоротився на 16,3%, а падіння у промисловості становить 20,5%. Відтак, тіньова економіка України в першому кварталі поточного року зросла на 5 відсоткових пунктів – до 47% від офіційного ВВП країни порівняно із відповідним періодом минулого року (деякі експерти вважають, що рівень тінізації економіки досягає 70%). Серед чинників, які призвели до зростання тіньової частини, - ескалація збройного конфлікту на сході країни, цінові та девальваційні «шоки» початку 2015 року, а також те, що підприємці не мають оптимістичних очікувань щодо розвитку ситуації. Найвищі рівні тінізації є у добувній промисловості, фінансовій і страховій діяльності, у переробній промисловості.

Отже, наведена MIMIC модель має теоретичний характер, оскільки будується на припущеннях та непрямих методах. Це спричиняє дещо завищений результат розрахунків, що притаманно непрямим методам обчислення тіньової економіки.

Подолати недолік завищених даних можна двома шляхами. Перший – це ввести додатково прямий метод оцінки рівня тіньової економіки. Та через відсутність доступу до статистичних даних окремих підприємств і галузей у цілому введення прямого методу в методику за структурним критерієм унеможлиблюється. Другий шлях – це скорегувати рівень тіньової економіки в часі. Основною передумовою існування тіньової економіки в незалежній Україні є «спадок» СРСР. Тому для штучного «заниження» обсягу тіньової економіки можливе використання методу часового корегування.

Динаміка результатів оцінки обсягу тіньової економіки має цілком логічне пояснення – через світову фінансову кризу, податковий тягар та сучасну політичну конфліктну ситуацію в країні підприємства «переходять» в неофіційну економіку задля власного виживання. Запропонована методика дозволить більш ефективно оцінювати стан тіньової економіки.

Таким чином, розвиток тіньової економіки призвів до загрози національної економічної безпеки країни. Подальший розвиток національної економіки вже не можливий без обліку впливу тіньової економіки, тому що вона впливає на всі процеси, що відбуваються в суспільстві. Реальна ситуація, яка склалась в економіці на сьогоднішній день, вимагає реформування її структури при активному впливі в напрямку зменшення частки тіньового сектору економіки шляхом детінізаційних заходів. Сучасна економічна система зроби-

ла фактично не можливим існування й розвиток підприємств в офіційному секторі економіки. Можливості втілення в реальній господарській економічній діяльності такого фактору виробництва, як підприємницька спроможність, стає можливим тільки в неофіційному секторі економіки. Економічна криза, слідством якої стало різке зниження життєвого рівня населення, обсягу національного виробництва, з якими постійно зустрічається економіка України, показали вкрай неефективну структуру економіки України й змушують суб'єктів підприємницької діяльності функціонувати в прихованому секторі економіки. Усвідомлення, своєчасне виявлення та врахування тіньової економіки дозволить застосовувати ефективну національну економічну політику.

УДК: 347.734:343.35

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ У БАНКУ

Маглатій І.В.,

Магістрант Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»,

Актуальність. Побудова міцної та незалежної системи внутрішнього контролю є одним з пріоритетних завдань кожного банку. В основу побудови такої системи покладено необхідність надання вищим органам управління своєчасних та цілісних даних, аналіз та обробка яких дозволяли б в повній мірі здійснювати покладені на них наглядові та контрольні функції. Зокрема, і при оцінці ризиків, пов'язаних з легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Враховуючи значення систем внутрішнього контролю банківських установ для забезпечення фінансової безпеки банківського сектору країни, питання їх удосконалення набуває особливої актуальності.

Дослідженням проблем організації ефективної системи внутрішнього контролю, займались такі вітчизняні вчені, як: Дмитров С., Єгорович С., Калініченко Л., Краліч В., Сокова М., Шиян Д. та інші.

Метою роботи є дослідження організації ефективної системи внутрішнього контролю у банку спрямованої на забезпечення фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу. З метою забезпечення фінансової безпеки кожний банк має створювати ефективну систему внутрішнього контролю.

Система внутрішнього контролю – це сукупність процедур, форм, способів і напрямів контролю, що забезпечує порядок здійснення і досягнення цілей внутрішнього контролю в банку.

Банк повинен запровадити ефективну систему внутрішнього контролю з метою досягнення таких цілей:

- ефективність проведення операцій банку, захист від потенційних помилок, порушень, втрат, збитків у діяльності банку;
- ефективність управління ризиками;
- адекватність, усебічність, повнота, надійність, доступність, своєчасність подання інформації користувачам для прийняття відповідних рішень, у тому числі подання фінансової, статистичної, управлінської, податкової та іншої звітності;
- повнота, своєчасність та достовірність відображення в бухгалтерському обліку операцій банку;
- комплаєнс;
- ефективність управління персоналом;
- недопущення використання послуг банку в протиправних цілях, виявлення і запобігання проведенню фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Однією із важливих складових системи внутрішнього контролю є комплаєнс. Під поняттям «комплаєнс» слід розуміти дотримання банком законодавчих актів, ринкових стандартів, а також стандартів та внутрішніх документів банку, у тому числі процедур.

Ефективно побудована система внутрішнього контролю у сфері управління комплаєнс-ризиком дозволить:

- впроваджувати безперервний, дієвий контроль за комплаєнс-ризиком у банку;
- попереджувати появу комплаєнс-ризиків, а також наслідків, котрі з нього випливають;
- виявляти недоліки у системі внутрішнього контролю зокрема, діяльності банку загалом.

З метою результативного управління комплаєнс-ризиком банкам необхідно розробити комплаєнс-політику.

Під комплаєнс-політикою слід розуміти сукупність способів, методів і процедур, спрямованих на управління комплаєнс-ризиком.

Висновки. Для покращення функціонування системи внутрішнього контролю необхідно здійснити наступні заходи:

1. Для оцінки ефективності системи внутрішнього контролю розробити спеціальні оціночні показники ефективності внутрішнього контролю як у рамках комплексних та окремих перевірок, так і загальних показників роботи відділу внутрішнього контролю банку.

2. Необхідно постійно підвищувати кваліфікацію спеціалістів системи внутрішнього контролю, які зможуть забезпечити якісне управління даною системою в банку та її складових.

3. Приділити увагу до удосконалення побудови самої служби, її взаємодією з іншими підрозділами банку на основі міжнародного досвіду, що дозволить їй більш ефективно виконувати покладені на неї функції.

4. Для підвищення якості управління ризиками в системі внутрішнього контролю є доцільним подальше розроблення ієрархічних рівнів системи управління ризиками.

5. На основі міжнародного досвіду розробляти свою комплаєнс-політику, прописати функції і відповідальність різних підрозділів банку з метою ефективного управління комплаєнс-ризиком.

УДК 336.7:330.43

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКУ ПІД ВПЛИВОМ СТРУКТУРИ АКТИВНИХ ТА ПАСИВНИХ ОПЕРАЦІЙ

Нагай І.В., канд. екон. наук
Харківський національний університет внутрішніх справ

Ефективність управління в банківському секторі прямопропорційно залежить від збалансованого співвідношення прибутковості та ризику. Дотримання заздалегідь обраної стратегії є запорукою логічного та зваженого розрахунку менеджменту, що гарантує успішність діяльності банківської установи. На сучасному етапі економічного розвитку в Україні для банків першочерговими завданнями постають: виживання в існуючих складних умовах, підтримка фінансової стійкості, забезпечення рівня платоспроможності, підтримка існуючого рівня ліквідності та зменшення внутрішніх ризиків.

Поняття фінансової стійкості можна визначати виходячи як з активних так і з пасивних операцій банку. Першочергово фінансова стійкість визначається структурою власних фінансів банку, які є забезпеченням реалізації банківських стратегій, уособлених актив-

ними операціями банківських установ. Структура власних фінансів та банківських активів фактично відображає потенціал банку та ефективність використання його ресурсів. Забезпеченням підкріплення джерел фінансування є успішна реалізація активних операцій банку, отже, таким чином відбувається підвищення його фінансової стійкості.

Основними показниками фінансової стійкості, з точки зору пасивних операцій, є нормативи капіталу: Н1, Н2, Н3 (Н3 виключено з обов'язкових нормативів капіталу Постановою Правління НБУ від 25.12.2014р. № 862), та нормативи ліквідності: Н4, Н5, Н6. До основних факторів впливу на фінансову стійкість банків, а й отже на значення наведених нормативів можна віднести:

макроекономічні чинники (темпи зростання ВВП, індекс споживчих цін, індекс цін виробників, курс національної валюти, темпи зростання реальної заробітної плати, облікова ставка НБУ, встановлені законодавством значення нормативів Н1-Н6);

внутрішні фактори (структура капіталу, активів та зобов'язань банків, фінансові результати минулого періоду, фактичні значення Н1 – Н6 по банківській системі в цілому).

Фінансова стійкість банківського сектору з огляду на активні операції банківських установ визначається відповідністю показників діяльності банків існуючим нормативам у сфері кредитування та інвестування встановленим НБУ. Зокрема нормативи кредитного ризику: Н7, Н8, Н9, Н10, та нормативи інвестування: Н11, Н12. До основних факторів впливу на вищевказані нормативи можна віднести всі макроекономічні чинники, які впливають на показники фінансової стійкості з точки зору пасивних операцій та індекс ПФТС, до внутрішніх факторів: структуру капіталу, активів та зобов'язань банку, фінансові результати минулого періоду.

Для встановлення характеру та ступеня впливу факторів на показники фінансової стійкості банку необхідно побудувати багатофакторну регресійну модель, зробити висновок щодо репрезентативності побудованої моделі та показників яким притаманний високий ризик негативного впливу.

В результаті проведеного дослідження було встановлено, що найсуттєвіший вплив на фінансовий вплив банків, з огляду на пасивні операції здійснюють індекс споживчих цін та курс долара США, звідси можна зробити висновок про високий ступень залежності фінансової стійкості вітчизняної банківської системи від інфляційних процесів. Більше з інші піддаються впливу нормативи

капіталу: Н1, Н2, та норматив ліквідності Н6. На показники ліквідності Н4, Н6 макроекономічні чинники майже не впливають.

Серед внутрішніх факторів найбільш впливовими виявились: кошти юридичних осіб, кредити фізичним особам та чистий прибуток попереднього періоду, а показниками фінансової стійкості, які найбільш піддаються впливу – нормативи капіталу Н1 – Н3, та норматив короткострокової ліквідності Н6.

Для зменшення ступеня негативного впливу на ці показники можна виділити основні рекомендації з підтримки фінансової стійкості окремого банку та банківської системи в цілому:

- підтримка регулятивного капіталу;
- додаткова капіталізація банків;
- збільшення статутного капіталу;
- збільшення резервів під активні операції банку;
- направлення нерозподіленого прибутку на збільшення капіталу;
- збільшення субординованого капіталу банку
- підтримка достатнього рівня вартості високоліквідних активів;
- збільшення частки грошових коштів, банківських металів, коштів в інших установах, тощо;
- збільшення частки валютних резервів;
- збільшення частки кредитування юридичних осіб зваженого на поточні ризики;
- консолідація капіталів банківської системи та окремих банків.

Дані, отримані із дослідження впливу макроекономічних та внутрішніх факторів з огляду на активні операції банків свідчать, що на фінансову стійкість банківського сектора найбільший вплив здійснюють індекс споживчих цін та мінімальний рівень регулятивного капіталу Н1, що дозволяє зробити висновок про високий ступінь залежності фінансової стійкості вітчизняного банківського сектора від рівня капіталізації та інфляційних процесів. Внаслідок посилення інфляційного тиску найбільших змін зазнають фактичні значення нормативів кредитного ризику Н9 та Н10, а також нормативи інвестування Н11 та Н12.

Цікава тенденція спостерігається при аналізі впливу індексу споживчих цін та індексу цін виробників на кредитні ризики та ризики інвестування: нормативи Н7, Н8, Н11, Н12. Без урахування операцій з інсайдерами, зростання індексу споживчих цін призводить до зростання фактичних значень нормативів, тобто активізує

кредитні та інвестиційні операції банків, що в межах встановлених нормативів, підвищує фінансову стійкість банківських установ.

В результаті проведеного дослідження щодо фінансової стійкості банків з огляду на активні операції можна дійти висновку, що зовнішні фактори впливають на нормативи кредитного ризику та інвестування більш суттєво, ніж внутрішні, а тому управління кредитним та інвестиційним ризиком банківського сектору шляхом внутрішніх важелів впливу (управління структурою активів та капіталу), потребуватиме більших зусиль, ніж шляхом регулювання нормативних значень, що встановлюються НБУ (облікова ставка, нормативи капіталу, підтримка курсу валюти, тощо).

Ефективним важелем в управлінні прибутковістю та ризиками банківських установ, а також в підтримці їх фінансової стійкості є регулювання часток коштів юридичних та фізичних осіб. Так збільшення частки коштів юридичних осіб позитивно впливає на нормативні значення кредитного ризику та інвестування, а зростання частки коштів фізичних осіб, навпаки, - зменшує значення цих показників.

Ключовим елементом у процесі визначення фінансової стійкості банків має стати розробка інтегрованого показника, який би ототожнював значення існуючих нормативів, відрізнявся б репрезентативністю, логічністю побудови та простотою інтерпретації значень. Доцільно було б також визначити ступень впливу на цей показник макроекономічних та внутрішніх факторів для надання рекомендацій щодо підвищення ефективності управління фінансовою стійкістю з огляду на «узагальнення» діяльності банків.

УДК: 336.143.2

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Носова О.В.,

докт. екон. наук, професор

Професор кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки

Харківського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»

Маковоз О.С.,

канд. екон. наук, доцент

Доцент кафедри економіки та фінансів

факультету права та масових комунікацій

Харківського національного університету внутрішніх справ

В умовах реформування національної економіки головною складовою економічної безпеки держави є бюджетна безпека, яка

організаційно залежить від бюджетної системи та форми державного устрою і, як правило, складається з державного та місцевих бюджетів. Бюджет є складною економічною категорією, оскільки це система економічних відносин, які складаються в суспільстві в процесі формування, розподілу і використання централізованого грошового фонду країни, призначеного для задоволення суспільних потреб. Оскільки бюджетна безпека розглянута нами в аспекті державного устрою, принцип композиції повинен дотримуватися і при розробці регіональної бюджетної політики. За цілям і завданням вона повинна бути узгоджена з загальнодержавною політикою уряду та разом з цим бути елементом системи вищого рангу – соціально-економічної політики регіону. Законодавством України закріплюються права держави та місцевих органів влади і управління на затвердження своїх бюджетів, на диференціювання доходів і видатків між різними ланками бюджетної системи, порядок їх складання, розгляду та затвердження.

Більшість науковців і практиків стверджують, що завдання бюджетної безпеки як сукупності заходів держави щодо організації та використання бюджетних відносин для забезпечення соціально-економічного розвитку полягають у реалізації основної мети – забезпечення належного життєвого рівня населення відповідно до соціальних стандартів. Ця мета досягається шляхом оптимізації розподілу валового внутрішнього продукту між галузями економіки, територіями, соціальними групами.

Регіон – просторова територіально-економічна система, яка включає взаємовідносини «природа-населення-бізнес-влада», саморегулює економічні процеси та зв'язки і підпорядковується центральному рівню влади, у свою чергу економічний регіон – це територіально цілісна частина народного господарства країни.

Основними ознаками економічного регіону держави є:

- спеціалізація як основна народногосподарська функція (спеціалізація регіону на певних виробництвах і послугах відповідає його географічному розташуванню, природним, економічним і соціальним умовам та спирається на раціональний поділ праці з іншими регіонами);

- комплексність – у широкому розумінні – як взаємопов'язаність найважливіших складників економічної й територіальної структур регіону;

- керованість, тобто наявність певних галузевих і територіальних структур, які є матеріальною основою взаємопов'язаності складових частин, що дозволяє трактувати регіон як

цілісну систему та організаційний осередок територіального управління народним господарством.

Сьогодні Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» і Бюджетний кодекс України визначають, що «місцеві ради у межах свої компетенції самостійно розробляють, затверджують і виконують бюджети відповідних територій». Здавалося б, що все логічно, але «межі своєї компетенції» так замикаються на рівні Кабінету Міністрів і Верховної Ради України, що протягом ряду років і держава в цілому, і регіони «звично» затверджували бюджети зі значними запізненнями, а в деяких випадках – і наступного року.

Сьогодні питання децентралізації бюджетної системи України виходять на перший план, адже фінансова децентралізація є однією з фундаментальних умов незалежності та життєздатності органів місцевої влади: децентралізація процесів ухвалення рішень збільшує можливості участі місцевої влади в розвитку підконтрольної їй території; фіскальна децентралізація сприяє ефективному забезпеченню суспільними послугами шляхом ретельнішого узгодження видатків органів влади з місцевими потребами і уподобаннями. Відношення між державним та місцевими бюджетами будуються на основі єдності бюджетної системи та фінансової політики держави взагалі. Зміни в економіці, керівництві господарством держави і зміни у структурі і функціях державної влади та управління стосуються і бюджетної системи, змінюють співвідношення між різними ланками бюджетів, змінюють їх обсяг і внутрішню структуру. Місцеві бюджети в сучасних умовах є одним із джерел задоволення життєвих потреб населення. Більшість державних видатків, насамперед соціального спрямування, фінансуються з місцевих бюджетів. Це, передусім, виплати із соціального захисту та соціального забезпечення населення, утримання закладів соціально-культурної сфери, видатки на розвиток місцевого господарства.

На сьогодні формування дохідної частини місцевих бюджетів викликає багато суперечок, адже основною передумовою ефективного функціонування місцевого самоврядування є володіння ним достатньою кількістю коштів для проведення своєї діяльності. Фонд фінансових ресурсів, що утворюється на рівні регіону, інколи навіть наполовину не задовольняє потреби місцевого самоврядування в коштах, необхідних для вирішення поточних проблем. Місцеві бюджети в розвинених країнах поповнюються переважно за рахунок податкових надходжень. Зокрема у країнах членах – Європейського Союзу податкові надходження становлять близько 70%, у Швеції та Данії – понад 80%. Місцеві податки утворюють близько

60% прибуткової бази місцевих органів влади в Німеччині, 48% – у Швейцарії, 38% – в Італії, 45% – в Австралії, 44% – в Норвегії. Згідно із законодавством Естонії, місцеві органи самоврядування оперують такими податковими дохідними джерелами: подушний податок, місцевий прибутковий податок, податок на продаж, податок на човни, податок з реклами, плата за користування дорогами та податок на вуличне обслуговування, податок з власників автомобілів, податок з власників тварин, податок на розважальні послуги. В Україні частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів значно менша і становить 5-7%, тобто існує потреба в застосуванні досвіду розвинених країн. Пріоритетними напрямками бюджетної безпеки України є підвищення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування шляхом вдосконалення системи місцевих податків і механізмів розподілу загальнодержавних фінансових ресурсів між державою, регіональним та місцевим самоврядуванням.

Світовий досвід свідчить, що децентралізація призводить до економічного розвитку регіонів, підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, зростання життєвого рівня населення регіонів, появи місцевої ініціативної еліти. Для ефективного розвитку регіонів потрібно перерозподілити фінансові потоки на користь власне регіонів, а не адміністративного центру країни. Саме сталий економічний розвиток областей України та транскордонна співпраця між українськими та європейськими територіями повинні стати початком реальної, а не декларативної інтеграції України до Європейського Союзу.

У якості основи створення моделі діючої бюджетної безпеки можна розглядати елементи економічного відтворення господарства регіонів. Виявлення подібних місцевих проблем найбільш ефективно здійснюється місцевими органами влади як найбільш наближеними до населення. У той же час попереджати і ліквідувати наслідки виникли локальних загроз найбільш ефективно можуть органи державної влади на регіональному рівні. Необхідність використання регіонального середовища українського суспільства як чинника ефективності системи економічної безпеки країни актуалізує проблему розробки обґрунтованих рекомендацій щодо формування і реалізації заходів державного впливу, спрямованих на узгодження механізмів функціонування елементів держави. Це, у свою чергу, передбачає необхідність проведення глибокого аналізу законів і закономірностей функціонування відносин економічної безпеки, що зумовило актуальність даного дослідження, його зна-

чимість у практичному і теоретичному аспектах. Тому потребують формуванню моделі економічної безпеки на регіональному рівні. Об'єктом дослідження економічної безпеки на регіональному рівні є кругообіг витрат і доходів, товарів, послуг і ресурсів на основі різних форм власності. Підставою для оцінки загроз та збитків від впливу загроз як прийнятних чи неприйнятних є моделі економічної безпеки, елементи яких можуть бути якісними чи кількісними.

У сучасних умовах господарювання саме, економіко-фінансова модель виходить на перший план. Бюджетна безпека держави є основою умовою його здатності здійснювати самостійну бюджетну політику у відповідності зі своїми національними інтересами. Подальший соціально-економічний розвиток регіонів потребує здійснення державного управління їх бюджетною безпекою, що визначає актуальність розробки інструментарію управління зазначеним об'єктом. Бюджетна безпека регіонів стає одним із пріоритетних напрямків стабільного функціонування держави. Державний рівень влади може забезпечити лише захист від найбільш важливих і великих небезпек. Населення ж у своєму повсякденному житті стикається зі значно більшим спектром загроз, багато з яких носять локальний характер. Тому забезпечення бюджетної безпеки на регіональному рівні дозволить своєчасно та більш точно визначити напрямки такого господарського розвитку, при якому б створилися привабливі умови для соціально-економічної стабільності суспільства, життя і розвитку особистості, успішного протистояння впливу внутрішніх і зовнішніх загроз держави взагалі.

УДК: 336.146

СКОРОЧЕННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ ЯК ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Павленко Н.В.,
канд. екон. наук, доцент
Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

У 2015 році показник дефіциту державного бюджету України перевищив безпечний тривідсотковий рівень. Таким чином, із суто економічного це питання перейшло у розряд проблем фінансової безпеки. В таких умовах необхідність скорочення бюджетних видатків є очевидною. Проте, напрямки, за якими воно відбувається, не

настільки безперечні. На нашу думку, чинна модель скорочення бюджетних видатків може призвести до неочікуваних небажаних результатів, оскільки при її побудові не враховані важливі інституційні особливості української економіки.

На жаль, прагнучі застосувати найкращий світовий досвід, українські реформатори не беруть до уваги той факт, що наша країна належить до держав, де домінує суспільний порядок обмеженого доступу, основними характеристиками якого є повільно зростаюча економіка, недемократичний політичний режим, переважання суспільних відносин, заснованих на особистих зв'язках, відсутність верховенства права для всіх, слабко захищені права власності. В таких державах природа бюджетного дефіциту зовсім інша, ніж у країнах з відкритим доступом, до яких належать промислово розвинуті країни, чий досвід ми намагаємося впровадити в українські реалії.

Причина бюджетного дефіциту у країнах відкритого доступу пояснюється надмірними соціальними зобов'язаннями, які вони беруть на себе перед своїми громадянами, в той час, як у країнах з обмеженим доступом бюджетних коштів не вистачає, оскільки вони привласнюються так званими «домінуючими коаліціями». Тому в Україні подолання бюджетної кризи вимагає насамперед обмеження привласнення ренти вузькими групами інтересів, такими як галузеві та регіональні клани, окремі олігархи, найвищі посадовці тощо. Проведення реформ у такому напрямку має привести до обмеження джерел ренти, поступового звуження ренто-орієнтованих секторів, а, відтак, зменшення впливу відповідних груп, і зрештою, створити в Україні передумови для переходу до суспільного порядку відкритого доступу.

Звичайно, «затягування пасків» шляхом зменшення соціальних видатків, яке пропонують іноземні радники, приваблює швидким економічним ефектом, до того ж цілком влаштовує домінуючі коаліції, оскільки не зачіпає їх інтересів, проте з стратегічної точки зору це рішення є непродуктивним і навіть небезпечним. В умовах, коли рівень життя стрімко падає, а протестні настрої підвищуються, скорочення соціальних видатків може спровокувати усунення від влади авторів непопулярних реформ і прихід на їх місце «сильного політика», який відновить в Україні існуючий у країнах обмеженого доступу суспільний договір – привілей привласнення ренти елітами в обмін на патерналізм держави на користь громадян – який зараз руйнується новими тарифами на комунальні послуги, змінами до пенсійного законодавства та іншими подібними захо-

дами, причому в однобічному порядку. Потрібно розуміти, що українське суспільство не є консолідованим і одностайно готовим прийняти болісні реформи, тим більше, що ці реформи не виглядають справедливими на тлі корупційних і рейдерських скандалів.

На наш погляд, починати боротьбу з бюджетним дефіцитом потрібно, перш за все, обмежуючи джерела ренти шляхом наведення порядку у сфері розподілу і використання бюджетних коштів, боротьби з корупцією у найвищих ешелонах влади, припинення виплат з державного бюджету субсидій на користь монополій, встановлення контролю за трансфертним ціноутворенням, автоматизації процедури повернення ПДВ тощо.

Окрім ліквідації схем розкрадання бюджетних коштів, важливе значення має проведення регуляторної реформи, яка має не тільки знищити джерела корупції, але і стати значним поштовхом економічної активності, покращуючи інвестиційний клімат та розширюючи базу оподаткування.

Тільки тоді, коли привілеї еліти будуть скорочені, а в країні почнеться економічне пожвавлення, можна братися за перегляд соціальних гарантій. За інших умов створення приводів для масового невдоволення серйозно загрожує національній безпеці держави та майбутньому реформ.

Висновок. Існуюча в Україні модель скорочення бюджетного дефіциту не враховує інституційні особливості української економіки, а її застосування створює загрозу національній безпеці. Зменшення бюджетних видатків можливо досягнути за рахунок підвищення прозорості їх використання та ліквідації тіньових схем розкрадання бюджетних коштів.

УДК: 342.95:343.37

ВПЛИВ «ТІНІЗАЦІЇ» ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Попова Л.М.,
канд. екон. наук

Доцент кафедри фінансів та кредиту

Харківського національного університету будівництва та архітектури

Сучасні умови розвитку ринкових відносин в Україні, що характеризуються економічною та політичною нестабільністю, гострими кризами галузей народного господарства в черговий раз ви-

вели на перший план проблему тінізації економіки та її вплив на економічну безпеку України.

Виходячи з тенденцій реформування вітчизняної економіки виділяють внутрішні і зовнішні загрози безпеці нашої держави. Відповідно до Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», сьогодні основними викликами економічній безпеці нашої країни є:

- залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури, недостатня ефективність щодо його захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів та імпортерів, а також щодо боротьби з контрабандою;

- недостатня ефективність використання матеріальних ресурсів, переважання у структурі промисловості галузей з невеликою часткою доданої вартості, низький технологічний рівень вітчизняної економіки;

- наявні валютні ризики, неефективне використання коштів Державного і місцевих бюджетів;

- недосконалість законодавства для прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах, відсутність достатніх стимулів для легалізації доходів населення;

- надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки, небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу в таких галузях.

При чому, всі ці загрози існують на тлі високого рівня і системного характеру корупції в інститутах державної влади. Крім того, в останні роки серйозну загрозу економічній безпеці держави та ефективному розвитку легальної економіки становлять масштабні процеси «тінізації» господарської діяльності.

Питанням дослідження тіньової економічної діяльності в Україні присвячено багато робіт вітчизняних вчених, а саме Бандурки О.М., Баранівського О.І., Гейця В.М., Єрмошенка В.С., Камлика М.І., Куркіна М.В. та інших, але низка питань стосовно тіньових процесів та їх впливу на економічну безпеку України потребує подальшого дослідження.

Метою даної роботи є аналіз масштабів тіньової економіки та її вплив на економічну безпеку України.

На сьогоднішній день основними чинниками посилення тіньових процесів в Україні є:

1) макроекономічна нестабільність та соціально-політична напруга у суспільстві, що пов'язано з погіршенням очікувань суб'єктів господарювання;

2) панічні настрої серед населення, що привело до ажіотажного попиту на валютному ринку, прискорення інфляційних та девальваційних процесів, вплив депозитних ресурсів з банківського сектору;

3) виникнення невідконтрольних владі територій, що збільшило кількість економічних правопорушень у цих регіонах;

4) штучні обмеження на українські товари з боку Російської Федерації, що посилені відсутністю контролю на значному відрізку українсько-російського кордону. Це дозволило організувати нелегальне переміщення товарів через державний кордон;

5) різке зростання збитковості підприємств, що пов'язане з переміщенням суб'єктів господарювання у тіньовий сектор задля забезпечення можливості подальшого виживання бізнесу.

Таким чином, військовий конфлікт на Донбасі та анексія Криму; дестабілізація фінансових відносин в Україні, пов'язана зі зростанням збитковості виробництва та різким падінням курсу національної валюти; посилення панічних настроїв суб'єктів господарювання та підвищення адміністративного тиску на бізнес призвело до такого рекордного (за останні п'ять років) рівня тіньової економіки в нашій державі: у 2014 році – 42% від обсягу офіційного валового внутрішнього продукту (ВВП), що на 7% більше, ніж у 2013 році.

Загалом, близько 55% вітчизняних підприємств працює в тіні. Такі масштаби тіньової економіки можна порівняти з аналогічними показниками країн Латинської та Центральної Америки, а також Африки, де обсяги тіньової діяльності перевищують 40% ВВП. Для порівняння в країнах з найбільш розвинутою економікою розміри тіньового сектору перебувають у діапазоні від 14 до 16 %, а в країнах, що розвиваються – від 32 до 35,5 ВВП. В Україні найбільша активність тіньових структур реєструється в регіонах з добре розвинутою економікою – у місті Києві, Дніпропетровській та Харківській областях.

Хронічні макроекономічні дисбаланси у поєднанні з негативними очікуваннями суб'єктів господарювання та рядом інших негативних чинників зумовили масове використання в Україні підприємствами одного з найпоширеніших незаконних прийомів в мінімізації оподаткування – приховування частини доходів. Тому за ре-

зультатами 2014 року порівняно з 2013 роком загальні обсяги збитків по економіці в цілому зросли у 4,5 разів при збільшенні обсягу прибутків лише на 1,6%. Загальний підсумковий результат був негативним і складався у 2014 році з 408,2 млрд. грн. збитків проти 32,3 млрд. грн. прибутку у 2013 році, при цьому частка збиткових підприємств зросла з 34,6% до 40,1%. Задля об'єктивності слід відмітити, що збільшення обсягів збитковості вітчизняних підприємств у 2014 році було обумовлено не лише тінізацією економіки, але й впливом деяких об'єктивних факторів, таких як:

1) руйнація значної частини виробничої та транспортної інфраструктури внаслідок бойових дій на сході країни;

2) втрата вітчизняними підприємствами економічних позицій на зовнішніх та внутрішньому ринках через розрив виробничих зв'язків;

3) простої виробництва внаслідок порушення традиційних логістичних схем;

4) значне подорожчення собівартості виробництва через девальвацію національної грошової одиниці;

5) зменшення попиту як з боку населення, так і з боку суб'єктів господарювання;

6) зовнішньоторгівельні обмеження з боку країн-членів Митного Союзу.

Використання тінювих схем у більшості країн пов'язано із значним податковим навантаженням на підприємства легального сектору економіки. Завдяки несплаті податків діяльність підприємств, які застосовують такі схеми, може характеризуватися вищими економічними показниками порівняно з підприємствами легального сектору.

В Україні в 2014 році найбільша питома вага тінювої діяльності була зафіксована у таких сферах, як добувна промисловість – 52%, операції з нерухомим майном – 49%, переробна промисловість – 46%, транспорт – 42% та торгівля – 41%. При чому, за виключенням фінансової та страхової діяльності, а також сільського господарства всі інші види діяльності в Україні продемонстрували зростання рівня тінювих операцій за підсумками 2014 року. Так, частка тінювого сектору у торгівлі та переробній промисловості зросла на 12%, у сфері операцій з нерухомим майном – на 10%, у добувній промисловості – на 6%, на транспорті – на 4%, у будівництві – на 2%. І лише у сільському господарстві рівень «тіні» зменшився на 3%, а у сфері фінансової та страхової діяльності – на 2%.

Таким чином, в сучасних умовах масштаби тіньової економіки України настільки високі, що їх можна порівняти з аналогічними показниками країн Латинської та Центральної Америки, а також Африки, де обсяги тіньової діяльності перевищують 40% ВВП. Такий високий рівень тіньової економіки нашої країни призводить до загрози економічній безпеці, оскільки впливає на всі процеси, що відбуваються у суспільстві. Одним з найнебезпечніших наслідків розвитку тіньової економіки є криміналізація суспільства, а саме: збільшення кількості економічних злочинів, розвиток економічної злочинності, що веде до втрати державою своїх регулюючих, контрольних та інших важливих функцій. Усунути всі чинники, що сприяють зростанню рівня тіньової економіки шляхом лише запровадження адміністративних заходів та посилення контрольних функцій держави просто неможливо. Тому політика детінізації в нашій країні повинна базуватися на засадах заохочення до ведення легального бізнесу, які передбачають, по-перше, усунення першопричин, що зумовлюють відходження суб'єктів господарювання в «тінь», а, по-друге, попередження застосування недобросовісних дій, які носять злочинний або антигромадський характер. Також слід зауважити, що основою ефективної політики детінізації є безумовна довіра суспільства до дій влади.

УДК351.713(477)

РОЛЬ ПОДАТКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Савченко А.О.

Викладач кафедри публічно-правових дисциплін
Київського Міжнародного Університету

Прийнявши Закони України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та «Про засади державної регіональної політики», наша країна зробила рішучий крок до децентралізації державної влади, адже децентралізація є стратегічним завданням, визначеним програмою діяльності уряду України. Одним з основних завдань цієї децентралізації є формування спроможних територіальних громад.

Відповідно до Методики формування спроможних територіальних громад, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України, спроможна територіальна громада – це територіальні гро-

мади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

На жаль, запропонована цією Методикою послідовність формування спроможних територіальних громад в основному стосується географічних ознак (розташування потенційних адміністративних центрів таких спроможних територіальних громад, відстань проживання населення від цих центрів, наявність доріг з твердим покриттям, особливості рельєфу, що унеможливорює сполучення тощо). Але, на нашу думку, основним критерієм створення спроможних територіальних громад повинно стати їх фінансова самостійність. Адже головним показником спроможності громад є ресурс на душу населення, якого в Україні у 30 разів менше, ніж, приміром, у Польщі. І сьогодні під визначення спроможної територіальної громади в Україні підпадає менше 10 % територіальних громад. Решта ж міст, не кажучи вже про села, є дотаційними, що підтверджується дослідженнями, які проводилися за ініціативою Асоціації міст України (АМУ). Саме фінансовою залежністю місцевих громад у минулому неодноразово користувалися центральні органи центральної влади, надаючи кошти «слухняним» і тримаючи на голодному пайку «неугодных».

Державна регіональна політика фінансується, звичайно, за рахунок коштів місцевих бюджетів, основним джерелом наповнення яких є податки. За попередніми розрахунками у 2015 році дохідна частина місцевих бюджетів збільшиться на 39,2 млрд. грн. Адже тепер до місцевих бюджетів повністю перераховується плата за землю, 10 % податку на прибуток підприємств, 100 % державного мита, 100 % плати за надання адміністративних послуг, 80 % екологічного податку, акцизний збір, 25 % плати за надра та спецвикористання води, єдиний податок та інші місцеві податки та збори. Але цих ресурсів явно недостатньо для повного фінансового забезпечення закладів медицини та освіти, тому територіальні громади повинні мати право самостійно встановлювати місцеві податки та збори.

У чинному законодавстві (Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад») передбачається, що держава

здійснює фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст шляхом надання об'єднаній територіальній громаді коштів у вигляді субвенцій (у тому числі із Фонду регіонального розвитку), наприклад, медичної та освітньої. На жаль, механізм розвитку цих субвенцій дуже складний і може мати суб'єктивний характер, а територіальні громади, як і раніше, залишаються залежними від коштів центральної влади. До того ж, до місцевих бюджетів у 2015 році не передбачено перерахування коштів з основного джерела наповнення Державного бюджету України – податку на додану вартість (який у 2014 році склав майже третину доходів Держбюджету).

На жаль, на початку листопада 2015 року уряд України ще не подав своїх пропозицій щодо формування бюджетів на 2016 рік. І невідомо, навіть, на якій податковій базі вони будуть сформовані.

Таким чином, для того, щоб органи місцевого самоврядування отримали реальні ресурси для вирішення проблем місцевого значення, необхідно:

1) обрахувати реальні потреби територіальних громад в бюджетних коштах для надання якісних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту, благоустрою, житлово-комунального господарства;

2) законодавчо визначити податкові джерела наповнення територіальних громад (у тому числі за рахунок податку на додану вартість), а територіальним громадам надати право самостійно встановлювати місцеві податки;

3) передбачити фінансування окремих програм (проектів) регіонального розвитку, які пройшли конкурсний відбір за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку.

УДК: 336.143

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА І ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

Садиков М.А.,
докт. екон. наук, професор
Професор кафедри економіки та фінансів
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

Підтримування темпу економічного розвитку в Україні на рівні 3-5% на рік є актуальним завданням. Проте погляд на бажані

темпи потрібно реформувати національну економіку у інноваційному напрямі, змістивши акцент на інвестицію і покращення якості макроекономічної динаміки. Краще мати темп навіть дещо нижчий від запланованого, але з одночасним подоланням диспропорцій виробництва, ніж вищий, але зі збереженням або поглибленням структурних викривлень. Слід завжди рахуватися з тим, що неочікуване високі темпи економічного зростання у 2008-2010рр. пояснювалися поверненням економіки на природний рівень 1990 року, на якому вона перебувала до початку економічної кризи. В міру відновлення докризового рівня підтримування високих темпів зростання потребуватиме нових зусиль.

Якщо темпи економічного зростання у 2015 р. знижуються у зв'язку з підвищенням його якості, а саме рішучішим просуванням інноваційним шляхом розвитку економіки, коли переважаючими темпами зростає виробництво у промисловості, АПК, будівництві, сфері послуг, інформаційних технологій та інших продуктів глибокої переробки - це ознака переходу до нового зростання, його більш високої хвилі.

З погляду стратегії розвитку, зменшення темпів економічного зростання у 2014-2015 рр. не можна вітати. Але посилення ролі внутрішнього попиту, переважаюче зростання обробних галузей, стабільний курс і низьку інфляцію, двозначні темпи зростання реальних доходів і заробітної плати слід розглядати як ознаки більш якісної макроекономічної динаміки. До цього слід додати прискорений розвиток у 2015 році сільського господарства, сфери послуг та будівництва. Великий резерв економічного зростання закладений у децентралізації і детінізації. Відповідь на питання, як навіть без короткотермінового гальмування економічного зростання можна зменшити податкове навантаження на виробників і досягти нового масштабу виходу «з тіні», знаходиться у сфері скорочення видатків, у тому числі адміністративних, а також пільг та невикористаних субсидій і дотацій. Звичайно, потрібний ривок у банківській реформі. Саме банкіри мають йти в авангарді модернізації і якісного економічного зростання.

З боку пропозиції ці обмеження виступають через зміну співвідношення у структурі виробничих потужностей на користь незавантажених, але з високим рівнем зношеності основного капіталу. Резерв вільних, незадіяних потужностей у більшості галузей майже вичерпано. Знос основних засобів виробництва у сільському господарстві досягли критичного рівня, більш 80%. Сьогодні перспекти-

ви економічного розвитку слід пов'язувати з динамічним та масштабним оновленням їхньої незавантаженої частини, модернізацією діючих і створенням нових робочих місць. Без цього буде важче утримувати темпи зростання у межах 1-2%, а тим більше за межею 3-5%. Зазначене свідчить про необхідність інвестиційної експансії.

Основною метою стратегії макроекономічної політики на сучасному етапі слід вважати забезпечення умов стійкого довготривалого зростання, яке сприяло б структурно-інноваційній та соціальній переорієнтації економіки, формування сприятливого інвестиційного середовища. Реалізація цієї мети вимагає вжиття комплексу спеціальних заходів у різних сферах економічної політики, орієнтованих на активізацію діяльності суб'єктів господарювання, нагромадження інвестиційних ресурсів, спрямування їх на інвестиції в розвиток національної економіки. Завдання створення передумов для європейської інтеграції України висуває нові вимоги до якості економічного розвитку, виключаючи застосування важелів та інструментів, які належать суто до сфери адміністративного регулювання, вимагаючи синхронної лібералізації економічних відносин, демократизації суспільства, запровадження прозорих правових відносин та верховенства права як в політичній, так і в економічній сферах.

Згідно до Закону України «Про державний бюджет на рік 2015» зростання доходів складає 30% порівнянню з 2014р. Виконувати бюджет, Уряд планує за рахунок внесення змін до податкового Кодексу. Кабінет Міністрів планує вражаючи зростання податкових надходжень та скорочення державних витрат. Посилення податкового тиску на виробника сприяє масовий дефіцит і зниження податкових надходжень. Практика 2014 р. показала, що впровадження нових податків не є достатньо прибутковий потенціал. Таким чином, доходна частина бюджету знизиться на рівні 30-40 млрд в кінці року, що скорочує можливості суб'єктів економіки у інноваційно-інвестиційному розвитку.

Скорочення витрат: ефемерні. Витрати плануються у державному бюджеті - 527.9 млрд. грн, що на 19,4% більш в порівнянні з минулим роком. Найбільший елементи витрат: оборона (16,2%), обслуговування боргу (зменшились на 18,4%), соціальні витрати, включаючи фінансування дефіциту Пенсійного фонду (27,8%) і витрат, за винятком підтримки інших секторів економіки. На першому місце вугільна промисловість. решта економіки залишається без підтримки держави, зокрема пов'язані з передачею деяких по-

току надходжень на місцевий рівень і зміни в класифікації. Фінансування Академії наук у 2015р. скорчується до 4,9 млрд грн, проти 5,4 млрд. грн у 2014р., а фінансування Міністерства освіти і науки збільшується на 0,9 млрд. грн, що більш на 3,7% порівнянню з минулим роком.

Таким чином, наступний рік потребує зваженої політики у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави.

УДК: 347.734:343.35

РОЛЬ БАНКУ В УПРАВЛІННІ ПРОЦЕСАМИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Хуторна М.Е.,

канд. екон. наук, доцент

Доцент кафедри банківської справи

Некраса О.В.

Магістрант Черкаського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Актуальність. Останні роки характеризуються прагненням України інтегруватися у світове співтовариство, що може відкрити перед вітчизняною економікою чималі перспективи. Однак поряд з цими можливостями, існує і ряд загроз, однією з яких є підвищення можливості використання української економіки для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, що створює загрозу для національної економіки та безпеки загалом.

Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, формує сприятливі умови для збільшення тіньового сектора економіки країни та збільшення пов'язаних з ним злочинів. Для реалізації цієї мети злочинцями та їх угрупованнями застосовується широкий спектр способів, у тому числі з використанням банківської системи. Водночас банки відіграють ключову роль у процесі здійснення легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а їх діяльність є основоположним чинником, без якого здійснити цей процес вкрай складно. Для вітчизняних банків відповідне питання є явищем відносно новим, а тому недостатньо дослідженим.

Враховуючи той факт, що Україна постійно зазнає кон'юнктурних трансформацій, постає реальна небезпека відмивання коштів злочинців, що діють в межах країни, а також використання її території задля дій зарубіжних злочинних угруповань. Останні не рідко направляють легалізовані кошти на підтримку

тероризму, що робить питання застосування превентивних мір та протидії легалізації коштів особливо актуальними.

Дослідженням проблем протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, займалися такі вітчизняні і закордонні вчені, як: Бережний О., А. Римарук, Ю. Лисенков, Дмитров С., Ч. Роута ін.

Метою роботи є дослідження діяльності банку як суб'єкта протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям “легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом” слід розуміти надання правомірною вигляду володінню, використанню або розпорядженню коштами чи іншим майном, набутим незаконним шляхом. Провідну роль у попередженні та протидії відповідним діям покликаний відігравати ефективний, дієвий, неупереджений та своєчасний фінансовий моніторинг, завдання та принципи здійснення якого повинні бути закріплені на законодавчому рівні. Водночас вивчення проблеми формування ефективної банківської системи дозволяє говорити про необхідність системного підходу до побудови рівноважної стратегії щодо організації банківського нагляду та регулювання в Україні з урахуванням особливостей національної економіки.

Комерційні банки, як учасники первинного фінансового моніторингу зобов'язані проводити ідентифікацію осіб, що здійснюють підозрілі фінансові операції, забезпечувати виявлення та реєстрацію таких операцій, а також оперативне подання інформації про них спеціально вповноваженому державному органу.

Відповідно до вимог законодавства та для дієвого функціонування у системі фінансового моніторингу ними розробляються програми здійснення внутрішнього фінансового моніторингу, враховуючи ряд факторів. Це, зокрема, основні напрямки діяльності банку, його клієнтської бази і рівня ризиків, пов'язаних з клієнтами та їх операціями.

Для протидії легалізації незаконних доходів банками, з урахуванням вимог законодавства України, розробляється стратегія управління ризиками, яка включає розроблення та впровадження Програми оцінки ризиків, здійснення оцінки ризиків, моніторинг ризиків клієнтів, аналіз ризику використання послуг банку для легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму та ін.

Генезис відносин у сфері відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом підтверджує, що вони не є статичними та еволюціонують паралельно із соціально-економічними відносинами. Зважаючи на це, міжнародними організаціями, які займаються пи-

таннями протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом постійно вдосконалюються способи та методи боротьби з відповідними процесами. Одним з таких методів є побудова у всіх країнах такого законодавства, яке б унеможливило легалізацію незаконних доходів.

Україна прагне в повній мірі інтегруватися до світової спільноти та бути повноправним членом світового співтовариства. Тому, законодавство у сфері запобігання та протидії легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, було суттєво видозмінено й гармонізовано з іншими чинними законами і нормативно-правовими актами, було введено нові терміни, що актуальні в наш час, імплементовано сучасні рекомендації ФАТФ, змінено перелік суб'єктів первинного фінансового моніторингу, їхні обов'язки та відповідальність, процедуру проведення ними фінансового моніторингу та самі критерії обов'язкового і внутрішнього фінансового моніторингу. Ці та інші нововведення, разом із нещодавно прийнятими законами й законопроектами, що найближчим часом мають вступити в дію, мають на меті підвищити ефективність роботи системи фінансового моніторингу України та вивести її на якісно новий рівень.

Висновки. Загалом, можна вже сьогодні говорити про те, що Україна досягла успіхів у питаннях створення достатніх правових та організаційних умов для запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Проте, на шляху до побудови потужної системи протидії легалізації кримінальних доходів необхідним є здійснення ще чималої кількості заходів. До таких заходів, зокрема, можна віднести:

1. Для оперативного та найшвидшого з'ясування сумнівних операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, потрібно розробити загальну модель виявлення таких операцій, наприклад, через використання елементів математичного моделювання.

2. Налагодити співпрацю та постійний інформаційний обмін з органами виконавчої влади, іншими державними органами – суб'єктами державного фінансового моніторингу, а також компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями у зазначеній сфері.

3. Розробити та запровадити рекомендації щодо оновлення та визначення відповідності систем інформування та реєстрацій сумнівних операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

4. Дуже велику увагу необхідно приділяти розробленню ефективної програми оцінки ризиків, яка, насамперед, має бути дієвим посібником для працівників банку, залученим до її виконання, а не лише збірником нормативно-правових вимог з питань управління ризиків легалізації кримінальних доходів / фінансування тероризму.

5. Для протидії легалізації доходів за допомогою інтернет-банкінгу необхідним є складання списків продукції, що може бути пов'язаною з відповідною діяльністю.

СЕКЦІЯ 4. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ.

УДК: 004.77

МЕТОДИ ЗАХИСТУ WEB-САЙТУ НА СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КОНТЕНТОМ

Гнусов Ю.В.,
канд. тех. наук, доцент
Начальник кафедри захисту інформації
факультету підготовки фахівців для підрозділів
боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми
Харківського національного університету внутрішніх справ
Журій О.В.

Курсант Харківського національного університету внутрішніх справ

Системи управління контентом (CMS), як і багато інших видів програмного забезпечення досить уразливі. На відміну від CMS власної розробки, якщо зловмисники або хакери знаходять уразливі місця в одній конкретній тиражованій CMS - виникає загроза злому всіх подібних CMS даного виробника. При цьому, чим більш поширеною є система і чим частіше вона використовується на популярних сайтах, тим більше грошей і зусиль зловмисники інвестують в пошук її проблемних місць. Крім того, більшість сучасних CMS складаються з модулів, і більшість уразливих місць пов'язані з плагінами, які зазвичай написані і протестовані на безпеку гірше, ніж основний код системи.

Використовуючи різні недоліки CMS, зловмисники намагаються отримати для себе вигоду за рахунок чужих сайтів і відвідувачів.

Через URL-базовані впровадження, хакери намагаються знайти «слабкі» місця web-сайту, використовуючи запити, які виконуються але при нормальному адмініструванні хостингу повинні видавати помилку. Одним із способів захисту від такого роду запитів є використання файлу. Htaccess в якості Firewall. В цьому файлі є можливість задати набір правил, які будуть автоматично блокувати запити та містять рядкові змінні в адресному рядку.

Ще одним способом захисту системи є обмеження доступу до тек сервера. За лістинг файлів відповідає директива Indexes (показувати відвідувачу список файлів, якщо у вибраній теці немає файлу index). Необхідно створити в даній теці файл htaccess, який містить один рядок: Options - Indexes. Заборонити доступ до окремих файлів або групам файлів можна використовуючи директиву deny from all.

Крім зазначеного вище можна обмежити доступ до сайту з окремих або діапазонів IP-адрес, поставити паролі на конкретні каталоги, використовувати перенаправлення (redirect) тільки при запиті певних сторінок або тільки відвідувачів з певним IP-адресою, заборонити скачування файлів і т.п.

Додатковий рівень безпеки необхідний для забезпечення цілісності особливо важливих даних системи. Особливу увагу слід приділити захисту від впровадження SQL-коду (SQL-injection). Це один з розповсюджених способів злому сайтів і програм, що працюють з базами даних, заснований на впровадженні в запит довільного SQL-коду. Впровадження SQL, залежно від типу використовуваної СУБД і умов запровадження, може дати можливість «хакеру» виконати довільний запит до бази даних (наприклад, прочитати вміст таблиць, видалити, змінити чи додати дані), отримати можливість читання або запису локальних файлів і виконання довільних команд на сервері.

Для недопущення таких впроваджень в першу чергу необхідно перевіряти правильність введених даних.

Крім вищесказаного, схоронність даних можна забезпечити, захистивши їх за допомогою SSL. SSL - протокол шифрування, який використовується в мережах, таких як Інтернет. Використання SSL пов'язано лише з однією проблемою: не всі компанії, що пропонують послуги хостингу, підтримують даний вид шифрування.

Сфера інформаційної безпеки - актуальне питання сучасності. Захист сайту від «хакерів» стає глобальною проблемою, над вирішенням якої працюють фахівці всього світу. Бізнес, побудований в агресивному середовищі Інтернет, вразливий і схильний нападам з боку конкурентів і недоброзичливців.

Єдиного інструменту для усунення всіх загроз несанкціонованого доступу до сайтів побудованим на основі систем управління контентом - просто не існує. Забезпечення захисту сайту - це комплексне завдання.

УДК: 343.1(477)

**ГНОСЕОЛОГІЯ НАУКОВИХ УЯВЛЕНЬ ЩОДО ПРИРОДИ ТА ПРЕДМЕТА
СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ВЗАГАЛІ ТА В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ**

Джевага С.В.

ад'юнкту докторантури та ад'юнктури

Харківського національного університету внутрішніх справ

Історія формування та розвитку інституту спеціальних знань досить складний та заплутаний. На його становлення впливав поперше практичний досвід залучення та застосування спеціальних знань, а потім законодавче регламентування цього процесу та опису особливостей.

Яскравим прикладом залучення спеціальних знань, відомості, які збереглися до теперішнього часу, це залучення спеціаліста для огляду трупа Юлія Цезаря, убитого замовниками. Обізнаною особою виступив лікар Актистій, який здійснив огляд та установив, що поранення були смертельні. Це історичне свідчення залучення лікарів, як спеціалістів для встановлення смерті та причин, що її призвели. Та в подальшому лікарі стали першими учасниками з спеціальними знаннями, яких залучали до слідчих дій по розслідуванню злочинів

Початковою етапом формування криміналістичних знань відображено в практиці слідопита. В цьому напрямку яскраво відобразив Г. Гросс, описавши особу касту слідопитів «кхоях» та їх діяльність по розшуку злочинців в Індії. В Австрії слідопити «трекери» виконували ширші завдання, окрім розшуку злочинців по залишеним слідам з місця злочину, вони також займалися розшуком краденого майна та заблукалої худоби. Цей досвід залучення спеціалістів дійшов до теперішнього часу, на початок розслідування складних злочинів залучають спеціаліста-криміналіста для встановлення всіх слідів події, які мають значення для кримінального провадження.

При дослідженні законодавчого регламентування діяльності обізнаних осіб в Росії, зазначимо, що не було прямих вказівок на

обізнаних осіб, проведення експертизи та використання спеціальних знань в Судебниках 1497р, 1550р., 1589р. та Соборному Уло-
женні 1649р. Але більш детально розглянувши ст.ст. 1-4 Глави IV
ст.ст. 1, 2 Глави V Соборного Уложення помітно, що воно не тільки
визнає злочинами підробку документів, виготовлення фальшивих
грошей, шахрайство з дорогоцінними металами, а також детально
описує способи їх вчинення. Виходячи з цього для поліції та суду
існували індивідуальні методики виявлення таких злочинів або
залучали обізнаних осіб для встановлення обставин справи. На те-
перішній час встановлення всіх обставин кримінального правопо-
рушення по виявлення підробок документів, печаток, штампів, мо-
нет, купюр, драгоцінних виробів, сплавів металів без залучення
спеціалістів та проведення експертизи, що потребує знань у бага-
тьох галузях наук неможливо.

В епоху Ренесанса в Європі підробка документів стала досить
розповсюдженим явищем та для протидії цьому явищу в другій
половині XVI століття, в Парижі утворилась особлива корпорація,
члени якої отримали статус присяжних майстрів-письмоведів по
дослідженню розписок, договорів, рахунків, розпоряджень, почер-
ків та підписів, що оспорювались в судовому порядку. А в 1604 році
вийшла в Парижі робота Франсуа Демаля «Поради по розпізнанню
підроблених рукописів для того, щоб уміти бачити і виявляти всякі
підробки: з докладним і повним поясненням мистецтва письма, про
те, як розпізнати і розшифрувати приховані і таємні письмена», яка
присвячена експертизі документів та в подальшому сприяла розви-
тку методологічної бази інституту почеркознавчої та технічній
експертизі документів.

За дослідженням І.Ф. Крилова, першим законодавчим актом,
що дійшов до нас та вводив державну регламентацію проведення
судової експертизи вважається Іменний Указ Государя Царя та Ве-
ликого Князя Петра Олексійовича від 6 березня 1699р. «О порядке
исследования подписей на крепостных актах в случае возникшего о
подлинности оных спора или сомнения, о писании крепостей в по-
местных и вотчинных делах в поместном приказе, а не на Ивановск-
кой площади, и о потребном числе свидетелей для крепостных ак-
тов». Указом вперше формувався інститут обізнаних осіб та встано-
влювався єдиний регламент дослідження документів та
обов'язкову наявність свідків при посвідченні кріпосних актів. Та-
кож являлось обов'язковим за спірними справами, що перебувають
у провадженні Помісного наказу, «руки свідчити» – досліджувати

підписи на кріпосних актах тільки дяками і піддячими наказів. Це стосувалось дослідження спірних документів, тобто про діяльність обізнаних осіб у цивільному судочинстві. До того ж приділено багато уваги порядку оформлення кріпосних актів з метою усунення суперечок з їх автентичності. Ці базові вимоги послуговували основою формування інституту оформлення та засвідчення документів в цивільному законодавстві.

Подальша законодавча регламентація використання лікарів, як обізнаних осіб було здійснено Петром I в Артикулі військовому від 26.04.1715р., де зокрема в артикулі 154 зазначалось, що «Того ради зело потребно есть, чтоб сколь скоро кто умрет, который в драке был и бит, поколот, или порублен будет, лекарей определить, которые бы тело мертвое взрезали, и подлинно розыскали, что какая притчина к смерти ево была, и о том имеют свидетельство в суде на писме подать, и оное присягою своею подтвердить». Це послуговувало основою формування інституту судово-медичної експертизи та законодавчої регламентації в обов'язковому встановленні причини смерті, також вказувався метод дослідження – розтин трупа, встановлювався порядок оформлення та вводилась присяга залученого лікаря.

Початком законодавчої регламентації психіатричної експертизи в Росії слугував Указ від 6 квітня 1722р. «О свидетельствовании дураков в Сенате» та пізніше додатковий Указу від 6 грудня 1723р. Проте навряд це можна розцінювати, як основою інституту судово-психіатричної експертизи, тому що освідування проводились не досвідченими лікарями, а членами Сенату по судовим справам з освідування тільки дворянських дітей, які ухиляються від науки і служби під виглядом юродства. Але це вперше слугувало нормативною базою врегулювання цього процесу.

Вперше поняття «обізнані особи» вводиться в 1832р., в «Своде Законов Российской империи» та ст. 197 цього Зводу, показання обізнаних осіб прямо зазначаються, як прийнятні в якості доказів у кримінальних справах.

На подальший виток розвитку інституту обізнаних осіб вплинув Статут кримінального судочинства від 20.11.1864р., особливо виділивши огляд та огмотр, для здійснення яких потрібні спеціальні знання. У таких випадках залучаються обізнані особи, які володіють знаннями, вміннями та навичками в тій чи іншій сфері наукового пізнання або ремесла, необхідність використання яких виникла при провадженні процесуальних дій. А також в Статуті

щодо обізнаних осіб встановлювались вимоги щодо професії, що згідно ст. 326 «в качестве сведущих людей могут быть приглашаемы: врачи, фармацевты, профессеры, учителя, техники, художники, ремесленники, казначеи и лица, продолжительными занятиями по какой-либо службе или части приобретшие особенную опытность» та кваліфікації передбаченої ст. 694 «до исполнения обряда присяги стороны могут отводить сведущих людей по неимению ими тех качеств, которые требуются от них законом» та ст. 350 «повивальные бабки не приглашаются для самостоятельного судебного-медицинского освидетельствования женщин, но могут быть призываемы в качестве помощниц судебного врача».

Проте в Статуті кримінального судочинства 1864р. не запроваджено термін «експерт», але його запровадили в підзаконних актах, наприклад в Циркулярі Міністерства юстиції від 10 січня 1877р. визначалось, що «эксперты должны помещаться в особом списке, а не в общем со свидетелями. Но при всех условиях суд не должен считать экспертов свидетелями». А також Циркулярах Міністерства юстиції від 21 травня 1870р. і від 17 лютого 1879р., де наказувалось судам вирішувати питання про винагороду експертам.

Вперше в кримінально-процесуальному законодавстві терміни «експерт» та «експертиза» застосували в СРСР, а саме в КПК РРФСР 1922р., а потім в КПК РРФСР 1923р. Зазначимо основні новели КПК РРФСР 1923р., які дійшли до теперішнього часу. А саме згідно ст.58 висновок експерта є доказом. Ст.63 затверджує, що експертиза проводиться у випадках, коли необхідні спеціальні знання в науці, мистецтві чи ремеслі. А в примітці ст. 63 були визначені випадки обов'язкового виклику експерта. У ст. 169 - 174 були визначені порядок призначення і виробництва експертизи, дачі експертом висновку, вказані права та обов'язки експерта і право обвинуваченого на виклик експерта. Але прямої вказівки на використання терміну «спеціаліст» не було, проте лікарів злучали при огляді та освідуванні, а також при визначенні психічного стану обвинуваченого. Спеціальні знання обізнаних осіб згадується лише в примітці ст. 68, з приводу залучення у разі можливості для упаковки та пересилки речових доказів на дослідження, якщо при пересилці вони можуть змінити свій склад або зовнішній вигляд.

Прийняття 28.12.1960р. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР розмежувало обізнаних осіб на спеціаліста та експерта. Зазначимо, що термін «спеціаліст» застосовується вперше на законодавчому рівні, але тлумачення його та терміну «експерт» не дано. Також зазначимо, що термін «обізнана особа» вже не використову-

валось з цього моменту і по сьогодні в нормативно-правових актах УРСР та України.

На теперішній час в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012р. вже дані визначення термінів «спеціаліст», «експерт», «висновок експерта». Це значний крок в установленні однозначного розуміння та тлумаченні на законодавчому рівні обізнаних осіб, яких залучають до кримінального провадження, проте на сьогодні є прогалини в законодавстві, а саме значення «перевірки» та «ревізії», а також порядок її призначення та інше.

Стосовно історії протидії загрозі інформаційній безпеці, яка виникла у другій половині ХХ століття з-за стрімкого розвитку інформаційних технологій, зазначимо, що законодавче врегулювання процесу протидії цьому явищу завжди відставало від новостворених видів злочинів цього напрямку, що можуть вливати ззовні та зсередини мережі на інформаційну систему, а також дає злочинцям можливість вчиняти транснаціональні злочини.

Першим кроком у міжнародній протидії швидко зростаючий загрозі в кібернетичному просторі стало прийняття Радою Європи «Конвенції про кіберзлочинність» від 23 листопада 2001р. (ратифікований Верховною Радою України із застереженнями і заявами від 07.09.2005р.). Дана конвенція рекомендувала уніфікувати національне кримінальне законодавство з питань комп'ютерних правопорушень та передбачити відповідальність за такі злочини: незаконний доступ; нелегальне перехоплення; втручання в банк даних; втручання в систему; зловживання пристроями; підроблення, пов'язане з комп'ютерами; шахрайство, пов'язане з комп'ютерами; правопорушення, пов'язане з порушенням авторських та суміжних прав. Також прийнято Радою Європи «Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність» від 28.01.2003р. (ратифікований Верховною Радою України із застереженням від 21.07.2006р.), який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи.

Генезис протидії ОВС кіберзлочинності починається з 1993 року шляхом створення у структурі управління МВС Державної служби боротьби з економічною злочинністю відділу по лінії захисту інтелектуальної власності. На нашу думку, це пов'язано з тим, що кіберзлочинність дуже негативно впливає на економічний розвиток у сфері інтелектуальної власності та на інші суспільні відносини. Для більш дієвого подолання цього негативного явища у квітні 2012 року в структурі ОВС було створено самостійний підрозділ по боротьбі з кіберзлочинністю. Проте суттєвого успіху не було досяг-

нуто, тому що в національному законодавстві по протидії кіберзлочинності є багато прогалин, які потребують доопрацювання.

На сьогодні з 15 жовтня 2015 року Міністром МВС Аваковим А.Б. запроваджено набір до кіберполіції на посаду інспектора та спецагента, в обов'язки яких буде входити: «отримання, аналіз та використання інформації з відкритих джерел; надання допомоги в режимі реального часу потерпілим від дій (порушувачів авторського права; кардерів; викрадачів приватних даних; онлайн-шахраїв; розповсюджувачів забороненого контенту); протидія поширенню інформації терористичного характеру в українському сегменті мережі Інтернет; протидія злочинам у сфері інформаційної безпеки; протидія порушенням встановленого порядку маршрутизації телефонного трафіку; обмін інформацією з іноземними партнерами за допомогою; національного контактного пункту». Але на нашу думку, без надання повноважень на законодавчому рівні в протидії кіберзлочинності, а саме в розширенні винних діянь, які є суспільно-небезпечними в Кримінальному кодексі України та наданні можливості в швидкому забезпеченні кримінального провадження, а також врегулюванні процесу збору доказів в інформаційному просторі не змінить ситуацію в сфері протидії кіберзлочинності.

УДК: 004.056

**НАПРЯМИ ВПОРЯДКУВАННЯ ПРАВОВОГО ПІДґРУНТЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА
ВЗАЄМОВІДНОСИН В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ
СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ**

Кобзев І.В.,

канд. тех. наук, доцент

Доцент кафедри захисту інформації

факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею
людьми Харківського національного університету внутрішніх справ

Онищенко Ю.М.,

канд. наук з держ. управління

Викладач кафедри захисту інформації

факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею
людьми Харківського національного університету внутрішніх справ

Для країни, що має намір посилити кібербезпеку і забезпечити безпеку своєї найважливішої інформаційної інфраструктури, першим кроком є надання кібербезпеці статусу національної політики.

Після того як загальну політику в сфері кібербезпеки чітко визначено, її може бути детальніше сформульовано в національній стратегії, у якій розподіляються ролі та сфери відповідальності, визначаються пріоритети, встановлюються часові межі та показники реалізації. Крім того, політика і стратегія можуть включати національні зусилля в контекст інших видів міжнародної діяльності у сфері кібербезпеки. Для реалізації загальної політики у сфері кібербезпеки, можливо, потрібно буде підвищити обізнаність ключових постатей, які приймають рішення, відносно цих проблем. Особи, які приймають рішення, повинні розуміти, що для досягнення погоджених цілей кібербезпеки може знадобитися тривалий період часу.

Національна структура кібербезпеки не повинна складатися з непорушних стратегій. Навпаки, і структура, і стратегії мають бути гнучкими і реагувати на динамічне середовище ризиків. Ця структура повинна визначати мету (цілі) політики. Встановивши чіткі напрями реалізації політики, урядові установи і неурядові організації можуть найефективніше співпрацювати в досягненні заявлених цілей.

Таку національну політику слід розробляти спільно, консультуючися з представниками усіх зацікавлених груп учасників, включаючи урядові установи, приватний сектор, наукове співтовариство і відповідні асоціації. Цю політику має бути проголошено на національному рівні, переважно главою уряду.

Для початку реалізації ініціативи із забезпечення кібербезпеки необхідно визначити, хто на первинному етапі очолить національну діяльність у сфері кібербезпеки, – це має бути державний службовець політичного рівня, який розумів би проблеми кібербезпеки і міг би направляти і координувати дії державних установ та ефективно взаємодіяти з приватним сектором. В ідеалі, ця особа повинна мати політичний авторитет і мати доступ до глави уряду. Положення такого високого рівня потрібне для того, щоб забезпечити координацію структур, що повинні взаємодіяти одна з одною. Поступово ці зусилля з координації дозволять сформувати інституціональний фундамент для технічних лідерів країни у сфері кібербезпеки і відповідних організацій.

Слід визначити, які ще установи відповідатимуть за розроблення й реалізацію різних частин національної стратегії безпеки.

Національні органи державного управління повинні сприяти розробленню механізмів офіційної та неофіційної співпраці, що сприяло б контактам приватного сектора і органів державного

управління і спільному використанню ними інформації. На технічному або оперативному рівнях кібербезпека упроваджуватиметься широким колом як урядових, так і неурядових установ. Цю діяльність також слід координувати та передбачити для неї механізми спільного використання інформації.

До національної стратегії кібербезпеки слід включити національне оцінне обстеження, яке можна було б використовувати для самооцінювання перебігу роботи або як складову частину діяльності з професійної підготовки чи допоміжне оцінювання. Використовуючи загальний механізм самооцінювання, країни могли б виявити сильні боки і потенційні розриви у своїй національній структурі, накреслити процес приведення їх у відповідність до бажаних цілей.

У результаті зіставлення рекомендованого передового досвіду і фактичної практики у сфері кібербезпеки (проведення порівняльного аналізу) та або інша країна може виявити, що деякі аспекти її програми кібербезпеки потребують удосконалення. Це може вимагати рішення в технічній сфері (наприклад, застосування нового устаткування або програмного забезпечення), правовій сфері (наприклад, розроблення нових законів або регламентарних норм для боротьби з неналежною поведінкою в кіберпросторі) або організаційного рішення. Порівняльний аналіз також, імовірно, покаже, у яких сферах потрібне додаткове нарощування людського потенціалу (професійна підготовка).

Більшість держав світу активно модернізують власні сектори безпеки відповідно до викликів сучасності, особливо зважаючи на потенціал використання мережі Інтернет у воєнних цілях. Цей процес відбувається паралельно з активним реформуванням систем управління відповідним сектором безпеки (створення спеціалізованих підрозділів, управлінських структур), упорядкуванням нормативного поля, що має забезпечити цілісність державної політики в даній сфері, активною роз'яснювальною роботою серед населення щодо небезпек кіберзагроз, збільшенням чисельності підрозділів, зайнятих у системі кіберзахисту, розробленням кіберзброї та проведенням пробних військово-розвідувальних акцій у кіберпросторі, посиленням контролю за національним інформаційним простором (способами доступу, контентом тощо).

Усупереч декларованим бажанням основних геополітичних суб'єктів протидіяти мілітаризації кіберпростору, можна констатувати збільшення ролі суто військових структур у забезпеченні безпеки національної критично важливої інфраструктури (національного кіберпростору). Найвірогідніше, ініціативи в межах ООН щодо

розроблення комплексних підходів до міжнародної інформаційної безпеки будуть або повністю невдалими, або обмежено вдалими (на рівні декларативної згоди). За таких умов Україна має не лише бути готовою до ведення оборонних війн, а й активно створювати власні наступальні засоби ведення війни в кіберпросторі.

Питання воєнної та цивільної безпеки в кіберпросторі останнім часом все більше ототожнюються. Під тиском військових чинників у всьому світі спостерігається тенденція до напрацювання норм міжнародного та національного права, які не лише регулюють поведінку різних недержавних та державних, невійськових та військових суб'єктів у кіберпросторі, а й безпосередньо стосуються тих специфічних ситуацій, що окреслюються поняттям “кібервійна”. Спостерігається подальша політизація (зі спробами переведення в офіційний військовий дискурс) метафоричних понять кібервійни та кібертероризму. Уже в найближчій перспективі це може стати додатковим напрямом у спробах маніпулювання державною політикою деяких країн.

Вітчизняні реалії кібербезпекової сфери свідчать про низку важливих проблем, що заважають створити ефективну систему запобігання і протидії загрозам у кіберпросторі. До таких проблем, передусім, належать: термінологічна невизначеність, відсутність належної координації діяльності відповідних відомств, залежність України від технічних і програмних продуктів іноземного виробництва, складнощі з кадровим наповненням відповідних структурних підрозділів.

Єдина загальнодержавна система запобігання і протидії кіберзлочинності з відповідним нормативно-правовим забезпеченням досі перебуває у процесі розроблення і, найвірогідніше, не зможе запрацювати раніше наступного року. Державні органи сектору безпеки вживають низку заходів з метою подолання зазначених недоліків на рівні робочих груп з розроблення концептуальних нормативно-правових актів у даній сфері.

На наш погляд, потрібне створення повноцінного Центру боротьби з кіберзлочинністю, із наданням йому статусу міжвідомчої координаційної установи у сфері запобігання і протидії загальнокримінальним кіберзлочинам, їх розкриття й розслідування.

Розглядаючи зміни, що їх необхідно вносити до чинного вітчизняного законодавства з метою оптимізації системи кіберзахисту країни, варто врахувати можливість внесення до Закону України “Про інформацію” поняття “інформація про об'єкти критичної інфраструктури” з метою забезпечення правоохоронних органів на-

шої країни (зокрема, Єдиної загальнодержавної системи протидії кіберзлочинності) необхідною інформацією про стан об'єктів критичної інфраструктури, що перебувають у приватній власності.

Має бути збільшено увагу до систем раннього попередження та сповіщення про кіберінциденти. У цьому контексті, крім активізації робіт із розбудови Єдиної загальнодержавної системи протидії кіберзлочинності, доцільно розглянути перспективу збільшення кількості CERT.

У результаті змін у суспільстві необхідно приділяти істотно більше уваги співпраці органів державного управління, комерційних структур, інших організацій і окремих користувачів, які розробляють інформаційні системи і мережі, володіють ними, надають послуги, управляють ними, здійснюють їх обслуговування й використовують їх. Хоча за органами державного управління часто зберігається провідна роль у розробленні державної політики відносно безпеки мереж, необхідно домогтися того, щоб інші зацікавлені сторони, у тому числі оператори і розробники інфраструктури, також брали участь у загальному процесі планування і розроблення політики. Працюючи разом, Уряд і приватний сектор можуть ефективно використовувати свої спеціальні знання й управляти ризиками. Така інтеграція сприяє зміцненню довіри і забезпечує найбільш ефективне розроблення й застосування політики і технологій. На міжнародному рівні захист найважливіших інформаційних інфраструктур і зміцнення кібербезпеки вимагають встановлення співпраці й координації дій між державами, а також з міжнародними партнерами.

УДК: 004.01:65.012.48

ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ

Колісник Т.П.,
канд. пед. наук, доцент
Доцент кафедри інформаційної та економічної безпеки
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ.

Основна функція будь-якої установи – прийняття управлінських рішень. При цьому вихідні дані для прийняття рішень, необхідна інформація і самі рішення представляються у вигляді службо-

вих документів. Організація роботи зі службовими документами передбачає створення умов, які забезпечують зберігання необхідної документної інформації, її швидкий пошук, оперативність переміщення й виконання, а також забезпечення умов для всіх видів робіт з документами з моменту складання чи отримання до знищення або ж передавання в архів – становить єдиний технологічний цикл і є важливим організаційним чинником управлінської діяльності. ДСТУ 2732:2004 «Діловодство та архівна справа. Терміни та визначення понять» визначає сутність цього технологічного процесу як «організування документообігу, формування справ, зберігання службових документів та користування ними у поточній діяльності установи».

Відсутність необхідності вручну розмножувати документи, відслідковувати переміщення паперових документів всередині організації, контролювати порядок передачі конфіденційної інформації істотним образом знижує трудовитрати діловодів. Наскрізний автоматичний контроль виконання на всіх етапах роботи з документами кардинально підвищує якість роботи виконавців, дозволяє точніше прогнозувати і керувати термінами підготовки документів. Спільне використання систем електронного діловодства та інформаційних сховищ дозволяє систематизувати і поєднувати інформацію, що полегшує її аналіз і складання звітів. Усе це можливо лише в системі управління, побудованій на основі цілком електронного документообігу. Адже електронний документообіг – це високотехнологічний і прогресивний підхід до суттєвого підвищення ефективності роботи, зокрема, органів державної влади і місцевого самоврядування. Одним з завдань Плану заходів МВС України з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Коаліційної угоди у 2015 році є запровадження системи електронного документування.

Електронний документообіг (обіг електронних документів) - сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів. Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством. Сутність електронного документообігу полягає в тому, що відправлення та передавання електронних до-

кументів здійснюються автором або посередником в електронній формі за допомогою засобів інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ. Суб'єкти електронного документообігу - автор, підписувач, адресат та посередник, які набувають передбачених законом або договором прав і обов'язків у процесі електронного документообігу. Автор електронного документа - фізична або юридична особа, яка створила електронний документ. Адресат - фізична або юридична особа, якій адресується електронний документ. Посередник - фізична або юридична особа, яка в установленому законодавством порядку здійснює приймання, передавання (доставку), зберігання, перевірку цілісності електронних документів для задоволення власних потреб або надає відповідні послуги за дорученням інших суб'єктів електронного документообігу.

В інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних системах, які забезпечують обмін електронними документами, що містять інформацію, яка є власністю держави, або інформацію з обмеженим доступом, повинен забезпечуватися захист цієї інформації відповідно до законодавства. Інформаційна безпека – це суспільні правовідносини щодо процесу організації створення, підтримки, охорони та захисту необхідних для особи (людини чи юридичної особи, установи, підприємства, організації), суспільства і держави безпечних умов їх життєдіяльності; суспільні правовідносини пов'язані із організацією технологій створення, розповсюдження, зберігання та використання інформації (відомостей, даних, знань) для забезпечення функціонування і розвитку інформаційних ресурсів людини, суспільства, держави.

Загрозою інформаційної безпеки вважається можливість реалізації впливу на інформацію, яка обробляється у комп'ютерній системі, що призводить до спотворенню, знищенню, копіюванню, блокуванню доступу до інформації, а також можливість впливу на компоненти системи. Вплив на компоненти системи призводить до втрати, знищенню або збою функціонування носія інформації, засобів взаємодії з носієм або його управління. В залежності від властивостей інформації, які можуть бути порушені в результаті їх реалізації, зазвичай, виділяють три групи інформаційних загроз:

- загроза порушення конфіденційності;
- загроза порушення цілісності;
- загроза порушення доступності.

Загроза порушення конфіденційності полягає в тому, що інформація стає відомою тому, хто не має повноважень доступу до неї, тобто загроза порушення конфіденційності має місце щоразу, коли отримано доступ до деякої секретної інформації, що зберігається в обчислювальній системі чи переданої від однієї системи до іншої. Загроза порушення цілісності припускає будь яку незаплановану і несанкціоновану зміну інформації. Санкціонованими змінами є ті, які зроблено уповноваженими особами з обґрунтованою метою. Цілісність може бути порушена в результаті навмисних дій людини, а також – в результаті виникнення випадкової помилки програмного або апаратного забезпечення. Загроза порушення доступності виникає кожного разу, коли в результаті деяких подій блокується доступ до деякого ресурсу обчислювальної системи.

На основі аналізу інформаційних загроз систем електронного документообігу можна здійснити наступну класифікацію: за джерелом загрози, за природою виникнення, за ймовірністю реалізації, за відношенням до виду людської діяльності, за об'єктом посягання, за наслідками, за можливостями прогнозування. Заходами, щодо реалізації захищеного документообігу є:

- робота з людським фактором (підвищення навичок роботи з системою, програмним забезпеченням, підвищення загальної комп'ютерної грамотності, інформаційної безпеки);
- технічне, програмне і організаційне забезпечення щодо обмеження доступу до інформації, що захищається (розподіл прав доступу до інформації, протоколювання всіх дій і спроб до дій, заборона на використання зовнішніх носіїв);
- програмні засоби безпосереднього захисту інформації.

До програмних засобів безпосереднього захисту інформації відносяться: криптографічні засоби (електронний підпис, кодування); системи аутентифікації, побудовані на криптографії.

Електронний цифровий підпис - вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача.

Метою застосування електронного цифрового підпису є захист учасників електронного документообігу від підробки електронних документів, виявлення спроб їх підробки, підтвердження дійсності електронних документів, а також вирішення питань, пов'язаних з авторським правом. Електронний підпис є

обов'язковим реквізитом електронного документа. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа. Особистий ключ - параметр криптографічного алгоритму формування електронного цифрового підпису, доступний тільки підписувачу. Відкритий ключ - параметр криптографічного алгоритму перевірки електронного цифрового підпису, доступний суб'єктам відносин у сфері використання електронного цифрового підпису.

Висновок. До забезпечення безпеки електронного документообігу слід підходити системно. Захист системи електронного документообігу не обмежується всього лише шифруванням документів і поділом прав доступу до них. Зберігають актуальність проблеми забезпечення безпеки апаратних засобів системи, персонального комп'ютера, оргтехніки та іншої периферії; захисту від загроз в локальних дротових, бездротових і глобальних мережах, в яких функціонує система електронного документообігу, захист ліній передачі інформації та мережевого обладнання, потенційне відокремлення системи електронного документообігу в окремий кластер мережі. Сукупність вжитих заходів важлива на всіх рівнях захисту.

При виборі методів організації захисту системи електронного документообігу, слід знайти оптимальний баланс між необхідністю і можливістю, між безпекою даних і вартістю рішення щодо їх захисту.

УДК: 002.55

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Кривописин В.Г.

Викладач Сумського училища

професійної підготовки

УМВС України в Сумській області

На мою думку проблема захисту інформації набула особливо вагомого значення в наш час. Тепер багато фізичних та юридичних осіб використовують комп'ютер для зберігання даних та обміну ними. При цьому існує досить багато зловмисників, що хочуть отримати ту чи іншу інформацію незаконним шляхом. Захист інформаційного суверенітету тісно пов'язаний із поняттям інформаційної безпеки, що може бути розглянута, як захищеність внутрішньої

інформації як такої, що припускає захищеність якості інформації, її надійність, захищеність різних галузей інформації (державної, банківської, комерційної таємниці) від розголошення, захищеність інформаційних ресурсів. Слід відмітити, що в силу суб'єктивних факторів категорія „інформаційна безпека” сьогодні розглядається в Україні і за кордоном переважно у організаційно-управлінському та інженерно - технологічному аспектах, що не зовсім правильно і в майбутньому може призвести до неправильного формування державної політики. Відразу зауважимо, що зазначені аспекти є важливими у системі організації захисту інформації, але без правового аспекту вони не можуть претендувати на системність і комплексність безпеки.

Основна мета інформаційної безпеки – створення умов, які б забезпечили належне зберігання і захист інформації в сучасних умовах. Виходячи з правового аналізу інформаційного законодавства України, інформаційна безпека виступає одним із багатьох його провідних багатоаспектних чинників (об'єктом правовідносин). Таким чином, можна подати зміст інформаційної безпеки у контексті окремих організаційно-правових аспектів наступним чином. Інформаційна безпека – це суспільні правовідносини щодо процесу організації створення, підтримки, охорони та захисту необхідних для особи (людини чи юридичної особи, установи, підприємства, організації), суспільства і держави безпечних умов їх життєдіяльності; суспільні правовідносини пов'язані із організацією технологій створення, розповсюдження, зберігання та використанням інформації (відомостей, даних, знань) для забезпечення функціонування і розвитку інформаційних ресурсів людини, суспільства, держави. Тривалий час методи захисту інформації розробляли лише державні органи, а їх впровадження розглядалось як виключне право тієї чи іншої держави. Однак в останні роки з розвитком комерційної та підприємницької діяльності збільшилась кількість спроб несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації, а проблеми її захисту стали у центрі уваги багатьох учених та фахівців різних країн. Внаслідок цього значно зросла потреба у фахівцях із захисту інформації. Але, все ж таки як би не намагалися спеціалісти по інформаційній безпеці, які б „хитроумні” пристрої чи моделі розвитку вони не створювали, повністю виключити вірогідність порушення безпеки інформації вони не зможуть. Сучасні війни ведуться перш за все в інформаційній сфері, яка випереджає і безперервно супроводжує так званий “прямий контакт” протиборчих сторін. Спецслужби

ведуть свої війни безпосередньо в Інтернеті. Для боротьби з певними людьми є комп'ютерні програми обнуління банківських рахунків. І мабуть, багато що є ще, про що ми й не знаємо і маємо тільки здогадуватись. Головне завдання інформаційних воєн полягає у маніпулюванні масами, у впливі на еліту певних держав або й своєї країни. Мета такої маніпуляції найчастіше полягає у: внесенні у суспільну та індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів; дезорієнтації та дезінформації мас; послабленні певних переконань, устроїв; залякуванні свого народу образом ворога; залякуванні супротивника своєю могутністю. Мета інформаційної війни, може включати будь-який елемент у епістемології супротивника. Епістемологія містить у собі організацію, структуру, методи і вірогідність знань. На стратегічному рівні ціль кампанії інформаційної війни – вплинути на рішення супротивника, і як наслідок, на його поведінку таким чином, щоб він не знав, що на нього впливали. Навіть тоді, коли цієї мети важко досягти, вона все-таки залишається кінцевою метою кампанії на стратегічному рівні. Успішна, хоча і незавершена інформаційна кампанія, проведена на стратегічному рівні, приведе до рішень супротивника (а отже і його дій), що будуть суперечити його намірам чи заважати їхньому виконанню. Захист інформаційного суверенітету тісно пов'язаний із поняттям інформаційної безпеки, що може бути розглянута, з одного боку, як захищеність внутрішньої інформації як такої, що припускає захищеність якості інформації, її надійність, захищеність різних галузей інформації (державної, банківської, комерційної таємниці) від розголошення; захищеність інформаційних ресурсів. З іншого боку, інформаційна безпека означає контроль над інформаційними потоками, обмеження використання провокаційної, ворожої суспільної інформації, включаючи контроль над рекламою; захист національного інформаційного простору від зовнішньої інформаційної експансії. Ще одним важливим аспектом інформаційної безпеки є захист комп'ютерної інформації від розкрадань. Державна політика забезпечення інформаційної безпеки, будучи складовою частиною політики національної безпеки, припускає системну превентивну діяльність органів влади щодо забезпечення гарантій інформаційної безпеки особистості, соціальних груп і суспільства в цілому. Існує багато різних засобів несанкціонованого доступу до інформації. Але слід одразу ж відмітити, що ніякий окремо взятий засіб захисту не в змозі гарантувати адекватну безпеку. Надійний захист можливий лише за умови створення механізму комплексно-

го забезпечення безпеки. Можна виділити три основні складові такого комплексу: нормативно-правові; технічні; організаційні засоби. Таким чином, інформаційна безпека не зводиться до комп'ютерної безпеки, як, утім, і поняття інформатизації не зводиться до поняття комп'ютеризації. Комп'ютерна безпека стосується лише охорони устаткування і інформації в ЕОМ від саботажу, порушення правил технічної експлуатації, присвоєння майна, стихійних лих, нанесення навмисного чи випадкового збитку і т.д. Інформаційна безпека, включаючи в себе комп'ютерну безпеку в якості необхідної складовий, поширюється на всі соціальні процеси, у яких функціонує інформація і використовується інформатика. Іншими словами, інформаційна безпека поширюється на всі явища інформаційної сфери соціуму (цивілізації), що прямо чи опосередковано "працюють" на оптимальний розвиток суспільної системи, забезпечуючи останньої умови для виживання і послідовного прогресу. Випадків, що носять протиправний і аморальний характер, безліч. Насамперед це „електронні” крадіжки, тобто крадіжки грошей за допомогою ЕОМ. На конференції по безпеці інформаційних систем у Мадриді генеральний директор однієї з корпорацій сказав, що фахівець з інформатики – це людина з дуже розвитим розумом, і якщо вона виявляється одержимо якою-небудь ідеєю, вона здатна зробити речі, воістину гідні Макіавеллі. Тільки банки США втрачають десятки мільярдів доларів на рік, що порівняно з економічними перевагами від використання комп'ютерів, причому вже половина злочинів у діловому світі пов'язана з застосуванням інформаційних технологій. Серед інших негативних наслідків інформатизації, викликаних порушенням інформаційної безпеки, – комп'ютерний тероризм і комп'ютерне хуліганство. "Телефонний фанатик", „хакер", „крекер" – вираження сьогодишнього лексикона. Якщо хакери проникають у пам'ять комп'ютеризованих систем для задоволення особистих амбіцій, то крекери ще і "викачують" інформаційні банки. Подібні "фахівці" катастрофічно небезпечні для комп'ютерних систем, керуючих бойовими ракетами, космічною і ядерною зброєю. До яких наслідків може привести їхнє "професійне" втручання, догадатися неважко. Це може стати трагедією не тільки для однієї країни, але і для всього людства. Дуже тривожним моментом у забезпеченні інформаційної безпеки громадян є "електронне стеження", тобто запис і прослуховування телефонних розмов, перлюстрація листів і інші методи поліцейського контролю. За допомогою особливих програм комп'ютери можуть порівнювати й оцінювати працівників,

підготовляти списки для чи звільнення заохочення. Позитивне для підприємця обертається негативним для робітників та службовців. Україна, з огляду на її геополітичне положення, цілком може використовуватися як своєрідний полігон боротьби національних інтересів ведучих країн світу. Крім того, на чисто політичні моменти органічно накладаються і загальносвітові тенденції діалогу країн “першого” і “третього” світу. Ні для кого не секрет, що існуючі могутні політичні сили, що намагаються забезпечити соціально-економічну стабільність у розвинутих країнах за рахунок закріплення їхнього пануючого положення у світі, нарощування розриву з непривілейованою більшістю. При цьому, якщо раніш, у колоніальну епоху, основний розрахунок будувався на моці збройних сил, то в наш час розвинуті країни орієнтовані на економічне панування, експлуатацію ресурсів інших народів і використовують в основному невоєнні засоби: формування в цих країнах маріонеткових компрадорських еліт, морально-духовне поневолення через тиражовані ЗМІ зразки псевдокультури. Особливості розвитку світу інформації, можливості необмеженого та неконтрольованого впливу, несанкціонований доступ, комп’ютерні віруси та т. ін. гостро поставили перед суспільством проблеми інформаційної безпеки, яка повинна здійснюватися комплексно та систематично з використанням різних засобів (апаратних, програмних) щоби запобігти інформаційному тиску та в цілому будь - якій іншій інформативній небезпеці.

УДК: 004.77

МІЖМЕРЕЖЕВІ ЕКРАНИ, ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНОЇ МЕРЕЖІ

Минко П.Є.,

канд. тех. наук, доцент

Доцент кафедри інформаційних технологій та систем управління

Харківського регіонального інституту державного управління при Президентіві України

Лейко В.В.

Курсант Харківського національного університету внутрішніх справ

Основна проблема при використанні комп’ютерних мереж – атаки на локальну мережу. Тому актуальною на даний момент є проблема захисту інформації комп’ютерних мереж від несанкціонованого доступу.

Для захисту призначеної для користувача інформації були розроблені міжмережеві екрани (firewall). Основне їх призначення в тому, щоб контролювати пакети даних, що отримуються в процесі використання глобальних мереж.

Міжмережеві екрани - цей пристрій для контролю доступу в глобальні мережі. Вони призначені для блокування прийому/відправки пакетів, пропускаючи тільки дозволені дані. Міжмережеві екрани дозволяють централізувати управління безпекою системи. У одній конфігурації адміністратор може настроїти дозволений трафік, що входить, для усіх внутрішніх систем організації. Це не усуває потребу в оновленні і налаштуванні систем, але дозволяє понизити вірогідність неправильної конфігурації однієї або декількох систем, в результаті якої системи можуть піддатися атакам на неправильно налагоджену службу. Для фахівців в області інформаційної безпеки захист даних є пріоритетом.

Основні функції міжмережевого екрану наступні: захист інформацію незалежно від засобів і середовища передачі даних (оптичні лінії зв'язку, радіорелейні лінії, телефонні з'єднання, супутникові канали); здійснення захисту застосувань без їх змін; · захист інформації від перехоплення і зміни як на зовнішніх відкритих з'єднаннях, так і у внутрішніх мережах корпорації.

До основних переваг міжмережевих екранів можна віднести забезпечення безпеки трафіку та забезпечення масштабованої архітектури шляхом поширення захисту на сервери. Міжмережевий екран може реалізувати ряд політик доступу до сервісів. Але зазвичай політика доступу до мережевих сервісів заснована на одному з наступних принципів:

- заборонити доступу з Інтернету у внутрішню мережу і дозволити доступ з внутрішньої мережі в Інтернет;
- дозволити обмежений доступ у внутрішню мережу з Інтернету, забезпечуючи роботу тільки окремих авторизованих систем, наприклад інформаційних і поштових серверів.

Відповідно до політики реалізації міжмережевих екранів визначаються правила доступу до ресурсів внутрішньої мережі. Спершу необхідно встановити, наскільки «довірчою» або «підозрілою» має бути система захисту.

Відзначаються найбільш важливі обмеження: велика кількість вразливих місць, що залишаються; незадовільний захист від атак співробітників компанії; обмеження в доступі до потрібних

сервісів (наприклад, Telnet, FTP); концентрація засобів забезпечення безпеки в одному місці; обмеження пропускну́ї спроможності.

Міжмережеві екрани відіграють важливу роль у безпеці інформації, і тому треба скорочувати кількість вразливостей і проблем цієї системи. Необхідно доповнювати систему брандмауерів ресурсами, які могли б забезпечити захист, як від зовнішніх, так і від внутрішніх загроз, а саме від витоку даних, а також від завантаження користувачем шкідливого програмного забезпечення.

Використання міжмережевого екрану є необхідною, але не достатньою умовою безпеки корпоративних мереж. Виходячи з усього вищепереліченого, в якості рішення ми бачимо використання не лише програмно-апаратних засобів захисту, але і комплексу організаційних заходів, а також грамотну побудову архітектури захисту.

УДК: 004.932

**УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ
СИСТЕМИ ВІДЕОДОКУМЕНТУВАННЯ ПЕРЕМІЩЕНЬ ОБ'ЄКТА
ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Мордвинцев М.В.,
канд. тех. наук, доцент
Доцент кафедри інформаційної та економічної безпеки
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

Впровадження сучасних інформаційних технічних систем дозволяє значно підвищити ефективність роботи правоохоронних органів. МВС України, реалізуючи свої першочергові завдання щодо забезпечення безпеки громадян, дотримання прав людини, охорони громадського порядку виступає з ініціативою облаштування громадських місць системами відеоспостереження.

Використання систем відеоспостереження в країнах Європейського Союзу та США значно сприяє оперативності реагування на правопорушення, швидкому встановленню осіб, які їх здійснюють, запобігання терористичним актам, пошук свідків правопорушень.

Наявність подібних систем є стримуючим чинником для правопорушника, навіть за відсутності співробітника правоохоронних органів.

На думку міліції, використання систем відеоспостереження в громадських місцях дозволить зменшити кількість правоохоронців на вулицях і при цьому зробить їх роботу більш ефективною.

В роботі пропонується спосіб відео документування за допомогою засобів відео фіксації, при цьому відбувається порівняння координат об'єкта, що має мобільний телефон або GPS навігатор із зоною спостереження відеокамери, і автоматичне об'єднання фрагментів появи об'єкта в зоні видимості в один відеозвіт.

В даний час є всі технічні можливості для розробки і впровадження системи автоматичного створення відеозвітів (САСВ) за допомогою ІР - камер.

Пропонується створення САСВ, в результаті якої правоохоронні органи зможуть отримати автоматично створений відеозапис про діяльність об'єкту спостереження. У той же час держава отримує можливість поліпшити систему безпеки при проведенні масових заходів.

САСВ має три складових: система панорамної зйомки, система ближньої зйомки, система індивідуальної зйомки.

Система панорамної і ближньої зйомки припускає встановлення ІР-камер на вулицях, майданах, в великих будівлях, стадіонах. При цьому встановлюється два види камер: ближньої і дальньої зйомки. Камери далекої зйомки документують панорамну картинку об'єкта, в який потрапить об'єкт спостереження, а камери ближньої зйомки виробляють зйомку в зоні своєї видимості на малій відстані. Останні доцільно встановлювати в приміщеннях.

Для того щоб отримати відео звіт про діяльність об'єкту спостереження правоохоронні органи замовляють цю послугу у мобільного оператора. Вказуючи номер мобільного телефону об'єкта спостереження. Мобільний оператор визначає точне положення об'єкта і сектор спостереження тієї чи іншої ІР-камери за певною програмою записує відео фрагмент, коли об'єкт перебуває в зоні зйомки тієї чи іншої камери. Переходячи із зони зйомки від однієї камери до іншої, комп'ютерна програма монтує ці фрагменти в один фільм. Чергування фрагментів камер ближнього спостереження з фрагментами панорамних камер створить більш повне сприйняття відвідуваного об'єкта. Перемикання на панорамну ІР-

камеру відбувається при виході об'єкта із зони спостереження ближньої ІР-камери.

Система індивідуальної зйомки передбачає доповнення створюваного фільму-звіту фрагментами індивідуальної ІР-камери. Для цього особа яка веде спостереження повинна мати ІР-камеру якщо існує покриття Wi-Fi, або камеру, сполучену з мобільним телефоном по якому передавати відео потік. При цьому фрагменти індивідуальної ІР-камери через засоби мобільного оператора або через Wi-Fi канали зв'язку будуть автоматично вмонтовані у фільм-звіт.

Висновки:

Удосконалення системи відеоспостереження дозволяє більш ефективно реалізовувати роботу правоохоронних органів.

Система запатентована автором тез: Мордвинцев М.В., Машкаров Ю.Г. Спосіб відео документування переміщень об'єкта за допомогою системи відео фіксації. Патент на корисну модель № 73635, 2012, -4 с.

УДК: 004.77

АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МОНІТОРИНГУ ТА АКТИВНОСТІ КОРИСТУВАЧІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Петров К.Е.,

докт. тех. наук, професор

Професор кафедри інформаційних технологій та захисту інформації

факультету підготовки фахівців для підрозділів

боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми

Харківського національного університету внутрішніх справ

Таньшина С.С.

Курсант Харківського національного університету внутрішніх справ

Сьогодні фахівці з аналізу і моніторингу активності користувачів телекомунікаційних каналів зіткнулися з рядом проблем. Ці проблеми були викликані тим, що все частіше зустрічаються люди, які упевнені в тому, що за ними стежать, а інформація про них може бути використана в корисливих цілях. Це помітно ускладнює роботу аналітиків, оскільки це призводить до появи невідповідностей з реальністю при зборі інформації про переваги користувача, моніторинг його дій і прогнозування подальших дій.

Саме тому метою роботи стала оптимізація існуючих інструментів для збору статистики. Ми провели аналіз усіх існуючих ме-

тодів збору інформації і висунули ідею, як оптимізувати цю сферу аналітики.

Лог-аналізаторами є внутрішні локальні програми, що встановлюються на комп'ютер користувача або на сервер, на якому зберігається сайт. Лог-аналізатори, на відміну від лічильників, мають гнучку систему звітів, завдяки якій користувач отримує необхідну статистику. Проте, через велику кількість статистики, яка видається лог-аналізаторами, необхідна висока кваліфікація адміністратора сайту. Окрім надання статистики, лог-аналізатори дозволяють відстежувати хакерські атаки на сервер і знаходити помилки в навігації по сайту. На сьогодні існує велика кількість таких аналізаторів, серед яких є як платні, так і безкоштовні. Найбільш популярними з них є: Webalizer, AWSstats, WebTrends, Analog.

Лічильники відвідувань є зовнішніми програмами. Для отримання статистики на веб-сторінці сайту встановлюється невеликий фрагмент коду. Лічильник складається з двох елементів: код, що розміщується на сайті, і движок, що підраховує отриману інформацію і що надає її у вигляді звіту. При установці лічильника на сайт, на сторінку додається зображення. Проте при цьому способі не враховуються користувачі, що відключили завантаження зображень і пошукові боти, що є одним з головних мінусів цього способу виміру статистики.

Яндекс.Метрика і Google Analytics - це найпопулярніші на сьогодні системи статистики і аналізу відвідуваності веб-сайтів. Кожна з цих систем має свої особливості - як переваги, так і недоліки. В цілому, основні функціональні можливості Яндекс.Метрики і Google Analytics приблизно однакові, проте тут існують певні відмінності в деяких деталях. Наприклад, в принципі відображення інформації, методиці складання звітів ітд.

Сніфер - це програма, яка дозволяє перехоплювати мережевий трафік. Прослуховування можливе завдяки особливості архітектури мережі Ethernet. З одного боку, сніфери - потужна зброя, за допомогою якої можна здійснити пасивну мережеву атаку. Ці програми можуть бути серйозною загрозою, оскільки можуть перехоплювати і розшифровувати імена і паролі користувачів, конфіденційну інформацію, порушувати роботу окремих комп'ютерів і мережі в цілому.

З іншого боку, сніфери допомагають системним адміністраторам здійснювати діагностику мережі і відстежувати атаки комп'ютерних хуліганів. Крім того, вони служать для перевірки і

детального аналізу правильності конфігурації мережевого програмного забезпечення.

Для необхідності оптимізації налаштувань безпеки нашої системи необхідно: використання протоколу HTTPS (шифрування даних з допомогою протоколів SSL; і TLS); налаштування HttpOnly; системи збереження анонімності Tor-браузеру; використання DOM - замість Cookies.

УДК: 343.98

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Сезонов В.С.

Ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ,
експерт Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
при ГУМВС України в Харківській області

Однією з несприятливих криміногенних тенденцій останнього часу є стійке зростання злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортними засобами, а саме викрадень автомобілів, підробкою ідентифікаційних номерів вузлів і агрегатів, підробкою документів та ін. з метою легалізації викраденого. Суспільна небезпека такого виду злочинів полягає не тільки в тому, що не дозволяє власнику здійснювати свої права щодо володіння, користування і розпорядження транспортним засобом, але й завдає йому великої матеріальної шкоди. До того ж, незаконне заволодіння транспортним засобом зазіхає на порядок використання транспортного засобу як джерела підвищеної небезпеки і здатне призвести до дорожньо-транспортної пригоди з людськими жертвами або заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю. На сучасному етапі угон автотранспортного засобу став передувати скоєнню інших тяжких злочинів, таких як тероризм, умисне вбивство, вимагання та ін. Спостерігається тенденція скоєння таких злочинів злочинними транснаціональними організаціями, тому наукова розробка комплексу заходів для їх профілактики має не тільки теоретичне, але, перш за все, прикладне значення. Крім того, в наявності необхідність відшукування нових, сучасних заходів розкриття та попередження таких злочинів.

За офіційною статистикою МВС України за 2014 рік кількість зареєстрованих злочинів за ст. 289 КК України «Незаконне заволо-

діння транспортним засобом» збільшилася на 13,7%. Відсоток розшуку викрадених автомобілів становить 65,12%, а відсоток розкриття - 53,6%.

У залежності від масштабу злочинної діяльності, ступеня згуртованості і рівня одержуваних доходів можна виділити кілька типів злочинних груп, що спеціалізуються на незаконному заволодінні транспортними засобами. Місцеві групи діють на території одного населеного пункту і складаються з молоді віком до 20 років. Вони можуть бути досить численні - до 30 осіб. Наступний щабель займають регіональні злочинні групи, що складаються із членів старшої вікової категорії (до 24 років) і мають більший діапазон дії в межах міста, області, регіону. У середині цієї групи існує розподіл ролей на організаторів і виконавців злочинів, а також осіб, які здійснюють переробку та демонтаж викрадених машин, і збувальників краденого. Старші члени групи для виконання чорнової роботи залучають неповнолітніх, яким простіше уникнути серйозного покарання в разі затримання.

Третій тип злочинних груп - це міжрегіональні групи. Їх діяльність не обмежується рамками одного регіону, а поширюється на декілька. Територіальний розмах їх діяльності можливий завдяки суворій дисципліні, плановості дій, чіткому розподілу ролей, ієрархії, цілеспрямованості, спільності грошових інтересів, використанні сучасних технічних засобів.

Транснаціональні злочинні групи відрізняються ще більш досконалою організацією і широким розмахом злочинної діяльності, яка виходить за межі однієї держави. Маючи риси, властиві міжрегіональним групам, вони в той же час складаються з декількох блоків і більш законспіровані. Вони мають корупційні зв'язки з посадовими особами прикордонної та митної служб, правоохоронних органів. Предметом посягання транснаціональних груп, як правило, є дорогі іномарки. Нерідко автомобілі викрадаються партіями із заводів-виробників або торговельних організацій. Їх легалізація часто відбувається за допомогою самих співробітників потерпілої юридичної особи.

Слід зазначити, що в процесі комплексних криміналістичних досліджень транспортних засобів для перевірки результатів досліджень та отримання доказової інформації є можливість використання відомостей різних спеціалізованих баз даних (бази даних підприємств-виробників, бази даних викраденого автотранспорту, бази даних реєстрації автомобілів і документів та ін.) .

З 9 січня 1997 діє міжвідомчий наказ для правоохоронних органів України «Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні для попередження, розкриття і розслідування злочинів». Згідно з цим наказом правоохоронні органи України мають можливість:

- запитувати інформацію про осіб і організованих групах, що займаються крадіжками і незаконним транспортуванням автотранспортних засобів;

- запитувати відомості про власника транспортного засобу, зареєстрованого за кордоном;

- запитувати інформацію про дату і місце реєстрації транспортного засобу або його зняття з обліку;

- перевірити транспортний засіб за обліками викраденого транспорту в інших країнах, отримати підтвердження розшуку, інформацію про обставини крадіжки;

- ідентифікувати автомобіль закордонного виробництва (ідентифікаційний номер кузова, двигуна, їх комплектність) за допомогою правоохоронних органів країни, де перебувати фірм-виробник;

- ідентифікувати реєстраційні документи та номерні знаки.

Необхідно зауважити, що правоохоронні органи деяких європейських країн не мають централізованих обліків зареєстрованих транспортних засобів. Процедура взаємодії правоохоронних органів різних країн при розкритті злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортними засобами, сьогодні є трудомісткою і не дозволяє оперативно реагувати на можливі виверти злочинців.

Аналіз експертної практики по способам вчинення і приховування злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортними засобами, дозволяє зробити висновок про необхідність проведення інформаційних заходів профілактики та розкриття даного виду злочинів.

До інформаційних заходів профілактики доцільно включити:

- періодичний обмін інформацією з працівниками митних пропускних пунктів проводить заняття, який дозволить виявляти невідповідності в реєстраційних документах на транспортні засоби, підробки номерів вузлів та агрегатів,

- залучення експертів до огляду транспортних засобів на пропускних пунктах з ціллю отримання оперативної інформації про нові способи підробки ідентифікаційних ознак транспортних засобів та нові способи незаконного заволодіння транспортним засобом;

- запрошення експертів до консультацій при вдосконаленні поліграфічних способів виготовлення документів і способів нанесення ідентифікаційних номерів транспортних засобів;

- правова пропаганда і підготовка матеріалів для засобів масової інформації з питань попередження угонів автотранспорту;

- з метою виявлення закономірностей і новел у діях злочинців проводити аналіз кримінальних справ за фактами розкритих і нерозкритих злочинів розглянутого типу, аналіз оперативної інформації про осіб вчинили зазначені злочини, а також осіб, причетних до їх підготовки та вчиненню. Результати доводити до відома всіх зацікавлених служб.

До інформаційних заходів розкриття злочинів

- створення і використання центральних і регіональних оперативно-розшукових криміналістичних обліків підроблених ідентифікаційних номерів транспортних засобів та документів, що їх супроводжують;

- налагодження міждержавного регулярного обміну інформацією про незаконне заволодіння автотранспортними засобами для профілактики транснаціональних злочинів;

- спрощення з метою підвищення оперативності процедуру обміну інформацією між країнами при розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами.

У той же час необхідно вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності експертно-криміналістичної служби МВС України для встановлення ознак кримінального правопорушення при дослідженні агрегатів транспортних засобів, зокрема, міжвідомчої взаємодії підрозділів поліції, митних органів, прикордонників і ряду недержавних організацій.

УДК: 343.98

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сезонова І.К.,

канд. тех. наук, доцент

Начальник кафедри інформаційної та економічної безпеки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

Дослідження питання інформаційної безпеки та її забезпечення органами внутрішніх справ передбачає визначення факторів, умов і явищ, які є або можуть бути джерелами загроз інформаційній

безпеці держави, спільноти або особистості. Розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій призвів до надзвичайної залежності сучасного суспільства від електронної обробки, зберігання, доступу і передачі інформації та управління різними процесами за допомогою комп'ютерної техніки.

Першою загрозою інформаційній безпеці є комп'ютерна та телекомунікаційна злочинність, яку сьогодні прийнято називати кіберзлочинністю. Боротьба та протидія кіберзлочинам є достатньо актуальним науковим і практичним питанням, яке не тільки досліджується багатьма науковцями, а й має практичну реалізацію в органах внутрішніх справ України. З 2012 року в структурі ОВС з'явилися спеціальні підрозділи по боротьбі з кіберзлочинністю, з 15 жовтня 2015 року Міністром внутрішніх справ А.Б. Аваковим запроваджено набір до підрозділів кіберполіції.

Основними завданнями кіберполіції стануть реалізація державної політики у сфері протидії кіберзлочинності, зокрема – у сфері використання платіжних систем, електронної комерції та господарської діяльності, а також інтелектуальної власності та інформаційної безпеки. Окрім того, на підрозділи кіберполіції буде покладено завдання завчасного інформування населення про появу новітніх кіберзлочинів, участь у міжнародних операціях та співпраця в режимі реального часу через контактні пункти між 90 країнами світу тощо.

Для успішної реалізації цього завдання необхідно постійне дослідження механізмів злочинного впливу на технічні та програмні засоби інформатизації, а також прогнозування та оцінка кримінальних ситуацій. За неофіційними експертними оцінками, з 100% відкритих кримінальних проваджень близько 30% доходять до суду і тільки 10-15% злочинців відбувають покарання у в'язниці. Більшість проваджень перекваліфіковуються або припиняються за недостатністю доказів. Реальний стан справ - питання з області фантастики. Комп'ютерні злочини належать до злочинів з високою латентністю, що відображає ситуацію, коли певна частина злочинів залишається неврахованою.

Відповідальність за скоєння кіберзлочину за кримінальним кодексом України передбачає максимально жорстке покарання – 5 років позбавлення волі. Для порівняння, в США закони карають несанкціоноване проникнення в комп'ютерні мережі ув'язненням терміном до 20 років.

Серйозну небезпеку для всього світового співтовариства сьогодні представляє поширення технологічного тероризму, складовою частиною якого є інформаційний або кібернетичний тероризм. Цілями терористів стають комп'ютери і створені на їх основі спеціалізовані системи - банківські, біржові, архівні, дослідницькі, управлінські, а також засоби комунікації - від супутників теле- та радіомовлення до стільникових телефонів. Методи інформаційного тероризму суттєво відрізняються від традиційних: не фізичне знищення людей (або його загроза) і ліквідація матеріальних цінностей, не руйнування важливих стратегічних і економічних об'єктів, а широкомасштабне порушення роботи фінансових і комунікаційних мереж і систем, часткове руйнування економічної інфраструктури і нав'язування владним структурам своєї волі. Небезпека інформаційного тероризму суттєво зростає в умовах глобалізації, коли засоби телекомунікації мають особливий вплив на свідомість індивідуума та через нього - на спільноту. В умовах кібернетичного тероризму можлива модель терористичного акту може мати три етапи: перший етап - це висунення політичних вимог із загрозою у разі їх невиконання паралізувати всю економічну систему країни (принаймні, ту її частину, яка використовує комп'ютерні технології), другий - призвести демонстраційну атаку на інформаційні ресурси досить великої економічної структури і паралізувати її роботу, а третій - повторити вимоги у більш жорсткій формі, спираючись на ефект демонстрації сили.

Відмінною рисою інформаційного тероризму є його дешевизна і складність виявлення. Система Інтернет, яка об'єднала комп'ютерні мережі по всій планеті, змінила правила, що стосуються сучасної зброї. Анонімність, яка забезпечується Інтернетом, дозволяє терористові стати невидимим, як наслідок, практично невразливим і нічим (в першу чергу життям) не ризикувати при проведеному злочинній акції. Основою забезпечення ефективної боротьби з кібернетичним тероризмом є створення ефективної системи взаємопов'язаних заходів з виявлення, попередження та припинення такого роду діяльності. Для боротьби з тероризмом у всіх його проявах працюють різні антитерористичні органи. Особливу увагу боротьбі з тероризмом приділяють розвинені країни світу, вважаючи його чи не головною небезпекою для суспільства. Загрози інформаційній безпеці країни, джерелами яких є сучасна злочинність, злочинні національні і транснаціональні спільноти, які по своїй чисельності і масштабам

впливу охоплюють всю територію країни і зачіпають всі сфери життєдіяльності суспільства, обумовлюють необхідність розглядати боротьбу між організованою злочинністю і покликаними їй протистояти органам внутрішніх справ, як інформаційну війну. Основною формою ведення такої війни та її специфічним змістом є інформаційна боротьба з використанням інформаційно-обчислювальних і радіозасобів, засобів радіотехнічної розвідки, інформаційно-телекомунікаційних систем, включаючи канали космічного зв'язку, геоінформаційні системи та інші інформаційні системи, комплекси і ресурси.

В умовах сучасного стану злочинності забезпечити інформаційну безпеку органами внутрішніх справ неможливо тільки на основі застосування захисних засобів і механізмів. У цих умовах необхідно вести активні наступальні (бойові) дії з використанням усіх видів інформаційної зброї та інших наступальних засобів з метою забезпечення переваги над злочинністю в інформаційній сфері. Поява і розвиток нових масштабних явищ у житті країни і суспільства, нових загроз національній безпеці з боку злочинного світу, у розпорядженні якого знаходиться сучасна інформаційна зброя, і нових умов здійснення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ, що визначаються потребами ведення інформаційної війни з національною і транснаціональною у своїй основі організованою злочинністю, обумовлюють необхідність відповідного законодавчого, державно-правового регулювання відносин у сфері інформаційної безпеки держави в цілому та органів внутрішніх справ зокрема.

З метою підвищення ефективності роботи правоохоронних органів в умовах інформаційної війни необхідно: розробити доктрину інформаційної безпеки органів внутрішніх справ, яка б визначала роль, місце та повноваження підрозділів ОВС в протидії інформаційним зазіханням на права і свободи громадян, безпеку держави, суспільства й особистості; визначити порядок, умови та методи застосування інформаційної зброї в боротьбі з кібернетичною злочинністю і кібернетичним тероризмом; розширити коло повноважень співробітників органів внутрішніх справ в частині особливих умов застосування інформаційної зброї в цілях ефективної протидії організованій злочинності при виникненні прямих загроз інформаційній безпеці суспільства і держави.

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Федорчук М.В

Аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

Існування людини у сучасному інформаційному середовищі зумовлює перебудову державної політики щодо забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини, тим самим зростають вимоги до професійної кваліфікації і здібностей творчо виконувати трудові обов'язки. Стрімкі зміни в економіці та швидке старіння технологій призводять до необхідності постійного підвищення освітнього рівня працівників та молоді. Люди все частіше і системно мають опановувати нові професії та технології, процес навчання стає складовою частиною роботи та життя. Отже, становлення інформаційного суспільства диктує необхідність модернізації класичної, традиційної освіти, та виникає потреба в її перетворенні в глобальну систему відкритої, гнучкої, індивідуалізованої, безперервної, доступної кожному освіті і самонавчання протягом усього життя людини. Таким чином, впровадження електронної освіти сприятиме створенню умов для оновлення форм, засобів, технологій та методів викладання дисциплін та розповсюдження знань, розширенню доступу до освіти всіх рівнів з урахуванням можливості побудови власної траєкторії навчання.

Термін «електронна освіта» (e-learning) стає все більш популярним, враховуючи що дане поняття є новим, вважаємо за необхідне зупинитися на визначенні цього поняття. Дуже часто електронну освіту вважають синонімом таких понять, як «дистанційне навчання» і «система дистанційного навчання». Але це не зовсім одне й те ж. Ці терміни є взаємопов'язаними, але кожен несе в собі своє змістове навантаження. Наприклад, існує дистанційне навчання, яке не є електронним, коли навчальні матеріали доставляються кур'єром або поштою, так само як є електронне навчання, яке не можна вважати дистанційним. Під дистанційною освітою, у першу чергу, розуміють навчальний процес, коли учень і вчитель знаходяться на відстані, спосіб передавання матеріалу наразі не має значення. В електронній освіті весь навчальний матеріал представлений тільки в електронному вигляді. Вважаємо за доцільне дати таке визначення: електронна освіта (e-learning) — це спосіб органі-

зації навчально-виховного процесу, який базується на використанні ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології), технологій мультимедіа й Інтернету з метою створення системи масового навчання і перепідготовки населення, підвищення якості освіти за рахунок покращення доступу до ресурсів і сервісів, а також віддаленого обміну знаннями і сумісної праці. Не слід забувати, що всім процесом e-learning керує вчитель або, як його іноді називають, тьютор. Він контролює процес навчання, проводить відеолекції або вебіари, форуми або веб-конференції, розробляє і перевіряє тестові завдання з метою виявлення рівня знань. Хоча значний обсяг роботи під час електронної освіти учні виконують самостійно, як і в заочному навчанні, e-learning дає можливість інтерактивного спілкування між учнями і вчителями. Ефективність впровадження електронної освіти є очевидною, оскільки це й дистанційне навчання, й управління освітнім процесом, й автоматизація документообігу освітніх закладів.

Треба додати, що в чинному законодавстві введено такий термін, як електронні освітні ресурси (скорочено – ЕОР). Під ЕОР розуміють навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами.

Окрім законодавчого визначення електронні освітні ресурси на практиці не застосовуються, що зумовлено відсутністю єдиних стандартів апаратно-програмного забезпечення для навчальних закладів з переліком сертифікованого програмного забезпечення та технічного обладнання, з експлуатаційними характеристиками, необхідними для організації електронного навчання з урахуванням існуючої інфраструктури та володіння технологіями учасників навчального процесу.

На сьогодні в українському законодавстві зроблено окремі кроки до впровадження та використання електронних ресурсів у сфері освіти, зокрема прийнято Положення про електронні освітні ресурси затверджене Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 01.10.2012 № 1060, та Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 752. З метою

вирішення ряду нормативно-правових і методологічних проблем Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України 12 лютого 2013 року оприлюднило з метою проведення громадського обговорення проект Концептуальних засад розвитку електронної освіти в Україні. Проте зазначений проект й досі перебуває на тій же стадії.

Таким чином, реалізація в Україні електронної освіти вимагає вирішення комплексу правових, організаційних, технологічних, методологічних та інших проблем. Зазначені обставини обумовлюють необхідність розробки законодавчого підґрунтя, спрямованого на правову організацію суспільних відносин щодо впровадження та реалізації е-освіти в Україні. Основними засадами розвитку інформаційного суспільства та Національною доктриною розвитку освіти визначено пріоритетні заходи, що спрямовані на реалізацію державної політики у зазначеній сфері, нажаль вони визначені лише формально. В окремих нормативних актах (Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р та Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013) передбачені пріоритетні заходи щодо впровадження е-освіти, проте конкретного механізму їх реалізації (відповідальний орган державної влади, строки) не закріплено, через що такі «заходи» перетворюються в «пусті обіцянки». До сьогодні не прийнято жодного закону, який би регулював впровадження електронних ресурсів в освітній процес. Тому не вирішеними залишається багато питань, зокрема неврегульованість на законодавчому рівні питання надання електронних освітніх послуг, обмеженість доступу учасників навчального процесу до цифрових освітніх ресурсів, уповільнення процесів інформатизації навчальних закладів різних рівнів, що призводить до нерівного доступу до освітніх ресурсів та електронної освіти, недостатність необхідних фінансових та матеріально-технічних ресурсів і неефективне їх використання, непідготовленість педагогічних кадрів розробки електронних навчальних дисциплін, методології застосування такої форми викладання, відсутність методології електронної освіти.

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Чалабієва М.Р.

Аспірант кафедри конституційного та міжнародного права
Харківського національного університету внутрішніх справ

Досвід сучасного державотворення демонструє прямий зв'язок між електронними засобами масової інформації та становищем інформаційної безпеки країни. Мас-медіа є вагомим чинником, що формує громадську думку про події як в країні, так і за її межами. Це свідчить про безмежний потенціал їх впливу на суспільство. Нажаль, останнім часом ЗМІ стають знаряддям економічної та політичної боротьби, а не об'єктивними джерелами інформації. Сучасне конституційне законодавство України наразі дає змогу вільно знайомитись з електронними ЗМІ, обирати інформацію, виражати погляди та поширювати їх, таким чином створюючи умови покращення інформаційної безпеки держави.

Питанням нормативно-правового регулювання інформаційних відносин та забезпечення інформаційної безпеки було присвячено цілий ряд наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних. Зокрема, можна перелічити роботи таких правників, як О. В. Баранов, І. Л. Бачило, К. І. Беяков, О. А. Городов, О. В. Кохановська, Н. В. Кушакова, В. А. Ліпкан, А. І. Марущак, О. В. Нестеренко, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, В. О. Серьогін, О. В. Скрипнюк, М. А. Федотов та ін. Але питання щодо ролі саме електронних засобів масової інформації у аспекті забезпечення інформаційної безпеки не розглядалося.

Відповідно до Закону України «Про телебачення і радіомовлення», аудіовізуальний (електронний) засіб масової інформації - організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв. Найголовнішим недоліком сучасних популярних електронних ЗМІ (телебачення та мережа Інтернет) є те, що вони не можуть передати інформацію неупереджено у вигляді голих фактів. Мас-медіа поширюють готові аналітичні матеріали та думки. Суспільство позбавлене можливості думати, фільтрувати інформацію. Електронні ЗМІ в даному разі покликані лише переконувати.

Відповідно до Закону України про «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», інформаційна безпека - стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації. Цей Закон чітко встановлює у п. 13 обов'язковість «підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань» та «захисту інформаційних ресурсів».

Першим кроком до створення системи нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки України було прийняття Конституції України від 28 червня 1996 р. У Конституції є норми, що безпосередньо стосуються забезпечення інформаційної безпеки, а саме статті 1-8; 15; 18; 19; 34; 78; пункти 2 і 9 ч. 1 ст. 85; пункти 19-20 ч. 1 ст. 106; ст. 182; пункти 7 і 10 ст. 138.

Відповідно до ст.17 Конституції України, забезпечення інформаційної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу. При цьому ст.34 Основного Закону гарантує «право на свободу думки й слова, на свободу вираження своїх поглядів і переконань», а також «право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або іншим способом за своїм вибором. Але перелічені права може бути «обмежено законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою попередження заворушень або злочинів, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для попередження розголошення інформації, отриманої конфіденційно, або для підтримки авторитету й неупередженості правосуддя». А стаття 107 Конституції закріплює основні засади діяльності Ради національної безпеки і оборони України як координаційного органу з питань національної безпеки при Президентові України.

Ще одним важливим документом стосовно інформаційної безпеки є Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1999 р. № 2657-XII (далі - Закон). Цей закон формує фундамент інформаційної діяльності, визначено поняття інформаційного суверенітету Украй-

ни, гарантується право на інформації та доступ до неї визначено систему відносин і зобов'язань у цій сфері, прийняту для демократичної держави, визначено правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 № 3759-XII регулює діяльність телерадіоорганізацій на території України, визначає правові, економічні, соціальні, організаційні умови їх функціонування, спрямовані на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорення суспільних питань.

Протягом останніх років в Україні відбуваються протистояння на Сході, що ставлять під загрозу національну безпеку країни. Одним із аспектів спричинення конфліктів є «інформаційна війна» - поширення неправдивих відомостей та перекручення фактів про те, що відбувається у державі. Поширення суб'єктивної, неправдивої інформації, деструктивно впливає на суспільство, реалізуючи негативну пропаганду, що розпалює міжнаціональну ворожнечу. З метою протистояння в «інформаційній війні» Рада національної безпеки і оборони України прийняла Рішення «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України», яке введено в дію Указом Президента №449/2014 від 01.05.2014. Зазначеним Рішенням передбачено необхідність розроблення комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового забезпечення та попередження й нейтралізації потенційних і реальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері, зокрема: «розроблення Кабінетом Міністрів України і внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекти про внесення змін до деяких законів України щодо протидії інформаційній агресії іноземних держав; розроблення і впровадження комплексних заходів організаційного, інформаційного і роз'яснювального характеру щодо всебічного висвітлення заходів з реалізації державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки та посилення контролю за додержанням законодавства з питань інформаційно-психологічної та кібернетичної безпеки; вжиття заходів щодо забезпечення поширення у світі об'єктивних відомостей про суспільно-політичну ситуацію в Україні».

Згідно з Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України в інформаційній

сфері є: «прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації».

Я вважаю, в Україні не існують електронні ЗМІ в повному розумінні, існують лише засоби масової агітації, пропаганди та популяризації, що формують «необхідну» суспільну думку. Роль електронних мас-медіа зводиться до нав'язування ідеологічних штампів. Тому слід доповнити інституційну систему держави новим органом, який буде забезпечувати незалежність електронних засобів масової інформації, гарантувати багатоманітність інформаційних джерел, обмежувати контроль зі сторони олігархічних корисливих систем, що стимулюють однобоке висвітлення інформації.

Влада, у свою чергу, повинна діяти у трьох напрямках:

1) На законодавчому рівні зруйнувати монополізм у сфері електронних ЗМІ (прозора інформація про власників, осіб, що контролюють діяльність ЗМІ), створити єдину базу власників майна;

2) Прийняття Інформаційного кодексу України, що регулюватиме діяльність в інформаційній сфері;

3) Надати змогу органам державного та місцевого самоврядування бути власниками ЗМІ, делегуючи їм на державному рівні функції роз'яснення інформації, задля неупередженого висвітлення фактів, на протипагу функціонуванню «приватних ЗМІ».

Отже, інформаційна безпека держави залежить не тільки від контролю над ЗМІ і попередження їх протиправної діяльності, але й від підтримки їх функціонування, для формування здорового інформаційного простору, який об'єктивно відображатиме сучасність та пропагуватиме правильні національні інтереси громадянам України.

ПОКРАЩЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ З ПОЯВОЮ НОВОЇ КІБЕРПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Шорохова Г.М.

Здобувач кафедри адміністративного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії з проблем організації навчального процесу
заочного та дистанційного навчання
навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання
Харківського національного університету внутрішніх справ

В сучасних умовах для оперативного та ефективного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ (далі ОВС) по профілактиці правопорушень, протидії злочинності, розкриттю і розслідуванню злочинів є комплексне застосування оперативно-технічних засобів, інформаційно-пошукових систем, інформаційно-телекомунікаційних засобів та технологій, що потребує запровадження надійної системи інформаційної безпеки. Це пов'язано зі специфікою завдань які вирішує ОВС, а саме з обробкою та передачею різних видів інформації, яка потребує захисту на всіх етапах її використання.

Сфера охорони правопорядку є надзвичайно динамічною, комплексною, вона потребує постійного вдосконалення, взаємодії правоохоронних структур, що можливе тільки при належному інформаційному забезпеченні.

У нинішній надзвичайно складній соціально-політичній ситуації та криміногенній обстановці в державі та з огляду на інформаційно-технічний прогрес, значну увагу треба приділити проблемам кібербезпеки та боротьби з кіберзлочинністю.

В Україні планується створення нового підрозділу - кіберполіції, в рамках реформування та розвитку підрозділів МВС, діяльність якого буде направлена на інформаційну безпеку та протидію кіберзлочинам. Створення цього підрозділу забезпечить підготовку і функціонування висококваліфікованих фахівців в експертних, оперативних та слідчих підрозділах поліції, задіяних у протидії кіберзлочинності, та здатних застосовувати на високому професійному рівні новітні технології в оперативно-службовій діяльності.

Основними відмінностями новоствореного підрозділу стане захист інтересів пересічного українця в мережі Інтернет та швидка он-лайн допомога користувачам.

Крім того, кіберполіцейський в режимі реального часу буде допомагати потерпілим, правоохоронним органам інших держав і внутрішнім відомчим органам української правоохоронної системи, використовуючи канали міжнародного контактного пункту, який діє на базі МВС та здійснювати блокування, виявлення й перешкоджання діям зловмисників, які знаходяться за територією України.

Спробуємо дати визначення новому підрозділу правоохоронних органів - кіберполіції.

Кіберполіція — структурний підрозділ Національної поліції України, що спеціалізується на попередженні, виявленні, припиненні та розкритті кримінальних правопорушень, механізмів підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), телекомунікаційних та комп'ютерних інтернет-мереж і систем. ІТ-фахівці цього підрозділу зможуть миттєво реагувати на кіберзлочини і кіберзагрози, а також, відповідно до кращих світових стандартів, проводити міжнародне співробітництво по знешкодженню транснаціональних злочинних угруповань у даній сфері.

Визначимо групу завдань, які стоять перед ІТ-силовиками:

1. реалізація державної політики у сфері протидії кіберзлочинності;
2. завчасне інформування населення про появу новітніх кіберзлочинів;
3. впровадження програмних засобів для систематизації та аналізу інформації про кіберінциденти, кіберзагрози та кіберзлочини;
4. реагування на запити закордонних партнерів, що цілодобово надходитимуть каналами Національної мережі контактних пунктів;
5. участь у підвищенні кваліфікації працівників поліції щодо застосування комп'ютерних технологій у протидії злочинності;
6. участь у міжнародних операціях та співпраця в режимі реального часу. Забезпечення діяльності мережі контактних пунктів між 90 країнами світу;
7. протидія кіберзлочинам у сфері використання платіжних систем.

Для забезпечення повноцінного виконання покладених на нову кіберполіцію завдань та обов'язків потрібна висококваліфікована професійна підготовка майбутніх кіберполіцейських та постійного підвищення кваліфікацій за міжнародними стандартами, у зв'язку зі стрімким розвитком новітніх технологій та постійного зростання інформаційних загроз. Ще однією умовою для високо-ефективної роботи нових поліцейських в кіберсередовищі є забезпечення цих підрозділів надсучасним обладнанням та програмними продуктами, організація на високому рівні матеріально-технічного оснащення.

У зв'язку з погіршенням криміногенної ситуації в країні, яка ускладнюється зростанням терористичних та сепаратистських проявів, проблема інформаційної безпеки діяльності ОВС стає дуже актуальною та потребує негайного вирішення питань щодо вдосконалення роботи інформаційних систем та їх інтеграції в єдине захищене інформаційне середовище на державному та міжнародному рівнях.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що саме в захищеному середовищі повинні функціонувати державні реєстри з персональними даними громадян, он-лайн сервіси тощо. Тому забезпечення інформаційної безпеки та формування безпечного кіберпростору для кожного громадянина та держави в цілому є основною метою новоствореного департаменту.

Наукове видання

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО, ЕКОНОМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції

Верстка, дизайн обкладинки – А. С. Тяпкін

Підписано до друку 17.11.2015. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60×90/16. Ум. друк. арк. 24,9. Обл.-вид. арк. 23,3.
Тираж 300 прим.

Видавець і виготовлювач –

Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080.

Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.